

GOVERNMENT OF INDIA
ARCHÆOLOGICAL SURVEY OF INDIA
CENTRAL
ARCHÆOLOGICAL
LIBRARY

ACCESSION NO

3107

CALL No.

5a245/6op-6aa

D.G.A. 79

DAS GOPATHA BRĀHMAṆA

HERAUSGEGEBEN

VON

Dr. DIEUKE GAASTRA.

BUCHHANDLUNG UND DRUCKEREI
VORMALS E. J. BRILL, LEIDEN.
1919.

GOVERNMENT OF INDIA
DEPARTMENT OF ARCHAEOLOGY
CENTRAL ARCHAEOLOGICAL
LIBRARY

CLASS _____

CALL No. **5a2V5** *Gop-Gaa*

D.G.A. 79.

DAS GOPATHA BRĀHMAṆA

DAS GOPATHA BRĀHMAṆA

HERAUSGEGEBEN

VON

Dr. DIEUKE GAASTRA.

Sa2V5
Gop / Gaa

3107

BUCHHANDLUNG UND DRUCKEREI
VORMALS E. J. BRILL, LEIDEN.
1919.

CENTRAL ARCHAEOLOGICAL
LIBRARY, NEW DELHI.

Acc. No. 3107

Date. 23. 7. 55

Call No. S22v5/Gop/Gop

VORREDE.

Das Gopatha Brähmaṇa ist 1872 in der Bibliotheca Indica von Rājendralāla Mitra und Harachandra Vidyābhūṣaṇa herausgegeben worden.

In seinem Vorwort sagt Rājendralāla, dass er mit der Ausgabe nicht glücklich gewesen sei. Er wurde in seinen Erwartungen, dass er einen Kommentar finden würde, getäuscht, und mehrere Stücke wurden veröffentlicht, ohne dass die beiden Herausgeber mit einander darüber zu Rate gegangen wären. Harachandra Vidyābhūṣaṇa starb schon bald und sein Manuskript war nach seinem Tode nicht zugänglich. Damit kann man aber nicht gänzlich die Unachtsamkeit in der Bearbeitung des Textes entschuldigen.

Schon Böhlingk bewies in seiner „Probe einer Kritik des Gopathabrähmaṇa“ (B. K. S. G. W. April 1896), auf welcher ungenauen und wenig kritischen Weise dieser Text herausgegeben worden ist. Er wimmelt von Druckfehlern, die Sandhiregeln werden gewaltig vernachlässigt. Von dem Inhalt haben die Herausgeber sich offenbar wenig Rechenschaft gegeben, denn die richtige Lesart findet man manchmal in den Noten, siehe z. B. S. 7, Bem. 1; Seite 11, Bem. 3; Seite 15, Bem. 3 und 4; Seite 17, Bem. 2; u. s. w.; auch hat man die Wörter oft falsch getrennt.

Im Gop. Br. I 3. 22 (fin.) kommen ein paar fehlerhafte Lesungen vor. S. 59 Z. 3 v. u. *yajñaviskandham* statt *yajñaviskandham*; und *ayātyeti* statt *apātyeti*; während in I 1. 15, wo dasselbe behandelt wird, die richtige Lesart steht.

Das grösste Beispiel der Ungenauigkeit ist gewiss wohl die

K. L. Muthuspathy Dr. Calcutta. 1372. 55

Tatsache, dass die beiden letzten Zeilen auf Seite 62 nicht dahingehören, sondern unten auf Seite 64, und Zeile 4 v.o. auf Seite 126 drei Zeilen früher gelesen werden muss.

In ihrem Vorwort geben die Herausgeber eine Übersetzung des ersten Prapāthaka "with the omission only of such eulogistic and explanatory passages as break the thread of the narrative". Die Übersetzung ist nachlässig und manchmal zeigen die Herausgeber, dass sie den Urtext nicht verstanden haben. Auch ist manchmal die Übersetzung dem Inhalte nach korrekt, aber dann haben sie sich nicht die Mühe gegeben den Text mit demselben in Übereinstimmung zu bringen.

Das war der Anlass zu meinem Versuch eine neue kritische Ausgabe des Gop. Br. zustande zu bringen.

Die neue Ausgabe des Gopatha Brāhmaṇa kann bei weitem kein Muster genannt werden, und viele werden sich in ihren Erwartungen getäuscht sehen. Wenn auch Böhrtlingk in seiner „Probe einer Kritik des Gopathabrāhmaṇa“ hofft, dass eine neue, kritische Ausgabe viele Schwierigkeiten aus dem Wege schaffen werde, dennoch kann die Hoffnung nicht erfüllt werden. Es bleiben viele, sehr viele Schwierigkeiten übrig. Aber, da in den letzten vierzig Jahren so viele Texte neu herausgegeben worden sind und dadurch die Hilfsmittel einen Text zusammen zu stellen soviel grösser geworden sind, habe ich meine Bedenken überwunden und gebe den Text heraus. Damit man eine gute Einsicht in die Atharvan-literatur bekomme, ist es allerdings nötig brauchbare Ausgaben zu haben; und ich hoffe, dass die Ausgabe an Brauchbarkeit gewonnen hat.

Er ist mir eine besondere Freude hier Herrn Prof. CALAND, den ich immer bereit fand mir behilflich zu sein und dessen Bemerkungen und Ergänzungen meinem Werke zu gute kamen, meinen Dank auszusprechen. Sehr weiss ich zu schätzen, dass er auch die Güte hatte, die Korrekturbogen zu lesen.

Den Haag 1919.

EINLEITUNG.

Die Handschriften.

Für die Ausgabe des Gop. Br. sind folgende Handschriften benutzt worden:

1) Hs. Coll. Haug 22, München (auf Seite 14 des Verzeichnisses der Orientalischen Hss.). Sie besteht aus 173 Blättern; der erste Teil enthält 81 Blätter in fünf Prapāṭhaka; der zweite Teil 92 Blätter in sechs Prapāṭhaka. Der erste Teil wird auf das Jahr 1653 zurückgeführt, der zweite Teil auf 1788 (vid. Catal. Codd. Mss. Bibl. Regiae Monac. Tom. I Pars 5. p. 75). Sie ist vollständig und ziemlich gut von einer Hand geschrieben mit Ausnahme des sechsten Prapāṭhaka des zweiten Theiles. Mit gelber Farbe und roter Tinte sind wiederholt Veränderungen im Texte gemacht worden. Fortwährend hat man *i* in *ī* umgeändert, woraus man schliesst, dass der ursprüngliche Text in Grantha-Schrift geschrieben war. Ich fand nur ein Beispiel des Wechsels von *p* und *v*, n.l. II 6. 15 (S. 269 Z. 15) *ulpa* und *ulen*. Die ursprüngliche Lesung des Textes nenne ich A. pr. m.; die veränderte A. sec. m. Oft ist durch gelbe Farbe die erste Lesung unleserlich geworden, und findet man die zweite Lesung als Randbemerkung. Soweit es mir möglich war, habe ich die erste Lesung zu entziffern versucht. Hs. Burnell CLXXXIII hat oft dieselbe Lesung wie A. pr. m.; die Veränderungen in der Hs. Haug 22 gehen also wahrscheinlich auf ein älteres Datum zurück als die Hs. Burnell CLXXXIII.

2) Eine Hs. [B] befindet sich in Benares. Von dieser Hs. habe ich eine Kopie machen lassen. Natürlich ist es möglich, dass der Abschreiber Fehler machte. In der Kopie dieser Handschrift fehlen viele Silben; sogar kommen ab und zu einige Zeilen doppelt vor. Ist das nun der Fehler des Abschreibers, hat dieser nicht mit Akkurateesse gearbeitet, oder war diese Ungenauigkeit schon im ursprünglichen Texte? Die Hs. hat doch genutzt an Stellen, wo man in den andern Handschriften an der richtigen Lesung zweifelte. Die Hs. ist nicht vollständig, sie endet mit dem zweiten Kapitel des Uttarabhāga. Einige Eigentümlichkeiten kommen in der Schreibart vor ऎ wird wiedergegeben durch ँ; einige Mal durch ऎ; न durch न्; ओ durch ई oder ३०; व durch व; षा durch ष; ई einige Mal durch इ; स्थ durch स्त; धा durch ध; श durch ञा; oft findet man ein Komma, das gar keine Bedeutung hat; sehr oft ह statt द; च und व werden oft verwechselt.

3) Hs. Burnell 237 [die alte Nummer 288] [C] ist nicht vollständig, sie enthält nur den Pūrvabhāga. Man führt sie auf das Jahr 1732 zurück. Sie ist sehr deutlich geschrieben, enthält 56 Blätter.

4) Hs. OLXXXIII (die alte Nummer 276) in Catal. of a Coll. of Skrt. Mss. by A. C. Burnell. part I p. 58 [D], enthält den Uttarārdha. Sie ist eine Kopie einer Nāgarīhandschrift in der Tanjore Library; sie enthält 24 Blätter 29½ c.M. hoch und 23½ c.M. breit. Sie ist sauber und fein geschrieben und keine Änderungen kommen in der Handschrift vor. Die Andeutung einer Jahreszahl findet man nicht.

5) Hs. 236 [die alte Nummer 2142]: Catal. of the Skrt. Mss. in the Library of the India Office, Part I p. 38 [E]. Auf der ersten Seite dieser Handschrift liest man: „This whole volume is nothing more than a copy of one of the Atharvic texts;

prepared for Col. Polier, and now deposited in the British Museum (N° 5353 Plut. CCXXV G.) W. D. W."

Sie enthält 47 Blätter, 40 c.M. breit, 28 c.M. hoch; ist gut geschrieben und gut leserlich; aber oft hat man einige Wörter vergessen oder zweimal geschrieben. Sie bricht plötzlich im Uttarabhāga, mitten im sechsten Prapāthaka, zweiten Khaṇḍa, ab.

6) Eine Bombay Kopie [F] in „The list of Skrt. Mss. by Bühler presented to the India Office Library and described on pag. 552 of Z. D. M. G. 42". Dr. F. W. ARNOLDS, ass. Librarian of the India Office, hat mich auf diese Handschrift aufmerksam gemacht. Mittels der India Office ist sie von Bombay nach Amsterdam geschickt worden. Sie enthält nur den Uttarabhāga; sie besteht aus 39 Blättern, 23 c.M. hoch und 30 c.M. breit. Dr. F. W. ARNOLDS durchsuchte für mich die nicht katalogisierten Handschriften von Burnell und Mackenzie, aber es ist ihm nicht gelungen eine Handschrift des Gopatha Brāhmaṇa zu finden.

Prof. W. CALAND hat mich auf die Erwähnung einer Handschrift des Gop. Br. in the Catalogue of Sanskrit Mss. of his Highness the Mahārāja of Jammu and Kashmir by Dr. M. A. STEIN p. 45, aufmerksam gemacht.

N° 5279 गोपवद्राहणम् । पत्राणि 144 । संपूर्णम् । नवीना कश्मीरिकी विधिः
 „ 5289 तदेव „ 84 „ „ „ „

Prof. Dr. J. PH. VOGEL, damals Archaeological Surveyor in Lahore, versuchte mir eine Kopie zu verschaffen. Aber seine Bemühungen beim Bibliothekar Chaltherji blieben ohne Erfolg.

Im Catalogue of Sanskrit Manuscripts in the Bodleian Library Vol. II findet man zwei Hss. des Gopatha Brāhmaṇa erwähnt:

N° 974. Ms. Mill. 58. Gop. Br. A. D. 1839.

The pūrvardha begins on f. 1^{II}, prapāthaka 1 ends on f. 10; 2 on f. 18^{II}; 3 on f. 26; 4 on f. 31^{II}; 5 on f. 38^{II} iti pūr-

vārddhabrāhmaṇe pañcamaḥ prapāṭhakaḥ | iti atharvavede gopathabrāhmaṇa pūrvārdha samūptā.

The uttarārdha begins on f. 41; prapāṭhaka 1 ends on f. 47; 2 on f. 58^u, thus: iti śrī atharvavede gopathabrāhmaṇo dvitīyaḥ prapāṭhakaḥ || 2 || No more has been written.

The M. S. is modern and on the whole inaccurate. Lacunae are marked on ff. 2, 18, 35^u, 37^u.

Size $11\frac{3}{4} \times 7\frac{1}{2}$ in. The leaves are arranged as in a European book. Material: Paper.

N^o of leaves II + 54 + II blank.

Date f. 38^u: samvat 1895 (= A. D. 1839).

Character: Devanāgarī.

N° 975 M. S. Mill. 34. Gopatha Brāhmaṇa 19th cent.?

Contents: the Gopatha Brāhmaṇa of the Atharvaveda, probably a transcript from the same M. S. as M. S. Mill. 56 (974). It begins on f. 1^u with prapāṭhaka 1 of the uttarārdha, which ends on fol. 7; 2 ends on f. 13^u. Prapāṭhaka 1 of the pūrvārdha begins afresh on f. 14, ending on f. 23^u; 2 ends on f. 32; 3 on fol. 40; 4 on fol. 45^u, 5 on f. 52^u. The ardhas are not mentioned in the colophons. The M. S. is more incorrect than M. S. Mill. 56, of which it may conceivably be a copy. The first twenty-two folios are bound on either side by two bright red lines.

Lacunae are marked on ff. 14, 51^u.

Size: $13\frac{1}{2} \times 8\frac{3}{4}$ in. Material: Paper.

N^o of leaves: II + 52 + II blank.

Date: about A. D. 1840.

Character: Devanāgarī.

Beide Handschriften habe ich sorgfältig durchgesehen; beide sind höchstwahrscheinlich Kopien der Handschrift, die sich in Benares befindet; die Lücken, die man in letzterer findet, findet man in diesen beiden Handschriften zurück. Sie waren von gar keinem Nutzen, denn an allen Stellen, wo die andern Hand-

schriften eine undeutliche Lesung gaben, waren sie gleichlautend.

Die verschiedenen Lesungen der Handschriften habe ich verglichen und nun glaube ich, dass sie alle denselben Ursprung haben.

Beweise für meine Ansicht sind folgende:

1) Dass es zwei Lücken in dem Texte gibt, die in allen Handschriften vorkommen.

I Gop. Br. I 2. 15 [S. 48 Z. 9] hinter „*yan nakṣatram*“. Diese fand ich durch Vergleichung mit Kāṭh. VII 15.

Gop. Br. II 1. 24 [S. 161 Z. 11] hinter den Worten: *pāṭṇ agniṣvātā ity ūvāhanti* fehlen einige Wörter, sonst ist der Zusammenhang nicht deutlich.

2) Oft findet man Stellen, die korrupt sein müssen z. B. I 5. 21; I 2. 5 (init.) II 4. 13; II 6. 14 die in allen Hss. gleichlautend sind.

3) In allen Hss. findet man dieselben fehlerhaften Formen eines Verbums z. B. den Plural *nirānimata* [S. 5 Z. 8 u. s. w.] statt des Sing. *nirānimita*; ein quasi perfectum *ācacaste* [S. 23 Z. 2] statt *ācacakṣe*, und andere.

4) Man findet einige Wörter, die korrupt sind und genau so in allen Hss. vorkommen, wie *ihāsāmivāsuḥ* [S. 125 Z. 4 u. s. w.] *gulmaha* [S. 271 Z. 7] und andere.

Die Hss. sind nicht akkurat; und viele Ungenauigkeiten, die man den Herausgebern der Editio princeps zugeschrieben hat, waren schon in den Handschriften.

Die Handschrift Haug aus München ist bei weitem die beste, aber auch sie ist an einigen Stellen so verdorben, dass es mir nicht möglich ist ein zusammenhängendes Ganzes herauszufinden. Wenn der Text gleichlautend mit Stellen aus andern Texten ist, habe ich die richtige Lesart den andern Texten entnommen, wo das Gop. Br. unbegreiflich ist. Bei der Erwähnung der var. lectiones habe ich nur dann die Lesart der Editio der Bibl. Indica notiert, wenn diese eine Lesart hatte,

die man nicht in den Handschriften, die von mir benutzt worden sind, findet. Haben die Herausgeber eine Hs. benutzt, die mir unbekannt ist, oder haben sie eine Emendation gemacht, ohne dieselbe zu erwähnen?

Wenn der Text korrupt ist, und keine Parallelstelle in andern Texten hat, habe ich meine Vermutung in den Noten mitgeteilt.

Einige Mal war der Text so korrupt, dass ich gar keinen Sinn in den Worten fand.

Es herrschte keine Übereinstimmung über das Schreiben oder das Nicht-Schreiben eines Visarga. Meistens wurde der Visarga nicht geschrieben vor einem Sibilanten + tonlosem Konsonanten, aber dann und wann fand man denselben wohl vor einem Sibilanten + tonlosem Konsonanten, während er in derselben Handschrift an einer andern Stelle in demselben Falle wieder weggelassen wurde. In diesem Texte habe ich nun den Visarga vor dem Sib. + Kons. weggelassen.

Erwähnung des Gop. Brāhmaṇa.

Die erste Erwähnung des Gop. Br. findet man in: *A History of Ancient Sanskrit Literature*, by Max Müller, p. 445—455.

Bloomfield besprach das Gop. Brāhmaṇa in *J. A. O. S.* XIV S. 1 flgg. und behandelte es später ausführlich in „*The Atharvaveda*“ (*Grundriss der Indo-Arischen Philologie*. Strassburg 1899). Diese Arbeit habe ich benutzt, und vieles habe ich derselben entnommen; vollständigkeitshalber wiederhole ich oft, was auch schon Bloomfield gesagt hat. In einigen Punkten weiche ich von seiner Meinung ab, an andern Stellen bin ich ausführlicher gewesen. Das erwähne ich an geeigneter Stelle.

Einteilung des Gop. Brāhmaṇa.

Das Brāhmaṇa besteht aus zwei Teilen. Der Pūrvabhāga hat fünf Prapāṭhaka, der Uttarabhāga sechs Prapāṭhaka. Bemerk-

kenswert ist es, dass am Schluss jedes Khaṇḍa vorkommt: „*īti brāhmaṇam*“. Man hat wohl angenommen, dass das Gop. Br. ein Anubrahmaṇa eines verloren gegangenen Brāhmaṇa ist. Für diese Ansicht spricht u. a. die Tatsache, dass das Gop. Br. nur einen Teil des Stoffes behandelt, der in einem Brāhmaṇa vorkommt.

In „*Parīṣṭa of the Atharvaveda*“, edited by Bolling and Negelein XLIX 5, (S. 337) liest man: *tatra gopathaḥ śatapra-pāthakaṃ brāhmaṇam āsit tasyāvatiṣṭe dve brāhmaṇe pūrvaṃ ullaraṃ ceti*.

Ist das wahr, so ist ein grosses Brāhmaṇa des Atharvaveda verloren gegangen, und haben wir nur im Gop. Brāhmaṇa zwei Kapitel.

Oft findet man Wiederholung der Schlussworte eines Khaṇḍa. Das sind Überreste einer alten Einteilung. Sie wird nicht in allen Handschriften gefunden.

Die Khaṇḍa I 4 11—18 endigen mit den Worten: „*sa vā eṣa samvatsarah*“; diese sind die Anfangsworte des folgenden Khaṇḍa. Das ist ein Überrest einer Untereinteilung in Kaṇḍikā.

Die Stellen des Gopatha Brāhmaṇa, deren Schlussworte sind: „*tasyoktoṃ brāhmaṇam, upariṣṭād brāhmaṇam*“, habe ich genau durchgesehen. An diesen Stellen treten uns zwei Möglichkeiten entgegen. Sie deuten auf eine Stelle, die im Gop. Br. vorkommt oder nicht.

In letzterem Falle können diese Worte am Ende eines Stückes, das mit andern Texten gleichlautend ist, vorkommen. In diesem Falle ist es möglich, dass die Worte ohne weiteres diesem Texte entnommen worden sind. Aber die Möglichkeit besteht denn doch noch, dass sie auf Stellen hinweisen, die in Teilen des Gop. Br., die verloren gegangen sind, vorkommen. Von einigen Stellen, die mit diesen Worten endigen, kann ich keine Beziehung zu dem bekannten Gop. Br., auch keine gleichlautende Stelle in einem andern Texte finden. Diese Stellen, in

welchen der Verfasser auf einen uns unbekannten Teil des Gop. Br. hindeutet, dürften wohl ein Beweis für die Voraussetzung sein, dass das Gop. Br. nur einen Teil vom grossen Brähmaṇa ausmacht, das verloren gegangen ist.

Die Stellen sind folgende:

I 3. 3 (S. 67 Z. 7) *taḍ yathā lavanetyuktam*. Dieser Passus kommt vor Gop. Br. I 1. 14 (S. 11 Z. 13) *taḍ yathā lavanena suvarṇaṃ sapīḍadhyāt suvarṇena rajātam* u. s. w.

II 1. 21 *tasyoktaṃ brāhmaṇam* (S. 158 Z. 11), *teṣāṃ uktaṃ brāhmaṇam* (S. 158 Z. 15). Dieser Khaṇḍa stimmt wörtlich mit Kauṣ. Br. V überein. Im Gop. Br. kommen die Stellen nicht vor.

II 2. 10 (S. 175 Z. 7) *abraviḍ brahmaṇaḥ*. Dieser Passus stimmt fast wörtlich mit Kāth. XXXIV 17—18 überein; aber Kāthaka hat nicht *abraviḍ brahmaṇaḥ* wie Gop. Br. Auf das uns bekannte Gop. Br. geht dieser Passus nicht zurück, folglich ist dies vielleicht eine Hindeutung auf den verloren gegangenen Teil des Gop. Br.

II 4. 1 (S. 210 Z. 18) *kaṣ tum indra tvāvasum iti bārhatāḥ pragāthas tasyopariṣṭād brāhmaṇam*. vgl. II 6. 3 (S. 240 Z. 9).

II 4. 3 (S. 212 Z. 4) *bārhatāḥ pragāthas tasyoktaṃ brāhmaṇam*. vgl. II 4. 1.

II 4. 15 (S. 221 Z. 13) *tasyopariṣṭād brāhmaṇam*. Hierzu gibt es keine Parallelstelle in einem andern Texte und keine Erwähnung in dem uns bekannten Gop. Br.

II 4. 17 (S. 224 Z. 7) *tasyoktaṃ brāhmaṇam*. Hierzu hat man keine Parallelstelle in einem andern Texte und keine Erwähnung in dem uns bekannten Gop. Br.

Inhalt des Gop. Brähmaṇa.

Ein vollständiges Inhaltsverzeichnis gab Bloomfield in „The Atharvaveda“ (Grundriss der Indo-Arischen Philologie und Al-

tertiumskunde, Strassburg 1899). Darum gebe ich nur eine kurze Inhaltsangabe.

Der Anfang trägt nicht den Charakter eines Brähmana, sondern ist eine Upaniṣad.

I 1. 1—15 Brhad Āraṇyaka Upaniṣad 5. 4.

I 1. 16—30 Praṇava Upaniṣad.

I 1. 31—38 Gāyatri Upaniṣad.

I 1. 39. Ācamana.

I 2. 1—9. Die Pflichten und Belohnungen des Brahmācārin.

I 2. 10—14. Devayajana.

I 2. 15—18. Das Brahmaudana beim Agnyādheya.

I 2. 18—21. Das Ross beim Agnyādheya.

I 2. 22—23. Das Sāṃtapana-feuer.

I 2. 24—I 3. 5. Vorrang des Atharvanischen Brahmans.

I 3. 6—10. Mystische Erklärung des Darśapūrṇamāsa.

I 3. 11—16. Mystische Erklärung der Handlungen des Agnihotra.

I 3. 17—23. Betrachtungen über den Agniṣṭoma.

I 4. 1—I 5. 22. Mystische Erläuterung des Sattra.

I 5. 23—25. Metrische Verhandlung über das Opfer.

II 1. 1—12. Darśapūrṇamāsa.

II 1. 13—16. Kāmyeṣṭayaḥ.

II 1. 17—26. Āgrāyaṇa, Agnicayana und Cāturmāsyaṇi.

II 2. 1. Kāmyeṣṭayaḥ.

II 2. 2—4. Das Tanūnaptra des Agniṣṭoma.

II 2. 5. Untersuchung über die Fehler im Opfer.

II 2. 6. Der Pravargya.

II 2. 7—8. Eine Legende und einige Bemerkungen, sich beziehend auf die Upaniṣad.

II 2. 9. Die Aufzählung der Patnī.

II 2. 10. Yajñatana.

II 2. 13—15. Stomabhāga-mantra.

II 2. 16. Verteilung des Āgnīdhra-feuers.

II 2. 17. Die Pravṛtāhuti.

II 2. 18—19. Die Schoppen bei den drei Savana.

II 2. 20—22. Die Libationen mit den Prasthita-Schalen bei den drei Savana.

II 2. 23. vid. Gop. Br. I 3. 19. Eine Erklärung der Wörter *vickṣanavati vāk* und *canasitavati vāk*.

II 2. 24. Darśapūrṇamāsa.

II 3. 1—11. Die Fortsetzung des Agniṣṭoma, Vasaṭkāra und Anuvasaṭkāra, Ṛtugraha u. s. w.

II 3. 12—19. Prātahsavana des Ekāha.

II 3. 20—II 4. 4. Mādhyandinasavana des Ekāha.

II 4. 5—18. Tṛtīyasavana des Ekāha.

II 4. 19. Śoḍaśin.

II 5. 1—15. Atirātra.

II 5. 6—10. Sautrāmaṇi, Vājapeya und Aptoryāma.

II 5. 11—II 6. 16. Ahina.

Das Alter des Gop. Brāhmaṇa.

Über das Alter ist nichts bekannt. Nur im Aitareya Āraṇyaka von Arthur Berriedale Keith findet man eine Bemerkung über das Alter. Auf S. 25 äussert er sich folgendermassen über die Zeit seiner Entstehung: „The brāhmaṇa period, according to Max Müller, probably extended from about 800—600 B. C., and this view has the weighty support of Prof. Macdonell. The Aitareya Brāhmaṇa cannot be far removed in date from the first book of the Āraṇyaka, but the Gopatha Brāhmaṇa, which contains many borrowings from it, is in the opinion of Aufrecht known to Yāska. Now Yāska is certainly anterior to Śaunaka and Pāṇini, for he is cited in Ṛgvedaprātiśākhya, the Bṛhad-devatā, and is apparently known to the Aṣṭādhyāyī. His date cannot, therefore, be reasonably placed later than 500 B. C.

and it may go back to 550 B. C. This date is confirmed by the character of the Nirukta which certainly is anterior to either the Prātiśākhya or Pāṇini. If, therefore, the Gopatha Brāhmaṇa was known to him, even that late work must be dated 600 B. C., and the Aitareya Brāhmaṇa must be earlier, even apparently including the last ten chapters, which are later than the earlier portions of the Brāhmaṇa. Thus the Brāhmaṇa cannot well be placed later than 800—700 B. C. and the Āraṇyaka is not be dated much later".

Diese Behauptung findet nun ihren Grund darin, dass Yāska (Nirukta VIII 22) zitiert: *yasyai devatāyai havir gr̥hitam syāt tām manasā dhyāyed vaṣaṭkarisyan*. Dieser Passus ist gleichlautend mit Aitareya Brāhmaṇa III 8. 1; aber *manasā* fehlt dort; in Gop. Br. II 3. 4 (S. 191 Z. 12) kommt *manasā* wohl vor (*tām manasā dhyāyan vaṣaṭkuryāt*).

Und nun behauptet Keith: „It is hardly open to doubt that the form found in the Gopatha passage must have been before Yāska's mind. For though it is not unnatural for the author of the Gopatha, or some other Brāhmaṇa, who borrowed the main body of his work from other sources, to alter his original by inserting *manasā*, yet it is improbable that Yāska would have made the quotation incorrectly, but for the existence of the alternative version. The instance does not amount to proof, and on the other hand, it may be argued, with Bloomfield (J. A. O. S. XI 375 sq. XIX II. 1—11), that the Gopatha borrows from the Vaitāna Sūtra and so is very late. But even assuming that the borrowing from the Vaitāna is real, yet it is more than possible that the text of the Gopatha, a very unimportant work, has suffered interpolation, or perhaps the Gop. Br. as we now have it is a working over of an earlier Brāhmaṇa which itself is borrowed from the Aitareya. But in any case the Aitareya Brāhmaṇa is unquestionably much older than Yāska".

Gegen Keith's Behauptung ist viel einzuwenden:

1^e Das Zitat an und für sich ist so unbedeutend. Wo *dhyāyati* und *manasū dhyāyati* neben einander gebraucht werden, würde es begreiflich sein, dass Yāska *manasū* gebraucht, wo es nicht im Aitareya Brāhmaṇa gefunden wird.

2^e Yāska führt auch nicht genau die Worte des Gop. Br. an. Gop. Br. II 3. 4. hat *tāṃ manasū dhyāyan vaṣaṭkuryāt*.

Ait. Br. III 8. 1. *tāṃ dhyāyed vaṣaṭkarisyān*.

Nirukta VIII 22. *tāṃ manasū dhyāyed vaṣaṭkarisyān*.

Keith's Behauptung, dass das Gop. Br. jung sein müsse, da es dem Vaitānasūtra entnommen worden ist, hat man, meines Erachtens, widerlegt, und gewiss ist das Vaitāna jünger als das Gop. Br.

Die Stellung des Gop. Brāhmaṇa in der Atharvaveda Literatur.

Bloomfield glaubt, dass die Reihenfolge der Texte des Atharva Veda gerade das Gegenteil der gewöhnlichen Folge sei. Seiner Meinung nach sei zuerst das Kauśika Sūtra (Grhyasūtra), dann das Vaitāna Sūtra (Śrautasūtra) und endlich das Gopatha Brāhmaṇa entstanden.

Caland bestreitet die Richtigkeit dieser Behauptung in seinem Aufsatz „Über das Vaitānasūtra und die Stellung des Brahman im Vedischen Opfer“. (W. Zs. f. d. K. des M. VIII 1900); in „Zur Atharvaveda Literatur“ (W. Zs. f. d. K. des M. XVIII); in seiner Rezension von „The Atharvaveda by M. Bloomfield“ und in „Bijdrage tot de Kennis der Atharvaveda-Litteratuur“. (Verslagen en Mededeelingen der Koninklijke Akademie van Wetenschappen, Afdeling Letterkunde, (4e Reeks Deel VII 1904). In seiner neu erschienenen Arbeit „Das Vaitānasūtra des Atharvaveda“ (Verhandelingen der Koninklijke Akademie van Wetenschappen te Amsterdam. Amsterdam 1910) hat Caland schlagende Beweise gegeben, dass das Vaitāna jünger sein muss als das Gop. Br.; z. B.: die wiederholte Verwendung des Op-

tativs im Vaitāna an Stellen, die wörtlich mit dem Gop. Br. übereinstimmen, während sonst der Optativ in Sūtratexten nicht gebräuchlich ist, u. a. (vgl. Einleitung S. IV und V).

In der „Bijdrage tot de Kennis der Atharvaveda-Literatur“ legt Caland den Nachdruck darauf, dass Bloomfield übersehen hat, dass das Gop. Br. sich der Śaunakiya Rezension nicht anschliesse. Vieles spricht dafür, dass es sich der Paippalāda Rezension anschliesse. Bestimmt ist dies noch nicht festzustellen, da die Ausgabe der Paippalāda Rezension der Atharva Saṃhitā noch nicht zustande gekommen ist. Caland hat in dieser Abhandlung seine Ansicht ausführlich erklärt.

Eins ist nicht günstig für Caland's Ansicht, nämlich: Gop. Br. II 6. 14 entnimmt seine Mantra dem 20sten Buch des Atharvaveda. Nun geht der Paippalāda Rezension das 20ste Buch ab, und das Gop. Br. soll es gekannt haben. Nun gibt es zwei Möglichkeiten. Entweder das Gop. Br. setzt das 20ste Buch der Śaunakiya Rezension als bekannt voraus und zitiert es, oder es bestand schon früh, zum Behuf des Brahman c.s. (hauptsächlich des Brāhmaṇācchamsin), auch bei den Paippalādas eine Sammlung Reas, zusammen gebracht für das Soma Opfer, aber noch nicht in der Saṃhitā kanonisiert, was wohl bei den Śaunakiyas geschah. Vollständigkeithalber und besonders in Anschluss an das Ritual für den Hotar (oder besser der Hotraka's) nach dem Rgveda, behandelt nun das Gop. Br., auch die Śastra des Maitrāvaruṇa und des Acchāvaka.

Bloomfield in der Rezension von „Das Vaitānasūtra des Atharvaveda, übersetzt von W. Caland Amsterdam 1910“ (Göttingische Gelehrte Anzeigen 1912 N° 1) bestreitet wieder Caland's Behauptung, dass das Vaitānasūtra jünger sei als das Gopatha Brāhmaṇa; aber die von ihm angeführten Gründe sind für mich nicht überzeugend.

Verhältniss des Gop. Brāhmaṇa zu andern Texten.

Wenn man das Gop. Brāhmaṇa mit andern Texten vergleicht, so muss es weit zurückstehen. Dennoch hat man seinen Wert manchmal unterschätzt. Aufrecht nennt es in seiner Einleitung zum Aitareya Brāhmaṇa „ein elendes Machwerk“. Bloomfield meint, dass das Gop. Brāhmaṇa aus einer Zusammenfügung einiger Teile von verschiedenen andern vedischen Texten entstanden sei. Er führt viele Stellen aus andern Texten an, die wörtlich mit dem Gop. Br. übereinstimmen.

Nun ist es mir sogar gelungen noch mehrere Stellen zu finden und wo Bloomfield sagt: „these sections in Gop. Br. exhibit a good deal of independence“, fand ich sie manchmal wörtlich in andern Texten zurück. Prof. Caland machte mich auf gleichlautende Stellen im Kāṭhaka aufmerksam, Dr. Eelsingh auf eine gleichlautende Stelle im Saṅgīṣa Brāhmaṇa. Wenn diese aber auch wörtlich übereinstimmen, so ist dies noch kein entscheidender Beweis, dass dieselben nicht ursprünglich sind. Wieviele Khaṇḍa des Kāṭhaka und der Kapiṣṭhalasaṃhitā, des Aitareya Āraṇyaka und des Śāṅkhayana Āraṇyaka stimmen wörtlich überein; und dennoch haben alle diese Werke wohl jedes für sich ein Recht zu existieren.

Bloomfield führt noch Stellen an, die beinahe gleichlautend mit andern Texten sind, aber einige Atharvanische Züge haben. Die Frage bleibt nun, ob die Atharvanischen Züge hineingebracht worden sind um den Text zu einem Atharvan Text zu machen, wie Bloomfield es vorkommen lässt, oder ob es ursprüngliche Stücke sind. Das ist schwer zu entscheiden.

Etwas, das für Bloomfield's Behauptung sprechen würde, ist, dass z. B. Gop. Br. II 3. 11 und Kauṣ. Br. XI 4 und 5 viel Ähnlichkeit mit einander haben und dass im Gop. Br. der Ausdruck vorkommt: „*iti ha smāha kauṣṭakih*“. Aber bemerkenswert ist es auch wieder, dass während so oft ein Khaṇḍa

wörtlich mit dem aus einem andern Brähmaṇa übereinstimmt, dies hier nicht der Fall ist. Gop. Br. II 1. 3 (S. 146 Z. 13) stimmt zwar wörtlich mit Kauṣ. Br. VI 14 init. überein; der Ausdruck „*tad u haike āhuḥ*“ kommt in demselben vor; mit diesen „*eke*“ muss man wohl die Kauṣītakins gemeint haben. Diese Polemisierung nun ist im Kauṣ. Br. an ihrem Platze, aber ist in das Gop. Br. gedankenlos aufgenommen worden.

Manchmal stimmt das Gop. Br. wörtlich mit einem andern Texte überein, nur in der Lesung der Mantra folgt es der Atharva Saṃhitā. So sind Gop. Br. II 6. 4 und Ait. Br. VI 22 gleichlautend, nur folgt das Gop. Br. der Atharva Saṃhitā in der Rezension des Mantra „*apendra prāco maghavann amitrān*“ und Ait. Br. folgt der R̥gveda Saṃhitā „*apa prāca indra viśvān amitrān*“.

Im Gop. Br. II 6. 14 werden die Mantra nach der Atharva Rezension angeführt. Bloomfield führt sie in seinem Ved. Cone. in der falschen Rezension an; dieses Khaṇḍa zeigt viel Ähnlichkeit mit Ait. Br.; aber das Ait. Br. führt die Mantra in der Rezension der R̥ksaṃhitā an. Mir scheint es doch unwahrscheinlich, dass die Khaṇḍa aus andern Texten aufgenommen worden sind und dass man sorgfältig die Lesung der Mantra geändert hat.

Auch mir fiel die grosse Übereinstimmung vieler Khaṇḍa mit denen aus andern Texten auf; dennoch würde ich es nicht wagen daraus den Schluss zu ziehen, dass das Gop. Br. aus andern Texten zusammengefügt sei.

Hierunten folgen die Khaṇḍa, die keine Parallelstellen in andern Texten haben. Sie haben Atharvanische Züge.

I 1. 39. *Ācamana* (vgl. Bloomfield. The Atharvaveda p. 110).

I 2. 1—9. Die Pflichten des Brahmācārīn. Die Behandlung weicht sehr von der des Ś. Br. XI 5. 4 und T. Ā. 2 ab.

I 2. 16. Das *Cātuhprāśya* wird mit den vier stereotypen, kosmischen und liturgischen Wörtern, nämlich: *āpaḥ*, *candra-*

māh, *brahmaveda* und *brahmaveda* in Zusammenhang gebracht.

Die Mantra: „*yo vidyāt sapta pravataḥ, sapta vidyāt parāvataḥ, śivo yajñasya yo vidyāt*“, kommen nur im Atharvaveda und Gop. Br. vor.

I 2. 19. Eine Atharvanische Legende, die sich auf den Ursprung und die Natur des Brahman e.s. bezieht.

I 2. 21 behandelt auf Atharvanische Weise das *Agnyādheya*.

I 2. 22—23. Das *Sāntapana* wird hier für ein Feuer mit *Brahman*, *Brāhmaṇa* und *Brāhmya* verbunden, gehalten.

I 2. 24 und I 3. 1. Vorrang des Atharvanischen Brahman-Priesters.

I 3. 5. Eine unlogische Legende, in welcher die Rede von einem Opfer ist, das nur von drei Priestern unternommen wird, wobei die Belohnungen auf die Hälften zurückgebracht werden.

I 3. 14 behandelt die *Prāyaścitta* für begangene Fehler.

I 3. 17 enthält eine Legende über eine Priesterfamilie, die *Kāru*, die, da sie arm sind, nur eine Kuh als *Dakṣiṇā* geben.

Mit den „*kāraṇa 'lpasūh*“, den armen Sehern, meint man die Brahmanen im allgemeinen, um sie all zu grosser persönlicher Opfer zu entbinden.

I 3. 20. Eine Legende, in welcher die Rede von Sachen ist, die in Beziehung zu der *Dikṣā* stehen. Dieses *Khaṇḍa* ist mir mehr als undeutlich.

I 3. 21. Regeln über das Betragen des *Dikṣita*.

I 3. 22. *Prāyaścitta* für das Sich-vergreifen an den Gesetzen der *Dikṣā*.

I 3. 23 behandelt die Gebräuche, welchen sich ein *Dikṣita* unterwerfen muss, wenn seine Frau schwanger ist.

I 4. 16 und 17 scheinen ursprünglich zu sein, ich konnte keine Parallelstelle finden. Sie handeln über das *Sattra*.

I 4. 24 folgt Ś. Br. XII 2. 2. 13—23, aber doch findet man darin wieder einen Atharvanischen Zug. Bei dem vierfüssigen Vieh sagt Gop. Br.: *catvāro vai vedā vedair yajñas tātate*.

I 5. 7. Ein *Yajñakrama*, der weder mit Vaitāna 43 noch mit Gop. Br. I 5. 23 übereinstimmt.

Im Vaitāna 43 kommt ein *Yajñakrama* vor und man sagt in 43. 45: „Die Reihenfolge der Opfer (geht) aus dem Brāhmaṇa (hervor) und ebenso die Weise, wie ein Versehen wieder in Ordnung zu bringen ist.

I 5. 8. Das *Sahasradakṣiṇa*-Opfer.

I 5. 11—20 behandeln ausführlich das Thema der drei *Savana*, die auch behandelt werden in Ś. Br. XII 3. 4. 1 und fgg. Viele Atharvanische Züge kommen in denselben vor.

I 5. 21. Die Legende, die hier behandelt wird, ist ursprünglich.

I 5. 23—25. Metrische Behandlung des Opfers. In I 5. 24 kommt eine Atharvanische Erzählung über den Ursprung des Opfers vor. I 5. 25 ist die Verherrlichung des Atharvaveda.

II 1. 8. In diesem Khaṇḍa wird gesagt, dass man zuerst die *Darsapūrṇamāsa* verrichten müsse, bevor man mit dem Soma-Opfer anfangen.

II 2. 5 unterbricht den *Yajñakrama* durch eine Abhandlung über die Fehler in einem Opfer, welche mit der Verherrlichung des *Bṛghvagirovid* endigt.

II 2. 12 ist das Brāhmaṇa von Vaitāna 16. 15—17, darüber handelnd, wie man das Überfließen des Soma wieder gut machen könne.

II 2. 19. Gebräuche über das *Sadas*.

II 3. 13—15 scheinen ursprünglich zu sein; obgleich sie viele Mantra mit andern Texten gemein haben, war keine Parallelstelle zu finden. Sie geben die Erklärung der drei *Śastra*, der drei Gehilfen des *Hotar*: des *Maitrāvaruṇa*, des *Brāhmaṇacchamsin* und des *Acchāvāka*.

II 3. 16 motiviert den vierfachen Gebrauch des *Āhava* (*śam-sāvom*) beim *Prātahsavana*.

II 3. 23 enthält eine legendarische Erzählung, weshalb Indra

das ausschliessliche Recht auf das *niṣkevalya śastra* beim *Mādhyandina savana* habe.

II 4. 4 erklärt den fünffachen Gebrauch des *Āhāra* beim *Mādhyandina savana*.

II 4. 11—14 enthält eine Legende, die in dieser Gestalt nicht aus einem andern Texte bekannt ist.

II 4. 18 enthält eine Erklärung des vierfachen *Āhāra* beim *Tṛtīyasavana*.

Parallelstellen zwischen Gop. Br. und andern Texten.

Bloomfield hat deren in „The Atharva Veda“ sehr viele gegeben; ich gebe hier vollständigkeitshalber noch einmal alle Parallelstellen und die neuen, welche ich gefunden habe.

I 1. 1—15 vgl. Brh. Ār. Up. 5. 4.

I 1. 16—30. Praṇava Upaniṣad = 48^e Upaniṣad. Der Unterschied ist sehr gering.

I 1. 31—38. Man findet einige Übereinstimmung mit der Shavank Upaniṣad.

I 2. 10—14 einige Übereinstimmung mit Ś. Br. III 1. 1.

I 2. 15 stimmt fast wörtlich mit Kāṭh. VII 15, Kap. 8. VI 5 überein.

I 2. 17 vgl. Ś. Br. IV 3. 4. 21.

I 2. 18 vgl. Ś. Br. II 1. 4. 16.

I 2. 20 vgl. Ś. Br. I 4. 1. 10 fgg.

I 3. 2 ist eine Atharvanische Redaction von Ait. Br. V 32. 1. fgg.

I 3. 3 eine Atharvanische Redaction von Ait. Br. V 32. 5. 33. 4.

I 3. 4 ist eine Atharvanische Redaction von Ait. Br. V 34. 1.

I 3. 6 vgl. Ś. Br. XI 4. 1. 1—4.

I 3. 7 stimmt wörtlich mit Ś. Br. XI 4. 1, 5, 6 und 7 überein; nur wird im Gop. Br. auch von „*śrotre, asthīni* und *śiśnam*“ gesprochen.

I 3. 8. Ś. Br. XI 4. 1. 1^b, XI 4. 1. 8.

I 3. 9. Ś. Br. XI 4. 1. 14 und XI 4. 1. 12.

I 3. 10. Ś. Br. XI 4. 1. 10; die Formeln findet man Ś. Br. XII 3. 3. 3. Dieselben Formeln findet man auch: Gop. Br. I 5. 10 und 21.

I 3. 11 hat Übereinstimmung mit Ś. Br. XI 5. 3. 1—4.

I 3. 12. Ś. Br. XI 5. 3. 5. Der Anfang stimmt mit M. 8. I 8. 10 überein vgl. Tait. Br. II 6. 7.

I 3. 13. Ś. Br. XI 5. 3. 8. Die Formeln sind aber sehr verschieden. Diese findet man genau so Kauś. sūtra 72. 42 und Kauś. sūtra 117. 3. 4^a.

I 3. 15. Bloomfield vergleicht Ś. Br. II 3. 1. 18 und Kauś. Br. II 9, aber es hat grössere Ähnlichkeit mit Mait. 8. I 8. 7, T. Br. III 1. 9 und Kāth. VI 6.

I 3. 16 stimmt mit Śadv. Br. IV 7 überein.

I 3. 18. Ait. Br. VII 1. 1, Āśv. Śrs. XII 9.

I 3. 19 (med.) Gop. Br. II 2. 23, Ait. Br. I 6. 8.

I 4. 1—I 5. 22. Dieser Teil hat sehr grosse Ähnlichkeit mit Ś. Br. XII.

I 4. 1—6. Ś. Br. XII 1. 1 flgg.

I 4. 7—8. Ś. Br. XII 1. 2. 1, Ś. Br. XII 1. 3. 1—7.

I 4. 9—10. Ś. Br. XII 1. 2. 2 und 3, Ś. Br. XII 1. 3. 8—22.

I 4. 11—12. Ś. Br. XII 2. 3. 1.

I 4. 13. Ś. Br. XII 1. 3. 23.

I 4. 14. Ś. Br. XII 2. 3. 2—4.

I 4. 15. Ś. Br. XII 2. 3. 4 und 2. 3. 8.

I 4. 18. Ś. Br. XII 2. 3. 7.

I 4. 19. Ś. Br. XII 2. 3. 6.

I 4. 20. Ś. Br. XII 2. 2. 1.

I 4. 21. Ś. Br. XII 2. 3. 10.

I 4. 22. Ś. Br. XII 2. 3. 11.

I 4. 23. Ś. Br. XII 2. 2. 9—12 und 2. 3. 12.

I 4. 24. Ś. Br. XII 2. 2. 13—23.

I 5. 1. Ś. Br. XII 2. 2. 12.

I 5. 2. Ś. Br. XII 2. 1. 1—5, 9.

I 5. 3. Ś. Br. XII 1. 4. 1 und 2. 4. 9—15, 1. 4. 2—3.

I 5. 4 stimmt nahezu mit Ś. Br. XII 2. 4. 1—18 und Ś. Br. XII 2. 4. 15—16 überein. Am Schlusse gibt es einen Unterschied.

I 5. 5. Ś. Br. XII 3. 2. 1.

I 5. 6. Ś. Br. XII 3. 5. 12—13.

I 5. 9. Ś. Br. XII 3. 5. 3—11.

I 5. 10. Ś. Br. XII 3. 3. 1, 5, 2.

I 5. 11 vgl. Ś. Br. XII 3. 4. 1, 2.

I 5. 12 vgl. Ś. Br. XII 3. 4. 3.

I 5. 13 vgl. Ś. Br. XII 3. 4. 4.

I 5. 14 vgl. Ś. Br. XII 3. 4. 5.

I 5. 15 vgl. Ś. Br. XII 3. 4. 6.

I 5. 16—20 weicht ab von Ś. Br. XII 3. 4.

I 5. 21. Die Legende wird nicht im Ś. Br. gefunden, sonst Übereinstimmung mit Ś. Br. XII 3. 3. 3, T. S. I 4. 11 und M. S. I 4. 11 (med.).

I 5. 22. Ś. Br. XII 3. 5. 1.

II 1. 1. Der Anfang stimmt mit Kauṣ. Br. VI 13 überein; nur findet man zwei Atharvanische Züge. Bloomfield sagt: „The statement about the paridhi's [Vait. 2. 8. 13] does not appear in Kauṣ. Br.; but seems original with Gop. Br.". Aber man findet fast dieselbe Stelle T. S. II 5. 11. 5—6.

II 1. 2. von „*tad bṛhaspataya*“ an S. 145 Z. 4 vgl. T. S. II 6. 8. 5, vgl. Kauṣ. Br. VI 13 (med.), 14 (init.).

II 1. 3. stimmt mit Kauṣ. Br. VI 14 überein; zum Schluss vgl. T. S. II 6. 8. 4; vgl. Kauś. sūtra 65. 14—15.

II 1. 4. T. S. II 6. 9. 1—3.

II 1. 5. Bloomfield nennt als Parallelstelle: T. S. I 7. 3. 3, Ś. Br. I 2. 3. 5; die Übereinstimmung ist nicht gross; aber

der Text stimmt mehr mit Kāth. VIII 13 (S. 97 Z. 2—4) überein.

II 1. 6. wörtlich übereinstimmend mit M. S. I 4. 6. (S. 54. Z. 3. flgg.).

II 1. 7. einige Übereinstimmung mit T. S. I 7. 3. 4, Kāth. VIII. 13 (S. 97. Z. 7—11; 4—7; 13—17).

II 1. 9. vgl. T. S. II 5. 5. 1—2.

II 1. 10. wörtlich übereinstimmend mit Kauś. sūtra I 29—30, und M. S. IV 3. 5 S. 44. Z. 10—14.

II 1. 11. wörtlich übereinstimmend mit T. S. II 5. 5. 3. flgg.

II 1. 12. einige Übereinstimmung mit Ait. Br. I. 1, Ś. Br. III 1. 3. 1; grössere mit M. S. I 4. 14—15.

II 1. 13—15. fast wörtlich übereinstimmend mit M. S. II 1. 10.

II 1. 16. wörtlich übereinstimmend mit M. S. II 5. 5 (S. 53. Z. 10—16).

II 1. 17. Bloomfield sagt: „Judging from the mention, at the end, of the Atharvanic *purastāddhoma* and *samsthitahoma* [Kauś. sūtra 3. 19, Vait. I 4] this seems to be a somewhat original Brāhmaṇa“. Aber es hat grosze Ähnlichkeit mit Kāth. XII 7.

II 1. 18. stimmt mit M. S. III 3. 7 (S. 40 Z. 2 flgg.) überein.

II 1. 19—26. Kauś. Br. V 1 flgg.

II 2. 1. grosze Übereinstimmung mit Kāth. XIII 7 (S. 189 Z. 13 flgg.) vgl. Ś. Br. XI 7. 1. 2, M. S. II 5. 11, Āp. Śrs. VII. 28. 8.

II 2. 2—4 vgl. T. S. VI 2. 2. 1—3.

II 2. 2. vgl. Kāth. XXIV 9 S. 100 Z. 8.

II 2. 6. Der Anfang ist wörtlich Ait. Br. I 18; die Mitte Kauś. Br. VIII 3 (init.), der Schluss Ait. Br. I 22.

II 2. 7—8. stimmt nahezu wörtlich mit Kāth. XXIV 10 überein; vgl. M. S. III 8. 1 (S. 49 Z. 12).

II 2. 9. vgl. Kāth. IX 10. Der Schluss hat Ähnlichkeit mit Kāth. IX 15.

II 2. 10. stimmt beinahe wörtlich mit Kāth. XXXIV 17—18 überein; vgl. Gop. I 3. 9.

- II 2. 11. vgl. M. S. I 9. 8.
 II 2. 13. vgl. Kāth. XXXVII 17, T. S. III 5. 2. 1.
 II 2. 14. Der Anfang T. S. III 5. 2. 1.
 II 2. 15. Kāth. XXXIV 18.
 II 2. 16. Der Anfang stimmt wörtlich mit T. S. VI 3. 1. 1 überein, vgl. Ś. Br. IV 2. 5. 11.
 II 2. 17. Der Anfang stimmt mit Kauṣ. Br. X 6 überein, nur die Mantra weichen ab. Die Mantra sind dieselben wie in T. S. III 1. 10. 1.
 II 2. 18. stimmt nahezu wörtlich mit Kauṣ. Br. XIII 1 überein.
 II 2. 20. vgl. Ait. Br. VI 10. 1.
 II 2. 21. vgl. Ait. Br. VI 11. 6.
 II 2. 22. vgl. Ait. Br. VI 12. 6.
 II 2. 23. vgl. Gop. Br. I 3. 19, vgl. Ait. Br. I 6. 8.
 II 2. 24. T. S. I 6. 7. 1.
 II 3. 1—6. Ait. Br. III 5—8. Der Schluss des Gop. Br. II 3. 6 = Ait. Br. VII 33. 5.
 II 3. 7. vgl. Ait. Br. II 29; Kauṣ. Br. XIII 9.
 II 3. 8. vgl. Ait. Br. VI 14. 5, aber grössere Übereinstimmung mit Kauṣ. Br. XIII 9.
 II 3. 9. einige Übereinstimmung mit T. S. VI 4. 11, 3—4.
 II 3. 10. wörtlich übereinstimmend mit Kauṣ. Br. XIV 3; nur die Formeln sind verschieden und stimmen genau mit Vait. II 3. 10 überein.
 II 3. 11. nahezu übereinstimmend mit Kauṣ. Br. XI 4—5.
 II 3. 12. Der Anfang stimmt mit Ait. Br. III 14 überein.
 II 3. 16. vgl. Gop. Br. II 4. 4 und 18.
 II 3. 17—19. fast wörtlich übereinstimmend mit M. S. IV 8. 3.
 II 3. 20. fast wörtlich Ait. Br. III 23.
 II 3. 20 (fin.) vgl. Kauṣ. Br. XV 4 init.
 II 3. 21. fast wörtlich Ait. Br. III. 23.
 II 3. 22. vgl. Ait. Br. III 24.
 II 3. 23. Die hier erzählte Legende weicht bedeutend von

der des Ait. Br. III 24. 10 flgg. ab; vgl. Kauṣ. Br. XV 4.

II 4. 1—3. vgl. Āśv. Śrs. VII 4. 1, Śaṅkh. Śrs. VII 22—24.

II 4. 4. vgl. Gop. Br. II 3. 16, II 4. 18.

II 4. 5. (init.) Kauṣ. Br. XXX 1, S. 142 Z. 2 v. u. vgl. Ait. Br. VI 3. 8—11.

II 4. 6. Kauṣ. Br. XVIII 7—8.

II 4. 8. T. S. III 3. 8. 2 flgg.

II 4. 9. T. S. III 3. 8. 4—6 von *ayan te yonih* vgl. T. S. III 4. 10. 4—5.

II 4. 10. Ait. Br. III 44.

II 4. 11—14. Die Legende in dieser Gestalt ist aus andern Texten nicht bekannt.

II 4. 15—17. vgl. Āśv. Śrs. VI 1. 2. Śaṅkh. Śrs. IX 2—4.

II 4. 18. vgl. Gop. Br. II 3. 16 und II 4. 4; vgl. Ait. Br. VI 12. 5.

II 4. 19. vgl. Ait. Br. IV 1. 5—8.

II 5. 1. Ait. Br. IV 5. 1 flgg.

II 5. 2. Ait. Br. IV 6. 4—7.

II 5. 3. Ait. Br. IV 6. 8—14; Kauṣ. Br. XVII 5—6.

II 5. 4. Kauṣ. Br. XVII 7. 1 flgg.

II 5. 5. Kauṣ. Br. XVII 8—9.

II 5. 6. Ś. Br. XII 8. 3. 1—2.

II 5. 7. Ś. Br. XII 8. 3. 23—28.

II 5. 8. P. Br. XVIII 7.

II 5. 9—10. vgl. P. Br. XX 3. 2. flgg., Gop. Br. II 5. 10; vgl. Kauṣ. Br. XXX 11.

II 5. 11. Ait. Br. VI 17. 1—2 und Ait. Br. VI 5. 1 flgg.

II 5. 12. Ait. Br. VI 6. 1 flgg.

II 5. 13. Ait. Br. VI 7. 1 flgg.

II 5. 14. sehr viel Übereinstimmung mit Ait. Br. VI 8.

II 5. 15 = Ait. Br. VI 18. 4; fängt mit einem Satz aus Ait. Br. VI 17. 2 an und schliesst mit Ait. Br. VI 17. 3—4.

II 6. 1. Ait. Br. VI 18. 1—3. 19. 1—10.

II 6. 2. Ait. Br. VI 19. 10 und 20. 1 flgg.

II 6. 3—5. Ait. Br. VI 21—23.

II 6. 6—7 hat nicht viel Ähnlichkeit mit andern Texten; nur findet man einige Übereinstimmung mit Ait. Br. VI 13. 7; Gop. Br. II 6. 7 (fin.) ist nahezu übereinstimmend mit Ait. Br. VI 27. 1—5.

II 6. 8. Ait. Br. VI 27. 6 und 30. 4.

II 6. 9. Ait. Br. VI 30. 5 und 31. 5.

II 6. 10. Ait. Br. V 9—10.

II 6. 11. Ait. Br. V. 11. und 12. 3. VI 32. 1—2.

II 6. 12. ist zum Teile zusammengefügt aus verschiedenen Khaṇḍa des Ait. Br.; einige Teile zeigen Ursprünglichkeit. *stotriyānurūpau* vgl. Ait. Br. V 19. 12; *sukṛti* Ait. Br. VI 29. 1; *erṣakapi* Ait. Br. VI 29. 2 und *kuntāpa* Ait. Br. VI 32. 5 flgg.

II 6. 13. [S. 264 Z. 3 und flgg.] Ait. Br. VI 33. 1—5.

Kauṣ. Br. 30. 5.

[S. 265 Z. 4 und flgg.] Ait. Br. VI 33. 16—17.

Kauṣ. Br. 30. 7.

[S. 265 Z. 9 und flgg.] Ait. Br. VI 33. 19.

[S. 265 Z. 16] Ait. Br. VI 33. 18.

[S. 265 Z. 16 und flgg.] Ait. Br. VI 34. 20.

II 6. 14. Ait. Br. VI 34—36. 3.

II 6. 15. hat einige Übereinstimmung mit Ait. Br. VI 36. 4—7.

II 6. 16. hat Übereinstimmung mit Ait. Br. VI 36. 8—17.

BEMERKUNGEN.

I 1. Böhrling hat in seiner „Probe einer Kritik des Gopathabrähmana“ die ersten zwölf Seiten des Gopathabrähmana besprochen und sucht einige verdorbene Stellen zu verbessern und hofft, dass eine Untersuchung der verschiedenen Handschriften des Brähmana die andern Schwierigkeiten aus dem Wege räumen könne. Die Handschriften verbreiten aber über die verdorbenen Stellen nur wenig Licht. Mit vielen Emendationen Böhrlings bin ich einverstanden; in den Noten habe ich immer mitgeteilt, wo ich den Text nach Böhrling korrigiert habe.

I 1. 1. [S. 1. Z. 3]. Das Perfectum *nirmame* ist hier nicht am Platz, darum lese ich mit Böhrling *nirmimā*.

I 1. 1. [S. 1. Z. 5 und 6] Statt *avidāmaha* lese ich mit Böhrling *avidam aham*.

I 1. 3. [S. 3. Z. 1] alle Hss. haben *abhyatapat* und *abhyasrāmyat* ohne Objekt. Man findet dieses noch einige Mal im Texte. Die Verben haben transitive Bedeutung; man erwartet ein Objekt wie *ātmānam*.

I 1. 6. Die Form *niramimata* (S. 5. Z. 8) findet man hier und an vielen andern Stellen fehlerhaft für *niramimīta*.

I 1. 12. [S. 10. Z. 4] alle Hss. lesen *prākṛōḍitaḥ*. Böhrling schlägt vor *prākṛōḍitaḥ* „vor Zeiten nachträglich hinzugefügt“ und er sagt weiter „und diese Interpolation wird wohl nicht sehr alt sein, da *kṛōḍa* in der Bedeutung „nachträgliche Bemerkung, Nachtrag“ sehr spät auftritt. Das *tam* [Z. 7] spricht

gleichfalls für die Interpolation der zwei vorhergehenden Zeilen, da es auf *gajñam* [Z. 3] hinweist". Ich bin hiermit nicht einverstanden. Bedeutet *prākriḍitaḥ ślokaḥ* soviel als „versus memorialis“?

I I. 12. [S. 10. Z. 5] *sapta sutyāḥ*. Anfangsworte des Gop. Br. I 5. 25.

I I. 13. [S. 10. Z. 10] *taṃ ha smaitam evaṃ vidvāṃsaḥ pūrvē śrotriyā gajñam tatam sūcasūya ha smahety abhieraṇanti*" ist verdorben. Böhtlingk schlägt vor: *tān ha smaitān evaṃ vidvāṃsaḥ pūrvē śrotriyā gajñam tatam avasāyety abhieraṇanti*.

I I. 16—30. enthält die Praṇava Upaniṣad. Als Deussen im Jahre 1877 seine „Sechzig Upaniṣad's des Veda" herausgab, übersetzte er die Praṇava Upaniṣad aus dem Oupnek'hat, und wusste nicht, dass diese Upaniṣad in dem ersten Prapāṭhaka des Gopatha Brāhmaṇa zu finden war. Bloomfield hat in „The Aharvaveda" Deussen hierauf aufmerksam gemacht, und in der zweiten Auflage der „Sechzig Upaniṣad's des Veda" hat Deussen eine Übersetzung aus dem Sanskritoriginal hinzugefügt.

I I. 17. der Oupnek'hat: *die Sprache, die Zunge und die Rede*; das ist viel besser als Gop. Br.: *die Rede, die Zunge und der Geschmack* [*vācam jihvām rasam* S. 13. Z. 13].

I I. 21. [S. 14. Z. 14] die hss.: *'nuśāsanānām iti*. Ein Genitiv gibt keinen Sinn, vgl. Śat. Br. XI 5. 6. 8.

I I. 21. [S. 14. Z. 15] *svarasāmyanānātantriḥ* ist wahrscheinlich verdorben. Deussen übersetzt diese Stelle: „die mannigfachen, durch ihre Töne heilbringenden Saitenspiele". (? sie!) Böhtlingk schlägt vor *svarasāmyanānātantriḥ*.

I I. 22. [S. 15. Z. 8] alle hss. *ṛjighāṃsuḥ*. Deussen schlägt vor *ṛjighāṃseyuḥ* und übersetzt diese Stelle: „die Mantra's könnten sich [feindlich] gegen mich wenden, wie Embryos die Mutter zu töten suchen könnten". Richtiger wäre doch *ṛjighāṃseyuḥ*.

I I. 25. [S. 18. Z. 6] Deussen übersetzt *yāthālātavya* „wie

ein nicht anzurührender Feuerbrand" [*alātavya*]. Ich glaube *lātavya* ist ein Eigenname, vgl. Śadv. Br. IV 7. 2, wo *svāhā lātavyasagotrā* genannt wird.

I 1. 25. [S. 18. Z. 7] Es ist mir nicht deutlich, was: „*pumso ratso*“ bedeutet. Deussen fragt: „Ist es: „er ist mit Vorliebe männlich““.

I 1. 27. [S. 19. Z. 4] Was bedeutet: *nādānapradānakaraṇau*? Deussen übersetzt: „und als den Zuwachs des Nachhalls bewirkend sind sie ein zweifacher Ort.“ (?)

I 1. 27. [S. 20. Z. 3] *mantraḥ kalpo brāhmaṇam ṛg yajuh sāmūtharvāṇi*. Soll man *°vaṇi* oder *°vāṇi* lesen? Die Stelle ist mir nicht deutlich. Deussen übersetzt: „Spruch, Ritual und heilige Rede findet sich im Rīg-, Yajur-, Sāma- und Atharvaveda“.

I 1. 28. [S. 20. Z. 12] alle hss. *upopasīdāmīti*. Man erwartet 1e p. plur. Deussen übersetzt: „Wir wollen dir in Unterwürfigkeit nahen“.

I 1. 31—38. Die Gāyatrī Upaniṣad. Bloomfield (The Atharvaveda, Seite 110) sagt: „This text describes itself as an Upaniṣad and deals with a theme suggestive of the Shavank Upaniṣad though it is not all like it“ (Deussen, S. 875). Ich finde, dass die beiden Texte nicht sehr genau übereinstimmen; in der Shavank Upaniṣad findet man nur den Krieg zwischen Göttern und Asura's; während im Gop. Br. ein Gespräch zwischen Maudgalya und Glāva vorkommt.

I 1. 31. [S. 23. Z. 2] *ācacaṣṭe* quasi-Perfectform, wo man *ācacaṣe* erwarten würde, vgl. I 2. 13 (S. 46 Z. 12] und I 3. 8 (S. 73 Z. 6).

I 1. 32. [S. 25. Z. 6] Vedic Concordance S. 520 muss „*vicaṣva yadī tāḥ pravettha*“ statt „.....*praveptya*“ gelesen werden.

I 2. 1. [S. 33. Z. 7] Bloomfield schlägt vor „*krodho 'paḥ ślāgham*“ zu lesen; besser ist doch „*krodho 'paḥ ślāghā*“.

I 2. 4. [S. 35. Z. 12] *parāharati* bedeutet: fortreißen, hinreißen; man erwartet doch ein Verbum mit der Bedeutung „berühren“.

I 2. 4. [S. 35. Z. 13] Man erwartet doch statt *dharmā gupto mā gopāyeti* ¹ *dharmo hainaṃ gupto gopāyati*: *dharmā gupta mā gopāyeti* ¹ *dharmo hainaṃ gupto gopāyati*.

I 2. 5. Der Anfang ist sehr verderben.

[p. 37. Z. 2] Was bedeutet *ākṛyātāṃ*?

[p. 37. Z. 3] *na hi devā na ramante*; eigentümlich ist hier der Gebrauch einer doppelten Negation. Prof. Caland teilte mir mit, dass im Kāvīya Śat. Br. die doppelte Negation einige Mal vorkommen soll.

I 2. 8. Ist *divyatri* [S. 40. Z. 7] der Name eines Ṛṣi? *ulavṛkarkṣutarakṣuḥ* [S. 40. Z. 8] als Kompositum ist verdächtig, man erwartet dann einen Nom. plur.

Sarpadamṣṭraṇaḥ [S. 40. Z. 9] ist nicht im Pet. W. belegt, wohl *sarpadamṣṭra*. Man erwartet doch *sarpadamṣṭraṇaḥ*.

I 2. 11. Einige Mal [S. 44. Z. 11 und 15] kommt *voce chandaḥ* (var. lect. *voceḥ chandaḥ*) vor. Ich begreife die Bedeutung der Worte nicht.

I 2. 15. dieser Khaṇḍa ist sehr korrupt; ich habe ihn nach Kāth. VII 15 herzustellen versucht; S. 48. Z. 9 muss eine Lücke haben hinter „*yannakṣatram*“.

I 2. 16. von Schröder liest im Kāth. VII 15 *saṃvatsarād agnau*. Ist es nicht besser *saṃvatsarād rcāgnau* zu lesen?

I 2. 16. [S. 49. Z. 12] Keine der Hss. hat *śṛṅgāḥ* wie Rājendralāla Mitra liest. Der Mantra stimmt genau mit ṚV. IV 58. 3 überein.

I 2. 18. Was bedeutet *śravaṇasya* [S. 52. Z. 11]? Man erwartet den Namen eines Tieres.

I 2. 20. [S. 56. Z. 7] Ist vielleicht „*adhoktam*“ *adho 'ktam* (*Vāṇi*) zu lesen? aber dann muss man ^o*pyāyyaitat payo* statt ^o*pyāyyaitam payo* [S. 56. Z. 7] lesen.

I 3. 3. Ist *vācoyamya* [S. 66. Z. 13]: die Stimme an sich haltend? Ait. Br. liest *vācoyamah*. Vielleicht *vācam yacchet* statt *vācoyamya*.

I 3. 4. [S. 68] Die Aoristi kommen in allen Hss. ohne Augment vor.

I 3. 6. vgl. S. B. E. XLIV S. 51.

Ś. Br. XI 4. 1. 1. behandelt denselben Gegenstand. Eggeling weiss nicht, ob seine Auffassung richtig ist. Prof. Geldner hat eine andere.

Gop. Brāhmaṇa hat eine andere Lesart, aber auch diese ist nicht deutlich.

Ś. Br. *uddālako hūruṇiḥ | udicyān vṛto dhāvayāṃ cakāra tasya niṣka upāhita āsaitad dha sma vai tat pūrvesāṃ vṛtānāṃ dhāvayātām ekadhaṇam upāhitam bhavaty upavalhāya bibhyatām tān hodyānām brāhmaṇān bhīr viveda*.

I 3. 18. ist verdorben, ich habe den Khaṇḍa nach Ait. Br. VII 1. 1 zu korrigieren versucht. Nicht deutlich ist: *dakṣiṇā śroyir athyāstrī brahmaṇah* [S. 86. Z. 12] Ait. Br. liest *śroyir hotur, savyā brahmaṇah*.

Im Gop. Br. wird das *avarasaktham* sowohl dem Maitrāvareṇa als dem Brāhmaṇācchamsin gegeben, und der ūru dem Acchāvaka und dem Potar. *Apāna* [S. 87. Z. 7] muss dieselbe Bedeutung haben wie *vaikartah* Ait. Br. = *prauḍhah*. Die Bedeutung des *prauḍhah* ist auch unbekannt.

I 3. 19. [S. 88. Z. 6] *taṃ vā etaṃ dhīkṣitaṃ santaṃ dikṣita ity ācakṣate* vgl. Śat. Br. III 2. 2. 30, wo man dieselbe quasi-Etymologie findet.

I 3. 20. *itthaṃ ced vo 'pasamavatsur hanta* [S. 90. Z. 6]. *avatsur* ist korrupt, vielleicht wird gemeint eine augmentierte Form von *samāvartate*. Vielleicht *samāvartsuh*? 3 plur. aor.?

Khaṇḍa I 3. 20 ist undeutlich.

I 4. 7. man erwartet *devikāhavīṃsi* statt *devatāhavīṃsi* [S. 96. Z. 9], denn in I 4. 8. [S. 99. Z. 7] steht *yad devikāhavir-*

bhiś caranti; in Kauṣ. Br. XIX 7 (init.) *devikābhyo havīṃṣi*.

I 4. 7. [S. 96. Z. 9] die Hss. *kāmāddaśātirātram* wschl. *kāmād atirātram*. Diese Worte sind wahrscheinlich Interpolation; das *atirātra* hat hier keine Bedeutung. Aber [S. 99. Z. 10] *atha yad daśātirātram upayanti* zu l. wschl. *yad atirātram upayanti*. Diese Stelle beruht auf I 4. 7. Dann ist die Interpolation sehr alt.

I 4. 14. [S. 105. Z. 2] und I 4. 15. [S. 105. Z. 11] *anakūtyai* habe ich in *anagūrtyai* geändert nach Śat. Br. XII 2. 3. 5.

[S. 105. Z. 7] die Hss. *daśarātrāya mahāvrataṃ mahāvratād udayanīyāyātirātraḥ*. Man muss lesen: *daśarātrān mahāvrataṃ mahāvratād udanīyo 'tirātraḥ*. Die Dative sind durch eine Parallelstelle I 4. 22. [S. 110. Z. 7] verursacht.

I 4. 20. [S. 109. Z. 1] *daśarātram uddhiḥ prṣṭhyābhiplavau cakre* ' *daśarātram uddhiṃ* ' *prṣṭhyābhiplavau cakre* ' *tantram kurvīta*.

Śat. Br. XII 2. 2. 4. *prṣṭhyābhiplavau tantre kurvīta*. Diese Lesart scheint mir weniger gut zu sein, vgl. S. B. E. XLIV S. 149.

[S. 109. Z. 4] *ime prāṇā nānā santa ekodayāccharīram adhi-vasati*.

Ś. Br. XII 2. 2. 4. *ime prāṇā nānā santa ekotayaḥ samānam ūtiṃ samcaranti*.

Die Bedeutung von „*ekoti*“ ist zweifelhaft, vgl. S. B. E. XLIV S. 149.

I 5. 1. [S. 113. Z. 4] die Hss. *jyotir gaur āyur gaur āyur jyotir* Śat. Br. XII 2. 2. 12 *jyotir gaur āyuh*; das ist viel besser, denn es ist die Rede von einem *tryahas tryāvṛttiḥ*.

I 5. 3. *grīvā* wird durcheinander im Sing. und Plur. gebraucht.

[S. 115. Z. 11] *trivṛtaṃ hy eva śiro bhavati: tvag asthi majjā mastiṣkaṃ*.

Ś. Br. XII 2. 4. 9. *śira evāsya triṣṭ' tasmāt tat trividham bhavati teag asthi mastiṣkaḥ*. Hat man im Gop. Br. *majjā* auszuscheiden? Sonst hat man ein *caturvidham*.

[S. 116. Z. 6] *prstikundilāni* ist nicht im P. W. belegt, vielleicht muss hier mit Śat. Br. *karūkārāṇi* gelesen werden.

Vielleicht ist statt *prstī°* *prastī°* zu lesen.

I 5. 3 und 4 enden gedankenlos: *ya evaṃ veda sa vā eṣa samvatsarah*.

I 5. 4. [S. 117 Z. 5] die Hss. haben *varisthā*. Ist es nicht besser mit Ś. Br. *varṣīyasi* zu lesen, weil der zweite Finger doch nicht der grösste ist?

[S. 117. Z. 7] *anayor varisthā*, Ś. Br. *āsām varṣisthā*.

Im Śat. Br. ist die Reihenfolge besser; denn die *pañkti* muss an fünfter Stelle kommen, und die *virāj* an vierter. Die *virāj* wird nicht deutlich behandelt; zum zweiten Male spricht Gop. Br. über den *varisthā*-finger; Ś. Br. spricht hier von *annādītamā*.

I 5. 5. stimmt mit Ś. Br. XII 3. 2. 1 überein; *catuḥ* und *pañca* fehlen im Gop. Br.; Ś. Br. hat *rātrayaḥ* statt *ahorātrāṇi* und spricht später von 720 Tagen und Nächten; Gop. Br. spricht von 360 *prāṇas*.

I 5. 8. [S. 123 Z. 7] zwischen *niṣkrīṇīya* (1^a p. opt. med.) und *tasmād etena* u. s. w. ist wahrscheinlich eine Lücke; oder man muss eingreifen und *nirakrīṇāt* lesen.

I 5. 9. Ś. Br. XII 3. 5. 3—11.

Die Reihenfolge weicht im Ś. Br. ab; auch spricht man im Gop. Br. von *gṛhamedha* [S. 124. Z. 9] und *mithunam*; [S. 124. Z. 11] diese fehlen im Ś. Br.

I 5. 10. [S. 125 Z. 2] die Hss. lesen *śaśruvuh*. Oft werden *ś* und *s* verwechselt. Aber ein Plural ist hier nicht am Platz; auch die Bedeutung von *sru* passt hier nicht, ich lese mit Ś. Br. *śaśrūma*.

I 5. 11. Man findet die Formen: *prātaḥsavanena* [Instr.] *mādhyandine savane* [Loc.] und *trītyasavane* [Loc.] neben einander.

I 5. 12. 13. 14. vgl. Das Vaitāna Sūtra des Atharvaveda, übersetzt von W. Caland, XVII 10.

I 5. 21. Die Legende des *Dadhyaṅ āṅgīrasa* wird nicht im Ś. Br. gefunden; wohl gibt Ś. Br. XII 3. 3. 3 die Aufzählung der siebzehn Silben der fünf heiligen Wörter.

I 5. 23. Nach Gautama ist die Reihenfolge der *havīryajña*: *agnyādheya*, *agnihotra*, *darśa*- und *paurṇamāsa*, *caturmāsya*, *āgrayaneṣṭi*, *nirūdhapaśubandhu* und *sautrāmaṇi*.

II 1. 2—4 behandelt das *prāśitra* [vgl. Kauṣ. Br. VI 13, 14, Ś. Br. I 7. 4. 5, T. S. II 6. 8. 5, Ait. Br. III 33]. Die Legende ist sehr verschieden behandelt worden; im Ś. Br. und Ait. Br. fragen die Götter *Rudra*, ob er *Prajāpati* strafen wolle.

Im T. S. und Gop. Br. rächt sich *Rudra*, weil er vom Opfer ausgeschlossen worden ist.

II 1. 3. [S. 146. Z. 13] *tad u haika āhuḥ*; diese „eke“ sind, wie es scheint, die Kauṣītakins, vgl. Kauṣ. Br. VI 14 (init.).

II 1. 7. [S. 150 Z. 2] vgl. Vait. 3. 19—20, Übersetzung von Caland. Nur hs. D. liest *samakṣam*, die andern lesen *saṃṛkṣam*. Alle Hss. lesen wie Vait. das korrupte *prajāpatiṃ* statt *prajāpatiḥ*.

II 2. 10. ist Kāth. XXXIV 17 und 18. Das Kāth. ist viel korrupter als Gop. Br.

II 2. 11. [S. 176. Z. 6] M. S. I 9. 8: S. 139 Z. 5 liest *tena vyāvṛtam agacchams te°* statt *te na vyā°*.

II 2. 11 vgl. Vait. XIII 13 (das Vait. übersetzt von Caland).

II 2. 13—14 vgl. Vait. XXIX 7.

II 2. 13. [S. 178 Z. 13] alle Hss. *anītir asi*. vgl. Vait. XX 13, Bemerkung.

II 2. 13. [S. 178. Z. 15] die Hss. lesen *prāvo 'syahnāṃsi*, diese Lesart hat gar keine Bedeutung. T. S. III 5. 2. 3 hat *pravāsi anuvāsi*.

II 3. 8. Gop. Br. (ed. Bibl. Ind.) muss die vierte Zeile (S. 126) von oben als erste Zeile gelesen werden.

II 3. 9. [S. 194. Z. 15] *prājā aśvamāraṇstad* Wahrscheinlich muss die Bedeutung dieser Worte sein: „Die Menschen bekamen dann Atem.“ Vielleicht eine Form von *śvasiti*, aber welche?

II 3. 13. [S. 200. Z. 7 u.s.w.] muss man lesen: *na hy atra nārāsaṃsāḥ sīdanti* oder *na hy anārāsaṃsāḥ sīdanti*?

II 4. 7. vgl. Vait. XXIII 22, Bemerkung.

II 4. 8. [S. 215. Z. 13] *tāṃ yad anupoṣya* vgl. Vait. XXIV 15, Bemerkung.

II 4. 11. [S. 219. Z. 3 und 4] *samabhyavāguḥ* aor. ist hier nicht am Platz. Er ist hierher gekommen durch Ausgleich.

Vielleicht muss man *samabhyaveyuḥ* lesen.

[S. 219. Z. 8] *tasmād utthā*, vielleicht *tasmād ukthā*? Ist es eine quasi-Etymologie; *ukthā* aus *utthā* entstanden?

II 4. 13 ist mir nicht deutlich.

II 4. 14. [S. 221. Z. 5] die Hss. *dve saṃśasyaṃsta aindraṃ ca bārhaspatyaṃ caikam aindrābārhaspatyaṃ* (?), vgl. Vait. XXV 8.

II 5. 4. [S. 230. Z. 16] *agāt* ist augmentierter Injunktiv, der in späteren Texten mehr vorkommt.

II 5. 5. [S. 231. Z. 5] Gop. Br. *yathābhyāghāram*. Kauṣ. Br. XVII 8 *yathābhyāgāram*. Die richtige Form ist *yāthābhyākāram*.

II 5. 7. [S. 233. Z. 11] Hs. D. liest richtig *saṃśānāni* wie in Ś. Br. und andern Texten. Garbe hat schon im Vait. XXX 6, wo alle Hss. *saṃśyānāni* haben, diese Form in *saṃśānāni* verändert.

II 5. 8. vgl. Vait. XXVII 6. Es befremdet, dass auch eine Hs. des Gop. Br. *ruheyam* statt *roheyam* [S. 235. Z. 2] liest.

II 6. 2. [S. 245. Z. 15] Ait. Br. VI 20 [S. 173. Z. 1] hat *ye vai te na ṛṣaya pūrve pretās te vai kavayās* statt *ye vai tena* u.s.w.

II 6. 3. [S. 246. Z. 11] Ait. Br. VI 21 [S. 173. Z. 16 und 17] hat *kadvantāḥ* statt *kadvantah*.

II 6. 4. [S. 248. Z. 8] die Hss. *satrāyaṇarūpam*, auch Ait. Br. VI 22. [S. 174. Z. 14]: statt *satrāyaṇarūpam*.

II 6. 9. [S. 256. Z. 15] *buḍila āśvitarāsyuḥ*. Ait. Br. *bulila āśvātara āśviḥ*.

II 6. 10. [S. 259. Z. 4] vgl. Vait. XXXI 27, wo Caland vorschlägt: *tasmād ṛgmebhya evādhi preṣitavyaṃ ṛgmebhyo 'dhi vaṣaṭkṛtyam* zu lesen.

II 6. 13. [S. 266. Z. 1] alle Hss. wie Ait. Br. *atīvāda*; Vaitāna Sūtra und Kauṣ. Br. *atīvāda*.

II 6. 14. Der Anfang ist sehr korrupt.

[S. 268. Z. 15] *team indra śarma riṣeti*..... und auch Vait. XXXII 30 *team indra śarma riṣeti*. Man erwartet doch: *team indra śarma riṣā iti*.

II 6. 15. [S. 270. Z. 1] *abhūtodyam*? Ist es ein Wort? Und ist *udya kṛtya* von *vadati*?

**Wörter, die nicht im P. W. vorkommen, oder nicht
genügend belegt sind.**

I 1. 13. [S. 10. Z. 15] *acaritin*, auf dieselbe Weise gebildet wie *sucaritin* (Jaim. Śrautara Sūtra), kommt nicht im P. W. vor, wohl *°carita*.

I 1. 13. [S. 10. Z. 15] *aparāgya*: feindlich gesinnt? (*aparāga* feindliche Gesinnung).

Böhtlingk schlägt vor *aparārdhya*.

I 1. 14. [S. 11. Z. 16 u.s.w.] *saṃdhiti* (nicht belegt).

I 1. 24. [S. 16. Z. 14] *nāmākhyātam* nicht im P. W., wohl *nāmākhyātika* = sich auf das Nomen und das Verbum beziehend.

I 1. 29. [S. 22. Z. 5] *khilaśruti*? Deussen übersetzt: eine ergänzende Schriftstelle.

I 1. 30. [S. 22. Z. 11] *viṣayin* nicht belegt, (*viṣaya* Gebiet Reich).

I 1. 32. [S. 24. Z. 8] *yathāmanas* nicht im P. W.

I 1. 39. [S. 31. Z. 15] *samitsambarhiḥ*. Bedeutet dieses Wort: Brennholz mit Opfergrase?

I 2. 4. [S. 35. Z. 15] *dhāyyā*? Es musz hier der Name eines Kleidungsstücks sein.

I 2. 4. [S. 36. Z. 9] *hā* (*jihāte*) mit den praep. *prati* + *sam* ist es nicht im P. W. belegt.

I 2. 5. [S. 36. Z. 15] *sthā* (*tiṣṭhati*) mit den praep. *upa* + *ara* nicht im P. W. belegt.

I 2. 5. [S. 37. Z. 2] *upārāma* ist nicht belegt. Im P. W. findet man nur *upārāma(m)*: das Ausruhen.

I 2. 8. [S. 40. Z. 7] *divyatri* N. eines Ṛṣi.

I 2. 8. [S. 40. Z. 8] *ulavrkarkṣu*?

I 2. 8. [S. 40. Z. 9] *sarpadamṣṭranah* nicht belegt; wohl *sarpadamṣtra*.

I 2. 14. [S. 47. Z. 3] *yam*(*yacchati*) mit den praep. *upa* + *vyā* nicht im P. W. belegt, wohl *vyā* + *yam* und *upa* + *yam*.

I 2. 14. [S. 47. Z. 11] *ūrma*, auch Vait. XI 5. Die Bedeutung ist unbekannt.

I 2. 15. [S. 48. Z. 6] *avakūti*? vgl. *anākūti*. I 4. 14 [S. 105. Z. 2] 15 [S. 105. Z. 15].

I 2. 18. [S. 52. Z. 7] *romaśamara* vgl. P. W.; *śamara* bedeutet hier vielleicht *vivara*: Öffnung.

I 2. 18. [S. 52. Z. 11] *śravaṇa*. Der Name eines Tieres?

I 2. 21. [S. 58. Z. 13 u.s.w.] *āglā*?

[S. 59. Z. 4] *kāruvidā*?

[S. 59. Z. 4] *āglāgrdha*?

I 2. 24. [S. 63. Z. 12] alle Hss. haben *udātti*; vielleicht nach Analogie von *vyūpti*, *paryūpti* auch *udāpti* zu lesen; nicht im P. W. belegt.

I 3. 2. [S. 65. Z. 10] *mahāvādyam* nicht im P. W., wohl *mahāvada* (Ait. Br. V 33. 1).

I 3. 3. [S. 66. Z. 13] *vācoyamya*. Bedeutet es: die Stimme an sich haltend s.v.a. *vācamyama* (Ait. Br. V 33. 4)?

I 3. 5. [S. 69. Z. 9] *lup* (*lumpati*) mit der praep. *prati* nicht im P. W. belegt.

I 3. 7. [S. 72. Z. 3] und I 3. 9. [S. 75. Z. 6] *uccaśas* ist ein korruptes Wort, muss aus dem P. W. entfernt werden.

I 3. 12. Einige Wörter, die nur in den Atharvanischen Texten vorkommen:

yaviḍa [S. 78. Z. 10].

samudvānta [S. 79. Z. 1].

adbhiḥ praty-ā-nā [S. 79. Z. 2].

pitry-upavita [S. 79. Z. 10].

vgl. Kauś. Sūtra 87. 26. Vait. Sūtra VII 15.

I 3. 18. [S. 87. Z. 7] *apāna*? Der Name eines Körperteiles?

I 3. 19. [S. 89. Z. 5] *annastha*.

[S. 89. Z. 5] *nāmastha*.

I 3. 22. [S. 92. Z. 12] *i* (*eti*) mit den praep. *apa* + *aty* nicht im P. W.

I 5. 3. [S. 116. Z. 6] *prṣṭikunḍilāni*?

I 5. 5. [S. 120. Z. 4] *peśaśamara* (?) vgl. I 2. 18. [S. 52. Z. 7] *romaśamara*.

II 1. 12. [S. 152. Z. 5] *sahārambha*: gemeinsam beginnend; keine andere Belegstelle im P. W.

II 1. 15. [S. 153. Z. 6] *ārtija*: durch Weh erzeugt; keine andere Belegstelle im P. W.

II 2. 13. [S. 179. Z. 9] *nābhuh*? Die Bedeutung ist mir unbekannt.

II 2. 14. [S. 180. Z. 12] *gā* (*gāyate*) mit der praep. *apa* nur im Gop. Br. und Vait. XVII 4.

II 3. 6. [S. 193. Z. 1] *manarihan*? Ait. Br. *anarhan*.

II 3. 7. [S. 193. Z. 10] *gunītas* nicht im P. W. belegt.

II 3. 22. [S. 208. Z. 6] *prativita* nur im Gop. Br. und Vait. XXII 32.

II 3. 23. [S. 210. Z. 8] *namaga*? nicht im P. W.

II 4. 12. [S. 211. Z. 2] *saṃdhyukṣa*?

II 4. 15. [S. 222. Z. 5] *ekapādini*? nicht im P. W.; wohl *ekapāṭini* = ein Vers, der für sich zu nehmen ist.

II 5. 8. [S. 234. Z. 14] *jap* (*japati*) mit der praep. *ud*, nicht belegt im P. W.

II 5. 11. [S. 237. Z. 12] *anaikāhika* ist nicht belegt im P. W.

II 6. 11. [S. 260. Z. 6] *antarhasta* nicht im P. W.; wohl *antarhastina*.

II 6. 12. [S. 262. Z. 3 u.s.w.] *kuya*?

II 6. 13. [S. 266. Z. 2] *virebham* absol. von *rebh* + *vi*; aber *virebhah* [S. 270. Z. 3] als Subst. nicht im P. W. belegt.

Einige Bemerkungen über die im Gopatha Brāhmaṇa vorkommenden Mantra.

I 1. 9. [S. 8. Z. 4] *śreṣṭho ha vedas tapaso 'dhi jūto brahmayjānām kṣitaye saṃbhabhūva*. Sāyana liest (Ath. V. ed. Shankar Pandit, Vol. I S. 5 *hrdaye* statt *kṣitaye*.

I 1. 9. [S. 9. Z. 2] und I 1. 21. [S. 14. Z. 14] *ṛdhat karadruhan mahat tat*. Bibl. Ind. und Ved. Conc. [S. 899] lesen *guhan* statt *ruhan*.

I 1. 15. [S. 12. Z. 7] *devo vijānan* fehlt im Ved. Conc.

I 1. 20. [S. 14. Z. 10] *janat*. Diese Stelle fehlt im Ved. Conc.

I 1. 22. [S. 15. Z. 11] *yā purastād yujyata 'rco akṣare parame vyoman*; diese *rk* besteht aus zwei Pratika A. V. X 8. 10^a und A. V. IX 10. 18^a.

I 1. 39. [S. 30. Z. 6] *āpo garbhāṃ janayantīḥ*. Gop. Br. zitiert A. V. IV 2. 8 in der Paippalāda Rezension; die Śāunaka Rezension hat *āpo vatsaṃ janayantīḥ*.

I 2. 1. [S. 32. Z. 13] *dikṣito dīrghaśmaśruḥ* ist ein Fragment des Mantra: *kārṇaṃ vasāno dikṣito dīrghaśmaśruḥ* A. V. XI 5. 6^b.

I 2. 9. [S. 41. Z. 13] *antarikṣe pathibhir hrīyamāṇaḥ* (alle

Hss.) oder *hiyamāṇaḥ* (ed. B. Ind.) sie! Paip. S. I 107. 3: *antarikṣe pathibhir iyamāṇaḥ*.

Gop. Br. liest *apām yoniḥ prathamajā ṛtasya*.

R. V. liest *apām sakhā prathamajā ṛtāvā*.

I 2. 9. [S. 42. Z. 3] *candramā apsv antaḥ*; alle Hss. lesen: *candramā apsantaḥ*.

I 2. 17. [S. 50. Z. 14] Die ṛk *srutād yam atrir divam un-nināya* 'divi tvātrir adhārayat', besteht aus zwei Halbversen A. V. XIII 2. 4^c und A. V. XIII 2. 12^b. Vedic Concordance hat fehlerhaft *stutāt* statt *srutāt*; auch A. V. liest *srutāt*.

I 2. 21. [S. 57. Z. 7] Der Mantra (Paip. S. I 95. 3) *agnim tvāhur vaiśvānaram* 'sadanān pradahann agāt' lautet Vait. VI 7 *agnim tvāhur vaiśvānaram* 'sa dahan pradahan nv agāḥ'. Auffallend ist es, dass auch eine Handschrift des Vaitāna Sūtra „sadanān“ hat.

I 3. 1. [S. 64. Z. 7] Zwei Hss. lesen statt: *devā brahmāṇa āgacchata āgacchata* (vgl. Ved. Conc. S. 499): *devā brahmāṇa āgacchatāgacchata*.

I 3. 22. [S. 92. Z. 7] *retas ca mānnaṃ ceta ūrdhvam ubhau*. Ved. Conc. S. 830 muss statt „ūrdhvañcam“ „ūrdhvam“ gelesen werden.

I 5. 5. [S. 120. Z. 14] *śramād anyatra parivartamānaḥ*; fehlerhaft hat Ved. Conc. S. 938 *°vartamānāḥ*.

I 5. 10. [S. 125. Z. 9] I 5. 21. [S. 133. Z. 18] lesen die Hss. *o śrāvaya* und nicht *om śrāvaya* (wie in der ed. B. Ind.) vgl. Ved. Conc. p. 310.

I 5. 24. [S. 138. Z. 1] *prāyaścittair bheṣajaiḥ samstuvantaḥ* nicht wie ed. B. Ind. (Ved. Conc. S. 639) *prāyaścittair bhai-ṣajaiḥ samstavantaḥ*.

I. 5. 24. [S. 139. Z. 3] *sāmnodgātā chādayann apramattaḥ*, nicht wie ed. B. Ind. (Ved. Conc. S. 1009) *chādayanta pramatta*.

I 5. 24. [S. 139. Z. 6] *sāmnū divy ekaṃ nihitaṃ stuvantaḥ*; nicht wie ed. Bibl. Ind. (Ved. Conc. S. 1009) *nistuvantaḥ*.

I 5. 25. [S. 140. Z. 13] die Hss. *viṣkandham enaṃ viṣṭaṃ prajāsu* nicht wie ed. B. Ind. (vgl. Ved. Conc. S. 895) *viskan-dham enaṃ vidhṛtaṃ prajāsu*.

II 1. 3. [S. 146. Z. 3] *ātmāsy ātmann ātmānam*, vgl. Bemerkung 2 zu Vait. Sūtra III 11 (Caland).

Gop. Br. liest *ātman* und nicht *ātman*; vgl. Ved. Conc. S. 160.

II 1. 3. [S. 146. Z. 12] *vān ma āsyan*. Ved. Conc. S. 853 hat *vān ma āsan*.

II 1. 4. [S. 147. Z. 13] *pratistha*. Diese Stelle ist im Ved. Conc. nicht belegt.

II 2. 3. [S. 167. Z. 5] *sakmana oṣiṣṭhāya* Gop. Br. und Vait. 13. 16.

T. S. VI 2. 2. 3 *sakmann oṣiṣṭhāya*.

Die Mantra des Gop. Br. II 2. 3 und Vait. 13. 16 stimmen überein; nur hat Gop. Br. [S. 167. Z. 9] *anabhisastenyam* und Vait. *anabhisastih*.

II 2. 3. [S. 167. Z. 7] *devānām ojaḥ* ist im Ved. Conc. nicht belegt.

II 2. 3. [S. 167. Z. 8] *abhisastipā* fehlt im Ved. Conc.

II 2. 4. [S. 168. Z. 5] Gop. Br. und Vait. haben dieselbe Lesung: *āpyāyayāsmānt sakṁt sanyā medhayā prajāyā dhanena*. Ved. Conc. S. 175.

II 2. 9. [S. 174. Z. 7] Gop. Br. und Vait. haben: *dhenā bṛhaspateḥ patnī* statt *dhenā bṛhaspateḥ*.

II 2. 12. [S. 177. Z. 13] *yas te drapsa skandati* wird in II 4. 7 als *drapsavatyah* angedeutet.

II 2. 13. [S. 178. Z. 15] *prāvo 'sy ahnāmsi* ist korrupt; T. S. III 5. 2. 3 hat *pravāsi anuvāsi*.

II 2. 13. [S. 179. Z. 1] Gop. Br. Vait. XII 17, Kauś. S. XVII 7 lesen *suditir asi*. Hs. B. aber liest wie T. S. IV 4. 1. 2 und P. Br. I 9. 11. *suditir asi*.

II 2. 3. [S. 179. Z. 7] *abhiḥid asi*. Diese Stelle fehlt im V. C.

II 2. 14. [S. 180. Z. 5] *ṛgbhir evobhayato 'tharvāṅgirobhir guptābhir guptai stuta.*

II 2. 14. [S. 180. Z. 6] *yajurbhir evobhayato 'tharvāṅgirobhir guptābhir guptai stuta.*

II 2. 14. [S. 180. Z. 8] *sāmabhir evobhayato 'tharvāṅgirobhir guptābhir guptai stuta.*

Diese drei Mantra findet man nur im Gop. Br.

II 2. 17. [S. 182. Z. 14] *juṣṭo vāce bhūyāsam.* Gop. Br. Āśv. Ś. Vait. Kauś. S. haben *vāce*, die anderen Texte *vāco*.

II 2. 22. [S. 187. Z. 5] *yuvo ratho adhvaro devavitaye*; so auch A. V. VII 58. 1^c (nicht wie Ved. Conc. S. 793 *adhvaram*) Ait. Br. VI. 12. 7 und R. V. VI 68. 10^c lesen *adhvaram*.

II 3. 5. [S. 192. Z. 4] *pratiṣṭhāmi pratiṣṭhām gacchan pratiṣṭhām mā gamayet*; mit Ait. Br. III 8. 3 muss man lesen *pratiṣṭhāsi pratiṣṭhām gaccha pratiṣṭhām mā gamaya*.

II 3. 6. [S. 192. Z. 13] *śam no bhava hrda ā pīta indro.* Man muss mit Vaitana XIX 18^a und R. V. VIII 48. 4^a *indo* lesen.

II 3. 8. [S. 194. Z. 4] *sapta hotāra ṛtuthā yajanti* nicht im Ved. Conc. belegt, wohl *sapta hotāra ṛtuśo yajanti* S. 973.

II 3. 13. [S. 200. Z. 11] die Hss. A. D und F lesen wie R. V. I 137. 2^d *uṭa vām uśaso budhi*. Nur Hs. E. liest *budhiḥ* (vgl. Ved. Conc. p. 252).

II 4. 8. [S. 215. Z. 14] *(yame) yat kusīdam apamityam apratīttam*; vielleicht zwei Mantra *(yame) yat kusīdam* und *apamityam apratīttam*.

Vielleicht gehört *yame* zu *yat kusīdam*.

II 4. 9. [S. 217. Z. 2] *yā te agne yajñīyā tanūs tayā me hy āroha tayā me hy āviśa*. Der Mantra findet man in dieser Form nur im Gop. Br. und Vait. XXIV 14.

II 4. 15. [S. 222. Z. 7] Im Ved. Conc. ist nicht notiert, dass *ā vām rājānāv adhvare varṛtyān* im Gop. Br. II 4. 15 gefunden wird.

II 4. 16. [S. 223. Z. 11] *sakhā sakhībhyo varivah kṛnotu*. Hs. A. liest mit A. S. VII 51. 1^d *varīyah*; die Hss. D, E und F lesen mit der Paipp. Rezension *varivah*.

II 4. 17. [S. 224. Z. 6] *ṛtur janitrī tasyā apas pari*, die Hss. A pr. m., D und F lesen *apas* wie R. V. II 13. 1^a nicht *apasas* (vgl. Ved. Conc. S. 291).

II 5. 8. [S. 234. Z. 12] *esa me 'muṣminṇloke prakāśo 'sat*; nicht notiert im Ved. Conc. S. 306.

II 5. 13. [S. 239. Z. 7] die Hss. lesen: *made somasya rocanendro yad abhinad valam*; besser wäre doch mit A. V. XX 28. 1^b zu lesen *made somasya rocanā indro yad abhinad valam*.

II 6. 2. [S. 245. Z. 4] *ariṣṭair naḥ pathibhiḥ pārayantā*. A. sec. m. hat *pārayantū* wie R. V. VI 69. 1^d; die anderen Hss. *pārayantu* (vgl. Ved. Conc. S. 112).

Einige Mantra des Gop. Br. II 6. 14 und 15 sind in Ved. Conc. fehlerhaft notiert worden. A. V. (ed. Shankar Pandit) hat dieselbe Lesart wie Gop. Br.; andere Texte haben eine andere Lesart.

II 6. 14. [S. 268. Z. 5] *yajñā netarasamṇ apurogavāsah* ebenso A. V. XX 135. 7^d nicht wie im Ved. Conc. *yajñā neta sann apurovāsah*; vgl. jetzt Z. D. M. G. 72, S. 24.

II 6. 14. [S. 267. Z. 12] A. V. XX 135. 6 und 7^a und ^b und Gop. Br. stimmen wörtlich überein in: *ādityā ha jaritar aṅgirobhyo dakṣiṇām anayaṃs tām ha jaritaḥ pratyāyaṃs tām u ha jaritaḥ pratyāyan || tām ha jaritar naḥ pratyagr̥bhṇaṃs tām u ha jaritar naḥ pratyagr̥bhṇan*.

Ved. Conc. hat eine andere Lesart.

ādityā ha jaritar aṅgirobhyo dakṣiṇām anayaṃs tām ha jaritar na pratyāyaṃs tām u ha jaritaḥ pratyāyan || tām ha jaritar na pratyagr̥bhṇaṃs tām u ha jaritar pratyagr̥bhṇan.

II 6. 14. [S. 268. Z. 3] *ahānetarasamṇ avicetanāni* ebenso A. V. XX 135. 7^c; Ved. Conc. *ahā neta sann avicetanāni*.

II 6. 14. [S. 268. Z. 8] *uta padyābhir yaviṣṭhaḥ* ebenso

A. V. XX 135. 8^b. Ved. Conc. *uto padyūbhir javiṣṭhah* (Gop. Br. liest *uta*, A. V. *uto*).

II 6. 14 [S. 268. Z. 10] *ādityā rudrā vasavas tenute* (so alle Hss.). A. V. XX 135. 9^a hat *tvenute*; Ved. Conc. *ādityā rudrā vasavas tvelate*.

II 6. 14. [S. 268. Z. 12] *devā dadatv āsuram*, ebenso A. V. XX 135. 10^a; Ved. Conc. *devā dadatv ā varam* und *yusmām astu dive dive*, ebenso A. V. XX 135. 10^c. Ved. Conc. *yusme astu dive dive*.

II 6. 16 [S. 272. Z. 6] *viśo adevīr abhyācarantīh*. Diese Stelle ist nicht im Ved. Conc. belegt.

ओं नमो अथर्ववेदाय नमः ॥

ओं ब्रह्म रु वा इदमग्र आसीत्स्वयंभ्वेकमेव¹⁾ तदै-
क्षत²⁾ मरुद्वै यज्ञं यदेकमेवास्मि³⁾ रुताकं मदेव मन्मात्रं
द्वितीयं देवं निर्मिमा⁴⁾ इति⁵⁾ तदभ्यश्राम्यदभ्यतपत्समतप-
त्तस्य श्रान्तस्य तप्तस्य संतप्तस्य ललाटे स्नेहो यदार्द्रमा-
जायत⁶⁾ तेनानन्दतद्ब्रवीन्मरुद्वै यज्ञं सुवेदमविदमरु-
मिति⁷⁾ तद्यद्ब्रवीन्मरुद्वै यज्ञं सुवेदमविदमरुमिति⁸⁾
तस्मात्सुवेदो भवत्तं⁹⁾ वा एतं सुवेदं सत्तं स्वेद इत्या-
चक्षते परोक्षेण¹⁰⁾ परोक्षप्रिया¹¹⁾ इव हि देवा¹²⁾ भवन्ति
प्रत्यक्षद्विषः ॥ १ ॥

स¹¹⁾ भूयो अश्राम्यदूयो अतप्यदूय आत्मानं समतपत्तस्य
श्रान्तस्य तप्तस्य संतप्तस्य सर्वेभ्यो रोमगर्तभ्यः पृथक्स्वेद-

1) So corr.; °यंभ्वेकमेव A und C; °यंभ्वेकमेव B; °यंभ्वेकमेव E;

2) तदैक्षत B, तदैक्षत C und E; 3) so corr.; die hss. lesen तदेकमे.

4) so corr.; die hss. lesen निर्मम; 5) so lese ich mit Böhrlingk;

die hss. haben यदार्द्रममा^o; यदार्द्रममात्तायन्त B; 6) und 7) wie Böhrl.

lingk; A hat °महा इति, die übrigen hss. °महा इति; 8) मन्मात्रं C;

9) परोक्षप्रिया E; 10) देवता B; 11) Brahma ist hier masc.,

später wieder neutrum.

धाराः प्रास्यन्दन्त¹⁾ ताभिरनन्दत्तद्व्रवीदाभिर्वा अरुमिदं
 सर्वं धारयिष्यामि²⁾ यदिदं किं चाभिर्वा अरुमिदं सर्वं
 जनयिष्यामि³⁾ यदिदे किं चाभिर्वा अरुमिदं सर्वमाप्स्यामि
 यदिदं किं चेति⁴⁾ तद्यद्व्रवीदाभिर्वा अरुमिदं सर्वं धा-
 रयिष्यामि⁵⁾ यदिदं किं चेति⁶⁾ तस्माद्धारा⁷⁾ अभवंस्तद्वा-
 राणां⁸⁾ धारात्वं यच्चासु ध्रियते⁹⁾ तद्यद्व्रवीदाभिर्वा अरुमिदं
 सर्वं जनयिष्यामि यदिदं किं चेति¹⁰⁾ तस्माज्जाया¹¹⁾ अभवं-
 स्तज्जायानां¹²⁾ जायात्वं यच्चासु पुरुषो जायते यच्च पुत्रः¹³⁾
 पुत्राम नरकमनंकशततारं¹⁴⁾ तस्माच्चातीति पुत्रस्तत्पुत्रस्य
 पुत्रत्वं तद्यद्व्रवीदाभिर्वा अरुमिदं¹⁵⁾ सर्वमाप्स्यामि यदिदं
 किं चेति¹⁶⁾ तस्मादापो अभवंस्तदपामत्वमाप्नोति¹⁷⁾ वै स
 सर्वान्कामान्कामयते¹⁸⁾ ॥ २ ॥

ता अपः सृष्ट्वान्वैजत¹⁹⁾ तासु स्वां ह्यायामपश्यत्ताम-
 स्येक्षमाणस्य²⁰⁾ स्वयं रेतो ऽस्कन्दत्तदप्सु प्रत्यतिष्ठत्ता-

- 1) प्रास्यन्दन्त A; प्रास्यन्दन्त B; प्रास्यन्दन्त E; 2) धारयिष्यामि E;
 3) Von जनयिष्यामि bis धारयिष्यामि fehlt in B; 4) धारयिष्यामि E;
 5) धारा hat hier keinen Sinn; vielleicht ist धरा (Erde) gemeint
 (Böhrling); 6) °वसन्त्यादा° B; 7) ध्रियते A und B; 8) Die
 has. haben plur.; ich möchte (wie Böhrling) sing. lesen, um so mehr
 als puruṣah und putrah auch im sing. stehen. 9) °यत्ता E;
 10) °कशततार C; 11) अरुमिदं E; 12) °कवमाप्नोति A und E;
 13) Am Schluss is doch wohl त एव वेद ausgefallen; 14) ह्याम° A
 und E; °क्षमाणः स्य E;

स्तत्रैवाभ्यश्चाम्यदभ्यतपत्समतपत्ताः शान्तास्ताताः संतताः
 सार्धमेव रेतसा द्वैधमभवंस्तासामन्यतरा^{१)} अतिलवणा^{२)}
 अपेया अस्वाद्यस्ता^{३)} अशान्ता रेतः समुद्रं वृत्वातिष्ठन्नये-
 तराः पेयाः स्वाद्यः शान्तास्तास्तत्रैवाभ्यश्चाम्यदभ्यतपत्सम-
 तपत्ताभ्यः शान्ताभ्यस्ताताभ्यः संतताभ्यो यद्रेत असीत्तद्भू-
 ज्यत^{४)} 'यद्भूज्यत^{५)} तस्माद्भृगुः समभवत्तद्भृगोर्भृगुव' ^{६)}
 भृगुरिव वै स सर्वेषु लोकेषु भाति य एवं वेद' ॥ ३ ॥

स भृगुं सृष्ट्वात्तरधीयत' स भृगुः सृष्टः प्रज्जित^{७)} तं
 वागन्ववदद्वायो वाय^{८)} इति 'स^{९)} न्यवर्तत स दक्षिणां
 दिशमैजत^{१०)} तं वागन्ववदन्मातरिश्चन्मातरिश्चन्निति' स^{११)}
 न्यवर्तत' स^{१२)} प्रतीचीं दिशमैजत^{१३)} तं वागन्ववदत्पव-
 मान^{१४)} पवमानेति 'स^{१५)} न्यवर्तत' स उदीचीं दिशमैजत^{१६)}
 तं वागन्ववदद्वात वतेति' तमव्रवीन्नं न्वविदमहमिति^{१७)}

१) द्वैधम^० A; द्वैधतमम^० B; द्विधम^० E; alle hss. lesen 'नन्या अन्यतरा;

२) B fügt ein: अतिप्रतापतेरावृत्तो वृक्षणा वर्धनाहं कस्य यस्य शोलेषा वन्धना च
 प्ररूढिः अतचोर्गो विहायां स हस्तायुः सुकृतः दक्षरेणं लवणाः ३) अन्नापस्ता

B, C und E; ४) und ५) Die hss. lesen 'भूज्यत; ६) 'गह्वं B;

७) प्राज्जित B, C und E; ८) So corr. die hss. haben वायो; ९) नं
 B und E; १०) So corr. die hss. haben दिशमेजत; ११) नं B;

१२) नं E; १३) So corr. die hss. haben दिशमेजत; १४) पवमानः
 B und E; १५) नं B; १६) So corr. die hss. lesen 'नैजत;

१७) So corr. (wie Böhlingk); A hat विदामहा इति; B, C und E lesen
 विदामह इति;

न हीत्यथार्वडिनमेतास्वेवाप्स्वन्विच्छेति ' तद्यद्व्रवीद्-
थार्वडिनमेतास्वेवाप्स्वन्विच्छेति तदथर्वाभवत्तदथर्वणो^{१)}
ऽथर्वत्वं^{१)} 'तस्य ह वा एतस्य भगवतो ऽथर्वण ऋषेर्गथैव
ब्रह्मणो^{२)} लोमानि यथाङ्गानि यथा प्राण एवमेवास्य
सर्व आत्मा समभवत्तमथर्वणं ब्रह्माव्रवीत्प्रजापतेः प्रजाः
सृष्ट्वा पालयस्वेति ' तद्यद्व्रवीत्प्रजापतेः प्रजाः सृष्ट्वा
पालयस्वेति तस्मात्प्रजापतिर्भवत्तत्प्रजापतेः प्रजापतिव-
मथर्वा वै प्रजापतिः ' प्रजापतिरिव वै स सर्वेषु लोकेषु
भाति य एवं वेद' ॥ ४ ॥

तमथर्वणमृषिमभ्यश्राम्यदभ्यतपत्समतपत्तस्माच्छ्रान्ता-
त्ततात्संततादशतयानथर्वण^{३)} ऋषीन्निर्मितैर्कर्चान्दृचां-
स्तृचांश्चतुरृचान्पञ्चर्चात्पडर्चात्सप्तर्चानष्टर्चान्नवर्चान्दशर्चा-
निति^{४)} 'तानथर्वण ऋषीनभ्यश्राम्यदभ्यतपत्समतपत्तेभ्यः
श्रान्तेभ्यस्तप्तेभ्यः संतप्तेभ्यो दशतयानाथर्वणानार्षेयान्निर्मि-
तैर्कादशान्द्वादशांस्त्रयोदशांश्चतुर्दशान्पञ्चदशान्षोडशांस्स-
प्तदशानष्टादशान्नवदशान्विंशानिति ' तानथर्वण ऋषीना-
थर्वणांश्चार्षेयानभ्यश्राम्यदभ्यतपत्समतपत्तेभ्यः श्रान्तेभ्यस्त-
प्तेभ्यः संतप्तेभ्यो यान्मन्त्रानपश्यत्स आथर्वणो वेदो ऽभव-

1) °थर्वणाथर्वत्वं B; 2) ब्रह्मणो C; 3) °थर्वणा B; 4) दशर्चान्
fehlt in E;

तमाथर्वणं वेदमभ्यश्नाम्यदभ्यतपत्समतपत्तस्माच्छात्तात्ता-
त्संतप्तादोमिति मन एवोर्ध्वमक्षरमुदक्रामत्स^{१)} य इच्छे-
त्सर्वैरितैर्यवभिश्चाथर्वणैश्च कुर्वीयेत्येतयैव तन्महाव्या-
हृत्या^{२)} कुर्वीति 'सर्वैर्ह वा अस्यैतैर्यवभिश्चाथर्वणैश्च कृतं
भवति य एवं वेद यश्चैवं विद्वानेवमेतया महाव्याहृत्या^{३)}
कुरुते' ॥ ५ ॥

स भूयो^{४)} अग्न्याम्यदूयो अग्न्याम्यदूय आत्मानं समतपत्स
आत्मत एव त्रींलोकान्निरमिमीत^{५)} पृथिवीमलरिक्तं^{६)}
दिवमिति' स खलु पादाभ्यामेव पृथिवीं निरमिमीतोद-
रादलरिक्तं^{७)} मूर्ध्नी दिवं' स तांस्त्रींलोकानभ्यश्नाम्यदभ्य-
तपत्समतपत्तैभ्यः आलेभ्यस्तप्तेभ्यः संतप्तेभ्यस्त्रीन्देवान्निर-
मिमीताग्निं^{८)} वायुमादित्यमिति' स खलु पृथिव्या एवाग्निं
निरमिमीतान्तरिक्षाद्वायुं^{९)} दिव आदित्यं' स तांस्त्रीन्देवा-
नभ्यश्नाम्यदभ्यतपत्समतपत्तैभ्यः आलेभ्यस्तप्तेभ्यः संतप्तेभ्य-
स्त्रीन्वेदान्निरमिमीत^{१०)} ऋग्वेदं यजुर्वेदं सामवेदमित्यग्नेरूग्वेदं
वायोर्यजुर्वेदमादित्यात्सामवेदं' स तांस्त्रीन्वेदानभ्यश्नाम्यद-
भ्यतपत्समतपत्तैभ्यः आलेभ्यस्तप्तेभ्यः संतप्तेभ्यस्तिस्त्री महा-

1) °दक्रामयत्स E; 2) Die Hss. lesen तं महा°; 3) °हृत्या E;

4) भूयो B; 5) So corr.; die Hss. °निगत; 6) पृथिवीमान्° E;

7) So corr., die Hss. °निगत°; 8) So corr.

व्याकृतीर्निर्मिमीत^{१)} भूर्भुवः स्वरिति^{२)} भूरित्युवेदाहुव
इति यजुर्वेदात्स्वरिति सामवेदात्सं य इच्छेत्सर्वैरेतैस्त्रि-
भिर्वेदैः कुर्वीत्येताभिरेव तन्महाव्याकृतिभिः कुर्वीति^{३)}
सर्वैर्ह वा अस्यैतैस्त्रिभिर्वेदैः कृतं भवति य एवं वेद
यश्चैवंविद्वानेवमेताभिर्महाव्याकृतिभिः^{४)} कुरुते^{५)} ॥ ६ ॥

ता या अमू रेतः समुद्रं वृत्वातिष्ठंस्ताः^{६)} प्राच्यो
दक्षिणाच्यः प्रतीच्य^{७)} उदीच्यः समवद्रवत्^{८)} तद्यत्समव-
द्रवत् तस्मात्समुद्र उच्यते^{९)} 'ता भीता अब्रुवन्भगवत्तमेव^{१०)}
वयं राजानं वृणीमह इति' यच्च वृत्वातिष्ठंस्तद्वरणो^{११)}
ऽभवत्तं वा एतं^{१२)} वरणं^{१३)} सत्तं वरुण इत्याचक्षते परो-
क्षेण^{१४)} परोक्षप्रिया इव हि देवा भवन्ति प्रत्यक्षद्विषः^{१५)} 'स
समुद्रादमुच्यते^{१६)} 'स मुच्युरभवत्तं वा एतं मुच्युं^{१७)} सत्तं
मृत्युरित्याचक्षते परोक्षेण^{१८)} परोक्षप्रिया इव हि देवा
भवन्ति प्रत्यक्षद्विषस्तं वरुणं मृत्युमभ्यश्चाम्यदभ्यतपत्सम-
तपत्तस्य आत्तस्य तप्तस्य संतप्तस्य सर्वेभ्यो^{१९)} ऽङ्गेभ्यो^{२०)}
रसो ऽक्षरत्सो ऽङ्गरसो ऽभवत्तं वा एतमङ्गरसं सत्तमङ्गिरा

1) So corr.; 2) Die hss. महा°; 3) वृत्वातिष्ठंस्ताः B; 4) प्रतीच्य E;
5) °गन्तामव B; 6) So corr. A °द्वर्णो; B, C und E °वरुणो; 7) Von
एतं bis मुच्यु° fehlt in B; 8) So corr. die Hss. वरणं; 9) °च्युत
A und B; °च्यता E; 10) मुच्यं E; 11) Fehlt in B;

इत्याचक्षते परोक्षेण 'परोक्षप्रिया इव हि देवा भवन्ति
प्रत्यक्षद्विषः' ॥ ७ ॥

तमङ्गिरसमृषिमभ्यश्राम्यदभ्यतपत्समतपत्तस्माच्छा-
त्तात्तात्संतताद्विंशिनो ऽङ्गिरस ऋषीन्निर्मिमीत^{१)} 'तान्विं-
शिनो ऽङ्गिरस ऋषीनभ्यश्राम्यदभ्यतपत्समतपत्तैभ्यः श्रा-
न्तेभ्यस्तप्तेभ्यः संतप्तेभ्यो दशतयानाङ्गिरसानार्षेयान्निर्मि-
मीत^{२)} षोडशिनो ऽष्टादशिनो^{३)} द्वादशिन एकर्चान्दृचां-
स्तृचांश्चतुर्चान्यघर्चान्यउर्चान्सप्तर्चानिति^{४)} 'तानङ्गिरस^{५)}
ऋषीनाङ्गिरसांश्चार्षेयानभ्यश्राम्यदभ्यतपत्समतपत्तैभ्यः श्रान्ते-
भ्यस्तप्तेभ्यः संतप्तेभ्यो^{६)} यान्मन्त्रानपश्यत्स आङ्गिरसो^{७)} वेदो
ऽभवत्तमाङ्गिरसं^{८)} वेदमभ्यश्राम्यदभ्यतपत्समतपत्तस्माच्छा-
त्तात्तात्संततान्ननदिति द्वैतमक्षरं व्यभवत्स य इच्छेत्स-
र्वैरितैरङ्गिरोभिश्चाङ्गिरसैश्च^{९)} कुर्वीयेत्येतयैव^{१०)} तन्महा-
व्याकृत्या^{११)} कुर्वीति' सर्वैर्ह वा अस्यैतैरङ्गिरोभिश्चाङ्गिरसैश्च
कृतं भवति य एवं वेद् यश्चैवं विद्वानेवमेतया महाव्या-
कृत्या कुरुते' ॥ ८ ॥

1) So corr. A, B und C °मिगत, E °मिगता; 2) °ङ्गिरसानार्षे° E;
alle hss. °मिगत; 3) द्वादशिनो B; 4) दृव्यूचान् fehlt in E; und
steht in den andern Hss. hinter घउर्चान्; 5) तनङ्गि° C; 6) संतप्ते C;
7) अङ्गिरसो A; 8) °ङ्गिरसां B; 9) वेच्छेत्स° B; 10) Von
कुर्वीये° bis कृतं fehlt in B; °तयैवल् E; 11) So corr.; die Hss. तं गृहा°.

स ऊर्ध्वो ऽतिष्ठत्स इमांल्लोकान्व्यष्टभात्तस्मादङ्गिरसो
 ऽधीयान ऊर्ध्वस्तिष्ठति' तद्व्रतं^{१)} 'स मनसा ध्यायेद्येद्वा अहं
 किं च मनसा ध्यास्यामि तथैव तद्विष्यति^{२)} 'तद् स्म
 तथैव भवति' तदप्येतदुचोक्तं 'श्रेष्ठो ह वेदस्तपसो ऽधि
 जातो ब्रह्मज्यानां^{३)} क्षितये संबभूव^{४)} । ऋच्युग्भूतं^{५)} यदसृ-
 ज्यतेदं निवेशनमनृणं^{६)} दूरमस्येति' ता वा^{७)} एता अङ्गि-
 रसां जामयो^{८)} यन्मेनयः 'करोति मेनिभिर्वीर्यं^{९)} य एवं
 वेद' ॥ १ ॥

स दिशो ऽन्वैक्षत प्राचीं दक्षिणां प्रतीचीमुदीचीं
 ध्रुवामूर्धामिति^{१०)} 'तास्तत्रैवाभ्यश्चाम्यदभ्यतपत्समतपत्ता-
 भ्यः^{११)} श्रान्ताभ्यस्तप्ताभ्यः संतप्ताभ्यः पञ्च वेदान्निर्मि-
 मीत^{१२)} 'सर्पवेदं पिशाचवेदमसुरवेदमितिह्वासवेदं^{१३)} पुरा-
 णवेदमिति' स खलु प्राच्या^{१४)} एव^{१५)} दिशः सर्पवेदं
 निर्मिमित^{१६)} 'दक्षिणस्याः पिशाचवेदं' प्रतीच्या असुरवे-
 दमुदीच्या इतिह्वासवेदं' ध्रुवायाश्चोर्ध्वायाश्च पुराणवेदं' स

- 1) तद्व्रतं B; त व्रतं A; 2) So die hss. man erwartet : विष्यतीति ;
 3) ब्रह्मज्ञानं A; ब्रह्मज्ञानं B; 4) संबभूव B; 5) (So meine Kon-
 jektur) ऋच्युद्भूतं A und B; ऋच्युद्भूतं C; ऋच्युद्भूतं E; 6) °मनृणां C;
 7) व C; 8) So alle hss.; B. I. hat यामयो; 9) मेभिर्वीर्यं C;
 मेभिर्वीर्यं E; 10) द्रूवा° B; 11) तास्तत्रैवाभिश्चा° E; 12) So
 corr.; die Hss. °निर्मिमित; 13) पिशाचावद° B; 14) प्राच्यां A;
 15) एवा A; 16) So corr. die Hss. °मत .

तान्यच्च वेदानभ्यश्चाम्यदभ्यतपत्समतपत्तैभ्यः श्रान्तेभ्यस्त-
 तेभ्यः संततेभ्यः पञ्च महाव्याहृतीर्निरमिमीत^{१)} 'वृधत्क-
 रद्गुहन्महत्तदिति^{२)} ' वृधदिति सर्पवेदात्करदिति पिशा-
 चवेदाद्गुहदित्यसुरवेदान्महदितोतिहासवेदात्तदिति पुराण-
 वेदात्स य^{३)} इच्छेत्सर्वैरेतैः पञ्चभिर्वेदैः कुर्वीयेत्येता-
 भिरिव तन्महाव्याहृतिभिः^{४)} कुर्वीति 'सर्वैर्ह वा अस्यैतैः
 पञ्चभिर्वेदैः कृतं भवति य एवं वेद यश्चैवंविद्वानेवमे-
 ताभिर्महाव्याहृतिभिः कुरुते' ॥ १० ॥

स आवतश्च परावतश्चान्वैक्षत 'तास्तत्रैवाभ्यश्चाम्य-
 दभ्यतपत्समतपत्ताभ्यः श्रान्ताभ्यस्तप्ताभ्यः संतप्ताभ्यः शमि-
 त्यूर्ध्वमक्षरमुदक्रामत्स य इच्छेत्सर्वाभिरैताभिरावद्विश्च परा-
 वद्विश्च कुर्वीयेत्येतयैव तन्महाव्याहृत्या^{४)} कुर्वीति '
 सर्वाभिर्ह^{५)} वा अस्यैताभिरावद्विश्च परावद्विश्च कृतं भवति
 य एवं वेद यश्चैवंविद्वानेवमेतया महाव्याहृत्या कुरुते'
 ॥ ११ ॥

स भूयो ऽश्चाम्यदूयो ऽतप्यदूय आत्मानं समतपत्स
 मनस एव चन्द्रमसं निरमिमीत^{६)} 'नखेभ्यो नक्षत्राणि'

1) So corr. die Hss. °मत; 2) महत् fehlt in E; 3) Fehlt in B;

4) So corr. die Hss. तं महा°; 5) ह् fehlt in E; 6) So corr. die
 Hss. °मत.

लोमभ्य ओषधिवनस्पतीङ्क्षुभ्यः प्राणभ्यो^{१)} ज्यान्ब्रून्दे-
वाल्स भूयो ज्याम्यदूयो ज्ञप्यदूय^{२)} आत्मानं समतपत्स
एतं त्रिवृतं सप्ततत्तुमेकविशतिसंख्यं^{३)} यज्ञमपश्यत्तदप्येत-
दुचोक्तमग्निर्यज्ञं त्रिवृतं^{४)} सप्ततत्तुमित्यथाप्येष^{५)} प्राक्रीडितः
श्लोकः प्रत्यभिवदति ' सप्त सुत्याः सप्त च पाकयज्ञा
इति ' ॥ १२ ॥

तमाहर्त्तेनायज्ञत ' तस्याग्निहोतासीदायुरध्वर्युः ' सूर्य
उद्गाता ' चन्द्रमा ब्रह्मा ' पर्जन्यः सदस्य ' ओषधिवनस्प-
तयश्चमसाध्वर्यवो^{६)} विश्वे देवा होत्रका अथर्वाङ्गिरसो
गोतारस्तं^{७)} ह^{७)} स्मैतमेवं^{७)} विद्वांसः^{७)} पूर्वे^{७)} श्रोत्रिया^{७)}
यज्ञं^{७)} ततं^{७)} सावसाय^{७)} ह^{७)} स्माहेत्यभिव्रजन्ति^{७)} ' मा नो
ज्यं धर्म उच्यतः प्रमत्तानाममृताः प्रजाः प्रधाक्षीदिति^{८)} '
तान्वा एतान्परिरक्षकात्सदः प्रसर्पकानित्याचक्षते^{९)} दक्षि-
णासमृद्वांस्तदु ह स्माह प्रजापतिर्यद्वै यज्ञे^{१०)} ऽकुशला
ऋविज्ञो भवत्यचरितिनो^{११)} ब्रह्मचर्यमपराग्या^{१२)} वा ' तद्वै
यज्ञस्य विरिष्टमित्याचक्षते ' यज्ञस्य विरिष्टमनु यज्ञमानो

1) प्राणभ्यो B; 2) ज्ञप्यत भूय B und E; 3) सप्ततत्तुमेक° B;
4) त्रितं E; 5) सप्ततत्तुमि° B; सप्ततुमि° E; 6) °ध्वर्या E; 7) Ver-
dorben; vgl. Bem. z. d. S.; 8) So mit Böhlingk; die hss. haben
प्रसाक्षीदिति; 9) एतान्परिरक्षा° C; 10) यज्ञा B; 11) °रितिनो C;
12) So die hss.; Böhlingk schlägt vor ब्रह्मचर्ये अपराग्या.

विरिष्यते' यज्ञमानस्य विरिष्टमन्वृविज्ञो विरिष्यत्' ऋवि-
ज्ञां विरिष्टमनु^{१)} दक्षिणा विरिष्यते' दक्षिणानां विरि-
ष्टमनु यज्ञमानः पुत्रपशुभिर्विरिष्यते' पुत्रपशूनां^{२)} विरि-
ष्टमनु यज्ञमानः स्वर्गेण लोकेन विरिष्यते^{३)} 'स्वर्गस्य
लोकस्य विरिष्टमनु तस्यार्धस्य योगज्ञेमो विरिष्यते
यस्मिन्नर्थे यज्ञत् इति ब्राह्मणम्' ॥ १३ ॥

तं ह स्मैतमेवंविद्वांसं ब्रह्माणं यज्ञविरिष्टी वा यज्ञ-
विरिष्टिनो वेत्युपधावेरन्नमस्ते अस्तु भगवन्त्यज्ञस्य^{४)} नो
विरिष्टे^{५)} संधेहोति' तद्यत्रैव विरिष्टे^{६)} स्यात्तत्राग्नीनुपस-
माधाय शाल्युदकं कृत्वा पृथिव्यै श्रोत्रयेति त्रिरेवाग्नी-
त्संप्रोक्षति^{७)} त्रिः पर्युक्षति^{८)} 'त्रिः कारयमानमाचामयति
च संप्रोक्षति च' यज्ञवास्तु^{९)} च संप्रोक्षत्यथ्यापि^{१०)} वेदानां
रसेन यज्ञस्य विरिष्टं संधीयते' तद्यथा लवणेन सुवर्णं^{११)}
संदध्यात्सुवर्णेन^{१२)} रजतं रजतेन लोहं^{१३)} लोहेन सीसं^{१४)}
सीसेन त्रधेवमेवास्य^{१५)} यज्ञस्य विरिष्टं संधीयते' यज्ञस्य
संधितिमनु^{१६)} यज्ञमानः संधीयते' यज्ञमानस्य संधितिमन्वृ-

- १) विरिष्य° B; २) °शूनां B; ३) °ष्यते E; ४) °वक्षसा E;
५) विरिष्टं A und E; ६) विरिष्टं B; ७) त्रिरेवाग्नीत्सं° C; त्रिरेवाग्नीत्सं° E;
८) पर्युक्षति E; ९) यज्ञं वास्तु E; १०) संप्रोक्षत्य° E; ११) सुवर्णं E;
१२) संदध्यात्सु° A und B; १३) Fehlt in C; १४) Fehlt in A;
१५) त्रधेव° B; त्रधेव° C; त्रधेव° E; १६) संधी° A.

विज्ञः^{१)} संधीयन्ते^{२)} ' ऋत्विजां संधितिमनु^{१)} दक्षिणाः
 संधीयन्ते^{३)} ' दक्षिणानां संधितिमनु^{१)} यज्ञमानः पुत्रपशुभिः^{४)}
 संधीयते^{५)} ' पुत्रपशूनां संधितिमनु^{६)} यज्ञमानः स्वर्गेण
 लोकेन संधीयते^{७)} ' स्वर्गस्य लोकस्य संधितिमनु^{६)} तस्या-
 र्धस्य योगक्षेमः संधीयते^{८)} यस्मिन्नर्थे यज्ञन्त इति ब्रा-
 ह्मणम्' ॥ १४ ॥

तडु रु स्माह्वाथर्वा देवो विज्ञानन्यज्ञविरिष्टानन्दा-
 नीत्युपशमयेरन्यज्ञे^{९)} प्रायश्चित्तिः क्रियते ऽपि च यदु
 बद्धिव^{१०)} यज्ञे विलोमं^{११)} क्रियते न चैवास्य काचना-
 र्तिर्भवति न च यज्ञविष्कन्धमुपयात्यपहृत्ति पुनर्मृत्युमपा-
 त्येति पुनराज्ञातिं^{१२)} कामचारो ऽस्य सर्वेषु लोकेषु भाति
 य एवं वेद यश्चैवंविद्वान्ब्रह्मा भवति यस्य चैवंविद्वान्ब्रह्मा
 दक्षिणतः सदो ऽध्यास्ते यस्य चैवंविद्वान्ब्रह्मा दक्षिणत
 उद्भुव आसीनो यज्ञ आड्याहुतीर्जुहोतीति ब्राह्मणम्'
 ॥ १५ ॥

ब्रह्म रु वै ब्रह्माणं पुष्करे समृजे^{१३)} ' स खलु ब्रह्मा
 सृष्टश्चित्तामापेदे ' केनाहमेकेनाक्षरेण सर्वाश्च कामात्स-

१) संधी° A; २) संधियते A und C; ३) °यते A und C; ४) पुत्रः
 पशुभिः B; ५) °यन्ते E; ६) संधी° A und C; ७) °यन्ते B;
 ८) °धीयन्ते B; ९) ? ? B : विज्ञानान्य°; १०) बद्धीव A; ११) विलोमः
 A, B und E; १२) पुनराज्ञाति C; १३) समृजे A, B und C.

वींश्च लोकात्सर्वांश्च देवात्सर्वांश्च वेदात्सर्वांश्च यज्ञात्स-
 र्वांश्च शब्दात्सर्वांश्च^{१)} व्युष्टीः^{२)} सर्वाणि च भूतानि स्या-
 त्त्वरजद्रूपमान्यनुभवेयमिति ' स ब्रह्मचर्यमचरत्स^{३)} ओमि-
 त्येतदक्षरमपश्यद्विवर्णं^{४)} चतुर्मात्रं सर्वव्यापि सर्वविभ्वया-
 तयामब्रह्म^{५)} ब्राह्मीं व्याकृतिं ब्रह्मदेवतां^{६)} ' तथा सर्वांश्च
 कामात्सर्वांश्च लोकात्सर्वांश्च देवात्सर्वांश्च वेदात्सर्वांश्च
 यज्ञात्सर्वांश्च शब्दात्सर्वांश्च^{७)} व्युष्टीः^{७)} सर्वाणि च भूतानि
 स्यात्त्वरजद्रूपमान्यन्वभवत्तस्य^{८)} प्रथमेन वर्णोनायः^{९)} श्लोकं^{१०)}
 चान्वभवत्तस्य^{११)} द्वितीयेन वर्णेन तेजो ज्योतींश्चान्वभवत्
 ॥ १६ ॥

तस्य प्रथमया स्वरमात्रया^{१०)} पृथिवीमग्निमोषधिवन-
 स्पतीनृग्वेदं भूरिति व्याकृतिं गायत्रं हृन्दस्त्रिवृतं स्तोमं
 प्राचीं दिशं^{११)} वसन्तमृतुं^{१२)} वाचमध्यात्मं त्रिष्टुप् रसमि-
 तीन्द्रियाण्यन्वभवत्^{१३)} ॥ १७ ॥

1) So corr. die Hss. °वींश्च; 2) So alle hss.; vielleicht zu lesen:
 व्युष्टीः; 3) °चरत्सर्वांश्च A; °चरत्सर्वं ओमित्ये° C; 4) °ब्रह्मा A und B;
 5) So mit Böhtlingk; die Hss. °देवतां; 6) So corr.; die Hss. °वींश्च;
 7) So die hss.; vielleicht व्युष्टीः; 8) स्यात्ब्रह्म° B; 9) So mit
 Böhtlingk; die Hss. वर्णोनायस्तेह्यस°; 8) und 9) तस्य befremdet; man
 hätte hier wegen व्याकृति das Fem. erwartet. Der Autor hat wohl an
 श्लोकार् gedacht [Böhtlingk]. 10) चरमाया B; 11) होजं E;
 12) °मृतं E; 13) रसमितिन्द्रि° E; °प्रधान्यन्वभवत् C.

तस्य द्वितीयया स्वरमात्रयात्तरिक्तं^{१)} वायुं यजुर्वेदं भुव
इति व्याकृतिं^{२)} त्रैष्टुभं हृन्दः पञ्चदशं स्तोमं प्रतीचीं^{३)}
दिशं ग्रीष्ममृतुं^{४)} प्राणमध्यात्मं नासिके गन्धघ्राणमितीन्द्रि-
याण्यन्वभवत्' ॥ १८ ॥

तस्य तृतीयया स्वरमात्रया दिवमादित्यं सामवेदं^{५)}
स्वरिति व्याकृतिं^{६)} त्रागतं हृन्दः सप्तदशं स्तोममुदीचीं^{७)}
दिशं वर्षा ऋतुं ज्योतिरध्यात्मं चक्षुषी दर्शनमितीन्द्रिया-
न्यन्वभवत्' ॥ १९ ॥

तस्य वकारमात्रयापञ्चन्द्रमसमथर्ववेदं^{८)} नक्षत्राण्यो-
मिति स्वमात्मानं जनदित्यङ्गिरसामानुष्टुभं हृन्द एकविंशं
स्तोमं दक्षिणां दिशं शरदमृतुं मनो अध्यात्मं ज्ञानं^{९)}
ज्ञेयमितीन्द्रियाण्यन्वभवत्' ॥ २० ॥

तस्य मकारश्च्युत्येतिहासपुराणं^{१०)} वाकोवाक्यं^{११)} गाथा^{१२)}
नाराणसीरूपनिषदो अनुशासनानीति^{१३)} वृधत्करदुकृन्म-
कृत्तच्छमीमिति व्याकृतोः स्वरशम्यनानातन्त्रीः^{१३)} स्वर-
नृत्यगीतवादित्राण्यन्वभवच्चैत्ररथं दैवतं वैद्युतं ज्योति-

१) °रिक्त B; २) व्याकृत E; ३) प्रतीची E; ४) °मृतुं C;
५) साम° E; ६) व्याकृतिर C und E; ७) °दीची E; ८) °त्रयञ्जन्-
सथर्व° B; ९) ज्ञानं B; ज्ञानं C; १०) °हासपुराणं B; ११) So corr.;
die has. °वाक्याम्°; १२) So corr. die has. अनुशासनानामिति;
१३) स्वरशम्य° B; स्वरशम्यनाना° C; स्वरशम्यनाना° E.

वर्द्धितं इन्दस्त्रिणवत्रयस्त्रिंशौ^{१)} स्तोमौ ध्रुवामूर्ध्ना दिशं^{२)}
हेमन्तशिशिरावृतू श्रोत्रमध्यात्मं शब्दश्रवणमितीन्द्रिया-
ण्यन्वभवत्' ॥ २१ ॥

सैषैकान्नरग्न्रकृणस्तपसो ज्ये प्राडुर्बभूव^{३)} ब्रह्मवेद-
स्याथर्वणं शुक्रमंत एव मन्त्राः प्राडुर्बभूवुः' स तु खलु
मन्त्राणामतपसासुश्रूषानध्यायाध्ययनेन यद्वनं च विरिष्टं
च यातयामं^{४)} च करोति तदथर्वणां तेजसा प्रत्याप्या-
येन्मन्त्राश्च^{५)} मामभिमुखीभवेयुर्गर्भी इव मातरमभिजि-
घांसुः^{६)} 'पुरस्तादोकारं प्रयुङ्क्त' एतथैव तदृचा प्रत्याप्या-
येदथैव यज्ञस्य^{७)} पुरस्ताद्युज्यत' एषा^{८)} पश्चात्सर्वत एतया
यज्ञस्तायते' तदप्येतदृचोक्तं' या पुरस्ताद्युज्यत^{९)} ऋचो
अक्षरे परमे व्योमन्निति' तदेतदक्षरं ब्राह्मणो यं काम-
निहेक्षिरात्रोपोषितः^{१०)} प्राङ्मुखो वाग्यतो वर्द्धिष्युपविश्य
सकृत्सकृत्^{११)} आवर्तयेत्सिध्यन्त्यस्यार्थाः सर्वकर्माणि चेति
ब्राह्मणम्' ॥ २२ ॥

वसोर्धाराणामैन्द्रं^{१२)} नगरं' तदसुराः पर्यवारयन्त' ते

१) इन्दः स्त्रिणवस्त्रिंशौ E; २) दिशं C; दैश E; ३) प्राडूर्ध्व° B;
४) यातयातयामं B; ५) प्रत्यायाय° C und E; ६) So die hss.; viel-
leicht °जितासेयुः ७) C fügt पूर्वा ein; ८) एताम A und C;
९) °ज्यन्त C; १०) कामनिहेक्षोरा° E; ११) Wie Böhtlingk; die Hss.
कृत्वा; १२) °मैन्द्र A und E.

देवा भीता आसन्क ईमानसुरानपरुनिध्यतीति ' त ओं-
 कारं ब्रह्मणः पुत्रं ज्येष्ठं ददृशुस्ते तमब्रुवन्भवता मुखेने-
 मानसुराज्ञयेमेति ' स होवाच ' किं मे प्रतीवाहो भवि-
 ष्यतीति ' वरं वृणीष्वेति ' वृणा इति ' स वरमवृणीत '
 न मामनीरयित्वा ब्राह्मणा ब्रह्म वेदेयुर्यदि वेदेयुरब्रह्म
 तत्स्यादिति ' तथेति ' ते देवा देवयजनस्योत्तरार्धं ऋरैः
 संयत्ता आसंस्तानोँकरेणाग्नोधीयादेवा असुरान्पराभा-
 वयत् ' तद्यत्पराभावयत् तस्मादोँकारः पूर्वमुच्यते ' यो
 ह वा एतमोँकारं न वेदावशी^{१)} स्यादित्यथ य एवं वेद
 ब्रह्मावशी^{२)} स्यादिति ' तस्मादोँकार ऋच्युग्भवति^{३)} ' यत्तुपि
 यत्तुः ' साम्नि साम ' सूत्रे सूत्रं ' ब्राह्मणे^{४)} ब्राह्मणं ' श्लोके
 श्लोकः ' प्रणवे प्रणव इति ब्राह्मणम् ' ॥ २३ ॥

ओंकारं पृच्छामः ' को धातुः ' किं प्रातिपदिकं ' किं
 नामाख्यातं ' किं लिङ्गं ' किं वचनं ' का विभक्तिः ' कः
 प्रत्ययः ' कः^{५)} स्वर उपसर्गो^{६)} निपातः ' किं वै व्या-
 करणं ' को विकारः ' को विकारी ' कतिमात्रः ' कतिवर्णः '
 कत्यन्तरः ' कतिपदः ' कः संयोगः ' किं स्थानानुप्रदानकरणं

1) und 2) So mit Böhrlingk; die Hss. "वश"; 3) So corr.;
 अगभवति A und E; अगृभवति B; अग्यभवति C;
 4) ब्राह्मणे A;
 5) Fehlt in E; 6) उपसर्गो C.

शिन्नुकाः किमुच्चारयन्ति 'किं इन्द्रः' को वर्ण इति पूर्वं प्रश्ना 'अथोत्तरे' मन्त्रः कल्पो ब्राह्मणमृग्यनुः साम 'कस्माद्ब्रह्मवादिन' १) ओंकारमादितः कुर्वन्ति 'किं दैवतं' २) किं ज्योतिषं 'किं निरुक्तं' किं स्थानं 'का प्रकृतिः' किमध्यात्ममिति 'षट्त्रिंशत्प्रश्नाः' पूर्वोत्तराणां त्रयो वर्गा द्वादशका 'एतैरोंकारं व्याख्यास्यामः ॥ २४ ॥

इन्द्रः प्रजापतिमपृच्छद्भगवन्नभिष्टूय ३) पृच्छामीति 'पृच्छ वत्सेत्यब्रवीत्किमयमोंकारः' 'कस्य पुत्रः' 'किं चैतच्छुन्दः' 'किं चैतद्वर्णः' 'किं चैतद्ब्रह्मा' ४) ब्रह्म संपद्यते 'तस्माद्वै तद्भद्रमोंकारं पूर्वमालेभे' ५) 'स्वरितोदात्त एकाक्षर' ६) ओंकार ऋग्वेदे 'त्रैस्वर्योदात्त एकाक्षर ओंकारो यजुर्वेदे' दीर्घप्लुतोदात्त एकाक्षर ओंकारः सामवेदे ७) 'ऋस्वोदात्त एकाक्षर ओंकारो ज्यैर्ववेदे' उदात्तोदात्त द्विपद अ ८) उ इत्यर्धचतस्रो मात्रा ९) मकारे व्यञ्जनमित्याहुर्ग्या सा प्रथमा मात्रा ब्रह्मदेवत्या रक्ता वर्णेन 'यस्तां ध्यायते नित्यं स गच्छेद्ब्रह्म' १०) पदं ११) 'या सा द्वितीया मात्रा विष्णुदेवत्या कृष्णा १२) वर्णेन 'यस्तां ध्यायते नित्यं स गच्छेद्द्विष्णावं पदं'

1) कस्मारुद्रा C; 2) दैवतं A und B; 3) °इमानुभः मृग्य B;

4) °द्व्यह्याद् B; 5) °मालेभे B und E; 6) एकाक्षर B; 7) तमवेदे C;

8) अनु B; 9) ता B; 10) °ह्यसं B; 11) पद B; 12) So corr.

alle Hss. कृष्णा.

या सा तृतीया मत्रिशानदेवत्या^{१)} कपिला वर्णेन^{२)} 'यस्तां
 ध्यायते नित्यं स गच्छेद्देशानं पदं' वा सार्धचतुर्थी मात्रा
 सर्वदेवत्या^{३)} व्यक्तीभूता खं विचरति शुद्धस्फटिकसन्निभा
 वर्णेन' यस्तां ध्यायते नित्यं स गच्छेत्पद्मनामकमोका-
 रस्य^{४)} चोत्पत्तिर्विप्रो^{५)} यो न जानाति तत्पुनरुपनयनं'
 तस्माद्वाक्छाणवचनमादर्तव्यं^{६)} यथा लातव्यो गोत्रो ब्र-
 ह्मणः पुत्रो' गायत्रं च्छन्दः' शुक्लो वर्णः' पुंसो वत्सो^{७)}
 रुद्रो देवता' ओंकारो वेदानाम्' ॥ २५ ॥

को धातुरित्यापृधातुरवतिमप्येके' रूपसामान्यादर्थसा-
 मान्यं^{८)} नेदीयस्तस्मादपेरोंकारः^{९)} सर्वमाप्नोतीत्यर्थः कृद-
 न्तमर्थवत्प्रातिपदिकमदर्शनं' प्रत्ययस्य नाम संपद्यते नि-
 पातेषु चैनं वैयाकरणा उदात्तं समामनन्ति^{१०)} तद्व्ययी-
 भूतमन्वर्थवाची शब्दो न व्येति^{११)} कदाचनेति' सदृशं त्रिषु
 लिङ्गेषु सर्वासु च विभक्तिषु वचनेषु च सर्वेषु यन्न व्येति
 तद्व्ययं' को विकारी च्यवते' प्रसारणमाप्नोतिराकारप-
 कारौ^{१२)} विकार्यावाहित ओंकारो विक्रियते^{१३)} द्वितीयो

- 1) So alle hss.; man erwartet matriśān°; 2) वर्णे B; 3) सर्वदेवत्या B;
 4) गच्छेत्पद्मनाम° E; 5) चोत्पत्तिर्विप्रो A und B; zu 1. °व्यक्तीर्वि°?
 6) तस्माद्वाक्छाण° E; 7) वत्सो E; पुंसो वत्सो ?? 8) रूपसा° B und C;
 °सामान्यं B; सामान्यान् C; 9) नेदीय° B; वेदीय° E; 10) समामनं A;
 सामा° B; 11) व्येति E; 12) प्रसारणमाप्नोतिरा° A, B und E; °कारो E;
 13) विक्रियते C.

मकार ' एवं द्विवर्ण^{१)} एकाक्षर ओमित्योङ्कारो नि-
वृत्तः^{२)} ' ॥ २६ ॥

कतिमात्र इत्यादिस्तिस्त्रो^{३)} मात्रा ' अभ्यादाने हि प्रवते '
मकारश्चतुर्थी^{४)} ' किं स्थानमित्युभावोष्ठौ स्थानं ' नादान-
प्रदानकरणौ^{५)} च द्विस्थानं^{६)} ' संध्यक्षरमवर्णालेशः कण्ठो^{७)}
यथोक्तशेषः^{८)} ' पूर्वो विवृतकरणस्थितश्च^{९)} ' द्वितीयस्पृ-
ष्टकरणस्थितश्च ' न संयोगो विद्यत^{१०)} ' आख्यातोपसर्गा-
नुदात्तस्वरितलिङ्गविभक्तिवचनानि^{११)} च संस्थानाध्यायिन^{१२)}
आचार्याः पूर्वं बभूवुः ' श्रवणादेव प्रतिपद्यते न कारणं
पृच्छत्यथापरपक्षीयाणां^{१३)} कविः पञ्चालचण्डः परिपृ-
च्छको बभूवांबु^{१४)} पृथगुद्गीथदोषान्भवन्तो ब्रुवन्त्विति '
तदाच्युपलक्षयेद्वर्णाक्षरपदाङ्गशो ' विभक्त्यामृषिनिषेविता-
मिति वाचं^{१५)} स्तुवन्ति^{१६)} ' तस्मात्कारणं ब्रूमो ' वर्णाना-
मयमिदं भविष्यतीति ' षडङ्गविदस्तत्तथाधीमहे ' किं ह्न्द
इति ' गायत्रं हि ह्न्दो ' गायत्री वै देवानामेकान्तरा

१) द्विवर्ण B; २) निवृत्तः A und B; ३) °हेस्तिस्त्रा B; ४) °तुर्था
C und E; ५) ?? नदानेष्ट° E; प्रदान fehlt in C; ६) द्व्यक्षानं
A und E; यदस्थानं B; द्वियस्थानं C; ७) कण्ठो B; कण्ठो E; ८) शेषः A;
९) विवृत° B und C; १०) विपुत A, B und C; विपुता E;
११) °विचनानि A und C; १२) संज्ञं नाध्या° A und C; संज्ञं ना° B;
संज्ञं नाध्या° E; १३) Hinter पृच्छन्ति erwartet man इति; °पक्षीयाणां
A pr. man. und E; १४) ?; °बभूवु B; १५) वाचं B; १६) स्तुवन्ति B.

श्वेतवर्णा च व्याख्याता 'द्वौ द्वादशकौ वर्गवित्तद्वौ व्या-
करणां^{१)} धावर्थवचनं शैल्यं^{२)} हन्दीवचनं चाथोत्तरौ द्वौ
द्वादशकौ^{३)} वर्गौ वेदरुसिकी व्याख्याता 'मन्त्रः कल्पो
ब्राह्मणमृग्यनुः सामाथर्वण्येषा^{४)} व्याकृतिश्चतुर्णां वेदाना-
मानुपूर्वेणोभूभुवः^{५)} स्वरिति व्याकृतयः ॥ २७ ॥

असमीक्ष्यप्रवल्कितानि^{६)} श्रूयन्ते 'दापरादावृषीणामेक-
देशो^{७)} दोषपतिरिह^{८)} चित्तामापेदे त्रिभिः सोमः पातव्यः
समाप्तमिव भवति 'तस्मादृग्यनुः सामान्यपक्राततेजांस्या-
संस्तत्र मरुर्पयः परिदेवयां चक्रिरे 'मरुच्छोकभयं प्राप्ताः
स्मो 'न चैतत्सर्वैः समभिक्षितं^{९)} ते वयं भगवन्तमेवो-
पधावाम^{१०)} 'सर्वेषामेव शर्म भवानीति^{११)} 'ते तथेत्युक्त्वा
तूष्णीमितिष्ठन्वानुपसन्नेभ्य^{१२)} इत्युपोपसीदामीति^{१३)} नीचैर्व-
भूवुः^{१४)} 'स एभ्य उपनीय प्रोवाच 'मामिकामेव व्या-
कृतिमादित^{१५)} आदितः कृणुधमित्येवं^{१६)} मामका आधीयन्ते
नर्ते भृगवङ्गिरोविद्यः^{१७)} सोमः पातव्य 'ऋत्विजः पराभ-

- १) व्याकर्ण B; २) शैल्यं C und E; ३) द्वादशकौ A; द्वादशकौ C;
४) सामाथर्व्यं न्येषां E; ५) वेदानामनुपूर्व° A, B und C; ६) श्रूयन्ते° A,
प्रवल्कि° allo hss.; ७) दापरादावृषी° C; ८) दोषपती° E; ९) समक्षितं C;
१०) °उपधावाम B; ११) भवानिति B; भवानिति A; १२) तूष्णीमिति° B;
१३) ? man erwartet 1 P. Plur.; १४) °भूवुः E; १५) व्याकृतिमादित B;
व्याकृतिमादित E; १६) कृणुध्व° A, C und E; १७) °ऋत्विजः C und E.

वन्ति 'यज्ञमानो रजसापध्वस्यति' श्रुतिश्चापध्वस्ता तिष्ठ-
तीत्येवमेवोत्तरोत्तराद्योगात्तोकं तोकं प्रशाध्वमित्येवं
प्रतापो^{१)} न पराभविष्यतीति 'तथा ह तथा ह भगव-
न्निति प्रतिपेदिह आयाययंस्ते तथा वीतशोकभया बभू-
वुस्तस्माद्ब्रह्मवादिन ओंकारमादितः कुर्वन्ति' ॥ २८ ॥

किं देवतमित्युचामग्निर्देवतं 'तदेव ज्योतिर्गीयत्रं हृन्दः'
पृथिवी स्थानमग्निमीळि^{२)} पुरोहितं^{३)} यज्ञस्य देवमृत्विजं
होतारं रत्नधातममित्येवमादिं कृत्वा ऋग्वेदमधीयते 'यजुषां
वायुर्देवतं^{४)} 'तदेव ज्योतिस्त्रैष्टुभं हृन्दो' उत्तरिक्षं^{५)} स्था-
नमिषे त्वेर्जि त्वा वायव स्थ देवो वः सविता प्रार्पयतु
श्रेष्ठतमाय कर्मण इत्येवमादिं^{६)} कृत्वा यजुर्वेदमधीयते '
साम्नामादित्यो देवतं' तदेव ज्योतिर्जीगतं^{७)} हृन्दो 'द्यौः
स्थानमग्न आयाहि वीतये गृणानो हव्यदातये नि होता
सत्सि^{८)} बर्हिषीत्येवमादिं^{९)} कृत्वा सामवेदमधीयते 'अथ-
र्वणां चन्द्रमा देवतं^{१०)} 'तदेव ज्योतिः' सर्वाणि हृन्दांस्यापः
स्थानं' शं नो देवीरभिष्टय इत्येवमादिं कृत्वाथर्ववेदमधी-
यते 'ऽद्भ्यः स्थावरजङ्गमो भूतग्रामः^{११)} संभवति' तस्मात्स-

१) मतापो C; २) °मिळि E; ३) पुरोहितं E; ४) °वतं E;

५) उत्तरिक्षं E; ६) °मादि E; ७) ज्योतिर्जीगतिं B; ८) त्सि B; सत्सिता E;

९) °मादि E; १०) देवतां B und E; ११) °ग्रामं A.

वर्मापोमयं भूतं सर्वं भृग्वङ्गिरोमयमन्तरिते^{१)} त्रयो वेदा
भृगूनङ्गिरसः श्रिता इत्यविति^{२)} प्रकृतिरपामोकारेण^{३)}
चैतस्माद्वासः पुरोवाच 'भृग्वङ्गिरोविदा^{४)} संस्कृतो^{५)} ज्या-
न्वेदानधीयीत' नान्यत्र संस्कृतो^{६)} भृग्वङ्गिरसो ऽधीयीत'
सामवेदे ऽथ खिलश्रुतिर्ब्राह्मचर्येण^{७)} चैतस्मादथर्वाङ्गिरसो
ह यो वेद स^{८)} वेद^{९)} सर्वमिति ब्राह्मणम्' ॥ २१ ॥

अध्यात्ममात्मभैषज्यमात्मकैवल्यमोकार^{१०)} 'आत्मानं
निरुध्य सङ्गममात्रीं भूतार्थचिन्तां^{१०)} चित्तयेदतिक्रम्य^{११)} वेदे-
भ्यः सर्वपरमध्यात्मफलं प्राप्नोतीत्यर्थः 'सवितर्कं ज्ञानम-
यमित्येतैः प्रश्नैः प्रतिवचनैश्च यथार्थं पदमनुविचिन्त्य प्रक-
रणज्ञो हि प्रबलतो विषयी स्यात्सर्वस्मिन्वाकोवाच्य
इति ब्राह्मणम्' ॥ ३० ॥

एतद्व स्मैतद्विद्वांसमेकादशान्नं^{१२)} मौद्वल्यं ग्लावो^{१३)}
मैत्रियो ऽभ्यासगाम' स तस्मिन्ब्रह्मचर्ये^{१४)} वसतो^{१५)} वि-
ज्ञायोवाच^{१६)} किं स्विन्मर्या^{१७)} अयं तन्मौद्वल्यो^{१८)} ऽध्येति

- १) °न्तरिते E; २) So Ed. B. Ind. इत्यति A und C; इत्यविति B;
इत्यपिति E; ३) प्रकृतिरपामोकारेण B; ४) °विदा B; ५) लुतो B;
६) संस्कृतो B; ७) खिलश्रुतिर्ब्रह्म° A und B; ८) Fehlt in B;
९) °कारं C; १०) °चिन्ता A; ११) °क्राम्य A; °क्रम C; १२) ?, viel-
leicht °दशान्नं; १३) ग्लावो B; ग्लावा E; १४) ? vielleicht °चर्ये;
१५) ? C वसन्तो; vielleicht वसद्; १६) विज्ञायोवाचो B; १७) स्विन्नार्या A;
१८) °द्वल्यो C.

यदस्मिन्ब्रह्मचर्यं^{१)} वसतीति^{२)} 'तद्धि मौद्गल्यस्यान्तेवासी
 शुश्राव' स आचार्यायात्रज्याचचष्टे^{३)} 'दुर्धीयानं^{४)} वा अयं
 भवन्तमवोचद्यो ज्यमद्यातिथिर्भवति^{५)} 'किं^{६)} सौम्य^{७)} वि-
 द्धानिति' त्रीन्वेदान्ब्रूते भो इति' तस्य सौम्य^{७)} यो विप-
 ष्टो^{८)} विज्ञिगीषो ज्ञेवासी तं मे ह्वयेति' तमाब्रुहाव^{९)}
 तमभ्युवाचासाविति^{१०)} 'भो इति' किं सौम्य^{७)} त आचार्यो
 ज्येतीति' त्रीन्वेदान्ब्रूते भो इति' यन्नु खलु सौम्यास्मा-
 मिः^{११)} सर्वे वेदा^{१२)} मुखतो गृहीताः कथं त एवमाचार्यो
 भाषते' कथं नु शिष्टाः शिष्टेभ्य एवं भाषेरन्यं ह्येनमहं^{१३)}
 प्रश्नं^{१४)} पृच्छामि न^{१५)} तं विवक्ष्यति^{१६)} न ह्येनमध्येतीति'
 स ह मौद्गल्यः^{१७)} स्वमन्तेवासिनमुवाच^{१८)} परेहि सौम्य^{१९)}
 ग्लावं मैत्रेयमुपसीदधीहि भोः सावित्रो गायत्रीं चतुर्वि-
 शतियोनिं द्वादशमिथुनां' यस्या भृग्वङ्गिरसश्चक्षुर्यस्यां सर्व-
 मिदं श्रितं तां भवान्प्रब्रवीदिति' स चेत्सौम्य^{२०)} दुर्धी-
 यानो भविष्यत्याचार्योवाच^{२१)} ब्रह्मचारी ब्रह्मचारिणो^{२२)}

1) So alle Hss., ed. B. Ind. hat °चर्ये; 2) वसती B; 3) Man erwartet °चक्षते; 4) °यानां C; 5) °वतिर्ब B; 6) कं B; 7) सौम्य A; 8) विपुष्ट C; 9) तस्मात्ब्रुहाव A und E; 10) °सावित्रि B; °सावित्रि C; 11) सौम्या° A und E; 12) देवा C; 13) हेतमहं A; 14) Fehlt in B; 15) Fehlt in E; 16) व्यवक्षति E; विवक्षति C; 17) मौद्गल्या B; 18) °वासिन उवाच E; 19) सौम्य A und B; 20) चेत्सौम्य A; 21) °त्याचर्योवाच B; hinter भविष्यति scheint इति ausgefallen zu sein; 22) °चारिणो A, C und E.

सावित्रीं प्राहेति वक्ष्यति तच्च ब्रूयादुरधीयानं तं वै भवान्मौद्गल्यमवोचत्सं वा यं प्रश्नमप्राक्षीन्न^{१)} तं व्यवोचः' पुरा संवत्सरादतिमारिष्यसीति^{२)} ' ॥ ३१ ॥

स तत्राज्ञगाम यत्रेतरौ बभूव 'तं हृ पप्रच्छ' स हृ न^{३)} प्रतिपेदे 'तं ह्योवाच दुरधीयानं तं वै भवान्मौद्गल्यमवोचत्सं वा यं प्रश्नमप्राक्षीन्न^{४)} तं व्यवोचः' पुरा संवत्सरादतिमारिष्यसीति^{५)} ' स हृ मैत्रेयः^{६)} स्वानत्तेवासिन उवाच यथार्थं भवतो^{७)} यथागृहं यथामनो विप्रसृज्यन्तां 'दुरधीयानं वा अहं मौद्गल्यमवोचं' स मा यं^{८)} प्रश्नमप्राक्षीन्न^{९)} तं व्यवोचं' तमुपैष्यामि^{१०)} 'शालिं करिष्यामीति' स हृ मैत्रेयः^{११)} प्रातः समित्याणिमौद्गल्यमुपससादासौ^{१२)} वा^{१२)} अहं भो मैत्रेयः^{१३)} 'किमर्थमिति' दुरधीयानं वा अहं^{१४)} भवन्तमवोचं^{१५)} 'त्वं^{१६)} मा यं प्रश्नमप्राक्षीर्न^{१७)} तं व्यवोचं' तामुपैष्यामि^{१८)} 'शालिं करिष्यामीति'

- 1) °प्राक्षीन् E; 2) °नार्थ्यसीति A, C und E; 3) नः E;
 4) °मप्राक्षीन् E; 5) °तोति C; 6) मैत्रे B; मौद्गल्यः C und E;
 7) भवतो B; 8) य B; 9) °मप्राक्षीन् E; °मप्राक्षीन् C; °मप्राक्षीन् B;
 10) So ed. B. Ind.; alle hss. तमुपैष्यामि; 11) मैत्रेयं B; 12) So corr.; °दासीकी A pr. m.; °दासा वा A sec. man. B, C und E; 13) Man erwartet hinter „मैत्रेयः” इति; 14) अ B; अयं E; 15) °मवोचं B; °मावाचं E; 16) त्वां B; 17) So corr.; A, B und C °प्राक्षीन्; E °प्राक्षीन्; 18) So B Ind.; A, C und E °पैष्यामि; B °पैष्यामि.

स होवाचात्र वा उपेतं च सर्वं च कृतं पापकेन त्वा
यानेन ^{१)} चरत्तमाङ्गुरंथो ज्यं ^{२)} नम कल्वाणस्तं ते ददा-
मि ^{३)} 'तेन याकीति' स होवाचितदेवात्राविषं ^{४)} चानृशंस्यं
च यथा भवानाहोपायामि ^{५)} त्वेव ^{६)} भवत्तमिति 'तं हो-
पेयाय' तं रूपित्य पप्रच्छ किं स्विदाङ्गुर्भोः सवितुर्वरेण्यं
भर्गो देवस्य कवयः किमाङ्गुर्धियो विचक्ष्व यदि ताः
प्रवेत्थ ^{७)} 'प्रचोदयात्सविता ^{८)} यामिरेतीति' तस्मा एत-
त्प्रोवाच वेदांश्छन्दांसि ^{९)} सवितुर्वरेण्यं 'भर्गो देवस्य
कवयो ज्ञमाङ्गुः कर्माणि धियस्तं दु ते ^{१०)} प्रब्रवीमि प्रचो-
दयात्सविता ^{११)} यामिरेतीति 'तनुपसंगृह्य पप्रच्छाधीहि
भोः कः सविता का सावित्री' ॥ ३२ ॥

मन एव सविता वाक्सावित्री' यत्र ह्येव मनस्तद्वा-
ग्यत्र ^{१२)} वै वाक्तन्मन इत्येते द्वे योनी एकं मिथुनमग्निरेव
सविता पृथिवी सावित्री' यत्र ह्येवाग्निस्तत्पृथिवी यत्र वै
पृथिवी तदग्निरित्येते द्वे योनी एकं मिथुनं 'वायुरेव
सवितात्तरिक्तं सावित्री' यत्र ह्येव वायुस्तदत्तरिक्तं यत्र

१) ??? २) व O; ३) दद्यामि E; ४) °ब्राह्मिषं A; °ब्राह्मिषं B;
°वानृशंस्यं O; ५) °होपायामि B; ६) So corr.; alle has. त्वेव; ७) प्रवेक्षु
B; प्रवेक्षु O; ८) °यन्सविता A, B und E; ९) So corr.; die has.
वेदांश्छ; १०) वे E; ११) So B. Ind.; die has. प्रचोदयन्ता; १२)
°मनस्तद्वाक्यत्र B.

वा^{१)} अन्नरिज्ञं^{१)} तदायुरित्येते द्वे योनी एकं मिथुन-
मादित्य एव सविता द्यौः सावित्री^{२)} यत्र क्षेत्रादित्य-
स्तद्द्यौर्यत्र^{३)} वै द्यौस्तदादित्य इत्येते द्वे योनी एकं मि-
थुनं चन्द्रमा एव सविता नक्षत्राणि सावित्री यत्र क्षेत्र
चन्द्रमास्तन्नक्षत्राणि यत्र वै नक्षत्राणि तच्चन्द्रमा इत्येते
द्वे योनी एकं^{४)} मिथुनमरुरेव सविता रात्रिः सावित्री यत्र
क्षेत्रादरुरस्तद्वात्रिर्यत्र^{५)} वै रात्रिस्तदरुरित्येते द्वे योनी
एकं मिथुनमुष्णमेव सविता शीतं सावित्री^{६)} यत्र क्षेत्र-
वोष्णं तच्छीतं यत्र वै शीतं तदुष्णमित्येते^{७)} द्वे योनी
एकं मिथुनमग्नमेव^{८)} सविता वर्षं सावित्री यत्र क्षेत्राग्नं
तद्वर्षं यत्र वै वर्षं तदग्नमित्येते द्वे योनी एकं^{९)} मिथुनं
विष्णुदेव सविता स्तनयिबुः सावित्री यत्र क्षेत्र
विष्णु-
तत्स्तनयिबुर्यत्र^{१०)} वै स्तनयिबुस्तद्विष्णुदित्येते द्वे योनी
एकं मिथुनं प्राण^{११)} एव सवितान्नं सावित्री यत्र क्षेत्र
प्राणस्तदन्नं यत्र वा^{१२)} अन्नं^{१२)} तत्प्राण इत्येते द्वे योनी
एकं मिथुनं वेदा एव सविता हन्दांसि सावित्री यत्र
क्षेत्र वेदास्तहन्दांसि यत्र वै हन्दांसि तद्वेदा इत्येते द्वे

१) अन्नरिज्ञं A, C und E; २) सावित्री B; ३) क्षेत्रादित्यस्तत्र द्यौ A;
४) एक E; ५) क्षेत्राग्नं C; ६) रात्रिर् O; ७) °ष्णमिते B;
८) Von अग्नयेव bis विष्णुदेव fehlt in E; ९) एक C; १०) तत् fehlt
in C; ११) प्राण B; १२) अन्नं C; वा अन्नं E.

योनी एकं मिथुनं^{१)} यज्ञ एव सविता दक्षिणाः सावित्री^{२)}
यत्र कोव यज्ञस्तदक्षिणा यत्र वै दक्षिणास्तद्यज्ञ इत्येते
द्वे योनी एकं मिथुनमेतद् स्मैतद्विद्वांसमोपाकारिमासस्तु-
ब्रह्मचारी^{३)} ते संस्थित इत्यथैत आसस्तुराचित^{४)} इव
चितो^{५)} बभूवाद्योत्थाय प्रात्राज्ञीदित्येतद्वा^{६)} अहं वेद
नैतासु योनिष्वित^{७)} एतेभ्यो वा मिथुनेभ्यः संभूतो ब्रह्म-
चारी मम पुरायुषः^{८)} प्रेयादिति^{९)} ॥ ३३ ॥

ब्रह्म ह्येदं श्रियं प्रतिष्ठामायतनमैक्षत^{१०)} तत्तत्प्रस्व
यदि तद्वति श्रियेत तत्सत्ये प्रत्यतिष्ठत्स^{११)} सविता सा-
वित्र्या ब्राह्मणं सृष्ट्वा तत्सावित्रीं पर्यदधात्तत्सवितुर्वरे-
ण्यमिति^{१२)} सवित्र्याः प्रथमः पादः^{१३)} पृथिव्यर्च^{१४)} समदधा-
दृचाग्निर्मग्निना^{१५)} श्रियं^{१६)} श्रिया स्त्रियं^{१७)} स्त्रिया मिथुनं^{१८)} मि-
थुनेन प्रज्ञां^{१९)} प्रज्ञया कर्म^{२०)} कमणा तपस्तपसा^{२१)} सत्यं^{२२)}
सत्येन ब्रह्म^{२३)} ब्रह्मणा^{२४)} ब्राह्मणं^{२५)} ब्राह्मणेन व्रतं^{२६)} व्रतेन
वै ब्राह्मणः संशितो^{२७)} भवत्यंशून्यो भवत्यविहिन्नो भव-
त्यविहिन्नो ऽस्य तत्तुरविहिन्नं^{२८)} जीवनं^{२९)} भवति य एवं

१) सवित्री A; २) ? ? ३) चित्तो B; ४) प्रात्राज्ञीदि° A, C und E;
प्रात्राज्ञीदि° E; ५) योनिहित C und E; ६) पुरायुषः E; ७) प्रतिष्ठा° E;
८) त fehlt in B; ९) पर्यदधात्त्वा° B; १०) पृथिव्यर्च° E;
११) °चाग्निर्मग्निना E; १२) Fehlt in E; १३) तपस् fehlt in B;
१४) ब्रह्मणा C; १५) संशितो C; १६) तन्तुमवि° B; १७) जीवन E;
C hat hinter „जीवन“ „भवन्“ eingefügt.

वेद् यश्चैवं विद्वानिवमेतं सावित्र्याः^{१)} प्रथमं पादं व्याचष्टे' ॥ ३४ ॥

भर्गो देवस्य धीमहीति^{२)} सावित्र्या द्वितीयः पादो^{३)} उत्तरिज्ञेण यज्ञुः समदधात्यनुषा वायुं^{४)} वायुनाभ्रमन्त्रेण वर्षं^{५)} वर्षेणौषधिवनस्पतीनीषधिवनस्पतिभिः^{६)} पशून्यशुभिः^{७)} कर्म^{८)} कर्मणा तपस्तपसा सत्यं^{९)} सत्येन ब्रह्म^{१०)} ब्रह्मणा ब्राह्मणं^{११)} ब्राह्मणेन व्रतं^{१२)} व्रतेन वै ब्राह्मणः संशितो^{१३)} भवत्यशून्यो भवत्यविहिन्नो भवत्यविहिन्नो ऽस्य तत्तुरविहिन्नं जीवनं भवति य एवं वेद् यश्चैवं विद्वानिवमेतं^{१४)} सावित्र्या^{१५)} द्वितीयं पादं व्याचष्टे' ॥ ३५ ॥

धियो यो नः प्रचोदयादिति सावित्र्यास्तृतीयः पादो^{१)} दिवा साम समदधात्साम्नादित्यमादित्येन^{२)} रश्मिन्त्रश्मिन्निर्वर्षं^{३)} वर्षेणौषधिवनस्पतीनीषधिवनस्पतिभिः पशून्यशुभिः कर्म^{४)} कर्मणा तपस्तपसा सत्यं^{५)} सत्येन ब्रह्म^{६)} ब्रह्मणा ब्राह्मणं^{७)} ब्राह्मणेन व्रतं^{८)} व्रतेन वै ब्राह्मणः संशितो^{९)} भवत्यशून्यो भवत्यविहिन्नो भवत्यविहिन्नो ऽस्य तत्तुरविहिन्नं जीवनं भवति य एवं वेद् यश्चैवं विद्वानिवमेतं सावित्र्यास्तृतीयं पादं व्याचष्टे' ॥ ३६ ॥

१) सवित्र्याः A und E; २) धीमहिति E; धीमहिति B; ३) वर्षेणासिधिं A;

४) Fehlt in B und E; ५) विद्वानेवमेतं A; ६) सावित्र्या B;

७) दध्यस्ता B; ८) दधात्सानामादित्यं A; ९) संशितो C.

तेन कृ वा एवंविदुषा ब्रह्मणेन ब्रह्माभिपन्नं यस्मितं
 परामृष्टं 'ब्रह्मणाकाशमभिपन्नं यस्मितं परामृष्टमाकाशेन
 वायुरभिपन्नो यस्मितः^{१)} परामृष्टो 'वायुना ज्योतिरभिपन्नं
 यस्मितं परामृष्टं 'ज्योतिषापो ऽभिपन्ना यस्मिताः परामृष्टा '
 अग्निर्भूमिरभिपन्ना यस्मिता परामृष्टा 'भूम्यान्नमभिपन्नं यस्मितं
 परामृष्टमन्नेन प्राणो ऽभिपन्नो यस्मितः परामृष्टः 'प्राणेन
 मनो ऽभिपन्नं यस्मितं परामृष्टं 'मनसा वागभिपन्ना यस्मिता
 परामृष्टा 'वाचा वेदा अभिपन्ना यस्मिताः परामृष्टा 'वेदैर्यज्ञो
 ऽभिपन्नो यस्मितः परामृष्टस्तानि कृ वा एतानि द्वादशम-
 द्वाभूतान्येवंविदि^{२)} प्रतिष्ठितानि 'तेषां यज्ञ^{३)} एव परार्थः^{४)}
 ॥ ३७ ॥

तं कृ स्मृतमेवंविद्वांसो मन्यन्ते विद्वैनमिति याथा-
 तथ्यमविद्वांसो^{५)} 'यं यज्ञो वेदेषु प्रतिष्ठितो 'वेद वाचि^{६)}
 प्रतिष्ठिता 'वाङ्मनसि^{७)} प्रतिष्ठिता 'मनः प्राणे^{८)} प्रति-
 स्थितं^{९)} 'प्राणो^{८)} ज्ञे^{८)} प्रतिष्ठितो 'ज्ज्ञं भूमौ प्रतिष्ठितं '
 भूमिरप्सु प्रतिष्ठितापो ज्योतिषि^{९)} प्रतिष्ठिता 'ज्योतिर्वा-
 यौ^{१०)} प्रतिष्ठितं 'वायुराकाशे^{११)} प्रतिष्ठित^{१२)} 'आकाशं

१) यस्मितं A und B; २) °वंचिदि A pr. man. und C; ३) यज्ञं C;

४) परार्थः C; ५) यथा° A und B; यथा° E; ६) वाचि E; ७) यज्ञमनसि A;

८) Fehlt in E; ९) ज्योतिषि B; १०) °वायो B; ११) °काशो C;

१२) प्रतिष्ठितम् A, B und E.

ब्रह्मणि प्रतिष्ठितं' ब्रह्म ब्राह्मणे ब्रह्मविदि^{१)} प्रतिष्ठितं'
 यो ह वा एवंवित्स^{२)} ब्रह्मवित्पुण्यां च कीर्ति^{३)} लभते
 सुरभीश्च^{४)} गन्धात्सोऽपकृतपाप्मानतां^{५)} श्रियमश्नुते य
 एवं वेद यश्चैवंविद्वानेवमेतां^{६)} विद्वानां मातरं सावित्री
 संपदमुपनिषदमुपास्त इति ब्राह्मणम्' ॥ ३८ ॥

आपो गर्भं जनयन्तीरित्यंषां^{७)} गर्भः पुरुषः 'स यज्ञो^{८)}
 जद्विर्यज्ञः^{९)} प्रणीयमानः^{१०)} प्राङ्गयते^{११)} तस्मादाचमनीयं
 पूर्वमाहारयति' स यदाचामति त्रिराचामति' द्विः परिशु-
 भन्त्यायुस्वरुक्ष^{१२)} पाप्मानं निर्णुदत्युपसाद्य यन्नुषोद्धृत्य^{१३)}
 मन्त्रान्प्रयुज्यावसाय प्राचीः शाखाः संधाय^{१४)} निरुद्धे पा-
 णावमृतमस्यमृतोपस्तरणमस्यमृताय त्र्योपस्तृणामीति पा-
 णाबुदकमानीय^{१५)} जीवा स्थेति सूक्तेन त्रिराचामति' स
 यत्पूर्वमाचामति सप्त प्राणांस्तानितेनास्मिन्नाप्याययति^{१६)}
 या ह्येमा ब्राह्माः शरीरान्मात्रास्तद्यथैतद्गमि^{१७)} वायुमादित्यं
 चन्द्रमसनपः पशूनन्यांश्च प्रजास्तानितेनास्मिन्नाप्याययत्या-

- १) °विदि C; २) एवंविद्वत्सा C; ३) कीर्ति C und E; कीर्ति B;
 ४) सुरभीश्च A und E; ५) So corr.; °नन्तां A; °तां छा B; °नन्त C;
 °नन्त्य E; ६) So B. Ind.; die hss. °तं; ७) जनयन्ति° A pr. man.
 und B; ८) यज्ञे B; ९) विर्यज्ञः B; १०) प्रणीयमानः B; प्रसायमानः E;
 ११) प्राङ्गयते B; १२) परिशुभन्त्या° B; १३) °बोद्धृत्य B; °बोद्धृत्य C;
 १४) संधाया A, C und E; संधायो B; १५) सप्त प्राणाबुदकमानीया B;
 १६) °प्यायति E; १७) °त्रास्तयेपेतद्गमि B;

पो^{१)} ऽमृतं' स यद्वितीयमाचामति सतापानांस्तानितेना-
 स्मिन्नाप्याययति^{२)} 'या क्लेमा वाह्याः^{३)} शरीरान्मात्रास्त-
 ग्द्यैतत्पौर्णमासीमष्टकाममावास्यां श्रद्धां दीक्षां^{४)} यज्ञं
 दक्षिणास्तानितेनास्मिन्नाप्याययत्यापो^{५)} ऽमृतं' स यत्तृती-
 यमाचामति सप्त व्यानांस्तानितेनास्मिन्नाप्याययति या क्लेमा
 वाह्याः शरीरान्मात्रास्तग्द्यैतत्पृथिवीमन्तरिक्षं दिवं^{६)} नक्ष-
 त्राण्यनूनातवांसंवत्सरांस्तानितेनास्मिन्नाप्याययत्यापो ऽमृ-
 तं' पुरुषो ब्रह्मायाप्रोद्भिगमो^{७)} भवति तस्मद्वि विद्वा-
 न्पुरुषमिदं पुण्डरीकमिति' प्राण एष स पुरि^{८)} शेते संपु-
 रि^{९)} शेते^{१०)} इति' पुरिशयं^{११)} सत्त्वं प्राणं पुरुष इत्याचक्षते
 परोक्षेण' परोक्षप्रिया इव हि देवा भवन्ति प्रत्यक्षद्विषः^{१२)}
 स यत्पूर्वमाचामति पुरस्ताद्धोमांस्तेनास्मिन्नवरुन्दे^{१३)} स^{१४)}
 यद्वितीयमाचामत्याज्यभागौ तेनास्मिन्नवरुन्दे^{१३)} स यत्तृ-
 तीयमाचामति संस्थितहोमांस्तेनास्मिन्नवरुन्दे^{१३)} स यद्विः
 परिश्रुम्भति^{१५)} तत्संमित्संवर्हिः^{१६)} स यत्सर्वाणि खानि
 सर्वं देहमाप्याययति यच्चान्यदातारं^{१७)} मन्त्रकार्यं यज्ञे स्क-

- 1) प्रदांस्तः B; 2) °प्याययत्याति B; 3) दक्षीः B; 4) दीक्षां B;
 5) °नेतेस्मानास्मिन् A; 6) द्वि C; 7) ? ? so A und C; °पिषं निगमो B;
 °पिषं निगमो E; 8) पूरि E; 9) संपुरि B und E; 10) दान्त C;
 11) पुरोषयं E; 12) प्रत्यक्षद्विषः A; 13) °वरुन्दे A; 14) Von n bis
 n यदिदेवः यदि° fehlt in E; 15) °मायति B; 16) ? ?; 17) ?

न्दति सर्वं तेनास्मिन्नवरुन्दे' स यदोपूर्वान्मन्त्रान्प्रयुङ्क्त आ
सर्वमेधादेते क्रतव एत एवास्य सर्वेषु लोकेषु सर्वेषु
देवेषु सर्वेषु वेदेषु सर्वेषु भूतेषु सर्वेषु सत्त्वेषु कामचारः
कामविमोचनं भवत्यर्थे^{१)} च न प्रमीयते य एवं वेद'
तदप्येतदुच्यते मापो भृग्वङ्गिरो ब्रह्ममापो भृग्वङ्गिरोमयं
सर्वमापोमयं भूतं सर्वं भृग्वङ्गिरोमयमक्षरैते त्रयो वेदा
भृगूनङ्गिरसो ऽनुगाः ॥ अपां पुष्पं मूर्तिराकाशं पवित्र-
मुत्तममित्याचम्याभ्युक्ष्यात्मानमनुमन्त्रयत इन्द्र जीवेति ब्रा-
ह्मणं' ॥ ३१ ॥

॥ इत्यथर्ववेदे गोपथब्राह्मणपूर्वभागे प्रथमः प्रपाठकः ॥

ओं ब्रह्मचारीणंश्चरति^{२)} रोदसी^{३)} उमे इत्याचा-
र्यमाह^{४)} 'तस्मिन्देवाः संमनसो^{५)} भवन्तीति वायुमाह' स
सद्य एति पूर्वस्मादुत्तरं समुद्रमित्यादित्यमाह' दीक्षितो
दीर्घश्मश्रुरेष^{६)} दीक्षित एष दीर्घश्मश्रुरेष^{७)} एवाचार्यस्थाने
तिष्ठन्नाचार्य इति स्तूयते' वैश्वतस्थाने तिष्ठन्वायुरिति

१) छेदं P ?; २) ब्रह्मचा^० A pr. m.; ब्रह्मचारीव^० B; ३) रोदसि A
pr. man.; ४) चार्त्तामाह E; ५) मनसो E; ६) श्रुतेरेष C; श्रुतेरेष
E; श्रुतेरेष B; ७) श्रुतेरेष B; श्रुतेरेष E.

स्तूयते^{१)} सौस्थाने^{२)} तिष्ठनादित्य इति स्तूयते' तदप्येत-
दचोक्तं ब्रह्मचारीणान्निति^{३)} ब्राह्मणम्' ॥ १ ॥

ज्ञायमानो ह वै ब्राह्मणः सतेन्द्रियाण्यभिज्ञायते^{४)} ब्र-
ह्मवर्चसं च यशश्च स्वप्नं च क्रोधं च ज्ञाघां च वृषं च
पुण्यमेव गन्धं सप्तमं' तानि ह वा अस्यैतानि ब्रह्मच-
र्यमुपेत्योपक्रामन्ति^{५)} 'मृगानस्य ब्रह्मवर्चसं गच्छत्याचार्यं^{६)}
यशो' जगत् स्वनो' वराहं क्रोधो' ऽपः^{७)} ज्ञाघा^{८)} 'कुमा-
री^{९)} वृषमोषधिवनस्पतीन्पुण्यो^{१०)} गन्धः' स यन्मृगाजि-
नानि^{११)} वस्ते तेन तद्ब्रह्मवर्चसमवरुन्दे यदस्य मृगेषु
भवति' स ह ज्ञातो ब्रह्मवर्चसी भवति' स यदहुरहरा-
चार्याय^{१२)} कर्म करोति तेन तद्यशो ऽवरुन्दे यदस्याचार्यं
भवति' स ह ज्ञातो यशस्वी^{१३)} भवति' स यत्सुषुप्नुर्निद्रां
निनयति तेन तं स्वप्नमवरुन्दे यो ऽस्याजगरे भवति'
तं ह ज्ञातं स्वपत्तमाहुः^{१४)} स्वपितु मैत्रं बोधुधेति^{१५)}
स यत्क्रुद्धो वाचा न कंचन हिनस्ति पुरुषात्पुरुषात्पा-

1) Fehlt in A; 2) Fehlt in E; 3) °चारीच्छमिति B; 4) So
corr.; alle hss. °ज्ञायन्ते; 5) So corr.; alle hss. °मुपेतोप°; C °मुपेतो-
पक्रामति; 6) °चार्य C und E; 7) So corr.; alle hss. ऽपः;
8) श्नाघं B; 9) कुमारी E; 10) वृषमोषधीव° B; °पुण्ये E; 11) °जा-
निनयति E; 12) यदहराचा° E; 13) यशस्य B; 14) स्वपत्तमाहुः E;
15) बोधुधेति B.

पीयानिव मन्यमानस्तेन तं क्रोधमवरुन्धे यो ऽस्य वराहे
 भवति 'तस्य ह^{१)} स्नातस्य^{१)} क्रोधाः^{२)} श्लाघीयसं विशले^{३)}
 ज्याद्विः श्लाघमानो न स्नायतेन तां^{३)} श्लाघामवरुन्धे या-
 स्याप्सु भवति 'स ह स्नातः^{४)} श्लाघीयो ऽन्येभ्यः श्लाघ्यते^{५)}
 ज्यैतद्वल्गुचारिणो रूपं यत्कुमार्यास्तां^{५)} नग्नां^{६)} नोदी-
 क्षतेति^{७)} वेति वा मुखं विपरिधापयेत्तेन^{८)} तद्रूपमवरुन्धे
 यदस्य कुमार्या^{९)} भवति 'तं ह स्नातं कुमारीमिव निरी-
 क्षते^{१०)} ' ज्यैतद्वल्गुचारिणः पुण्यो गन्धो य ओषधिवन-
 स्पतीनां तासां पुण्यं गन्धं प्रच्छिद्य नोपजिघ्रैतेन तं पुण्यं
 गन्धमवरुन्धे यो ऽस्यौषधिवनस्पतिषु^{११)} भवति 'स ह
 स्नातः पुण्यगन्धिर्भवति ' ॥ २ ॥

स वा एष उपयंश्चतुर्थोऽप्येति^{१२)} पादेनाचार्यं पादेन^{१३)}
 ग्रामं पादेन मृत्युं^{१४)} पादेन 'स यदहरहः समिध^{१५)} आहू-
 त्व^{१५)} सायंप्रातरग्निं^{१६)} परिचरेत्तेन तं पादमवरुन्धे यो^{१७)}

1) Fehlt in B; 2) क्रोधात् C; क्रोधान् E; Der Plural ist nicht
 deutlich; vielleicht क्रोधः श्लाघीयसं विशलेति zu lesen; 3) So corr.; die
 hass. तं; B त; 4) स्नातं E; 5) यत् fehlt in C; 6) नग्नान् B;
 7) So corr.; A, B und C haben: नोदीक्षेदेति; E नोदीक्षेदेति; 8) वि
 fehlt in E; 9) कुमर्या B; 10) °क्षते E; 11) °तीषु B;
 12) उपयंश्च° A, B und C; 13) पादे पादेन B; 14) मृत्यु E;
 15) समिधाहूत B; समिधा आहूत C; 16) प्रातरग्नि E; 17) Von यो
 bis यो ऽस्वाचार्ये fehlt in C.

ज्स्याग्रौ भवति' स यदहुरहुराचार्याय कर्म करोति तेन
तं पादमवरुद्धे यो ज्स्याचार्ये भवति' स यदहुरहुर्यामं
प्रविश्य^{१)} भिक्षामिव^{२)} परीप्सति न मैथुनं तेन तं पाद-
मवरुद्धे यो ज्स्य^{३)} ग्रामे^{४)} भवति^{५)} 'स यत्क्रुद्धो वाचा न
कंचन हिनस्ति पुरुषात्पुरुषात्पापीयानिव^{६)} मन्यमानस्तेन
तं पादमवरुद्धे यो ज्स्य मृत्यौ भवति' ॥ ३ ॥

पञ्च ह वा एते ब्रह्मचारिण्यग्रयो धीयन्ते' द्वौ पृथ-
ग्घस्तयोर्मुखे हृदय उपस्थ एव पञ्चमः' स यदक्षिणो न
पाणिना स्त्रियं न स्पृशति तेनाहुरहुर्याजिनां लोकमव-
रुद्धे' यत्सव्येन तेन प्रवाजिनां' यन्मुखेन तेनाग्निप्रस्क-
न्दिनां' यद्दृद्येन^{७)} तेन प्रूराणां' यदुपस्थेन तेन गृहमे-
धिनां' तैश्चेत्स्त्रियं पराहुरत्यनग्निरिव^{८)} शिष्यते' स यदह-
रहुराचार्याय कुले ऽनुतिष्ठते सो ऽनुष्ठाय ब्रूयाद्धर्मं गुप्तो^{९)}
ना गोपायेति' धर्मो हैनं गुप्तो गोपायति^{१०)} 'तस्य ह
प्रजा^{११)} श्वः श्वः श्रेयसी श्रेयसीह भवति' धायैव^{१२)} प्रति-
धीयते' स्वर्गे लोके पितृन्निदधाति^{१३)} 'तान्नवं न वसीत'

१) पविशति C; २) भिक्षामिव A pr. man. und B; ३) एवं B;

४) ग्रामे B; ५) भवति E; ६) पुरुषान् steht nur einmal in C;

७) यद्दृद्येन B und C; ८) पराहुरति ? : man erwartet doch ein Verbum
mit der Bedeutung „berühren“; ९) °हर्मागुप्यापो A, C und E;

१०) Diese Stelle ist nicht richtig überliefert; ११) प्रजा A pr. m.

प्रजा: B und E; १२) ?, धायैव B, C und E; १३) °दधति B.

यस्तात्तवं वस्ते क्षत्रं वर्धते न ब्रह्म^{१)} तस्मात्तात्तवं न
 वसीत^{२)} ब्रह्म वर्धतां मा^{३)} क्षत्रमिति 'नोपर्यासीत'
 यदुपर्यास्ते प्राणमेव तदात्मनो ऽधरं कुरुते यद्वातो ब्रह्म-
 त्वं^{४)} एवासीताधः शयीताधस्तिष्ठेदधो ब्रजेद्वं रु स्म वै
 तत्पूर्वे ब्राह्मणा ब्रह्मचर्यं चरन्ति' तं रु स्म तत्पुत्रं धातरं
 वोपतापिनमाङ्गुरूपनयेतैनमित्या समिद्धारात्स्वरेष्यन्ती
 ऽन्नमद्यादथाङ्गु जघनमाङ्गुः स्नापयेतैनमित्या समिद्धारान्नं
 क्सेतानि व्रतानि भवन्ति' तं चेच्छ्यानमाचार्यो ऽभिवदेत्स
 प्रतिसंहाय^{५)} प्रतिसृणुयात्तं चेच्छ्यानमुत्थाय तं चेदुत्थि-
 तमभिप्रक्रम्य तं चेदभिप्रक्रान्तमभिपलायमानमेवं रु स्म
 वै तत्पूर्वे ब्राह्मणा^{६)} ब्रह्मचर्यं चरन्ति' तेषां रु स्म वैषा
 पुण्या कीर्तिर्गच्छत्या रु वा अयं सो ऽयं^{७)} गमिष्यतीति'
 ॥ ४ ॥

जनमेजयो रु वै पारीक्षितो मृगयां चरिष्यन्हंसाभ्या-
 मसिष्यन्नुपावतस्य^{८)} इति' तावूचतुर्जनमेजयं पारीक्षितम-
 भ्याजगाम^{९)} 'स होवाच' नमो वां भगवन्तौ कौ नु

1) ब्रह्म B; 2) ब्रजेद् E; 3) मा B; 4) ब्रह्मत्व E;
 5) प्रतिसंहाय A; प्रतिसंहाय E; 6) ब्राह्मणा E; 7) ऽयं E; सो ऽयं ist
 nicht deutlich; 8) 'हंसाभ्यामसिष्यन्' A pr. man. und B; 'हंसाभ्यामसिष्यन्'
 E; 9) Man erwartet einen Dual.; इति fehlt; diese ganze Stelle
 ist sehr verdorben.

भगवन्ताविति ' तावूचतुर्दक्षिणाग्निश्चाकृवनीयश्चेति ' स
 होवाच नमो वां भगवन्तौ तदाकीयतामिति होपाराममि-
 त्यपि^{१)} किल देवा न रमन्ते न^{२)} हि^{३)} देवा^{४)} न^{५)} रमन्त^{६)}
 अपि चैकोपारामादेवा^{७)} आराममुपसंक्रामन्तीति^{८)} ' स हो-
 वाच नमो वां भगवन्तौ किं पुण्यमिति ' ब्रह्मचर्यमिति '
 किं लौक्यमिति ' ब्रह्मचर्यमेवेति ' तत्को वेद इति ' दत्ता-
 वलो धौमो^{९)} ' ज्य खलु दत्तावलो धौमो^{१०)} यावति
 तावति काले पारिदितं जनमेजयमभ्याजगाम ' तस्मा
 उत्थाय^{११)} स्वयमेव विष्टरं निदधौ^{१२)} ' तमुपसंगृह्य पप्र-
 च्छाधीहि भो किं पुण्यमिति ' ब्रह्मचर्यमिति ' किं लौक्य-
 मिति ' ब्रह्मचर्यमेवेति ' तस्मा एतत्प्रोवाचाष्टाचत्वारिंश-
 द्षर्ष सर्ववेदब्रह्मचर्यं ' तच्चतुर्धा वेदेषु व्युक्त्य द्वादशवर्ष^{१३)}
 ब्रह्मचर्यं द्वादशवर्षाण्यवरार्धमपि स्नायञ्चरेद्यथाशतवर्ष^{१४)}
 तस्मा उहस्यृषभौ^{१५)} सकृच्च द्वावप्यपकीर्तितमाचार्यौ ब्र-
 ह्मचारीत्येक आङ्गिराकाशमधिदैवतमथाध्यात्मं ब्राह्मणो
 व्रतवाञ्छरणवान्ब्रह्मचारी ' ॥ ५ ॥

१) आकीयताम् ? ; 'तामितिहोपा' A pr. m. ;

२) Fehlt in E ;

३) चैकोपारामादेवा A ; ४) 'क्रामतीति E ; ५) धौमो C und E ; hinter धौमो
 erwartet man इति ; ६) धौमो E ; ७) उच्छ्राय B ; ८) निदधौ B ;

९) 'वर्ष E ; १०) 'ज्ययापरं C ; ११) Corrupt ; vielleicht तस्मा उ इ

त श्रवभौ .

ब्रह्म कृ वै प्रजा मृत्यवे संप्रायच्छ्रद्धाचारिणमेव ¹⁾
 न संप्रददौ 'स होवाचाश्यामस्मिन्निति' ²⁾ 'किमिति' यां
 रात्रीं समिधमनाकृत्य ³⁾ वसेत्तामायुषो ⁴⁾ 'ज्वरुन्धीयेति'
 तस्माद्ब्रह्मचार्यकुरकः समिध आकृत्य ⁵⁾ सायंप्रातरग्निं
 परिचरेन्नोपर्युपसादयेदथ प्रतिष्ठापयेद्यदुपर्युपसादयेज्जीमूत-
 वर्षी तदकः पर्जन्यो भवति' ते ⁶⁾ देवा अत्रुवन्ब्राह्मणो
 वा अयं ब्रह्मचर्यं चरिष्यति' ब्रूतास्मै ⁷⁾ भिक्षा इति गृह-
 पतिर्व्रतं वदुचारी गृहपत्या इति' किमस्या ⁸⁾ वृद्धीता-
 ददत्या ⁹⁾ इतीष्टापूर्तसुकृतद्रविणमवरुन्ध्यादिति ¹⁰⁾ 'तस्मा-
 द्ब्रह्मचारिणे ¹¹⁾ 'कुरकभिक्षां' ¹²⁾ दद्याद्दक्षिणी ¹³⁾ मा मा-
 यमिष्टापूर्तसुकृतद्रविणमवरुन्ध्यादिति ¹⁴⁾ 'सप्तमी' ¹⁵⁾ नाति-
 नयेत्सप्तमीमतिनयन्न ¹⁶⁾ ब्रह्मचारी भवति' समिद्धेन सप्ता-
 त्रमचरितवान्ब्रह्मचारी पुनरुपनेयो भवति' ॥ ६ ॥

नोपरिशायी स्थानं गायनो न नर्तनो ¹⁷⁾ न सरणो न
 निष्ठीविद्यदुपरिशायी भवत्यभीक्ष्णं ¹⁸⁾ निवासा ज्ञायते ¹⁹⁾

1) So corr.; die has. संप्रायच्छ्रद्धा°; °रिषामेव E; °रिषामेव A; 2) So
 corr.; die has. होवाचाश्या°; 3) °मानाकृत्य C; 4) °युषा E;
 5) आकृत्य E; 6) Fehlt in E; 7) ब्रूतास्मै C; 8) किं मत्स्या C;
 9) °ताददत्या E; 10) इतीष्टापूर्त° B; 11) °चारिणो E; 12) °क्षो E;
 13) So ed. B. Ind. die has. °दक्षिणी; 14) So corr.; die has. येयमि°
 ed. B. Ind. var. l. मोयमि°; 15) सप्तमी C; 16) °तिनयन A; °तिनयं नं
 B; °तिनयनं E; 17) नर्तनी E; 18) भवत्यभीक्ष्णं B; 19) ज्ञायते E.

यद्वायनो भवत्यभीक्ष्णशः^{१)} आक्रन्दान्धावले 'यन्नर्तनो भव-
त्यभीक्ष्णशः'^{२)} प्रेतान्निर्हरेत् 'यत्सरणो भवत्यभीक्ष्णशः'^{३)}
प्रज्ञाः संविशते 'यन्निष्ठीवति मध्य'^{४)} एव तदात्मनो^{५)} नि-
ष्ठीवति 'स चेन्निष्ठीवेदिवो नु मां यदत्रापि मधोरहं'^{६)}
यदत्रापि रसस्य म इत्यात्मानमनुमन्त्रयते 'यदत्रापि मधो-
रहं निरृष्टविषमस्मृतमग्निश्च^{७)} तत्सविता च पुनर्मे ऋते^{८)}
धत्तां^{९)} ॥ यदत्रापि रसस्य मे परापपातास्मृतं तदिकोपहृया-
महे तन्म आप्यायतां पुनरिति 'न श्मशानमातिष्ठेत्स चेद-
भितिष्ठेदुदकं कृत्वा यदीदमृतुकाम्येत्यभिमन्त्र्य^{१०)} जप-
त्संप्रोक्ष्य परिक्रामेत्समयायोपरिव्रजेद्यदीदमृतुकाम्याधं^{११)}
रिप्रमुपेयिम^{१२)} । अन्धः^{१३)} श्लोण इव क्लीयतां मा नो
ज्ज्वागादधं यत इत्यथ हैतदेवानां परिपूतं यद्रूपचारी'
तदप्येतदुचोक्तं देवानामेतत्परिपूतमनभ्यावृढं^{१४)} चरति
रोचमानं तस्मिन्सर्वे पशवस्तत्र^{१५)} यज्ञास्तस्मिन्नत्रं सह
देवताभिरिति ब्राह्मणम्' ॥ ७ ॥

प्राणापानौ जनयन्निति शङ्खस्य मुखे^{१५)} महर्षेर्वसि-

१) °भीक्ष्ण B und E; २) भवति भीक्ष्णः B; °भीक्ष्णः E; ३) °भीक्ष्णः B; °भीक्ष्ण E; ४) मध्ये C und E; ५) तदात्मनो E; ६) मधोरहं E;
७) °नोष्ठ B; ८) ऋते E; ९) धत्तां E; १०) यदीदं मृ° A; यदीदमृतु° C;
११) °समयायोपरि° A sec. m.; समयाय ?; °मृतुकाम्याधं C; १२) °विनाशः
A, B und E; १३) °अन्धः B; १४) उपवृद्ध° B; १५) So corr.;
alle hss. मुखे.

ष्ठस्य^{१)} पुत्र एतां वाचं ससृजे शीतोष्णाविहोत्सौ प्रा-
 दुर्भवेयातामिति^{२)} 'तथा तच्छ्वदनुवर्तते' ज्य^{३)} खलु
 विपाणमध्ये वसिष्ठशिला^{४)} नाम प्रथम आश्रमो 'द्वितीयः
 कृष्णशिलास्तस्मिन्वसिष्ठः समतपद्विश्चामित्रजमदग्नौ^{५)} ज्ञा-
 मदग्रे तपतो^{६)} 'गौतमभरद्वाजौ^{७)} सिंहौ^{८)} प्रभवे^{९)} तपतो '
 गुंगुर्गुवासे^{१०)} तपत्यृषिर्ऋषिद्रोणे^{११)} अभ्यतपदंगस्त्यो ऽग-
 स्त्यतीर्थं तपति 'दिव्यत्रिहं^{१२)} तपति^{१३)} 'स्वयंभूः कश्यपः
 कश्यपतुङ्गे^{१४)} अभ्यतपदुलवृकन्तुतरन्तुः^{१५)} श्चा वराहचि-
 त्त्वटिवब्रुकाः सर्पदंष्ट्रनः^{१६)} संहनुकृण्वानाः^{१७)} कश्यपतु-
 ङ्गदर्शनात्सरणवाठात्सिद्धिर्भवति 'ब्राह्म्यं वर्षसहस्रमृषि-
 वने^{१८)} ब्रह्मचार्यैकपादेनातिष्ठति^{१९)} 'द्वितीयं वर्षसहस्रं
 मूर्धन्येवामृतस्य^{२०)} धारामाधारयद्वाक्षाण्यष्टाचत्वारिंशद्वर्ष-
 सहस्राणि^{२१)} सलिलस्य पृष्ठे शिवो अभ्यतपत्तस्मात्तप्ता-
 त्तपसो भूय एवाभ्यतपत्तदप्येता ऋचो ऽभिवदन्ति प्राणा-
 पानौ जनयन्निति ब्राह्मणम्' ॥ ८ ॥

- १) महर्षिर्व^० A und B; महर्षेर्वशि^० E; २) भवेया^० B; भवेत्यायातामिति E;
 ३) य B; ४) वशि^० C; ५) व्रजामदग्नौ B; ६) तपतो B; ७) गौतम^०
 B, C und E; ८) सिंहो A, C und E; ९) So ed. B. Ind.; die hss. प्रभू;
 १०) गुर्गुवासे B; गुर्गुर्वासे E; ११) ऋषिद्रोणे A, C und E; १२) दिव्य-
 त्रिहं A, B und E; १३) भवति C; १४) कश्यप^० C; १५) Sic. !
 १६) ? ?; १७) कृण्वानाः B; १८) वर्ष^० A; १९) तिष्ठ B, C und E;
 २०) वमृतस्य C; २१) धारामाधारया ब्राह्मण^० E; धारामाधारयन्त्रा^० C; धारा-
 मधारयद्ब्रह्मण्य^० A.

एकपाद्विपद^{१)} इति 'वायुरेकपातस्याकाशं पादश्चन्द्रमा
 द्विपातस्य^{२)} पूर्वपक्षापरपक्षौ पादावादित्यस्त्रिपातस्येमे लो-
 काः पादा' अग्निः षट्पादस्तस्य पृथिव्यन्तरिक्षं^{३)} द्यौराप
 ओषधिवनस्पतय इमानि भूतानि पादस्तेषां सर्वेषां वेद^{४)}
 गतिरात्मा प्रतिष्ठिताश्चतस्रो ब्रह्मणः शाखा' अथो अद्भुः
 षडिति मूर्तिराकाशश्चेत्यृचा मूर्तिर्याजुषी गतिः' साममयं^{५)}
 तेजो' भृग्वङ्गिरसा मायैतद्वह्नैव यज्ञश्चतुष्पाद्विःसंस्थित
 इति 'तस्य भृग्वङ्गिरसः^{६)} संस्थे^{७)}' अथो अद्भुरेकसंस्थित
 इति 'यद्भोतर्चा मण्डलैः करोति पृथिवीं^{८)} तेनाध्याययत्ये-
 तस्यां^{९)} ह्यग्निश्चरति' तदप्येतदुचोक्तमग्निवासाः पृथिव्यसि-
 तज्ञूरिति^{१०)} यदध्वर्युर्यजुषा करोत्यन्तरिक्षं तेनाध्याययति'
 तस्मिन्वायुर्न निविशते^{११)} कतमच्च^{१२)} नाहरिति' तदप्येत-
 दुचोक्तमन्तरिक्षे पथिभिर्होयिमाणो^{१३)} न नि विशते^{१४)}
 कतमच्च^{१५)} नाहः । अपां योनिः प्रथमज्ञा ऋतस्य वा^{१६)}
 स्विज्ञातः^{१७)} कुत आ बभूवेति' यदुद्गाता साम्ना करोति
 दिवं तेनाध्याययति' तत्र ह्यादित्यः शुक्रश्चरति' तदप्येत-

- १) एकापा° A; २) द्विपा° B; ३) °रिक्ष C; ४) वेद C;
 ५) °मय E; ६) भृग्वङ्गिर A; ७) स्थे B; ८) पृथिवी B; ९) तेनाध्याय° E;
 १०) °तनूरिति E; °स्तिनूतरिति C; ११) निविशान्ते B; १२) कतमच्चा B;
 १३) Sie. ! B. Ind. var. l. °होयिमाणो; १४) विप्रते B; १५) कतमच्चा B;
 १६) यु B; १७) सिज्ञातः C.

दृचोक्तमुच्चा^{१)} पतत्तमरुणं सुपर्णमिति^{२)} 'यद्वक्ष्मर्चा काण्डैः
 करोत्यपस्तेनायाययति' चन्द्रमा क्षप्सु चरति' तदप्येत-
 दृचोक्तं चन्द्रमा अस्वत्तरिति^{३)} 'तासामोषधिवनस्पतयः
 काण्डानि' ततो मूलकाण्डपर्णपुष्पफलप्ररोहरसगन्धैर्य-
 ज्ञो^{४)} वर्तते 'ऽद्भिः कर्णाणि प्रवर्तन्ते' ऽद्भिः^{५)} सोमो
 ऽभिषूयते^{६)} 'तद्यद्वक्ष्माणं^{७)} कर्णाणि कर्मण्यामन्त्रयत्यपस्ते-
 नानुज्ञानात्येषो^{८)} क्षस्य भागस्तद्यथा भोक्ष्यमाणो^{९)} ऽप
 एव प्रथममाचामयेदप उपरिष्ठादेवं यज्ञो ऽद्भिरेव प्रवर्तते'
 ऽप्सु संस्थाप्यते^{१०)} 'तस्माद्वक्ष्मा^{११)} पुरस्ताद्धोमसंस्थितक्षोमै-
 र्यज्ञो^{१२)} वर्तते' उत्तरा हि पुरस्ताद्धोमसंस्थितक्षोमैर्यज्ञं^{१३)}
 परिगृह्णात्यन्तरा हि भृग्वङ्गिरसो वेदानादुक्ष्य^{१४)} भृग्वङ्गिरसः
 सोमपानं मन्यन्ते' सोमात्मको क्षयं वेद' तदप्येतदृचोक्तं
 सोमं मन्यन्ते पपिवानिति' तद्यथेमां^{१५)} पृथिवीमुदीर्णां
 ज्योतिषा धूमायमानां^{१६)} वर्षं शमयत्येवं ब्रह्मा भृग्वङ्गि-
 रोभिर्व्याकृतिभिर्यज्ञस्य विरिष्टं^{१७)} शमयत्यग्निरादित्याय^{१८)}

- 1) °मुच्चा A pr. m. 2) संपर्णमिति E; 3) So corr.; die hss.
 अस्वत्तरिति; 4) °हरसं गन्धैर्यज्ञो E; 5) Fehlt in C; 6) विषूयते B;
 विषुयते C; 7) °क्ष्माणं E; 8) °त्रयन्य° B und E; 9) भोक्ष्यमाणो A,
 B und C; 10) °प्याते B; 11) ब्रह्मो oder यज्ञो ist Interpolation;
 12) पुरस्ताद्धोमं सं° B; °यज्ञो A und E; 13) वेदानादुक्ष्य A, B und E;
 14) धतस्यथेमां B; तदप्येमां E; 15) °यमनां C; 16) विष्टं C; विष्टेरिस्यं E;
 17) °ग्निरादित्या C und E.

शमयत्येते^{१)} ऽङ्गिरस' एत इदं सर्वं समाप्नुवन्ति' वायुरा-
पश्चन्द्रमा इत्येते भृगव' एत इदं सर्वं समाप्याययत्येक-
मेव^{२)} संस्थं भवतीति ब्राह्मणम्' ॥ १ ॥

विचारी ह वै काबन्धिः कबन्धस्याथर्वणस्य^{३)} पुत्रो
मेधावी^{४)} मीमांसको^{५)} ऽनूचान आस^{६)} ' स ह स्वेना-
तिमानेन मानुषं वित्तं नेयाय' तं मातोवाच' त एवै-
तदन्नमवोचंस्त^{७)} इम^{८)} एषु कुरुपञ्चालेष्वङ्गमगधेषु^{९)} का-
शिकौशलेषु^{१०)} शाल्वमत्स्येषु^{११)} सवशोशीनरेषूदीचेष्व-
न्नमदतीत्यथ^{१२)} वयं तवैवातिमानेनानाद्याः^{१३)} स्मो' वत्स
वाहनमन्विच्छेति' स^{१४)} मान्धातुर्यौवनाश्चस्य^{१४)} सार्वभौ-
मस्य राज्ञः सोमं प्रसूतमाज्ञगाम' स सदो ऽनुप्रविश्यत्विजश्च
यजमानं चामन्त्रयामास^{१५)} ' तद्याः प्राच्यो नद्यो वहन्ति^{१६)}
याश्च दक्षिणाच्यो^{१७)} याश्च^{१८)} प्रतीच्यो^{१९)} याश्चोदीच्यस्ताः
सर्वाः पृथङ्गामधेया^{२०)} इत्याचक्षते^{२१)} तासां समुद्रमभिपद्यमा-

- १) Von ग्राम° bis इदं fehlt in B; B fügt इत्येव ein; २) समास्याप्या° E;
३) कबन्धः स्या° A; ४) मेधवी B; ५) मिमांसको E; ६) आ A;
७) °वोचस्त A und B; ८) इमम् B und E; ९) कुरुपाञ्चा° E; १०) का-
शिकौ° A; काशिको° C und E; ११) शाल्वमत्स्येषु C; शाल्वमत्स्येषु E; १२) So
corr.; श्रवस उग्रोत° A; श्रवस उग्रोत° B; सवस्व उग्रोत C; सुवस उग्रोत° E;
१३) So corr.; नेनाश्चास्मो A und E; नेनानाद्वास्मो B und C; १४) संतां-
धतुर्यौवनाश्च B; १५) °मस C; १६) वहति B; १७) °णाच्यो B;
°णाच्यो C; १८) याचा B; १९) पतीच्यो B; प्रतीच्यो C; २०) °धेयो-
A und C; °ध्येया B; °धेरी E; २१) धीतिगचक्षते E.

नानां ह्यिह्यते नामधेयं समुद्र इत्याचक्षते ' एवमिमे सर्वे
वेदा निर्मिताः सकल्पाः सरहस्याः सत्राक्षणाः सोपनि-
षत्काः सेतिहासाः सान्वाख्यानाः^{१)} सपुराणाः सस्वराः
ससंस्काराः^{२)} सनिरुक्ताः सानुशासनाः^{३)} सानुमार्जनाः^{४)}
सवाकोवाक्यास्तेषां^{५)} यज्ञमभिप्रयमानानां^{६)} ह्यिह्यते ना-
मधेयं^{७)} यज्ञ इत्येवाचक्षते ' ॥ १० ॥

भूमेर्ह वा एतद्विच्छिन्नं^{८)} देवयजनं^{९)} यदप्राक्प्रवणं^{१०)}
यदनुदक्प्रवणं यत्कृत्रिमं^{११)} यत्समविषममिदं^{१२)} ह त्वेव
देवयजनं यत्समं^{१३)} समूलमविदग्धं^{१४)} प्रतिष्ठितं^{१५)} प्रागु-
दक्प्रवणं^{१६)} समं समास्तीर्णमिव^{१७)} भवति यत्र ब्राह्मणस्य
ब्राह्मणतां विद्याब्रह्मा ब्रह्मत्वं करोतीति ' वोचे^{१८)} ह-
न्दस्तन्न^{१९)} विन्दामो^{२०)} येनोत्तरमेमहीति ' तान्ह पप्रच्छ^{२१)}
किं विद्वान्होता हौत्रं^{२२)} करोति किं विद्वानध्वर्युराध्वर्यवं
करोति किं विद्वानुद्गातौद्गात्रं करोति किं विद्वान्ब्रह्मा^{२३)}
ब्रह्मत्वं करोतीति ' वोचे^{२४)} हन्दस्तन्न^{२५)} विन्दामो येनो-

1) सान्वाख्यानाः A; सन्वाख्यानाः C; 2) संसंस्काराः B; संस्काराः C
und E; 3) सानुसशासनः E; 4) सानुमार्जिताः E; 5) सत्राकावा-
क्यस्तेषां E; 6) यज्ञमति° C; 7) माम° E; 8) °द्विन् E; 9) °यजन E;
10) यत्प्रा° A und B; 11) यत्कर्तृमं E; 12) यत्समं वि° B; 13) E
hat यदप्राक्प्रवणं यदनुदक्प्रवणं; 14) °णामिब A; 15) ? ?; वोचेः हन्दस्तन्न
B; वोचेः हन्दस्तं न C; वोधे हन्दस्तन्न E; 16) विद्वामो A; 17) पप्रच्छ E;
18) हौत्रं B und E; 19) ब्रह्म A; fehlt in B; 20) Vid. 15.

तस्मैमहीति 'ते ब्रूमो वागेव होता हौत्रं करोति'
 वाचो हि स्तोमाश्च वषट्काराश्चभिसंपद्यते 'ते ब्रूमो¹⁾
 वागेव होता वाग्ब्रह्म²⁾ वाग्देव³⁾ इति 'प्राणापानाभ्या-
 मेवाध्वर्युराध्वर्यवं करोति' प्राणप्रणीतानि⁴⁾ ह भूतानि
 प्राणप्रणीताः⁵⁾ प्रणीतास्ति⁵⁾ ब्रूमः प्राणापानावेवाध्वर्युः⁶⁾
 प्राणापानौ⁷⁾ ब्रह्म प्राणापानौ देव इति 'चक्षुषैवोद्गा-
 तौद्गात्रं⁸⁾ करोति' चक्षुषा हीमानि भूतानि पश्यत्यथो
 चक्षुरेवोद्गाता चक्षुर्ब्रह्म⁹⁾ चक्षुर्देव¹⁰⁾ इति¹¹⁾ 'मनसैव
 ब्रह्मा¹²⁾ ब्रह्मत्वं करोति¹³⁾ 'मनसा हि तिर्यक्¹⁴⁾ दिश¹⁵⁾
 ऊर्ध्वं च यच्च किं¹⁶⁾ च मनसैव करोति¹⁷⁾ तद्ब्रह्म¹⁸⁾ '
 ते ब्रूमो¹⁹⁾ मन एव ब्रह्मा मनो ब्रह्म मनो देव इति'
 ॥ ११ ॥

तद्यथा ह वा इदं यज्ञमानश्च याज्ञयितारश्च दिवं
 ब्रूयुः पृथिवीति पृथिवी²⁰⁾ वा²¹⁾ द्यौरिति ब्रूयुस्तदन्यो²²⁾
 नानुज्ञानात्येतमिवं²³⁾ नानुज्ञानाति यदेतद्व्यादथ नु कथ-

- 1) ब्रूमो B; 2) वाग्ब्रह्म E; 3) वाग्देव E; 4) प्राणाप्र° E;
 5) Corrupt; प्रणीतस्ते A pr. m.; 6) प्राणप्र° E; 7) प्राणापानौ E;
 8) चक्षुषैवो° B; चक्षुषैवी° C; 9) चक्षु ब्रह्म C; 10) चक्षु देव B und C;
 11) हीत B; 12) ब्राह्मा E; 13) करोतीति A; 14) तिर्यक् C; तिर्यक E;
 15) दिना E; 16) किं E; 17) करो E; 18) तद्ब्रह्म E; 19) ब्रूमो E;
 20) पृथिवी A pr. m.; 21) So corr.; die hss. haben वाग्; 22) ब्रूयु°
 B und E; 23) नानुज्ञानात्येतमिवं E.

मिति ' हतित्येव ह्येतारं ब्रूयाद्वागिति वाचं ब्रह्मेति
ब्रह्म देव इति देवमध्वर्युरित्येवाध्वर्यु^{१)} ब्रूयात्प्राणापा-
नाविति^{२)} प्राणापानौ ब्रह्मेति ब्रह्म देव इति देवमुद्गा-
तेत्येवोद्गातारं^{३)} ब्रूयाच्चक्षुरिति चक्षुर्ब्रह्मेति ब्रह्म देव
इति देवं ब्रह्मेत्येव ब्रह्माणं ब्रूयान्मन इति मनो ब्र-
ह्मेति ब्रह्म देव इति देवम् ' ॥ १२ ॥

नानाप्रवचनानि ह वा एतानि भूतानि भवन्ति 'ये
चैवासोमपं याज्ञयन्ति ये च सुरापं^{४)} ये^{५)} च ब्राह्मणां
विच्छिन्नं^{६)} सोमयाज्ञिनं तं प्रातः समित्पाणय उपोदेयुरु-
पायामो^{७)} भवन्तमिति ' किमर्थमिति ' यानेव^{८)} नो^{९)} भवां-
स्तान्द्यः^{१०)} प्रश्नानपृच्छन्तानेव^{११)} नो भवान्व्याचक्षतेति^{१२)}
तथेति^{१३)} ' तेभ्य एतान्प्रश्नान्व्याचक्षते^{१४)} ' तथेन^{१५)} ह वा
इदं विद्यमानं चाविद्यमानं^{१६)} चाभिनिदधाति^{१७)} तद्वत्स '
तद्यो वेद स ब्राह्मणो ऽधीयानो ऽधीत्याचक्षत^{१८)} इति
ब्राह्मणम् ' ॥ १३ ॥

१) इत्येवाध्वर्युम् fehlt in B; २) ब्रूया° B; ३) देवा उद्गातारं B;
४) सुरापं B; ५) चे ते C; ६) व्यच्छिन्नं B; व्यच्छिन्नं C und E; ७) उपो-
देयुर्वायामो C; ८) यानेव E; ९) B fügt a ein; १०) भवांस्ता ह्यः
B und C; भवांस्तान्द्यः E; ११) So corr.; die hsa. °पृच्छन्तानेव; १२) So
corr.; A, C und E °यति; B °वति; १३) तेथेति B; १४) एतान्प्रश्ना
व्याच° B; व्याचक्षते !! (sic.) vid. p. २३ z. २; १५) तथे म C; १६) Zwei-
mal in B; १७) °निदधति B; १८) ऽधीत्य corrupt.

अथातो देवयजनान्यात्मा देवयजनं 'श्रद्धा देवयजन-
मृत्विजो देवयजनं' भौमं^{१)} देवयजनं 'तद्वा एतदात्मा देव-
यजनं यदुपव्यायच्छमानो वानुपव्यायच्छमानो वा^{२)} शरी-
रमधिवसत्येष^{३)} यज्ञ' एष^{४)} यज्ञत^{४)} 'एतं^{४)} यज्ञत^{४)} 'एत-
देवयजनमथैतच्छ्रद्धा^{५)} देवयजनं 'यदैव कदाचिदाध्याच्छ्रद्धा
त्वेवैनं नातीयात्तदेवयजनमथैतदृत्विजो^{६)} देवयजनं 'यत्र^{७)}
द्यच्चिद्वाक्क्षणो विद्यावान्मन्त्रेण^{८)} करोति तदेवयजनम-
थैतद्भौमं देवयजनं 'यत्रापस्तिष्ठति यत्र स्यन्दति प्र तद्व-
रुत्युद्धरति^{९)} तदेवयजनं 'यत्समं^{१०)} समूलमविदग्धं^{११)}
प्रतिष्ठितं प्रागुदक्प्रवणं समं समास्तीर्णमिव भवति यस्य^{१२)}
श्च उर्मो^{१३)} वृक्षः पर्वतो नदी पन्था वा पुरस्तात्स्यान्नं
देवयजनमात्रं पुरस्तात्पर्यवशिष्येन्नोत्तरतो^{१४)} अग्नेः पर्यु-
पसीदिरन्निति^{१५)} ब्राह्मणम्' ॥ १४ ॥

अदितिर्वै प्रजाकामौदनमपचत्तत उच्छिष्टमाग्रात्सा^{१६)}
गर्भमधत्त^{१७)} 'तत आदित्या अजायत^{१८)} 'य एष ओदनः

- १) भौम C; २) Fehlt in B; ३) °वसतो व B; ४) Fehlt in E;
५) °च्छ्रद्धो E; ६) मालीवाज्रदृद्° E; ७) Von यत्र bis यत्रापस्ति° fehlt
in B; ८) So B. Ind.; die hss. विद्याविन्म°; ९) तद्वरुत्यु° A sec. man.;
°दरति B; १०) तयत्समं A; ११) °विदग्धं E; १२) वस्यन्द° B;
१३) कुर्मो B; उर्मो C und E; १४) °त्तरता B und E; १५) पर्यपसी° B;
१६) So corr.; die hss. °मय्यात्सा; १७) °धत्तं E; १८) अजायन्त A pr.
m.; अजायन्तं E.

पच्यत आरम्भणमेवैतत्क्रियत आक्रमणमेव 'प्रादेशमात्रीः
 समिधो भवत्यैतावान्द्यात्मा प्रजापतिना संमितो' ऽग्नेर्वै
 या यज्ञिया तनूरश्चत्ये तथा समगच्छतैषास्य^{१)} धृत्या^{२)}
 तनूर्यद्धृतं^{३)} 'यद्धृतेन^{४)} समिधो ऽनक्ति ताभ्यामेवैनं तत्तनूभ्यां
 समर्धयति^{५)} 'यन्निर्मागस्याद्धात्यवगूर्त्या^{६)} वै वीर्यं क्रियते'
 यन्निर्मागस्याद्धात्यवगूर्त्या^{६)} एव' संवत्सरो^{७)} वै प्रजनन-
 मग्निः^{८)} प्रजननमेतत्प्रजननं' यत्संवत्सर ऋचाग्नौ समिध-
 माद्धाति प्रजननदेवैनं तत्प्रजनयिता^{९)} प्रजनयत्यभक्तर्तु-^{१०)}
 र्वै पुरुषो' न हि तद्वेद यमृतुमभिजायते^{११)} 'यन्नक्षत्रं^{१२)}
 तदाप्नोति' य एष ओदनः पच्यते योनिरेवैषा क्रियते'
 यत्समिध आधीयते रेतस्तद्धीयते^{१३)} 'संवत्सरे^{१४)} वै रेतो
 क्लितं प्रजायते' यः^{१५)} संवत्सरे पर्येति^{१६)} ऽग्निमाधत्ते प्रजा-
 तमेवैनमाधत्ते^{१७)} 'द्वादशसु रात्रीषु पुरा संवत्सरस्यार्धेया-
 स्ता^{१८)} हि संवत्सरस्य प्रतिमांशो^{१९)} तिसृष्वथो^{२०)} द्वयोरथो

- 1) So corr.; die hss. °वास्व; 2) So corr.; धृवा A und C; धृत्या B;
 धृत्या E; 3) °दृघत E; 4) यद्धृतेन B; यद्धृतेन C; 5) °यति E;
 6) So corr.; die hss. °वकृत्या; 7) संवत्सरो E; 8) प्रजानमग्निः E;
 9) °नयिसेत B; 10) So corr.; °त्यवन्नर्तु B und C; °त्यवन्नून A; °त्यावन्नर्तु E;
 11) So corr.; यद्धृत्° A, B und E; यद्धृत्° C; 12) यं नस्तं क्षत्रं B;
 13) So corr.; die hss. °स्तद्धीयते; 14) So corr.; die hss. संवत्सरो;
 15) So corr.; die hss. ये; 16) पर्येति E; 17) So corr.; प्रजापतिरेवै°
 A pr. m. C und E; प्रजापतिरेवै° A sec. m. und B; 18) So corr.; die hss.
 °धेयान्ता; 19) So corr.; die hss. प्रतिमा अथो; 20) तिसृष्वथो B; तिसृष्वथो E.

पूर्वेयुराधेयास्त^{१)} एवाग्निमादधानेनादित्या वा इत उत्त-
मा^{२)} अमुं^{२)} लोकमायंस्ते^{२)} पथिरक्षयस्त^{३)} इयक्षमाणां
प्रतिनुदत्त^{४)} ' उच्छेषणभाजा वा आदित्या ' [यदुच्छिष्टं] '
यदुच्छिष्टेन समिधो ऽनक्ति तेभ्य एव प्रावोचतेभ्य^{५)} एव
प्रोच्य स्वर्गं लोकं याति^{६)} ' ॥ १५ ॥

प्रजापतिरथर्वा देवः स तपस्तत्त्वितं^{७)} चातुःप्राश्यं^{८)}
ब्रह्मौदनं निरमिमीत^{९)} चतुर्लोकं^{१०)} चतुर्देवं चतुर्वेदं
चतुर्होत्रमिति ' चत्वारो वा इमे लोकाः पृथिव्यन्तरिक्षं
द्यौराप इति ' चत्वारो वा इमे देवा अग्निर्वायुरादित्यश्च-
न्द्रमाश्चत्वारो वा इमे वेदा ऋग्वेदो^{११)} यजुर्वेदः सामवेदो
ब्रह्मवेद इति ' चतस्रो वा इमा^{१२)} होत्रा होत्रमाध्वर्यव-
मौद्गात्रं ब्रह्मत्वमिति ' तदप्येतदुचोक्तं चत्वारि शृङ्गा त्रयो
अस्य पादा द्वे शर्षि सप्त^{१३)} हस्तासो अस्य^{१४)} । त्रिधा बद्धो
वृषभो रोरवीति महो देवो मर्त्या^{१५)} आविवेशेति '
चत्वारि शृङ्गेति वेदा वा एत उक्तास्त्रयो अस्य^{१६)} पादा

1) So corr.; die hss. °धेयान्ते; B पुंपूर्वेयु°; 2) So corr.; die hss.
उत्तरमेव ने ऽमुष्मिं लोक; 3) So corr.; die hss. °रक्षन्त इयन्त; 4) प्रति-
नुदन् E; 5) So corr.; A, B und C प्रोवाच°, प्रोवाच° E; 6) So corr.;
die hss. वन्ति; 7) तपस्तत्त्वितं E; 8) चतुः° E; 9) So corr.; die
hss. निरमिमत; 10) Fehlt in E; 11) ऋग्वेदो E; 12) इमे A,
C und E; 13) सप्त E; 14) Fehlt in B; 15) मर्त्या E; 16) स्य A.

इति सवनान्येव 'द्वे शर्षि' इति ब्रह्मौदनप्रवर्ग्यावेव 'सप्त रुस्तासो अस्येति इन्दांस्येव' त्रिधा बद्ध इति मल्लः कल्पो ब्राह्मणं 'वृषभो रोरवीत्येष रु वै^{१)} वृषभ एष तद्रोरवीति यद्यज्ञेषु शस्त्राणि शंसत्यृग्भिर्यजुर्भिः^{२)} सामभिर्ब्रह्मभिरिति 'महो देवो मर्त्या आविवेशेत्येष^{३)} रु वै महान्देवो यद्यज्ञ 'एष मर्त्या आविवेश' यो विद्यात्सप्त प्रवत इति प्राणानाहु' सप्त विद्यात्परावत इत्यपानानाहु' शिरो यज्ञस्य यो विद्यादित्येतद्वै यज्ञस्य शिरो यन्मल्लवान्ब्रह्मौदनो 'यो रु वा एतममल्लवत्तं^{४)} ब्रह्मौदनमुपेयादपशिरसा^{५)} रु^{६)} वा^{७)} अस्य^{८)} यज्ञमुपेतो^{९)} भवति^{१०)} ' तस्मान्मल्लवत्तमेव ब्रह्मौदनमुपेयानामल्लवत्तमिति ब्राह्मणम्' ॥ १६ ॥

किमुपज्ञ^{१)} अत्रियो^{२)} भवतीत्यादित्यं हि तमो जग्राहु' तदत्रिरपनुनोद' तदत्रिरन्वपश्यत्तदप्येतदुचोक्तं सुताग्रमत्रिर्दिवमुन्निनाय^{३)} ' दिवि त्वात्रिरधारयत्सूर्या^{४)} मासाय कर्ताव इति ' तं^{५)} ह्योवाच वरं वृणीष्वेति ' स ह्योवाच

१) वा E; २) शंसन्त्य^० A, C und E; ३) ज्ञेत्येव E; ४) एतमन्तु A pr. man.; ५) So die hss.; vielleicht zu lesen: 'दपशिरा ह वा अस्य यज्ञ उपेतो भवति; ६) So corr.; die hss. किमुपयत; ७) यज्ञेयो A; यात्रयो B; ८) सुताय^० A, C und E; ९) त्वात्रिर्धारय^० E; १०) त E.

दक्षिणीया मे प्रज्ञा^{१)} स्यादिति 'तस्मादत्रेयाय प्रथमं द-
क्षिणा^{२)} यज्ञे दीयन्त^{३)} इति ब्राह्मणम्' ॥ १७ ॥

प्रज्ञापतिर्विद्वानुवाचाग्नीनादधीयेति 'तान्वागभ्युवाचा-
श्चो^{४)} वै संभाराणामिति 'तं^{५)} घोरात्क्रूरात्सलिलात्सरस^{६)}
उदानिन्युस्तान्वागभ्युवाचाश्च^{७)} शम्येतेति^{८)} 'तथेति 'तमृ-
ग्वेद एत्योवाचाहमश्चं शमेयमिति 'तस्मा अभिसृताय^{९)}
महद्वयं^{१०)} ससृजे 'स एतां प्राचीं दिशं भेजे 'स होवाचा-
शान्तो न्वयमश्च इति 'तं यजुर्वेद एत्योवाचाहमश्चं शमे-
यमिति 'तस्मा अभिसृताय^{११)} महद्वयं ससृजे 'स एतां प्रती-
चीं दिशं भेजे 'स होवाचाशान्तो न्वयमश्च^{१२)} इति 'तं
सामवेद एत्योवाचाहमश्चं शमेयमिति 'केन नु त्वं शम-
यिष्यसीति 'रथंतरं नाम मे सामाघोरं चाक्रूरं च 'तेनाश्च^{१३)}
अभिद्रूयेतेति^{१४)} 'तस्मा अयमभिसृताय^{१५)} तदेव महद्वयं
ससृजे 'स एतामुदीचीं दिशं भेजे 'स होवाचाशान्तो न्व-
यमश्च^{१६)} इति 'तान्वागभ्युवाच शंयुमाथर्वणं^{१७)} गच्छतेति^{१८)}

- १) प्राज्ञा E; २) So corr.; प्रथमं^० A, C und E; प्रथमं^० B;
३) दिवन्त A; ४) °वाचाश्चो B; ५) त A pr. man.; तो E; ६) °घोराक्रू-
B und C; ७) °भ्युवाचा E; ८) शमेतेति B; शमेते C; ९) So corr.;
die has. छवि^०; १०) महद्वयं C; महद्वयं E; ११) Vid. 9; १२) न्वा-
यमश्च E; १३) So corr.; A तेनाभ्युमभिद्रूयति; तेनामभिद्रूयते B; तेनाभ्युमभि-
द्रूयेति C; तेनाभ्युमभिद्रूयते E; १४) So corr.; die has. छविचिन्^०; छविचिन्^०
C; १५) °भ्युमा E; १६) शंयुमाथर्वणे E; १७) So corr.; die has. °यति.

ते शंयुमाथर्वणमासीनं प्राप्योचुर्मस्ते अस्तु भगवन्नश्चः¹⁾
 शम्येतेति²⁾ 'तथेति³⁾ 'स खलु कवन्धस्याथर्वणस्य पुत्र-
 मामन्वयामास विचारिन्निति⁴⁾ 'भगो इति ह्वास्मै⁵⁾ प्रति-
 श्रुतं प्रतिशुश्रावांश्चः⁶⁾ शम्येतेति⁷⁾ 'तथेति⁸⁾ 'स खलु
 शान्त्युदकं चकाराथर्वणीभिश्चाङ्गिरसीभिश्च⁹⁾ चातनैर्मातृ-
 नामभिर्वास्तोष्यत्यैरिति¹⁰⁾ शमयति¹¹⁾ 'तस्य¹²⁾ ह¹³⁾ स्नात-
 स्याश्चस्याभ्युक्षितस्य सर्वेभ्यो रोमसमरेभ्यो ऽङ्गारा¹⁴⁾ आशी-
 र्यत् 'सो ऽथस्तुष्टो नमस्कारं चकार 'नमः शंयुमाथर्व-
 णाय¹⁵⁾ यो मा यज्ञियमचीकूपदिति¹⁶⁾ 'भविष्यति ह वा
 अतो ऽन्ये ब्राह्मणा लघुसंभारतमास्तं¹⁷⁾ आदित्यस्य पदं¹⁸⁾
 अधास्यन्त्यनडुहो¹⁹⁾ वत्सस्याज्ञस्य श्रवणस्य²⁰⁾ ब्रह्मचारिणो
 वैतद्वा²¹⁾ आदित्यस्य पदं यदूमिस्तस्यैव²²⁾ पदं आहितं
 भविष्यतीति²³⁾ 'सो ऽग्नौ प्रणीयमाणे ऽथे ऽन्वारब्धं²⁴⁾

- 1) °श्वं A und E; 2) नम्येतेति B; शम्येतेति C; 3) तथैतेति E;
 4) विचारं निति A und E; 5) ह्वास्मै A pr. man.; 6) °वायुं A;
 7) प्राप्तेति B; शम्येतेति C; 8) तथैति E; 9) च fehlt in A;
 10) चातनै° C; 11) corrupt; vielleicht शमयतेति; 12) तस्यै E;
 13) Fehlt in E; 14) गारा B und E; 15) शंयुम आथर्वणाय C; man
 erwartet शम्यत्र आथर्वणाय; 16) यज्ञियमन्वीकू° B; यज्ञमन्वीकूपदिति E;
 17) लघुसंचार° C; 18) पदम् A, B und C; 19) अधास्यन्त्य° E;
 20) ? Man erwartet den Namen eines Tieres; 21) So B. Ind.; die
 hss. वा एतद्वा; 22) So B. Ind.; A und B °स्तस्यैव, C und E °स्तस्यैव;
 23) °ष्यतीति E; 24) So B. Ind.; °रुद्धे A und E; °रुद्ध C; °रुद्धं B.

ब्रह्मा यज्ञमानं वाचयति यदक्रन्दः प्रथमं ज्ञायमान^{१)} इति
 पञ्च 'तं^{२)} ब्राह्मणा^{३)} उपवहन्ति तं ब्रह्मोपाकुरुत' एष
 ह वै विद्वान्सर्वविद्ब्रह्मा यद्गवद्भिरोविदिति ब्राह्मणम्'
 ॥ १८ ॥

देवाश्च ह वा असुराश्चास्यर्धत्^{४)} 'ते^{५)} देवा इन्द्रम-
 ब्रुवन्निमं नस्तावद्यज्ञं^{६)} गोपाय यावदसुरैः संयतामहा
 इति' स वै नस्तेन^{७)} रूपेण गोपाय येन नो रूपेण
 भूयिष्ठं हृदयसि येन शक्ष्यसि^{८)} गोतुमिति 'स ऋग्वेदो
 भूत्वा पुरस्तात्परीत्योपातिष्ठत्तं देवा अब्रुवन्नन्यत्तद्रूपं कु-
 रूष्व^{९)} नैतेन^{१०)} नो^{११)} रूपेण^{१२)} भूयिष्ठं^{१३)} हृदयसि^{१४)} नैतेन
 शक्ष्यसि^{१५)} गोतुमिति 'स यजुर्वेदो भूत्वा पश्चात्परीत्योपा-
 तिष्ठत्तं^{१६)} देवा अब्रुवन्नन्यत्तद्रूपं कुरुष्व नैतेन नो रूपेण
 भूयिष्ठं हृदयसि नैतेन शक्ष्यसि^{१७)} गोतुमिति 'स साम-
 वेदो भूवोत्तरतः परीत्योपातिष्ठत्तं देवा अब्रुवन्नन्यदेव^{१८)}
 तद्रूपं कुरुष्व^{१९)} नैतेन^{२०)} नो रूपेण भूयिष्ठं हृदयसि^{२१)}
 नैतेन^{२२)} शक्ष्यसि^{२३)} गोतुमिति 'स इन्द्र उष्णीषी^{२४)} ब्रह्म-

१) ज्ञायमाना C; २) Fehlt in E; ३) So ed. B. Ind.; ब्रह्मणा A,
 C und E; ब्राह्मणा B; ४) ०र्धत् E; ५) त E; ६) नस्ताव^० B;
 ७) मह्येन B; ८) So B. Ind.; A, B und C शिक्तसि, E शिक्तिसि;
 ९) कुरुष्वो E; १०) So ed. B. Ind.; A, B; E शिक्तसि, C शक्तिसि;
 ११) पश्चात्परीत्यावा^० B; १२) Vid. 8; १३) अब्रुवन् देव A; अब्रुवन्ते B;
 अब्रुवन्नन्यतदेव E; १४) कुरुष्वैतेन E; १५) हृदयस्यैतेन B; १६) उष्णीषी E.

वेदो भूवा दक्षिणतः परीत्योपातिष्ठत्तं देवा अत्रुवन्ने-
 तत्तद्रूपं^{१)} कुरुष्वैतेन नो रूपेण भूयिष्ठं हृदयस्यैतेन^{२)}
 शब्दसि^{३)} गोप्तुमिति 'तद्यदिन्द्र^{४)} उष्णीषी ब्रह्मवेदो भूवा
 दक्षिणतः परीत्योपातिष्ठत्तद्रक्षाभवत्तद्रक्षणो ब्रह्मत्वं'
 तद्वा एतदथर्वणो रूपं यदुष्णीषी ब्रह्मा 'तं दक्षिणतो
 विश्वे देवा उपासीदंस्तं^{५)} यदक्षिणतो विश्वे देवा उपा-
 सीदंस्तत्सदस्यो^{६)} ऽभवत्तत्सदस्यस्य^{७)} सदस्यत्वं 'बलेर्ह वा
 एतद्वलमुपजायते^{८)} यत्सदस्य 'आमयतो^{९)} वै^{९)} व्रजस्य^{९)}
 बद्धलतरं^{९)} व्रजं^{९)} विदन्ति^{९)} 'घोरा वा एषा दिग्दक्षिणा
 शाक्ता इतरास्तद्यानि स्तुतानि ब्रह्मानुमन्त्रयते मनसैव
 तानि सदस्यो जनदित्येतां व्याहृतिं^{१०)} जपत्यात्मानं^{११)}
 जनयति^{१२)} नजित्यात्मानमपित्वे^{१३)} दधाति 'तं देवा अत्रु-
 वन्वरं वृणीष्विति 'वृणा इति 'स वरमवृणीतास्यमेव^{१४)}
 मां होत्रायामिन्द्रभूतं पुनस्तुवन्तः^{१५)} शंसन्तस्तिष्ठेयु-

- 1) अत्रुने° B; 2) हृदयदस्यैतेन°; हृदाय° C; 3) Vid. p. ५३ Note 8.
 4) स इन्द्र B; 5) उपासीरंस्तं A; उपासीरंस्तं E; 6) उपासीरंस्त° A;
 उपासीरंस्त° E; °दस्ये B; 7) °दस्य A, C und E; 8) °मुपाजायते E;
 9) ? ? corrupt; व्रजं fehlt in E; statt विदन्ति hat C विन्दन्ति; E विदन्वन्ति;
 10) व्याहृति C; 11) So corr. जपं चेत्या° A und C; जपं चेत्या° B und
 E; Caland zu Vait. 18, 17 schlägt vor hier zu lesen व्याहृतिमनुजपति;
 12) जयति A; 13) Sie; vielleicht zu lesen: जनयित्वात्मान°; 14) वरम
 fehlt in E; 15) स्तुवन्तः B.

रिति' तं तस्यामेव होत्रायामिन्द्रभूतं पुनत्त स्तुवत्तः¹⁾
 शंसतो ऽतिष्ठंस्तं यत्तस्यामेव होत्रायामिन्द्रभूतं पुनत्त
 स्तुवत्तः शंसतो ऽतिष्ठंस्तद्वाक्षणाच्छंस्यभवत्तद्वाक्षणाच्छं-
 सिनो वाक्षणाच्छंसित्वं²⁾ 'सैषैन्द्री³⁾ होत्रा यद्वाक्षणा-
 च्छंसीया' द्वितीयं वरं⁴⁾ वृणीष्वेति' वृणा इति' स वर-
 मवृणीतास्यमेव मां होत्रायां वायुभूतं पुनत्त⁵⁾ स्तुवत्तः
 शंसन्तस्तिष्ठेयुरिति⁶⁾ ' तं तस्यामेव होत्रायां वायुभूतं
 पुनत्त स्तुवत्तः शंसतो⁷⁾ ऽतिष्ठंस्तं यत्तस्यामेव⁸⁾ होत्रा-
 यां⁹⁾ वायुभूतं¹⁰⁾ पुनत्त¹¹⁾ स्तुवत्तः शंसतो¹²⁾ ऽतिष्ठंस्त-
 त्योताभवत्तत्त्योतुः पोतृत्वं¹³⁾ ' सैषा¹⁴⁾ वायव्या होत्रा¹⁵⁾
 यत्पोत्रीया' तृतीयं वरं¹⁶⁾ वृणीष्वेति' वृणा इति' स
 वरमवृणीतास्यमेव मां होत्रायामग्निभूतमिन्धानाः¹⁷⁾ पु-
 नत्त स्तुवत्तः शंसन्तस्तिष्ठेयुरिति' तं तस्यामेव होत्राया-
 मग्निभूतमिन्धानाः¹⁷⁾ पुनत्त स्तुवत्तः शंसतो¹⁸⁾ ऽतिस्थंस्तं
 यत्तस्यामेव होत्रायामग्निभूतमिन्धानाः पुनत्त स्तुवत्तः
 शंसतो ऽतिस्थंस्तदाग्नीध्रो¹⁹⁾ ऽभवत्तदाग्नीध्रस्याग्नीध्रत्वं²⁰⁾ '

1) स्तुवत्तः B; 2) सित्व E; 3) सैषौद्री E; 4) Fehlt in C;
 5) पुनत्त E; 6) शंसन्तस्ति^o B; 7) शंसतो B; शंसन्ता E; 8) यत्तस्यमित्र E;
 9) होत्राय E; 10) वायुभूतं A; 11) पुनत्त E; 12) शंसन्तस्त् A, B
 und E; 13) पोतृत्वं E; 14) सैषा B; 15) होत्राय E; 16) Fehlt
 in B und C; 17) ^oमिन्धानाः E; 18) शंसतो B und E; 19) ^oग्नीध्रो
 B; 20) ^oधस्याग्नीध्र E.

सैषाग्नेयी ह्येवा यदाग्नीधीयेति^{१)} ब्राह्मणम्' ॥ ११ ॥

ब्राह्मणो ह वा इममग्निं वैश्वानरं वभार^{२)} 'सो^{३)} अमग्निर्वैश्वानरो^{४)} ब्राह्मणेन ध्रियमाण^{५)} इमांल्लोकाञ्जनयते' ज्यायमीक्षते अग्निर्जातवेदा^{६)} ब्राह्मणद्वितीयो ह वा अयमिदमग्निर्वैश्वानरो ज्वलति^{७)} 'हृताहं^{८)} यन्मयि तेज^{९)} इन्द्रियं वीर्यं^{१०)} तदर्शयाम्युत^{११)} वै मा^{१२)} बिभृयादिति^{१३)} 'स आत्मानमाप्यायैतं^{१४)} पयो अधोक्तमिमं^{१५)} ब्राह्मणं दर्शयित्वात्मन्यनुहोत्सं द्वितीयमात्मानमाप्यायैतं^{१६)} घृतमधोक्तमिमं^{१७)} ब्राह्मणं^{१८)} दर्शयित्वात्मन्यनुहोत्सं तृतीयमात्मानमाप्यायैतदिदं^{१९)} विश्वं^{१८)} विकृतमन्नाद्यमधोक्तमिमं^{१९)} ब्राह्मणं दर्शयित्वात्मन्यनुहोत्सं^{२०)} चतुर्थमात्मानमाप्यायैतेन^{१६)} ब्राह्मणस्य जायां विराजमपश्यत्तामस्मै^{२१)} प्रायच्छत्सात्मा^{२२)} अपित्वमभवत्तत^{२३)} इममग्निं^{२४)} वैश्वानरं^{२५)}

- १) यदाग्नीधीयेति A; यदाग्नीधीयेति E; २) वभार C; ३) सो E; ४) अमग्निर्वै E; ५) ध्रियमाण C; ध्रियमाण E; ६) अग्निर्जात वेदा E; ७) ज्वलति E; ८) हृताहं B; ९) तेज E; १०) वीर्य E; ११) तदर्शयाम्युत E; तदर्शयाम्युत B; १२) मा E; १३) बिभृयादिति B; १४) So corr.; माप्यायैतं A und E; माप्यायैत B; माप्यायैतं C; १५) ? vielleicht verderben! १६) Vid. 14; १७) ब्राह्मण E; १८) विश्व B; १९) विकृतमन्नाद्याम B; विकृतम् corrupt; २०) आत्मन्यनुहोत्स B; अनुहोत्स fehlt in E; २१) विराजमपश्य A; २२) und २३) verderben; २२) त सात्मा A und B; २३) अभवत्तत C; २४) इममग्नि E; २५) वैश्वानर B.

परास्युर्ब्राह्मणो^{१)} अग्निं ज्ञातवेदसमधत्त 'सो अयमत्रवीदग्ने
ज्ञातवेदो अभिनिधेहि^{२)} मेहीति 'तस्य द्वैतं नामाधत्ता-
घोरं^{३)} चाक्रूरं च' सो अश्वो^{४)} भवत्तस्मादश्वो^{५)} वहेन
रथं^{६)} न भवति^{७)} पृथ्येन सादिनं^{८)} 'स देवानागच्छत्सं
देवेभ्यो अन्वातिष्ठत्तस्माद्देवा अविभयुस्तं ब्रह्मणे प्रायच्छ-
त्तमेतयर्चाशमयत्^{९)} ॥ २० ॥

अग्निं^{१०)} वाङ्मूर्धैश्चानरं सदनान्प्रदहन्वगाः^{११)} । स नो
देवत्राधिब्रूहि^{१२)} मा रिषामा वयं तवेति 'तमेताभिः पञ्च-
भिर्ऋग्भिर्गुपाकुरुते^{१३)} यदक्रन्दः प्रतमं जायमान^{१४)} इति '
सो अशाम्यत्तस्मादश्वः^{१५)} पशूनां त्रिधत्सुतमो^{१६)} भवति '
वैश्चानरो^{१७)} क्लेष' तस्मादग्निपदमश्वं^{१८)} ब्रह्मणे^{१९)} ददाति^{२०)} ।
ब्रह्मणे^{२१)} हि प्रत्तं^{२२)} 'तस्य रसमपीडयत्स रसो भवद्रसो
रु वा एष' तं वा एतं रसं सलं^{२३)} रथ^{२४)} इत्याचक्षते
परोक्षेण^{२५)} 'परोक्षप्रिया इव हि देवा भवन्ति^{२६)} प्रत्य-

१) परास्यु corrupt!; २) विनिधेहि B; अभिनिधेहि E; ३) °बघोरं A und E; ४) अश्वो A; ५) °दृश्यो A; ६) रथे A, C und E; ७) भवति B; zu erwarten ist वहति; ८) सादिन B; ९) °तयच्च सिमयितुं E; १०) अग्नि B; ११) तयदनान्य° B; सदनान्य° C; सदनान्यप्रदह° E; १२) दृष्ट्वाधि° E; १३) पञ्चभिः ऋग्भि° B; पञ्चभिर्ऋग्भि° C; १४) Von जायमान bis शुभं fehlt in E; १५) °दृश्यं B; १६) So corr.; die hsa. त्रिधत्सुतमो; १७) वैश्चानरो B; १८) °ग्निः पदमश्वं B; १९) ब्राह्मणे B; २०) ददाति E; २१) ब्रह्मं C; २२) प्रत्तं A pr. m.; प्रतन् B; प्रत्तं C; वषा E; २३) सलं A; २४) रथ E; २५) परोक्षणे E; २६) भवन्ती E.

क्षद्विषः' स देवानागच्छत्स देवेभ्यो ऽन्वातिष्ठत्तस्माद्दे-
 वा^{१)} अविभयुस्तं ब्रह्मणे प्रायच्छत्तमेतयर्चाज्याहुत्याभ्यनु-
 होदिन्द्रस्यौजो^{२)} मरुतामनीकमिति रथमभिद्धृत्य^{३)} तमे-
 तयर्चातिष्ठद्वनस्पते वीडुङ्गो हि भूया इति' तस्मादाग्या-
 धेयिकं^{४)} रथं ब्रह्मणे ददाति' ब्रह्मणे हि प्रत्तं^{५)} 'तस्य
 तक्षाणस्तनूं^{६)} ज्येष्ठां^{७)} दक्षिणां निर्मिमत्^{८)} 'तां पञ्च-
 स्वपश्यदृचि यजुषि साम्नि शान्ते^{९)} ऽथ धोरि' तासां^{१०)} द्वे
 ब्रह्मणे^{११)} प्रायच्छद्वाचं च ज्योतिश्च' वाग्वै धेनुज्योति-
 र्हिरण्यं^{१२)} 'तस्मादाग्याधेयिकां^{१३)} चातुःप्राश्यां धेनुं^{१४)} ब्र-
 ह्मणे ददाति' ब्रह्मणे हि प्रत्ता^{१५)} 'पशुषु शाम्यमानेषु
 चक्षुर्हापयन्ति' चक्षुरेव तदात्मनि धत्ते^{१६)} 'यद्वै^{१७)} चक्षुस्त-
 द्विरण्यं' तस्मादाग्याधेयिकं हिरण्यं ब्रह्मणे ददाति' ब्रह्मणे
 हि प्रत्तं' तस्यात्मन्नधत्त^{१८)} 'तेन प्राज्वलतयज्ञाधत्त तदा-
 ग्ताभवत्तदाग्ला^{१९)} भूत्वा सा समुद्रं प्राविशत्सा^{२०)} समुद्र-

- १) °तस्मादेवा E; २) °र्चाज्याहुत्याभ्यः जुहो° E; ३) So corr.; die
 hss. °हुत्या; B रथं प्रक्रिद्धा; ४) °योके A sec. m.; B und C; °हिकं E;
 ५) Vid. p. ५७ Note 22; ६) तक्षाणास्तनू B; °णास्तनू C und E;
 ७) ज्येष्ठ C; ८) निर्मिमत् E; ९) शांते A; १०) तासो E;
 ११) ब्राह्मणे A pr. m. und E; १२) °हिरण्यं E; १३) °धेयिकां C;
 १४) धेनु C und E; १५) So B. Ind.; A, B und C प्रत्ताय, E प्रता;
 १६) धत्त E; १७) Von यद्वै bis तेन प्राज्वल fehlt in E; १८) So corr.;
 A und E तस्यात्मनि धत्त B und C तस्यात्मनं धत्त; १९) तदालाभव° B;
 २०) प्राविशत्सा E.

मदहृतस्मात्समुद्रो दुर्गिरवपि^{१)} 'वैश्वानरेण हि^{२)} दग्धः'
 सा पृथिवीमुदैत्सा^{३)} पृथिवीं व्यदहत्सा^{४)} देवानागच्छ-
 त्सा देवानहेउत्ते^{५)} देवा ब्रह्माणमुपाधावत्स नैवागा-
 यन्नानृत्यत्सैषाग्लैषा^{६)} कारुविद् नम'तं वा एतमाग्ला-
 हृतं सत्तमाग्लागृध इत्याचक्षते परोक्षेण 'परोक्षप्रिया^{७)}
 इव हि देवा भवन्ति प्रत्यक्षद्विषो' य एष ब्राह्मणो गा-
 यनो नर्तनो वा भवति तमाग्लागृध इत्याचक्षते 'तस्मा-
 द्ब्राह्मणो नैव^{८)} गायेत्र नृत्येन्माग्लागृधः स्यात्तस्माद्वाह्यं^{९)}
 पूर्वं हविरपरं प्राजापत्यं 'प्राजापत्याद्वाह्यमेवोत्तरमिति^{१०)}
 ब्राह्मणम्' ॥ २१ ॥

अथर्वाणश्च ह वा अङ्गिरसश्च^{११)} भृगुचक्षुषी तद्ब्रह्मा-
 भिव्यपश्यंस्तदज्ञानन्वयं^{१२)} वा इदं सर्वं यद्भृग्वङ्गिरस इति'
 ते देवा ब्राह्म्यं^{१३)} हविर्यत्सांतपने ज्वावजुहवुरेतद्वै ब्रा-
 ह्म्यं हविर्यत्सांतपने ज्यौ हूयत' एष ह वै सांतपनो^{१४)}
 ज्गिर्यद्ब्राह्मणस्तस्योर्जयोर्जा^{१५)} देवा अभजन्त सुमनस एव

- 1) Sic. ! दुर्गिरवविर C ; दूर्गिरवपि E ; 2) Fehlt in E ; 3) So B.
 Ind. ; °मुदैयोत्सा A und C ; °मुदैत्सा B ; °मुदैत्सा E ; 4) व्यदहत्सा B ;
 व्यदहत्सा E ; 5) देवानहिउत्ते A, B und E ; 6) °वाग्लैषा B und C ;
 7) परोक्षप्रिया E ; 8) नैवं B ; 9) °दूब्राह्मं A pr. m. ; 10) So corr. ;
 die hss. haben °वोत्तरमिति ; 11) अङ्गिर° A pr. m. B und E ;
 12) तद्ब्राह्म° A pr. m. ; 13) ब्राह्मं A pr. m. ; 14) संतपनो E ;
 15) °स्योर्जयोर्जा A ; °स्योर्जयोर्जा E.

स्वधां^{१)} पितरः श्रद्धया स्वर्गं लोकं ब्राह्मणास्तेन
 सुन्वत्यृषयो^{२)} ज्ञत स्त्रियः केवल आत्मन्यवारुन्धत^{३)}
 ब्राह्म्या^{४)} उभयेन सुन्वन्ति^{५)} 'यद्वै यज्ञे ब्राह्म्यं^{६)} रुविर्न
 निरुष्येतानृजवः प्राजापत्यरुविषो^{७)} मनुष्या^{८)} ज्ञायेरन्नसौ
 ग्राह्योकाञ्छूणिवति^{९)} पिता^{१०)} क्षेप आह्वणीयस्य^{११)} गा-
 र्हपत्यस्य^{१२)} दक्षिणाग्निर्योऽग्निहोत्रं जुहोतीति 'देवाः प्रिये
 धामनि नदन्ति^{१३)} 'तेषामेषोऽग्निः सांतपनः श्रेष्ठो^{१४)} भव-
 त्येतस्य वाचि तृप्तायामग्निस्तृप्यति 'प्राणे तृप्ते वायुस्तृ-
 प्यति 'चक्षुषि^{१५)} तृप्त^{१६)} आदित्यस्तृप्यति 'मनसि तृप्ते चन्द्र-
 मास्तृप्यति 'श्रोत्रे तृप्ते दिशश्चात्तर्देशाश्च तृप्यन्ति 'क्षेत्रेषु^{१७)}
 तृप्तेष्वपस्तृप्यन्ति 'लोमेषु^{१८)} तृप्तेष्वोषधिवनस्पतयस्तृप्य-
 न्ति^{१९)} 'शरीरे^{१८)} तृप्ते पृथिवी तृप्यत्येवमेषो^{१९)} अग्निः सां-
 तपनः श्रेष्ठस्तृप्तः सर्वास्तृप्तांस्तर्पयतीति^{२०)} ब्राह्मणम्'
 ॥ २२ ॥

सांतपना इदं रुविरित्येष रु^{२१)} वै^{२२)} सांतपनोऽग्नि-

- १) स्वाधा E; २) सुन्वत्यृ° C; ३) आत्मन्येवा° A und C; आत्मन्यवारुन्धत E;
 ४) ब्राह्म्या B; ५) सुन्वन्ति E; ६) ब्राह्म्यं C; ७) प्रजापत्यं B; रुविषो C;
 ८) मनुष्या C; ९) Sie.! १०) पित C; ११) So ed. B. Ind.; die
 has. °गडा; १२) नदन्ते C; नदन्ते E; १३) श्रेष्ठो E; १४) चक्षुषी A
 und E; १५) तृप्या E; १६) क्षेत्रेषु E; १७) °प्यति B; १८) शरीरे B;
 १९) तृप्यत्येव° A; तृप्यत्येवम् fehlt in E; २०) सर्वास्तृप्तां A, C und E;
 २१) हा E; २२) Fehlt in E.

यद्वाह्मणो^{१)} 'यस्य गर्भाधानपुंसवनसीमितोन्नयनज्ञातकर्म-
नामकरणनिष्क्रमणान्नप्राशनगोदानचूडाकरणोपनयना-
लवनाग्निहोत्रव्रतचर्यादीनि कृतानि भवन्ति स सांतपनो'
अथ यो अयमनग्निकः स कुम्भे लोष्टस्तद्यथा कुम्भे^{२)} लोष्टः
प्रक्षिप्तो^{३)} नैव शौचार्याय कल्पते, नैव शस्यं^{४)} निर्व-
र्तयत्येवमेवायं^{५)} ब्राह्मणो अग्निकस्तस्य ब्राह्मणस्यान-
ग्निकस्य नैव दैवं दद्यात्^{६)} पित्र्यं न चास्य^{७)} स्वाध्याया-
शिषो^{८)} न^{९)} यज्ञाशिषः^{९)} स्वर्गगमा^{१०)} भवन्ति तद्व्येत-
द्वचोक्तमग्निं^{११)} द्रुतं वृणीमहे होतारं विश्ववेदसम् । अस्य
यज्ञस्य मुक्रतुमिति ब्राह्मणम्' ॥ २३ ॥

अथ ह प्रजापतिः सोमेन यज्यमाणो^{१२)} वेदानुवाच
कं वो होतारं वृणीय^{१३)} कमध्वर्यु^{१४)} कमुद्रातारं कं
ब्रह्माणमिति^{१५)} 'त^{१६)} ऊचुर्ऋग्विदमेव^{१७)} होतारं वृणीष्व
यजुर्विदमध्वर्यु^{१८)} सामविदमुद्रातारमथर्वाङ्गिरोविदं^{१९)} ब्र-
ह्माणं^{२०)} 'तथा हास्य यज्ञश्चतुर्षु^{२१)} लोकेषु चतुर्षु देवेषु

- १) अग्निर्य ब्रह्मणो B; °ह्मणो E; २) कुम्भ A; ३) प्रतिष्ठा B;
४) शास्यं E; ५) निर्वर्तयन्त्ये° C; निर्वर्तयन्त्ये° E; ६) दद्यात् E; ७) चास्या
E; ८) स्वाध्या° B; ९) भवत्ताशिष E; १०) °गमा E; ११) °मग्नि B;
१२) यज्जमाणो E; १३) So corr.; die hss. वृणीयां; १४) °ध्वर्यु E;
१५) ब्राह्मणमिति B; १६) तद् A und C; १७) ऊचुर्ऋग्वे° A, B und E;
१८) यजुर्वे° A, B und E; १९) सामवे° C; २०) ब्रह्मणां B; २१) यज्ञः
ist einmal zu viel.

चतुर्षु वेदेषु चतसृषु होत्रासु^{१)} चतुष्पाद्यज्ञः प्रतितिष्ठति^{२)}
 प्रतितिष्ठति^{३)} प्रजया पशुभिर्य एवं वेद' तस्मादृग्विदमेव^{४)}
 होतारं वृणीष्व स^{५)} हि^{६)} होत्रं^{७)} वेदग्निर्वै^{८)} होता'
 पृथिवी वा ऋचामायतनमग्निर्देवता गायत्रं हृन्दो भूरिति^{९)}
 शुक्रं^{१०)} ' तस्मात्तमेव होतारं वृणीष्वेत्येतस्य लोकस्य
 जितय' एतस्य लोकस्य विजितय' एतस्य लोकस्य संजि-
 तय' एतस्य लोकस्यावरुद्वय' एतस्य लोकस्य विवरुद्वय^{१०)}
 एतस्य लोकस्य समृद्वय एतस्य लोकस्योदत्तय^{११)} ' एतस्य^{१२)}
 लोकस्य व्याप्तय^{१३)} ' एतस्य लोकस्य पर्याप्तय' एतस्य^{१३)}
 लोकस्य समाप्तये' ज्य चेन्नैवंविदं^{१४)} होतारं वृणुते^{१५)}
 पुरस्तादिवैषां यज्ञो रिच्यते' यज्ञुर्विदमेवाध्वर्यु वृणीष्व^{१६)}
 स ह्याध्वर्यवं वेद' वायुर्वा अध्वर्युरन्तरिजं^{१७)} वै यज्ञुषा-
 मायतनं' वायुर्देवता^{१८)} त्रैष्टुभं हृन्दो भुव इति शुक्रं^{१९)} '
 तस्मात्तमेवाध्वर्यु^{२०)} वृणीष्वेत्येतस्य लोकस्येत्येवायं^{२१)}
 चेन्नैवंविदमध्वर्यु^{२०)} वृणुते^{२२)} पश्चादिवैषां यज्ञो रिच्यते'

१) होत्रा B; २) So corr.; die has. प्रतिष्ठति; ३) प्रतीष्ठति B;
 प्रतिष्ठति E; ४) °निव A und C; ५) तन्ति E; ६) होत्रं E;
 ७) वेदग्निं वे E; ८) भूरिति B; ९) शुक्रं B und C; १०) व्युद्वय A
 see. m. und C; विवरुद्वय E; ११) ?; vielleicht °स्योदायव; १२) एतस्या B;
 १३) व्याप्तय B; १४) चेन्नैव विदं E; १५) वृणुति E; १६) वृणीष्व C;
 १७) °रिज E; १८) यज्ञा E; १९) शुक्र E; २०) °ध्वर्यु E; २१) लो-
 कस्यमाय B; २२) वृणुते B.

सामविदमेवोद्गातारं^{१)} वृणीष्व 'स ह्यौद्गात्रं^{२)} वेदादित्यो
 वा उद्गाता 'द्यौर्वै साम्नामायतनमादित्यो देवता जागतं
 इन्द्रः स्वरिति शुक्रं^{३)} 'तस्मात्तमेवोद्गातारं वृणीष्वेत्येतस्य
 लोकस्येत्येवाथ चेन्नैवंविदमुद्गातारं वृणुत उत्तरत एवैषां
 यज्ञो रिच्यते 'अथर्वाङ्गिरोविदमेव ब्रह्माणं^{४)} वृणीष्व^{५)} '
 स हि ब्रह्मत्वं वेद 'चन्द्रमा वै ब्रह्मोपो^{६)} वै भृगवङ्गि-
 सामायतनं 'चन्द्रमा^{७)} देवता वैद्युतश्चोष्णिक्काकुभे^{८)} इ-
 न्दसी^{९)} अमित्यथर्वणां शुक्रं जनदित्यङ्गिरसां 'तस्मात्तमेव
 ब्रह्माणं वृणीष्वेत्येतस्य लोकस्य जितय 'एतस्य लोकस्य
 विजितय^{१०)} 'एतस्य लोकस्य संजितय 'एतस्य लोकस्या-
 वरुद्धय 'एतस्य लोकस्य^{११)} विवृद्धय^{१२)} 'एतस्य लोकस्य
 समृद्धय 'एतस्य लोकस्योदात्तय^{१३)} 'एतस्य लोकस्य व्याप्तय'
 एतस्य लोकस्य पर्याप्तय 'एतस्य लोकस्य समाप्तये 'अथ
 चेन्नैवंविदं^{१४)} ब्रह्माणं^{१५)} वृणुते दक्षिणत^{१६)} एवैषां यज्ञो
 रिच्यते दक्षिणत^{१७)} एवैषां^{१७)} यज्ञो^{१७)} रिच्यते ॥ २४ ॥
 ॥ इत्यथर्ववेदे गोपथ्यब्राह्मणपूर्वभागे द्वितीयः प्रपाठकः ॥

- १) सामवे° C; २) ह्यौद्गात्रं E; ३) शुक्रं B; ४) ब्राह्माण E;
 ५) वृणीष्व E; ६) ब्रह्मा आपो E; ७) चन्द्रं च मा B; ८) °तश्चोष्णि-
 क्काकुभे E; ९) इन्द्रसि A; १०) विजित C; ११) लोकस्या C;
 १२) व्युद्धय A sec. m., B und C; १३) ?; °दाप्य ?; १४) चेन्नैवं° C;
 चेन्नैवंविद् E; १५) ब्रह्माण E; १६) दक्षित C; १७) Fehlt in C und E.

ओं दक्षिणाप्रवणा भूमिर्दक्षिणतः^{१)} आपो ब्रह्मन्ति^{२)}
 तस्माद्यज्ञास्तद्रूपेण ततर्गमित्र^{३)} भवति यत्र भृग्वङ्गिरसो
 विष्ठास्तं गथाप^{४)} इमांल्लोकानभिवक्त्येवमेव^{५)} भृग्वङ्गि-
 रसः सर्वान्देवानभिवक्त्येवमेवैषा^{६)} व्याकृतिः सर्वान्वे-
 दानभिवक्त्योमिति^{७)} रुर्धामोमिति यजुषामोमिति साम्ना-
 मोमिति सर्वस्याह्मभिवादस्तं ह स्मैतदुत्तरं यज्ञे विद्वांसः
 कुर्वन्ति^{८)} देवा ब्रह्माण आगच्छतागच्छतेत्येते^{९)} वै देवा
 ब्रह्माणो यद्भृग्वङ्गिरसस्तानेवैतदृणानास्तान्वृणानां^{१०)} कृ-
 यतो मन्यन्ते^{११)} नान्यो ऽभृग्वङ्गिरोविदो^{१२)} वृतो यज्ञमाग-
 च्छेन्न्यज्ञस्य^{१३)} तेजसा तेज आप्नोत्यूर्जयोर्जा^{१४)} यज्ञसा यज्ञो
 नान्यो ऽभृग्वङ्गिरोविदो^{१५)} वृतो यज्ञमागच्छेन्न्यज्ञं^{१६)} परि-
 मुष्णीयादिति^{१७)} तद्यथा पूर्व वत्सो ऽधीत्य^{१८)} गां^{१९)} धयेद्वं
 ब्रह्मा भृग्वङ्गिरोविद्वतो^{२०)} यज्ञमागच्छेन्न्यज्ञं^{२१)} परिमुष्णी-
 यादिति^{२२)} तद्यथा गौर्वाश्वो वाश्वतरो वैकपाद्विपात्रिपा-

१) दक्षिणतः A pr. m. und E; २) तस्माद्यज्ञस्तं C १; ३) विष्ठाः
 sic.!!; ४) गथापमेव E; ५) ह्येव E; ६) मयैव B; ७) गिरिहंसा-
 मिति E; ८) आगच्छता आगच्छतेत्येते A sec. m. und C; आगच्छतागच्छतेत्येते
 B; आगच्छतागच्छत गच्छतेत्येते E; ९) So corr.; A und B °दृणानांस्ता-
 न्वृणानां; C °दृणानांस्तान्वृणानां; E °दृणानांस्तान्वृणानां; १०) °रोविद्व A
 und E; ११) यज्ञमागच्छन् A, B und E; l. °गच्छेन्न्य? १२) °न्यूर्जयोर्जा B;
 १३) °रोविद्व A und E; १४) °नेयज्ञ E; १५) परो B; १६) Sic.!!
 °धीत्य E; १७) ना E; १८) °विद्वतो B und C.

दिति स्यात्किमभिवहेत्किमभ्यश्रुयादिति ¹⁾ ' तस्मादृग्विद-
मेव ²⁾ होतारं वृणाष्व ³⁾ यनुर्विदमध्वर्यु ⁴⁾ सामविदमुद्गा-
तारमथर्वाङ्गिरोविदं ब्रह्माणं ' तथा ह्यस्य यज्ञश्चतुर्षु लो-
केषु चतुर्षु देवेषु चतुर्षु वेदेषु चतसृषु होत्रासु चतुष्पा-
यज्ञः प्रतितिष्ठति ⁵⁾ ' प्रतितिष्ठति प्रज्ञया पशुभिर्भ्य एवं
वेद ⁶⁾ यश्चैवमृत्विजामात्विज्यं वेद यश्च यज्ञे यज्ञनीयं ⁷⁾
वेदेति ब्राह्मणम् ' ॥ १ ॥

प्रज्ञापतिर्यज्ञमतनुत ⁸⁾ ' स ⁹⁾ ऋचैव ⁹⁾ होत्रमकरोद्यनुषा-
ध्वर्यवं ¹⁰⁾ साम्नौद्गात्रमथर्वाङ्गिरोभिर्ब्रह्मत्वं ¹¹⁾ ' तं वा एतं ¹²⁾
महावायं ¹³⁾ कुरुते यदृचैव होत्रमकरोद्यनुषाध्वर्यवं सा-
म्नौद्गात्रमथर्वाङ्गिरोभिर्ब्रह्मत्वं ¹⁴⁾ ' स वा एष त्रिभिर्वेदैर्य-
ज्ञस्यान्यतरः पक्षः संस्क्रियते ¹⁵⁾ ' मनसैव ब्रह्मा यज्ञस्या-
न्यतरं ¹⁶⁾ पक्षं ¹⁷⁾ संस्करोत्ययमु वै यः पवते स यज्ञस्तस्य ¹⁸⁾
मनश्च वाक्च वर्तनी ¹⁹⁾ ' मनसा चैव हि वाचा च ²⁰⁾

- 1) °श्रूयादिति C; °यषोयादिति E; 2) °ग्विदमिव A und C; °वेदमेव E;
3) वृणाष्वं E; 4) यनुर्वे° E; 5) So corr.; die hss. प्रतिष्ठति; 6) वेदं
E; 7) यज्ञनेयं E; 8) °नुतं E; 9) सपुत्रचै E; 10) होत्र° C
und E; 11) °ब्रह्मा C; °ब्रह्म E; 12) Von एतं bis एष fehlt in E;
13) महावायं; B महावाय ! sic. ! cf. Ait. Br. V 33. 1; 14) साम्नौद्गात्र° A;
15) संस्क्रियते E; 16) यज्ञस्यां न्यतरं A; 17) पक्ष E; 18) यज्ञस्तस्या B;
19) So corr.; die hss. वर्तनि; 20) Fehlt in E.

यज्ञो^{१)} वर्तते^{१)} 'ऽद्^{१)} एव मन इयमेव वाक्सं यद्वद-
नास्ति^{३)} विद्यादर्थ^{३)} मे ऽस्य यज्ञस्यान्तरगादिति^{४)} 'तद्यथै-
कपात्पुरुषो यन्नेकचक्रो^{५)} वा रथो^{६)} वर्तमानो भेषं^{७)}
न्येत्येवमेवास्य यज्ञो भेषं^{८)} न्येति 'यज्ञस्य^{९)} भेषमनु यज्ञ-
मानो भेषं न्येति^{१०)} 'यज्ञमानस्य भेषमन्वृत्तिज्ञो^{११)} भेषं^{१२)}
नियत्यृत्तिज्ञां^{१३)} भेषमनु दक्षिणा भेषं^{६)} नियति 'दक्षि-
णानां भेषमनु यज्ञमानः पुत्रपशुभिर्भेषं न्येति 'पुत्रपशूनां
भेषमनु यज्ञमानः^{१४)} स्वर्गेण लोकेन भेषं^{८)} न्येति '
स्वर्गस्य लोकस्य भेषमनु तस्यार्धस्य योगक्षेमो भेषं^{१५)}
न्येति यस्मिन्नर्थे यज्ञस्त इति ब्राह्मणम्' ॥ २ ॥

तडु रु स्मारु श्वेतकेतुरारुणेयो^{१६)} ब्रह्माणं दृष्ट्वा भा-
षमाणमर्थ^{१७)} मे^{१८)} ऽस्य यज्ञस्यान्तरगादिति 'तस्माद्ब्रह्मा
स्तुते बहिःपवमानि वाचोयम्यमुपांश्चत्तर्यमाभ्यामथ^{१९)} ये
पवमाना^{२०)} ओदृचस्तेष्वथ^{२१)} यानि^{२२)} स्तोत्राणि सशस्त्रा-

1) So corr. nach Ait. B. V 33. 3 die hss. वत्ते बहुवचन; 2) Sie.;
3) विद्यादर्थ E; 4) यज्ञस्यान्तरगा B; 5) यत्ने B; 6) रथो E;
7) भेष A, C und B; 8) भेष B und C; 9) Von यज्ञस्य bis नियत्यृ-
fehlt in B; 10) नेति A; 11) भेषमन्वृत्तिज्ञो E; 12) भेष E;
13) ०त्तिज्ञो E; 14) Von यज्ञमानः bis तस्यार्धस्य fehlt in E; 15) भेष
C; 16) श्वेतके A; ०रुपोतो B; ०रुपो E; 17) ०मर्थ E; 18) म E;
19) वाचोयम्यं?; Ait. B. वाचंयमः; 20) So corr.; ०मान alle; 21) A
und B ऊदृचस्ते; C ऊदृचस्ते; E ऊदृचस्ते; 22) Die hss. fügen
hier च ein.

ण्या^{१)} वषट्कारत्तेषु^{२)} 'स यदक्तो श्रेषं न्यच्छेदो^{३)} भूर्जनदिति
 गार्हपत्ये जुहुयाद्यदि^{४)} यजुष्ट^{५)} ओं भुवो^{६)} जनदिति दक्षि-
 णाद्यौ जुहुयाद्यदि सामत ओं स्वर्जनदित्याहुवनीये जुहु-
 याद्यन्यनाज्ञाताद्ब्रह्मतो वो भूर्भुवः^{७)} स्वर्जनदमित्याहुव-
 नीय एव जुहुयात्तद्वाकोवाक्यस्यर्चा यजुषां सामामथर्वा-
 ङ्गिरसामथापि^{८)} वेदानां रसन यज्ञस्य विरिष्टं^{९)} संधीयते '
 तद्यथा लवणेनेत्युक्तं^{१०)} 'तद्यथोभयपात्पुरुषो यजुभयचक्रो
 वा रथो वर्तमानो श्रेषं^{११)} न्येत्येवमेवास्य^{१२)} यज्ञो श्रेषं^{१३)}
 न्येति 'यज्ञस्याश्रेषमनु यज्ञमानो श्रेषं न्येति 'यज्ञमानस्या-
 श्रेषमन्वृत्तिज्ञो श्रेषं नियत्यृत्तिज्ञामश्रेषमनु^{१४)} दक्षिणा
 अश्रेषं^{१५)} नियति 'दक्षिणानामश्रेषमनु यज्ञमानः पुत्रपशु-
 भिरश्रेषं^{१६)} न्येति 'पुत्रपशूनामश्रेषमनु यज्ञमानः स्वर्गेण^{१७)}
 लोकिनाश्रेषं न्येति^{१८)} 'स्वर्गस्य लोकस्याश्रेषमनु तस्यार्धस्य
 योगक्षेमो^{१९)} श्रेषं न्येति यस्मिन्नर्थे^{१९)} यज्ञस्त इति ब्रा-
 ह्मणम्' ॥ ३ ॥

- १) Die hss. haben चक्ष्मा°; २) °रतेषु E; ३) So corr.; die hss.
 नियष्टे°; ४) जुहुयादितिचदि E; ५) यष्ट B; यजुष्टं E; ६) भुवो B;
 ७) भूर्भुवः B; ८) °नवानि E; ९) विष्टं इ विष्टं C; १०) लवणेनोत्पुक्तं
 B; vid. Gop. Br. I 1. 14; ११) श्रेष O; १२) एवं fehlt in C;
 १३) °द्विज्ञानामश्रे° C und E; १४) श्रेष A und B; १५) श्रेष O;
 १६) स्वर्गेण B; १७) नेति E; १८) योगक्षेमो E; १९) यस्मिन्° A.

तद्यदौदुम्बर्या^{१)} म आसिष्ट^{२)} हिङ्गुकार्षिन्मि^{३)} प्रास्ता-
 वीन्म उदगासीन्मि^{४)} सुब्रह्मण्यामाह्वासीदित्युद्गात्रे^{५)} दक्षि-
 णा नीयते 'ग्रहान्मि^{६)} अग्रहीत्प्राचारीन्मि^{७)} अशुश्रुवन्मि^{८)}
 समनसस्कार्षिदियाक्षीन्मि^{९)} अवषट्कार्षिन्मि इत्यध्वर्यवे 'हो-
 तृषदन आसिष्टायाक्षीन्मि^{१०)} अशांसीन्मि^{११)} अवषट्कार्षिन्मि^{१२)}
 इति होत्रे 'देवयजनं^{१३)} मे अचीकृपद्ब्रह्मासादं^{१४)} मे असीसृ-
 पद्ब्रह्मजपान्मि^{१५)} अजयीत्युरस्ताद्धोमसंस्थितहोमान्मि अहौ-
 षीदयाक्षीन्मि अशांसीन्मि अवषट्कार्षिन्मि^{१६)} इति ब्रह्मणे^{१७)}
 भूयिष्ठेन मा^{१८)} ब्रह्मणाकार्षीदित्येतद्वै^{१९)} भूयिष्ठं ब्रह्म
 यद्गृवङ्गिरसो 'ये^{२०)} अङ्गिरसः^{२०)} स रसो ये^{२१)} अथर्वाणो^{२१)}
 ये अथर्वाणस्तद्वेषजं 'यद्वेषजं तदमृतं यदमृतं तद्ब्रह्म 'स वा
 एष^{२२)} पूर्वेषामृत्विज्ञामर्धभागस्यार्धमितरेषामर्धं^{२३)} ब्रह्मणा
 इति ब्राह्मणम् ' ॥ ४ ॥

- 1) So corr. A, B und C °दुम्बर्यान्; E °दुम्बर्य; 2) आसिष्ट C und E;
 3) So corr. die hss. हिङ्गुणोत्; 4) उदक आसीन्मि A sec. m.; 5) °तुद्गात्रे
 E; 6) ग्राहान्मि B und C; 7) °चोरीन्मि B; 8) अशुश्रुवन्मि E;
 9) समनसस्कार्षीत् ??; 9) A, B und C fügen अशांसीन्मि ein; 10) आ-
 सिष्टा° C; 11) अंसीन्मि C; अशांसीन्मि E; 12) °वषट्कार्षन्मि E; 13) °जनं E;
 14) °सादन C; 15) सीदयद्ब्र° C; सीस्वपद्ब्रह्मासादन्ते E; 16) अवषट्का-
 र्षिन्मि C; °वान्मि E; 17) ब्रह्मणो E; 18) ना? vielleicht ने;
 19) ब्रह्मणान्कार्षीदित्येताद्वै B; 20) In A zweimal ये अङ्गिरसः;
 21) Wahrscheinlich Dittografie; 22) एष E; 23) °भागानार्ध° B
 und C.

देवाश्च^{१)} ह वा असुराश्च संग्रामं समयतन्त' तत्रैता-
 स्तिस्रो होत्रा^{२)} निष्कं प्रतिपेदिरे' तासामिन्द्र उक्थानि^{३)}
 सामानि तुलोप' तानि होत्रे प्रायच्छदाज्यं ह वै हो-
 तुर्वभूव' प्रउगं पोतुर्वैश्वदेवं ह^{४)} वै^{४)} होतुर्वभूव^{४)} '
 निष्केवल्यं नेष्टुर्मरुत्वतीयं ह वै होतुर्वभूवाग्निमारुतमा-
 ग्नीध्रस्य' तस्मादेतदभ्यस्ततरमिव शस्यते यदाग्निमारुतं^{५)} '
 तस्मादिते^{६)} संशंसुका^{७)} इव भवन्ति यद्धोता पोता नेष्टा-
 ग्नीध्रो मुमुहे^{८)} वसोत^{८)} ' तद्वक्ष्येयसामिवाप्त' तासामर्थं^{९)}
 प्रतिलुलोप^{१०)} प्रथमारुणं च प्रथमपदं^{११)} चैतद्वक्षिणां^{१२)}
 चैतत्परिशिषेदेदिति^{१३)} ब्राह्मणम्' ॥ ५ ॥

उद्दालको ह वा आरुणिरुदीच्यान्वृतो^{१४)} धावयां
 चकार' तस्य ह निष्क^{१५)} उपाहितो बभूवोपवादाद्विभ्य-
 तो^{१६)} यो मा^{१७)} ब्राह्मणो ऽनूचान उपवदिष्यति^{१८)} तस्मा
 एतं प्रदास्यामीति' तद्धोदीच्यान्ब्राह्मणान्भयं^{१९)} विवेदो-

१) देवश्च A; २) So corr.; die hss. होत्रका; ३) उक्थानि B und C;

४) ह वै होतुः fehlt in E; ५) यदाग्नीमारुतं E; ६) °देतं C und E;

७) प्रशंसुका E; ८) मुमुहे A, B und E; besser wäre: मोहे एवासोत;

९) तासामर्थे E; १०) प्रतो° A; ११) प्रथमं पदं C; ११) und १२) प्रथ-

पदैतद्वक्षणां E; १३) Sie! चैतत्परिशिषेदेदिति C; १४) आरुणिरुदि° E;

१५) निष्क C; १६) °दाद्विभ्यतो B; °दाद्विभ्यता C; १७) मां A und B;

१८) °दिष्यत B; १९) °ह्मणा भयं E.

दालको ह वा अयमायाति¹⁾ कौरुपञ्चालो²⁾ ब्रह्मा³⁾
 ब्रह्मपुत्रः 'स⁴⁾ ऊर्ध्व⁴⁾ वृतो⁴⁾ न⁴⁾ पर्यादधीत⁴⁾ ' केनेमं
 वीरेण प्रतिसंयतामहा इति 'तं यत एव⁵⁾ प्रपन्नं दध्रे
 तत एवमनुप्रतिपेदिरे⁶⁾ 'ते⁷⁾ ह स्वैदायनं शौनकमूचुः
 स्वैदायन त्वं वै नो ब्रह्मिष्ठो⁸⁾ ऽसीति ' त्वयेमं वीरेण
 प्रतिसंयतामहा इति 'तं यत एव प्रपन्नं⁹⁾ दध्रे तत एव-
 मनुप्रतिपेदिरे¹⁰⁾ 'तं ह स्वैदायना¹¹⁾ इत्यामन्त्रयामास 'स
 भो¹²⁾ गौतमस्य¹³⁾ पुत्रेति¹⁴⁾ हास्मा असूया¹⁵⁾ प्रतिश्रुतं
 प्रतिश्रुथाव 'स वै गौतमस्य¹⁶⁾ पुत्र ऊर्ध्व¹⁷⁾ वृतो धा-
 वेत्¹⁸⁾ ॥ ६ ॥

यस्तद्दर्शपूर्णमासयो¹⁹⁾ रूपं²⁰⁾ विद्यात्कस्मादिमाः²¹⁾
 प्राजाः शिरस्तः प्रथमं लोमशा जायन्ते कस्मादासामपरमिव
 श्मश्रूण्युपकक्षाण्यन्यानि²²⁾ लोमानि जायन्ते 'यस्तद्दर्शपूर्ण-
 मासयो रूपं विद्यात्कस्मादिमाः²³⁾ प्राजाः शिरस्तः²⁴⁾ प्रथमं

1) अययति E; 2) °पाञ्चलो B; 3) ब्राह्मा B; 4) Corrupt.
 5) एवं C; 6) l. एनम्°?; 7) So corr.; तं A, C und E; त B;
 8) ब्रह्मेषु E; 9) प्रपन्न B; 10) l. एनम्°?; 11) स्वैदा° B; 12) So
 corr.; die hss. हो; 13) गौतमस्य A pr. m.; B und C; 14) So corr.;
 पुत्रेतीति A, B und C; पुत्रोतीति E; 15) असूयात् A, C und E;
 16) गौतमस्य A sec. man. B und C; 17) ऊर्ध्व E; 18) So corr.; A,
 B und C धावीत्; E धावीत; 19) असूदर्शपूर्ण° E; 20) रूपं B; 21) कस्मात्
 sie!; 22) एयनामि E; 23) °स्मादिमां E; 24) Von शिरस्तः bis
 अदन्तिका fehlt in B und C.

पलिता भवन्ति कस्मादलतः¹⁾ सर्वा एव पलिता भवन्ति 'यस्तद्दर्शपूर्णमासयो द्वयं विद्यात्कस्मादिमाः प्रजा अदन्ति-का जायन्ते कस्मादासामपरमिव²⁾ जायन्ते 'यस्तद्दर्शपूर्णमासयो द्वयं विद्यात्कस्मादासां सप्तवर्षाष्टवर्षाणां³⁾ प्रभिद्यन्ते कस्मादासां⁴⁾ पुनरेव जायन्ते⁵⁾ कस्मादलतः सर्व एव प्रभिद्यन्ते 'यस्तद्दर्शपूर्णमासयो द्वयं⁶⁾ विद्यात्कस्माद्धरे दत्ताः पूर्व⁷⁾ जायन्ते पर उत्तरे 'यस्तद्दर्शपूर्णमासयो द्वयं विद्यात्कस्माद्धरे दत्ता अणीयांसो ह्रसीयांसः⁸⁾ प्रथीयांसो वर्षीयांस⁹⁾ उत्तरे 'यस्तद्दर्शपूर्णमासयो द्वयं विद्यात्कस्मादिमौ दंष्ट्रौ दीर्घतरौ कस्मात्समे इव¹⁰⁾ जंभे¹¹⁾ 'यस्तद्दर्शपूर्णमासयो द्वयं विद्यात्कस्मादिमे श्रोत्रे अन्तरतः समे इव दीर्णे 'यस्तद्दर्शपूर्णमासयो द्वयं विद्यात्कस्मात्पुमांसः श्मश्रुवन्तो¹²⁾ श्मश्रुवः स्त्रियो 'यस्तद्दर्शपूर्णमासयो द्वयं विद्यात्कस्मादासां संततमिव शरीरं भवति कस्मादासामस्थीनि दृढतराणीव¹³⁾ भवन्ति 'यस्तद्दर्शपूर्णमासयो द्वयं विद्यात्कस्मादासां प्रथमे वयसि रेतः सितं न संभवति

1) Fehlt in E; 2) °परिमिव B; 3) °र्षाणा B; °ष्टवर्षा° fehlt in E; 4) °दत्ता E; 5) जायन्ते B; 6) रूप B; 7) Von पूर्व bis अणीयांसः fehlt in E; 8) ह्रसीयांसः B; 9) वर्षीयांस B und E; 10) रमेव A und C; 11) जाम्भे B; 12) श्मश्रुवन्तो B; 13) दृढतराणी C;

कस्मादासां^{१)} मध्यमे वयसि रेतः सितं संभवति कस्मा-
दासामुत्तमे वयसि रेतः सितं न संभवति 'यस्तद्दर्शपूर्ण-
मासयो वृषं विद्यात्कस्मादिं शिघ्रमुच्चश^{२)} एति नीची^{३)}
पद्यते' कस्मात्सकृदपानम्^{४)} ॥ ७ ॥

अथ^{५)} यः^{५)} पुरस्तादष्टावाज्यभागान्विद्यान्मध्यतः पञ्च
हविर्भागाः षट्प्राज्ञापत्या उपरिष्टादष्टावाज्यभागान्विद्या-
दथ यो गायत्री^{६)} हरिणी^{७)} ज्योतिष्यक्षा^{८)} सर्वैर्यज्ञैर्यज्ञमानं
स्वर्गं लोकमभिवहन्ती^{९)} विद्यादथ यः पङ्क्तिं^{१०)} पञ्चपदां
सप्तदशाक्षरां सर्वैर्यज्ञैर्यज्ञमानं स्वर्गं लोकमभिवहन्ती^{११)}
विद्यात्तस्मै ह निष्कं प्रयच्छन्नुवाचानूचानो^{१२)} ह वै स्वै-
दायनासि^{१३)} सुवर्णा^{१४)} वै^{१४)} सुवर्णविदे^{१५)} ददामीति 'तदु-
पयम्य निश्चक्राम^{१६)} ' तत्रापवत्राज^{१७)} यत्रेतरो बभूव ' तं
ह पप्रच्छ^{१८)} किमेष गौतमस्य^{१९)} पुत्र इत्येष ब्रह्मा ब्रह्म-
पुत्र^{२०)} इति होवाच^{२१)} यदेनं कश्चिदुपवदेतोत^{२२)} मीमां-

१) °दासा E; २) उच्चश sie!; ३) नीची corrupt; ४) °दपादानम्
C; °दयानम् E; ५) अथयः E; ६) गायत्री C; ७) हरिणी E;
८) ज्योतिष्य E; ज्योतिष्यक्षा C; ९) °बहन्ती E; °बहन्ति C; १०) पङ्क्ति A
pr. m. und E; ११) °बहन्ति C; बहन्ती E; १२) प्रयत्न E; १३) So
corr. A, C und E °यनास; B स्वेदायनास; १४) सुवर्णात्वे C; वै fehlt in E;
१५) Nur विदे in E; C fügt ह ein; १६) निश्चक्रम्य A und E; १७) So
corr.; तत्रापत्राज A sec. man. und B, तत्रपत्राज C; तत्रापत्राज E und A pr. m.;
१८) प्रयच्छ C; १९) गौत° A sec. m., B, C und E; २०) ब्रह्म B;
२१) होवाच B; २२) °देतोत B; °देतोत A.

सेत^{१)} कृ^{२)} वा^{३)} मूर्धा वा^{४)} अस्य^{५)} विपतेत्प्राणा वैनं
 जक्षुरिति^{६)} 'ते मिथ एव चिक्रन्देयुर्विप्रायवव्रज^{७)} यत्रेतरो
 बभूव^{८)} 'ते प्रातः समित्पाणय उपोदियुरुपायामो भवन्त-
 मिति ' किमर्थमिति ' यानेव नो भवांस्तान्क्ष्यः प्रश्नानपृ-
 च्छतानेव^{९)} नो भवान्व्याचक्षति^{१०)} ' तथेति ' तेभ्य एता-
 न्प्रश्नान्व्याचक्षे^{११)} ॥ ८ ॥

यत्पुरस्ताद्धिदेः प्रथमं बर्हि स्तृणाति तस्मादिमाः प्रजाः
 शिरस्तः प्रथमं लोमशा जायन्ते ' यदपरमिव प्रस्तरमनु-
 प्रस्तृणाति तस्मादासामपरमिव श्मश्रूण्युपकक्षाण्यन्यानि^{१)}
 लोमानि जायन्ते ' यत्प्राग्बर्हिषः प्रस्तरमनुप्रक्षरति तस्मा-
 दिमाः प्रजाः शिरस्तः प्रथमं^{१०)} पलिता भवन्ति ' यदक्षतः
 सर्वमेवानुप्रक्षरति तस्मादक्षतः सर्व एव पलिता भवन्ति '
 यत्प्रयाजा^{११)} अपुरोऽनुवाक्यावन्तो^{१२)} भवन्ति तस्मादिमाः
 प्रजा अदक्षिका जायन्ते ' यद्व्रीषि^{१३)} पुरोऽनुवाक्यावन्ति
 भवन्ति तस्मादासामपरमिव जायन्ते ' यदनुयाजा अपुरो-

१) नास्तेति B; २) Corrupt; ३) So B. Ind.; die has. तलु°;

४) चिक्रन्देयुः corrupt °विप्रायव्रज A und B; °विप्रा अपव्रज C und E; corrupt;

५) बभूवः A und E; बभूवुः B und C; ६) So corr.; A und B °पृच्छ्या-

नेव, C °पृच्छ्यानेव, E °पृच्छ्यानेव; ७) So corr.; die has. °यति;

८) Vgl. I 2, 13; ९) बभूवुः B; बभूवुः C; °कक्षाण्यन्यानि E;

१०) Von प्रथमे bis यत्प्रयाजा fehlt in E; ११) यत्प्रयाजा C; १२) अपुरोऽनु°

E; १३) यद्व्रीषोति B.

अनुवाक्यावत्तो भवन्ति तस्मादासां सप्तवर्षाष्टवर्षाणां ^{१)}
 प्रभिद्यन्ते 'यत्पत्नीसंयाजाः पुरोऽनुवाक्यावत्तो ^{२)} भवन्ति
 तस्मादासां पुनरेव जायन्ते 'यत्समिष्टयजुरपुरोऽनुवाक्या-
 वद्ववति ^{३)} तस्मादन्ततः सर्व एव प्रभिद्यन्ते ^{४)} 'यद्वायत्र्या-
 नूच्य ^{५)} त्रिष्टुभा ^{६)} यजति तस्मादधरे ^{७)} दन्ताः ^{८)} पूर्वं जायन्ते
 पर उत्तरे 'यदचानूच्य यजुषा ^{९)} यजति तस्मादधरे दन्ता
 अणीयांसो वृसीयांसः ^{१०)} प्रथीयांसो वसिषीयांस ^{११)} उत्तरे '
 यदाधारौ दीर्घतरौ प्राञ्चावाधारयति ^{१२)} तस्मादिमौ दंष्ट्रौ
 दीर्घतरौ 'यत्संयाज्ये सच्छन्दसी ^{१३)} तस्मात्समे इव जम्भे '
 यच्चतुर्थे प्रयजते ^{१४)} समानयति तस्मादिमे श्रोत्रे अन्तरतः
 समे इव दीर्णे 'यज्जापं जपित्वाभिर्द्विकृणोति तस्मात्पुमांसः
 श्मश्रुवत्तो ^{१५)} श्मश्रुव ^{१६)} स्त्रियो 'यत्सामिधेनीः संतन्व-
 न्न्वाह ^{१७)} तस्मादासां संततमिव शरीरं भवति ^{१८)} 'यत्सा-
 मिधेन्यः काष्ठकृत्रिषो भवन्ति तस्मादासामस्थीनि दृढतरा-
 णीव ^{१९)} भवन्ति 'यत्प्रयाजा आज्यकृत्रिषो भवन्ति तस्मा-

- १) वर्षाणां C; २) वाक्यावन्ति E; ३) यत्समिष्ट E; ४) प्रतिभिद्यन्ति
 E; ५) 'नूच्य B; ६) C fügt w ein; ७) 'दधर C; ८) Von
 दन्ताः bis वृषीयांसः fehlt in B; ९) यजुष E; १०) वृषीयांसः B;
 ११) वृषीयांस B; वृषीयांस E; १२) प्राञ्चाया C; १३) सच्छन्दसि A;
 सच्छन्दसो B und E; १४) यज्जायते B; यज्जाते C; १५) Fehlt in E;
 १६) श्मश्रुव B; १७) So corr. संतन्वन्नाह A, C und E; संतन्वन्ना ह B;
 १८) भवन्ति B; १९) दृढतराणीव B.

दासां प्रथमे वयसि रेतःसितं न संभवति' यन्मध्ये
 हविषां^{१)} दद्या च पुरोडाशेन च^{२)} प्रचरन्ति तस्मादासां
 मध्ये वयसि रेतः सितं संभवति^{३)} 'यदनुयाज्ञा आज्य-
 हविषो^{४)} भवन्ति तस्मादासामुत्तमे वयसि रेतः सितं न
 संभवति^{५)} 'यदुत्तमे अनुयाज्ञे सकृदपानिति तस्मादिदं शि-
 श्नमुच्चश^{६)} एति नीचीपद्यते^{७)} 'यन्नापानेत्सकृच्छूनं स्याद्यन्मु-
 दुरपानेत्सकृत्पन्नं स्यात्तस्मात्सकृदपानिति नेत्सकृच्छूनं
 स्यात्सकृत्पन्नं वेति' ॥ १ ॥

अथ ये पुरस्ताद्दष्टावाज्यभागाः पञ्च प्रयाज्ञा^{८)} द्वावा-
 घारौ^{९)} द्वावाज्यभागावग्नेय^{१०)} आज्यभागानां प्रथमः सौ-
 म्यो^{११)} द्वितीयो^{१२)} हविर्भागानां 'हविर्येव सौम्यमग्नेयः
 पुरोडाशो' अग्निषोमीय उपांशुयाज्ञो^{१३)} 'अग्निषोमीयः पुरो-
 डाशो अग्निः स्विष्टकृदित्येते मध्यतः पञ्च हविर्भागा' अथ
 ये षट् प्राजापत्या^{१४)} इडा च प्राशिन्नं च यच्चाग्नीध्रायावत्यति
 ब्रह्मभागो यज्ञमानभागो ज्वाहार्य^{१५)} एव षष्ठो' अथ य
 उपरिष्ठाद्दष्टावाज्यभागास्त्रयो^{१६)} अनुयाज्ञाश्चत्वारः पत्नीसं-

१) हविषो E;

२) च fehlt in A pr. m.; B, C und E;

३) संभवन्ति B;

४) अज्यहविषो C;

५) संभवन्ति E;

६) उच्चशान्

corrupt! ७) नीची corrupt; ८) प्रयाज्ञा C; प्रयति B; ९) द्वि वाघारौ

B; १०) हविर्येव E; ११) सौम्य B; १२) द्वितीयो C; १३) उपांशु E;

१४) प्रापत्य A pr. m.; १५) ज्वाहार्य E; १६) उपरिष्ठावाज्य B.

याज्ञाः समिष्टयजुरष्टममथ या गायत्री^{१)} हरिणी^{२)} ज्यो-
 तिष्पक्षा^{३)} सर्वैर्यज्ञैर्यज्ञमानं^{४)} स्वर्गं लोकमभिवहति वेदि-
 रेव सा^{५)} 'तस्य ये पुरस्तादष्टावाज्यभागाः स दक्षिणः
 पक्षो' ज्य य उपरिष्टादष्टावाज्यभागाः स उत्तरः पक्षो'
 हविंष्यात्मा 'गार्हपत्यो जघनमाहवनीयः^{६)} शिरः' सौ-
 वर्णराजतौ पक्षौ 'तद्यदादित्यं पुरस्तात्पर्यन्तं न पश्यन्ति
 तस्मादज्योतिष्क उत्करो^{७)} भवत्यथ या पङ्क्तिः पञ्चपदा^{८)}
 सप्तदशान्नरा सर्वैर्यज्ञैर्यज्ञमानं स्वर्गं^{९)} लोकमभिवहति^{१०)}
 याज्यैव^{११)} सा 'तस्या ओं श्रावयेति चतुरक्षरमस्तु^{१२)} श्रौ-
 षदिति चतुरक्षरं' यजेति^{१३)} द्वक्षरं^{१४)} 'ये^{१५)} यज्ञामह^{१५)} इति
 पञ्चाक्षरं' द्वक्षरो^{१६)} वै वषट्कारः 'सैषा पङ्क्तिः पञ्चपदा
 सप्तदशान्नरा सर्वैर्यज्ञैर्यज्ञमानं^{१७)} स्वर्गं^{१८)} लोकमभिवहति'
 तद्यत्रास्यैश्वर्यं स्याद्यत्र वैनमभिवह्युरेवंविदमेव तत्र व-
 द्क्षाणं वृणीयान्नानेवंविदमिति^{१९)} ब्राह्मणम्' ॥ १० ॥

अथ ह प्राचीनयोग्य आजगामाग्निहोत्रं भवन्तं पृच्छा-

- 1) गायत्री B; 2) हरिणी B; 3) ज्योतिष्पक्षा E; 4) °ज्ञमान C;
 5) सां B; 6) °हवनीः E; 7) उत्तरो B; उत्तरे C; उत्तरो E; 8) °पदात् E;
 9) स्वर्ग B und C; 10) लोकमभिवहति C; 11) यां येव E; 12) चतुरक्ष-
 मस्तु E; 13) यजेति A, B und C; 14) द्वक्षरं C; 15) येः यज्ञामह B;
 ये यज्ञामह C; य यज्ञामह E; 16) द्व्यक्षरो E; 17) यज्ञैः fehlt in A;
 18) स्वर्ग E; 19) दृष्टीयान्ने° E.

मि¹⁾ गौतमेति²⁾ ' पृच्छ³⁾ प्राचीनयोग्येति⁴⁾ ' किंदेवत्यं ते
 गवीडायां⁵⁾ ' किंदेवत्यमुपद्रुतायां ' किंदेवत्यमुपसृष्टायां '
 किंदेवत्यं⁶⁾ वत्समुन्नीयमानं⁷⁾ किंदेवत्यं वत्समुन्नीतं⁷⁾ '
 किंदेवत्यं दुह्यमानं ' किंदेवत्यं दुग्धं ' किंदेवत्यं प्रक्रम्य-
 माणां ' किंदेवत्यं ह्रियमाणां⁸⁾ ' किंदेवत्यमधिश्चीयमाणां⁹⁾ '
 किंदेवत्यमधिश्चितं ' किंदेवत्यमभ्यवज्वात्यमानं¹⁰⁾ ' किंदे-
 वत्यमभ्यवज्वालितं ' किंदेवत्यं समुद्धान्तं¹¹⁾ ' किंदेवत्यं
 विष्यन्नं ' किंदेवत्यमद्भिः¹²⁾ प्रत्यानीतं ' किंदेवत्यमुद्भास्य-
 मानं ' किंदेवत्यमुद्भासितं⁶⁾ ' किंदेवत्यमुन्नीयमानं⁶⁾ ' किं-
 देवत्यमुन्नीतं⁶⁾ ' किंदेवत्यं⁶⁾ प्रक्रम्यमाणां⁶⁾ ' किंदेवत्यं
 ह्रियमाणां¹³⁾ ' किंदेवत्यमुपसाद्यमानं¹⁴⁾ किंदेवत्यमुपसा-
 दितं ' किंदेवत्या¹⁵⁾ समित्किंदेत्यां¹⁶⁾ प्रथमामाहुतिम-
 ह्वीषीः ' किंदेवत्यं गार्हपत्यमवेक्षिष्ठाः ' किंदेवत्योत्तरा-
 हुतिः ' किंदेवत्यं हुत्वा सुचं त्रिरुदञ्चमुदनैषीः¹⁷⁾ ' किंदे-
 वत्यं बर्हिषि सुचं¹⁸⁾ निधायोन्मृज्योत्तरतः प्राणी निर-

- 1) So corr. vgl. I 3. 13, die hss. पृच्छेद्; 2) गौतम इति A sec. m.
 und B; गौतमेति C und E; 3) पृच्छं B; 4) योग्येति A;
 5) गविडायां A; 6) Fehlt in E; 7) Corrupt! 8) ह्रिय° A
 pr. m. und E; 9) °ह्रियमाणां A sec. m. und C; 10) °देवत्यमध्य° B;
 11) समुद्धान्तं C, समुद्धान्तं E; 12) Von किं° bis उन्नीयमानं fehlt in B;
 13) ह्रियमाणां A und E; 14) °उपसाद्यमानं C; 15) °देवत्यमनिकं किं A;
 16) °देवत्या E; 17) So corr.; die hss. °मुनैषीः; 18) सुच E.

मार्त्तीः^{१)} 'किंदेवत्यं द्वितीयमुन्मृत्यु पितृपुत्रीतं कृत्वा
 दक्षिणतः पितृभ्यः स्वधामकार्षीः' किंदेवत्यं प्रथमं^{२)}
 प्राशीः 'किंदेवत्यं द्वितीयं' किंदेवत्यमक्षतः सर्वमेव^{३)}
 प्राशीः 'किंदेवत्यमप्रक्षालितयोदकं सुचा न्यनैषीः' किं-
 देवत्यं प्रक्षालितया 'किंदेवत्यमपरेणारुवनीयमुदकं सु-
 चा^{४)} न्यनैषीः^{५)} 'किंदेवत्यं सुवं^{६)} सुचं^{७)} च प्रत्यताप्सीः'
 किंदेवत्यं रात्रौ सुम्भण्डमवामार्त्तीः^{८)} 'किंदेवत्यं प्रात-
 रुदमार्त्तीरित्येतच्चेद्वेत्य^{९)} गौतम उतं ते^{१०)} यशु न वेत्या-
 उतं त^{११)} इति ब्राह्मणम्' ॥ ११ ॥

स होवाच रौद्रं^{१२)} मे गवीडायां 'मानव्यमुपद्रुतायां'
 वायव्यमुपसृष्टायां 'वैराजं वत्समुन्नीयमानं' जागतमुन्नीत-
 माश्विनं^{१३)} दुक्षमानं 'सौम्यं^{१४)} दृग्धं' वार्हस्पत्यं प्रक्रम्य-
 माणं 'द्यावापृथिव्यं^{१५)} ह्रियमानमग्नेयमधिश्चीयमाणं^{१६)}
 वैश्वानरीयमधिश्चितं 'वैष्णवमभ्यवज्ज्वालयमानं' मारुतम-

- 1) So corr.; die hss. निर्मात्तीः A; निर्मात्तीः B, C und E; 2) प्रथम E;
 3) सर्वमेवा A, B und E; 4) सूचा B; 5) न्यनैषीः C; 6) सुक् C
 und B; 7) सुचं C; fehlt in E; 8) 'वमार्त्तीः A, B und C; 'वमार्त्तीः
 E; 9) So corr.; A und B प्रातरुदमार्त्तीः; C und E प्रातरुदमार्त्तीः;
 10) So corr.; die hss. चेद्; 11) च E; 12) रौद्र B; 13) जागत-
 मुन्नीत° B; 14) सौम्य B; 15) द्यावापृथिव्यां B; 'पृथिव्यां A und C;
 16) ह्रियमा° A und E.

भ्यवज्ज्वालितं^{१)} 'पौष्णं^{१)} समुद्धान्तं^{१)} वारुणं विध्यणं^{१)} सार-
 स्वतमद्भिः प्रत्यानीतं^{१)} 'त्वाष्ट्रमुद्वास्यमानं^{१)} 'धात्रमुद्दासितं^{१)}
 वैश्वदेवमुन्नीयमानं^{२)} 'सावित्रमुन्नीतं^{३)} 'वार्हस्पत्यं प्रक्रम्य-
 माणं^{४)} 'त्यावापृथिव्यं^{४)} द्वियमाणमैन्द्रमुपसाग्यमानं^{५)} 'त्र-
 लायोपसन्नमग्नेयी^{६)} समियां^{७)} प्रथमामाहुतिमहौषं मामेव
 तत्स्वर्गे लोके ऽथां^{८)} 'यद्गार्हपत्यमवेक्षिषमस्य^{८)} लोकस्य
 संतत्यै^{९)} 'प्राजापत्योत्तराहुतिस्तस्मात्पूर्णतरा^{१०)} मनसैव
 सा^{११)} 'यद्भुवा सुचं^{११)} त्रिरुदञ्चमुदनेषं^{१२)} रुद्रास्तेनाप्रैषं^{१३)}
 यद्वर्हिषि सुचं^{१४)} निधायोन्मृज्योत्तरतः पाणि^{१५)} निर्मा-
 र्क्षमोषाधिवनस्पतींस्तेनाप्रैषं^{१६)} 'यद्वितीयमुन्मृज्य पित्र्युप-
 वीतं कृत्वा दक्षिणतः पितृभ्यः स्वधामकार्षं^{१७)} पितृस्ते-
 नाप्रैषं^{१८)} 'यत्प्रथमं प्राशिषं प्राणांस्तेनाप्रैषं^{१९)} 'यद्वितीयं
 गर्भास्तेन^{२०)} 'तस्मादनश्नतो गर्भा जीवन्ति^{२१)} 'यदन्ततः
 सर्वमेव प्राशिषं^{२२)} विश्वान्देवांस्तेनाप्रैषं^{२३)} 'यदप्रक्षालित-

१) पौष्ण E; २) Fehlt in E; ३) सावित्रम् fehlt in E; ४) °पृथिव्यां
 A pr. m.; B und C; ५) द्विय° A und E; ६) Sie! ७) समीयां E;
 समिया B; ८) धा यद्वा° B; ९) संतत्यै C und E; १०) प्राजापत्यो° B;
 ११) सुचं B; सुतं E; १२) So corr.; die hss. °मुदनेषं; १३) रुद्रास्ते° B;
 १४) द्युतं E; १५) पाणि E; १६) So corr.; A, B und E निर्मार्क्षमो°;
 C निर्मार्क्षमो°; १७) °मकार्ष B; १८) °नाप्रैष E; १९) प्राणांस्ते° A;
 २०) गर्भास्तेन B; २१) जीवन्ते B; २२) सर्वामवाप्राशिषं C; २३) विश्वा-
 न्देवास्ते° E.

योदकं सुचा न्यनैषं^{१)} सर्पेतरजनांस्तेनाप्रैषं^{२)} 'यत्प्रक्षालि-
तया^{३)} सर्पपुण्यजनांस्तेन^{४)} 'यदपरेणारुवनीयमुदकं सुचा
न्यनैषं गन्धर्वाप्सरसस्तेनाप्रैषं^{५)} यत्स्रुवं^{६)} स्रवं च प्रत्यता-
प्सं^{७)} सप्तर्षींस्तेनाप्रैषं^{८)} 'यद्वात्रौ सुग्दण्डमवामार्क्षं^{९)} ये रात्रौ
संविशन्ति दक्षिणांस्तानुदनैषं^{१०)} 'यत्प्रातरुदनार्क्षं^{११)} ये प्रातः
प्रव्रजन्ति दक्षिणांस्तानुदनैषमिति^{१२)} ब्राह्मणम्' ॥ १२ ॥

एवमेवैतद्गो यथा भवानारु^{१३)} पृच्छामि त्वेव^{१४)} भव-
त्तमिति^{१५)} 'पृच्छ प्राचीनयोग्येति^{१६)} 'यस्य सायमग्नय उपसमा-
हिताः स्युः सर्वे ज्वलयेयुः^{१७)} प्रक्षालितानि यज्ञपात्रा-
ण्युपसन्नानि^{१८)} स्युरथ चेद्दक्षिणाग्निरुद्धायात्किं वा ततो
भयमागच्छेदिति^{१९)} क्षिप्रमस्य पत्नी प्रैति यो ऽविद्वाज्जुहोति^{२०)}
विद्यया त्वेवाहुमभिजुहोमीति^{२१)} 'का ते विद्या का
प्रायश्चित्तिरिति^{२२)} 'गार्हपत्यादधि दक्षिणाग्निं प्रणीय प्राचो^{२३)}
ऽङ्गारानुद्धृत्य प्राणापानाभ्यां^{२४)} स्वाहेति जुहुयादथ^{२५)} प्रा-
तर्यथास्थानमग्नीनुपसमाधाय यथापुरं जुहुयात्सा^{२६)} मे

१) न्यनैष E; २) °लितयो B; ३) °नंजेन B; ४) यत्स्रुवं E;
५) प्रत्यताप्स B; ६) So corr. °वमार्क्ष A und B; °वमार्क्ष C und E;
७) So corr.; die has. °नुनैष; ८) Vgl. 6; ९) Vgl. 7; १०) त्वेवं
B; त्वेवो E; ११) ज्वलयेयु E; १२) °सन्नानि E; सन्नानि C; १३) °हो-
मिति C; १४) प्राचो C; १५) प्राणापानाभ्यां E; १६) Statt जुहुयाद्
erwartet man hier und an den folgenden Stellen जुहुयान्; १७) जुहु° C.

विद्या' सा प्रायश्चित्तिरित्यथ चेद्वारुवनीय उद्वायात्किं वा
ततो भयमागच्छेदिति^{१)} 'क्षिप्रमस्य पुत्रः प्रैति^{२)} यो ऽवि-
द्वाञ्जुहोति' विद्यया त्वेवाहमभिजुहोमीति' का ते विद्या
का^{३)} प्रायश्चित्तिरिति' गार्हपत्याध्याह्नवनीयं प्रणीय^{४)}
प्रतीचो ऽङ्गारानुद्धृत्य^{५)} समानव्यानाभ्यां स्वहेति जुहुया-
दथ^{६)} प्रातर्यथास्थानमग्नीनुपसमाधाय^{७)} यथापुरं जुहुयात्सा
मे विद्या सा प्रायश्चित्तिरित्यथ चेद्वारुपत्य उद्वायात्किं
वा ततो भयमागच्छेदिति' क्षिप्रं गृहपतिः प्रैति यो
ऽविद्वाञ्जुहोति' विद्यया त्वेवाहमभिजुहोमीति^{८)} 'का ते
विद्या का प्रायश्चित्तिरिति^{९)} 'समस्मकमाह्वनीयं दक्षि-
णेन दक्षिणाग्निं परिकृत्य गार्हपत्यस्यायतने प्रतिष्ठाप्य
तत आह्वनीयं प्रणीय^{१०)} उदीचो ऽङ्गारानुद्धृत्योदानव-
पाभ्यां^{११)} स्वहेति जुहुयादथ प्रातर्यथास्थानमग्नीनुपसमा-
धाय^{१२)} यथापुरं जुहुयात्सा मे विद्या सा प्रायश्चित्तिरि-
त्यथ^{१३)} चेत्सर्वे अग्नय उद्वायेयुः किं वा ततो भयमागच्छे-

1) भयमा fehlt in B; 2) प्रैति C; 3) Fehlt in E; 4) प्रणीया
B; 5) गारानुद्धृत्य B und E; 6) °वाहृष B; 7) Von अग्नीन् bis
इत्यथ fehlt in A pr. man., B, C und E und diese haben statt इत्यथ,
इत्येवाथ; 8) तेवाह° E; 9) इति fehlt in E; 10) प्रणायेद् A pr.
man.; प्रणायेद् B; प्रणायेद् C; प्रणाये E; 11) गारानु° B und E;
12) Von अग्नीन् bis इत्यथ fehlt in A pr. m., B, C und E; und statt इत्यथ
haben die hss. इत्येवाथ; 13) Von इत्याथ bis त्वेवा° fehlt in E.

दिति' क्षिप्रं गृह्यतिः सर्वज्ञानि^{१)} जीयते यो ऽविद्वा-
 जुहोति' विद्यया त्वेवाहमभिजुहोमीति^{२)} ' का ते विद्या
 का प्रायश्चित्तिरित्यानुदुहेन शकृत्पिण्डेनाग्रायतनानि^{३)}
 परिलिप्य होम्यमुपसाध्याग्निं^{४)} निर्मथ्य प्राणापानाभ्यां स्वा-
 हा समानव्यानाभ्यां स्वाहोदानव्याभ्यां^{५)} स्वाहेति जुहु-
 यादथ प्रातर्यथास्थानमग्निनुपसमाधाय^{६)} यथापुरं जुहुयात्सा
 मे विद्या सा प्रायश्चित्तिरित्यथ चेन्नाग्निं जनयितुं^{७)}
 शक्नुयुर्न^{८)} कुतश्चन वातो वायात्किं वा ततो भयमा-
 गच्छेदिति' मोघमस्येष्टं च कृतं च भवति यो ऽविद्वा-
 जुहोति' विद्यया त्वेवाहमभिजुहोमीति' का ते विद्या
 का प्रायश्चित्तिरित्यानुदुहेनैव^{९)} शकृत्पिण्डेनाग्रायतनानि^{१०)}
 परिलिप्य होम्यमुपसाध्या वात^{११)} आ वातु भेषजमिति
 सूक्तेनात्मन्येव जुहुयादथ प्रातरग्निं^{१२)} निर्मथ्य यथास्था-
 नमग्निनुपसमाधाय^{१३)} यथापुरं जुहुयात्सा^{१४)} मे विद्या सा
 प्रायश्चित्तिरिति ब्राह्मणम्' ॥ १३ ॥

एवमेवैतद्गो भगवन्वथा भवानाहोपयामि त्वेव^{१५)}

- 1) सर्वज्ञानि A; सर्वज्ञानं C; 2) होमति B; 3) सकृत्पिण्डेनाग्रायतनानि E;
 4) उपसाध्याग्निं B; उपसाध्याग्निं C und E; 5) उपसाध्याग्निं C; 6) Vgl. Seite
 ८१ Note 12; 7) जनयितुं E; 8) शक्नुयुर्न B; शक्नुयुर्न C; शक्नुयुर्न E;
 9) अनुदुहे A und B; न्वान्तदुहे E; 10) शकृत्पिण्डेनाग्रायतनानि C;
 11) वातु C; 12) रग्नि E; 13) नग्निनुपसमाधाय B; 14) जुहुया-
 त्सा B; 15) त्वेव A und E; त्वे C.

भवत्तमित्येवं^{१)} चेन्नावक्ष्यो^{२)} मूर्धा ते व्यपतिष्यदिति^{३)} 'रुत तु ते तद्वक्ष्यामि^{४)} यथा ते न विपतिष्यतीति^{५)} ' यो रु वा एवंविद्वानश्नाति च पिबति च वाक्तेन तृष्यति' वाचि तृतायामग्निस्तृष्यत्यग्नौ तृप्ते पृथिवी तृष्यति 'पृथिव्यां तृतायां यानि पृथिव्यां भूतान्यन्वायत्तानि^{६)} तानि तृष्यन्ति' यो रु वा^{७)} एवंविद्वानश्नाति च पिबति च प्राणस्तेन तृष्यति' प्रणे तृप्ते वायुस्तृष्यति 'वायौ तृप्ते उत्तरिक्षं तृष्यत्यन्तरिक्षे^{८)} तृप्ते यान्यन्तरिक्षे भूतान्यन्वायत्तानि तानि तृष्यन्ति' यो रु वा एवंविद्वानश्नाति च पिबति च चक्षुस्तेन तृष्यति' चक्षुषि^{९)} तृप्त^{१०)} आदित्यस्तृष्यत्यादित्ये तृप्ते द्यौस्तृष्यति' दिवि^{११)} तृतायां यानि दिवि भूतान्यन्वायत्तानि^{१२)} तानि^{१२)} तृष्यन्ति^{१३)} ' यो रु वा एवंविद्वानश्नाति च पिबति च मनस्तेन तृष्यति^{१४)} ' मनसि तृप्ते चन्द्रमास्तृष्यति^{१५)} ' चन्द्रमसि तृप्त आपस्तृष्यत्यप्सु तृप्तासु यान्यप्सु भूतान्यन्वायत्तानि^{१६)} तानि तृष्यन्ति' यो रु वा एवंवि-

१) °त्येव A; २) वनूवक्ष्ये C; चेन्नावक्ष्य B; चेन्नावक्ष्य E; ३) °ष्यतीति A und E; °ष्यदिदिति C; ४) तद्वक्ष्यामि E; ५) व्यपति° A pr. m.; विपतीति E; ६) °यन्तानि E; ७) वः E; ८) तृष्यत्यन्तरिक्षे C; तृष्यत्यन्तरिक्षे E; ९) चक्षुषी A pr. m. und E; १०) तृप्त B; तृप्त C; ११) दिविस् B und E; १२) भूतानि C; १३) तृष्यन्ति E; १४) तृष्यन्ति E; १५) °ष्यन्ति E; १६) भूतान्वा° B.

द्वानश्नाति च पिबति च श्रोत्रं तेन तृप्यति ' श्रोत्रे तृप्ते
दिशश्चान्तर्देशाश्च तृप्यन्ति ' दिन्नु चान्तर्देशेषु च तृप्तेषु यानि
दिन्नु चान्तर्देशेषु च ^{१)} भूतान्यन्वायत्तानि ^{१)} तानि तृप्यन्ति '
यो ह वा एवंविद्वानश्नाति च पिबति च तस्यायमेव
दक्षिणः पाणिर्बुद्धः ^{२)} ' सव्य ^{३)} उपभृत्कण्ठो ध्रुवांश्च ^{४)} हविः '
प्राणा ज्योतीषि ^{५)} ' सदेष्टुं ^{६)} सदा कृतं सदाशितं ^{७)} पापित-
मग्निहोत्रं ^{८)} भवति य एवं वेद यश्चैवं विद्वानग्निहोत्रं
नुहोतीति ब्राह्मणम् ' ॥ १४ ॥

प्रियमेधा ह वै भरद्वाजा यज्ञविदो मन्यमानास्ते ह
स्म न कञ्चन ^{९)} वेदविदमुपयन्ति ' ते सर्वमविदुस्ते सहैवा-
विदुस्ते ऽग्निहोत्र ^{१०)} एव न समवदन्त ^{११)} ' तेषामेकः
सकृदग्निहोत्रमनुहोद्विरेकस्त्रिरेकस्तेषां ^{१२)} यः सकृदग्निहो-
त्रमनुहोत्तमितरावपृच्छतां ^{१३)} कस्मै त्वं नुहोषीत्येकधा वा
इदं सर्वं प्रजापतिः ' प्रजापतय एवाहं सायं नुहोमीति
प्रजापतये प्रातरिति ' तेषां यो द्विरनुहोत्तमितरावपृच्छतां

१) चक्षुतान्यन्वा° A; २) °र्बुहु A pr. man. und B; बुहः E; ३) सव्य
E; सव्यं C; ४) ध्रुवान् C; ५) ज्योतीषि B; ज्योतींसी A pr. m.;
६) सदेष्टुं C; सदेष्टी E; ७) सदाशितं E; ८) पाहितम्° A; पापितम्° E;
९) So corr.; die hss. कञ्चना; १०) So corr.; die hss. ऽग्निहोत्रम्;
११) So corr.; die hss. समवदयन्त; १२) त्रिरेकस् fehlt in E; १३) स-
कृदग्नि° B.

काभ्यां^{१)} त्वं जुहोषीत्यग्ने प्रजापतय^{२)} इति सायं सूर्याय
 प्रजापतय इति प्रातस्तौषां यस्त्रिजुहोत्तमितरावपृच्छतां
 केभ्यस्त्वं जुहोषीत्यग्ने प्रजापतये अनुमतय इति सायं
 सूर्याय प्रजापतये अग्ने^{३)} स्विष्टकृत इति प्रातस्तौषां यो
 द्विजुहोत्स आर्धोत्स भूयिष्ठो भवत्प्रजया चेतारौ^{४)} श्रिया
 चेतरावत्याक्रामत्तस्य^{५)} ह प्रजामितरयोः प्रजे^{६)} सजात-
 त्वमुपैतां^{७)} 'तस्माद्विर्होतिव्यं यजुषा चैव मनसा च' यामेव
 स ऋद्धिमाधोर्हितामधोति^{८)} य एवं वेद यश्चैवं^{९)} विद्वान-
 ग्निहोत्रं जुहोतीति ब्राह्मणम्' ॥ १५ ॥

स्वाहा वै कुतः संभूता' केन प्रकृता' किं वास्या
 गोत्रं^{१०)} 'कत्यक्षरा' कतिपदा' कति वर्णा^{१०)} 'किंपूर्वाव-
 साना' क्व चित्स्थिता' किमधिष्ठाना' ब्रूहि स्वाहाया यदै-
 वतं त्वयं च' स्वाहा वै सत्यसंभूता' ब्रह्मणा^{११)} प्रकृता'
 लामगायनसगोत्रा^{१२)} 'द्वे अक्षरे' एकं पदं' त्रयश्च वर्णाः
 शुक्लः पद्मः सुवर्ण इति' सर्वच्छन्दसां^{१३)} वेदेषु समासभु-
 तैकोच्छ्वासा वर्णानि चत्वारो वेदाः शरीरे' षडङ्गान्यो-

1) का.यः C; 2) प्रजापत C; 3) Fehlt in B; 4) चेतारौ ist
 einmal zu viel; 5) चेतरावत्याक्राम° B; 6) So corr. nach Kathakam;
 die hss. haben प्रजासु यातव्यमुपेयातां; 7) So corr.; die hss. ऋद्धिमाधोर्हि-
 ता°; 8) यश्चैव E; 9) मात्रां B; 10) Fehlt in B und E;
 11) ब्रह्मणः A, C und E; 12) लामगायन° C; 13) °च्छन्दसि E.

पथिवनस्पतयो लोमानि 'चक्षुषी सूर्याचन्द्रमसौ' सा स्वा-
हा सा^{१)} स्वधा सैषा यज्ञेषु वषट्कारभूता प्रयुज्यते^{२)} 'तस्या
अग्निर्देवतं' ब्राह्मणो^{३)} रूपमिति ब्राह्मणम्' ॥ १६ ॥

अथापि कारवो ह नाम ऋषयो ऽल्पस्वा आसंस्तं
इममेकगुमग्निष्टोमं ददृशुस्तमाकुरंस्तेनायजत 'ते स्वर्ययुः'
स य^{४)} इच्छेत्स्वरियामिति^{५)} स एतेनैकगुनाग्निष्टोमिन यज्ञे-
तेति ब्राह्मणम्' ॥ १७ ॥

अथातः सवनीयस्य पशोर्विभागं व्याख्यास्याम^{६)} 'उद्धृ-
त्यावदानानि^{७)} हनू सजिह्वे^{८)} प्रस्तोतुः' कण्ठः^{९)} सका-
कुद्रः^{१०)} प्रतिहर्तुः' ज्येन^{११)} वक्ष^{१२)} उद्गातुर्दक्षिणं पार्श्वं
सांसमध्वर्योः^{१३)} 'सव्यमुपगानृणां' सव्यो ऽसः^{१४)} प्रतिप्र-
स्थातुर्दक्षिणा^{१५)} श्रोणिरथ्यास्त्री^{१६)} ब्रह्मणो 'ऽवरसक्यं^{१७)}
ब्राह्मणाच्छंसिन' ऊरुः^{१८)} पोतुः' सव्या श्रोणिर्हतिरवर-
सक्यं^{१९)} मैत्रावरुणस्योरुर्च्छावाकस्य^{२०)} 'दक्षिणा दोर्नेष्टुः'

1) Fehlt in C; 2) प्रयुज्यन्ते B; 3) ब्रह्मणो C; 4) य fehlt in C;
5) So corr.; A und C °स्वर्यामीति; B °स्वर्या योति; E °स्वर्यामिति; 6) व्या-
ख्यासाम E; 7) °वदानि E; 8) जिह्वे E; 9) कण्ठस्य B; 10) का-
कुद्रस्य B; 11) ज्येन B; 12) So corr.; alle hss. वक्ष; 13) सांस°
B und E; 14) सः B und E; 15) प्रतिप्रस्थातु° E; 16) ? sic;
17) ऽवरसक्यं C; °सक्यं A und C; °सच्छं B; 18) उरुः C; 19) Vgl.
17; 20) So corr.; die hss. °स्योद्वर्च्छावाकस्य.

सव्या सदस्यस्य^{१)} सटं^{१)} चानूकं च गृहपतेर्जाघनी^{२)} पत्न्या-
स्तां^{३)} सा ब्राह्मणेन प्रतिग्राहयति^{३)} वनिष्टुर्हृदयं वृकौ
चाङ्गुल्यानि^{४)} दक्षिणो बाङ्गराग्रीध्रस्य^{४)} सव्य आत्रेयस्य^{४)}
दक्षिणौ पादौ गृहपतेर्व्रतप्रदस्य^{५)} सव्यौ पादौ गृहपत्न्याः
व्रतप्रदायाः^{६)} सहैवैनयोरोष्ठस्तं गृहपतिरेवानुशिनष्टि^{७)}
मणिकाश्च^{८)} स्कन्धास्तिस्त्रश्च^{९)} कीकसा ग्रावस्तुतस्तिस्त्रश्चैव
कीकसा अर्धं चापानस्योन्नितुरंत^{१०)} ऊर्ध्वं चमसाध्वर्यूणां^{१०)}
क्लोमा^{११)} शमयितुः शिरः सुब्रह्मण्यस्य^{११)} यः श्वः सुत्या-
माह्वयते तस्य चर्म^{११)} तथा खलु षट्द्विंशत्संपचले^{१२)}
षट्द्विंशद्वदना गौः षट्द्विंशदक्षरा बृहती^{१३)} बार्हतो वै
स्वर्गो लोको^{१३)} बृहत्या वै^{१४)} देवाः स्वर्गे लोके यज्ञले^{१५)}
बृहत्या^{१६)} स्वर्गे लोके प्रतितिष्ठति^{१७)} प्रतितिष्ठति^{१८)}
प्रज्ञया^{१९)} पशुभिर्य^{२०)} एवं विभज्जले^{२१)} ज्य पदतो ऽन्य-
थाशीलिको^{२२)} वा पापकृतो वा हुतादो वान्यजना^{२३)}

- १) सटं B; २) °ज्ञोघनी B; ३) पत्न्यास्या C; ४) Sic; B वाङ्गु°;
५) °पदस्य B; ६) व्रतप्रदायाः B; ७) So corr.; die hss. haben
°रेवानुशिनष्टिः ८) मणिकाश्च B, C und E; ९) स्कन्धास्ति° B; १०) चापा-
नश्चोत्ते° A pr. m.; चापं नेस्यो E; ११) क्लोमा E; १२) °पचते C;
१३) बृहतिः B; १४) Fehlt in E; १५) यज्ञन्ते A; १६) बृहत्या C;
१७) So corr.; die hss. प्रतिष्ठति; १८) So corr.; die hss. प्रतितिष्ठति;
१९) प्रज्ञया E; २०) य fehlt in A, B und C; २१) विभज्जले C;
२२) °शीलिको B; २३) न्यजना C; वान्यजना E.

वा विमथीरन्नेवमेवैषां^{१)} पशुर्विमथितो भवत्यस्वर्ग्यो^{२)} 'देव-
भाजो^{३)} ह वा इमं^{४)} श्रुतश्रुतिः पशोर्विभगं विदां चकार'
तमु^{५)} गिरिजाय वाम्रव्यायान्यो मनुष्येभ्यः^{६)} प्रोवाच 'ततो
ऽयमवर्जानुष्येस्वासीदिति^{७)} ब्राह्मणम्^{८)} ' ॥ १८ ॥

अथातो दीक्षा 'कस्य स्विद्धेतोर्दीक्षित^{९)} इत्याचक्षते'
श्रेष्ठां धियं क्षियतीति^{१०)} 'तं वा एतं धीक्षितं सत्^{११)}
दीक्षित^{१२)} इत्याचक्षते परोक्षेण 'परोक्षप्रिया इव हि
देवा भवन्ति प्रत्यक्षद्विषः 'कस्य स्विद्धेतोर्दीक्षितो ऽप्रत्यु-
त्थायिको^{१३)} भवत्यनभिवादुक्तः प्रत्युत्थेयो^{१४)} ऽभिवाद्याो'
ये प्रत्युत्थेया^{१५)} अभिवाद्यास्त एनमाविष्टा^{१६)} भवत्यथर्वा-
ङ्गिरसस्तस्य किमाथर्वणमिति 'यदात्मन्येव^{१७)} जुह्वति न
परस्मिन्नेवं हाथर्वणानामदनसवानामात्मन्येव जुह्वति न
परस्मिन्त्रयास्य^{१८)} किमाङ्गिरसमिति 'यदात्मनश्च^{१९)} परेषां
च नामानि^{२०)} न गृह्णात्येवं ह तस्मिन्नासादात्मनश्चैव^{२०)}

- 1) So corr.; die hss. विमथी^०; 2) देवता यो C und E; 3) So
corr.; die hss. इमां; 4) So corr.; die hss. तामु; 5) मनुष्येभ्यः E;
6) So corr.; die hss. इवम^०; 7) ब्राह्मणम् C; 8) Von दीक्षित bis
धीक्षितं fehlt in B; 9) क्षियन्तीति C; क्षियती E; 10) सत् B;
11) दीक्षितं E; 12) So corr.; alle hss. ^०युको; 13) प्रत्युच्छेयो B;
14) प्रत्युच्छेया B; प्रत्युच्छेयो E; 15) ^०विष्टा B und C; 16) ^०त्मनेव E;
17) यस्मिन्^० B; 18) ^०त्मनश्चै B; 19) नाप्यति B; 20) आसाद् ? ? .

परेषां¹⁾ च नामानि न गृह्यन्ते²⁾ 'विचक्षणवतीं³⁾ वाचं
 भाषन्ते चनसितवतीं⁴⁾ विचक्षयन्ति⁵⁾ ब्राह्मणं चनसयन्ति⁶⁾
 प्राज्ञापत्यं⁷⁾ 'सैषा व्रतधुगथर्वाङ्गिरसस्तां⁸⁾ ह्यन्वायताः⁹⁾
 कस्य स्विद्धेतोर्द्विद्वितो ऽनाश्वन्नो¹⁰⁾ भवति नास्य नाम
 गृह्यत्यन्वस्थो¹¹⁾ नामस्थो¹²⁾ भवतीत्याहुस्तस्य ये ऽन्नमदन्ति
 ते ऽस्य पाप्मानमदत्यथास्य¹³⁾ ये नाम गृह्णन्ति¹⁴⁾ ते ऽस्य
 नाम्नः पाप्मानमप्राप्नोते¹⁵⁾ 'अपि वेदानां गर्भभूतो भवती-
 त्याहुस्तस्याज्ञातस्याविज्ञातस्याक्रीतसोमस्याभोजनीयं¹⁶⁾ भ-
 वतीत्याहुः¹⁷⁾ 'स दीक्षाणां प्रातर्जायते सोमं क्रीणन्ति तस्य
 ज्ञातस्य विज्ञातस्य क्रीतसोमस्य¹⁸⁾ भोजनीयं¹⁹⁾ भवतीत्या-
 हुः²⁰⁾ 'कस्य स्विद्धेतोः संसवाः परिजिह्वीर्षिता²¹⁾ भवन्ति²²⁾
 यतरो वीर्यवत्तरो²³⁾ भवति²⁴⁾ स परस्य यज्ञं²⁵⁾ परिमु-
 ष्णाति²⁶⁾ 'कस्य स्विद्धेतोर्द्विदे न ध्यायेत्संस्थिते²⁷⁾ नाधी-
 यीतेति²⁸⁾ 'संसवस्यैव हेतोरिति²⁹⁾ विद्योतमाने स्तनयत्यथो

1) परेषा B; 2) गृह्यन्तो A; 3) °वती E; 4) विचक्षयेति E;
 5) न च सयन्ति B; 6) प्राज्ञापतिं E; 7) Die hss. ता; 8) ह्यन्वायताः
 B; °यन्ताः E; 9) नाश्वन्नो C; 10) गृह्यत्य° C und E; 11) नामस्थो
 E; 12) °थास्या A; 13) गृह्णन्ति E; 14) °सोमस्यभोजनीयं E;
 15) क्रीतसोम E; 16) भोजनी E; 17) °होर्षिता C; 18) भवन्ति C;
 19) वीर्यवत्तमो C; 20) भव B; भवती E; 21) यज्ञ E; 22) परिमुष्णाति
 B; 23) ध्याये संस्थिते C; ध्याये संस्थिते B; 24) नाधीयेतेति C; नाधी-
 यीतेति B.

वर्षति वायव्यमभिषुण्वन्ति वै देवाः सोमं^{१)} च भक्षयन्ति ' तदभिषुण्वन्ति ब्राह्मणाः शुश्रुवांसो^{२)} ऽनूचानास्तेषां सर्वरसभक्षाः पितृपितामहा भवन्ति ' स दैवे न ध्यायेत्संस्थिते^{३)} नाधीर्येति^{४)} ब्राह्मणम् ' ॥ ११ ॥

समावृत्ता^{५)} आचार्या निषेदुस्तान्ह यज्ञो दीक्षिष्यमाणान्ब्राह्मणद्वयं^{६)} कृत्वोपोदियायेत्यं^{७)} चेदो ऽयसमवत्सुहृन्त^{८)} वो ऽहं मध्ये दिक्षा इति ' त ऊचुर्नैव^{९)} वा विद्वान् ज्ञानीमः^{१०)} ' को ह्रीद्विज्ञायमानेन^{११)} सह दीक्षिष्यतीति^{१२)} ' यन्विदं दीक्षिष्यध्वे भूयो न दीक्षिष्यध्वे ' ऽथ वा उ एकं दीक्षयिष्यथ^{१३)} सं वै तर्हि मोक्षिष्यथ ' मोक्षिष्यति^{१४)} वो यज्ञः ' सर्वे ते दीक्षयिष्यथेत्यं^{१५)} वा उ एकं^{१६)} दीक्षयिष्यथ ते वा अहीनत्विज्ञो गृहपतयो भविष्यथ^{१७)} ' ते तूष्णीं^{१८)} ध्यायन्त^{१९)} आसां चक्रिरे ' स होवाच ' किं नु तूष्णीमाध्वे ' भूयो वः पृच्छामः ' पृच्छतेति^{२०)} ' यन्विदं दीक्षिष्यध्व^{२१)} उपमये^{२२)} एतस्मिन्संवत्सरे मिथुनं

- 1) सोम E; 2) शुश्रु° A und E; शुश्रु° B; 3) ध्याये सं° B und C; 4) न ध्यायेतेति A pr. m.; नाधीर्येतेति C; 5) समावृत्त C; 6) So corr.; die hss. दीक्षिष्यमाणानां ब्रा°; 7) 'येच्छां B; 8) समवत्सुः ? ?; 9) ऊचुर्वैव A; 10) ज्ञानीम B; 11) ह्रीद्वि° B; 12) °ष्यतीति A und B; 13) दीक्षिष्य B; दीक्षयिष्यथ E; 14) °ष्यते C; 15) दीक्षयिष्यतेत्यथ C; 16) एक B; 17) भविष्य B; 18) तूष्णीं B; 19) ध्यायन्त B; 20) पृच्छयेति E; 21) °ष्यध्व E; 22) ? ? B. Ind. उपमेय.

चरिष्यथ नोपिष्यथेति' धिगिति होचुः' कथं नु दीक्षिता
 उपैष्यामो नोपैष्यामहा इति' ते वै ब्राह्मणानामभिमन्ता-
 रो^{१)} भविष्यथ^{२)} 'रेतो ह वो य एतस्मिन्संवत्सरे ब्रा-
 ह्मणास्तदभविष्यंस्ते^{३)} बोधिमता भविष्यथेत्यथ^{४)} वा उपे-
 ष्यामो नोपैष्यामहा इति' ते वै दीक्षिता अवकीर्णिनो
 भविष्यथ' न ह वै देवयानः^{५)} पन्था प्रादुर्भविष्यतीति'
 तिरो वै^{६)} देवयानः पन्था भविष्यतीति' ते वयं भगवत्त-
 मेवोपधावाम यथा स्वस्ति संवत्सरस्योदचं समप्रवामहा
 इति ब्राह्मणम्' ॥ २० ॥

स होवाच द्वादश ह वै वसूनि दीक्षितादुत्क्रामन्ति^{७)}
 न ह वै दीक्षितो ऽग्निहोत्रं जुहुयान्न पौर्णमासेन^{८)}
 यज्ञेन यजेत' नामावास्येनास्मिन्वसीत' न पितृयज्ञेन य-
 जेत^{९)} ' न तत्र गच्छेद्यत्र मनसा जिगमिषेन्नैव्या यजेत' न
 वाचा यथाकथाचिदभिभाषेत^{१०)} ' न मिथुनं चरेन्नान्नस्य^{११)}
 यथाकाममुपयुञ्जीत' न पशुबन्धेन यज्ञेन यजेत' न तत्र
 गच्छेद्यत्र चक्षुषा परापश्येत्कृष्णाजिनं वसीत' कुरीरं
 धारयेन्मुष्टी^{१२)} कुर्याद्दुष्टप्रभृतयस्तिस्र उच्छूयेन्मृगशृङ्गं

१) °भिमन्दारा A und B; २) भविष्यत E; ३) °भविष्यन्ति ते E;

४) भविष्यतेत्यथ E; ५) देवयानः C; ६) वो C; ७) दीक्षिता उत्क्रामन्ति E;

८) पूर्ण° C; ९) यजेत A; १०) °विभाषेत C; ११) So corr.; die hss.

°चरेन्नान्यस्य; १२) धारयेन्मुष्टी E.

गृहीयात्तेन कषेतांश्च यस्य दीक्षितस्य वाग्वायता स्यान्मुष्टी
वा विसृष्टौ^{१)} स एतानि जपेत् ॥ २१ ॥

अग्निहोत्रं च मा पौर्णमासश्च यज्ञः पुरस्तात्प्रत्यञ्चमुभौ
कामप्रौ भूवाक्षित्या सहाविशतां^{२)} 'वसतिश्च मामावा-
स्यश्च यज्ञः पश्चात्प्राञ्चमुभाविति^{३)} समानं' मनश्च मा
पितृयज्ञश्च यज्ञो दक्षिणत उदञ्चमुभाविति समानं' वाक्क्र
मेष्टिश्चोत्तरतो दक्षिणाञ्चमुभाविति समानं' रेतश्च माघ्रं
चेत ऊर्ध्वमुभाविति समानं' चक्षुश्च मा पशुबन्धश्च यज्ञो^{४)}
ऽमुतो ऽर्वाञ्चमुभौ कामप्रौ भूवाक्षित्या^{५)} सहाविशतामिति^{६)}
खलु रु वै दीक्षितो य आत्मनि वसूनि धत्ते न चैवास्य
का चनार्तिर्भवति न च यज्ञविष्कन्धमुपयात्यपहृति^{७)}
पुनर्मृत्युमंपाल्येति^{८)} पुनराज्ञातिं^{९)} 'कामचारो ऽस्य सर्वेषु
लोकेषु भाति य एवं वेद यश्चैवंविद्वान्दीक्षामुपैतीति
ब्राह्मणम्' ॥ २२ ॥

अथ यस्य^{१०)} दीक्षितस्यर्तुमतो ज्ञाया स्यात्प्रतिस्नावा^{११)}
प्रतिस्नावा^{१२)} सवृषवत्साया^{१३)} गोः^{१४)} पयसि स्थालीपाकं

१) विसृष्टौ A pe. m. und E; 2) साहाविशता B; 3) In A findet
man das ganze yajus; 4) यज्ञो C; 5) °क्षित्य E; 6) ? fehlt
etwas; 7) यज्ञविष्कन्ध° B; 8) So alle hss. °मर्त्येति wäre besser;
9) °ज्ञातिं B; °ज्ञात्यं U; 10) ऽयस्य B; 11) ? ? B स्यात्प्रतिस्नावा
१२) ? ?; 13) सारूप° A sec. m. und E; 14) गोः B.

अपयित्वाभिघार्योद्वास्योद्धृत्याभिहित्कृत्य गर्भवेदनपुंसवनैः
संपातवत्^{१)} कृत्वा तं परैव प्राश्नीयाद्वेतो वा अन्नं^{२)} '
वृषा हिकार' एवं ह्रीश्चरा या^{३)} दीक्षिताय^{४)} दीक्षिता^{५)}
ज्ञाया पुत्रं लभेतेत्येतेनैव^{६)} प्रक्रमेण^{७)} यजेतेति ब्राह्मणम् '
॥ २३ ॥

॥ इत्यथर्ववेदे गोपथब्राह्मणपूर्वभागे तृतीयः प्रपाठकः ॥

ओमयं^{४)} वै यज्ञो यो ज्यं पवते' तमेत ईप्सस्ति ये
संवत्सराय दीक्षन्ते^{५)} ' तेषां गृहपतिः प्रथमो दीक्षते' ज्यं
वै लोको गृहपतिरस्मिन्वा इदं सर्वं लोके प्रतिष्ठितं'
गृहपता उ एव सर्वे^{४)} सन्निष्ठाः प्रतिष्ठिताः' प्रतिष्ठाया^{७)}
एवैनं^{८)} तत्प्रतिष्ठित्यै^{९)} दीक्षन्ते^{१०)} ' ॥ १ ॥

अथ ब्रह्माणं^{११)} दीक्षयति ' चन्द्रमा वै ब्रह्माधिदैवं
मनो ज्यात्मं' मनसैव तदोषधीः^{१२)} संधाति' तद्या^{१३)}
ओषधीर्विद् स एव ब्रह्मोषधीस्तदनेन लोकेन^{४)} संधाति'
तस्मादितावत्तरेणान्यो न दीक्षेत^{१४)} ' स यदेतावत्तरेणान्यो

१) °तवत्त E; २) घृत् C; ३) So corr.; die hss. व; ४) Fehlt
in E; ५) So corr. die hss. °तो; ६) °लोकेनैव E; ७) प्रक्रमेण E;
८) दीक्षन्तो E; ९) ?? १०) दीक्षन्ते E; ११) ब्राह्मणां C;
१२) तदोषधीः C; १३) तद्य E; १४) दीक्षत B.

दीक्षितेनं तं लोकमोषधिभिर्व्यापादयेदृच्छोषुका^{१)} रु^{२)}
स्युस्तस्मादेतावत्तरेणान्यो न दीक्षित' ॥ २ ॥

अथोद्गातारं दीक्षयत्यदित्यो^{३)} वा उद्गाताधिदैवं च-
क्षुरध्यात्मं^{४)} पर्जन्य^{५)} आदित्यः^{६)} 'पर्जन्यादधि वृष्टिर्जायते'
वृष्टिरेव^{७)} तदोषधीः^{८)} संधाति^{९)} 'तस्मादेतावत्तरेणान्यो
न दीक्षित' स यदेतावत्तरेणान्यो दीक्षितेनं तं लोकं
वर्षेण व्यापादयेदवर्षुका^{१०)} रु स्युस्तस्मादेतावत्तरेणान्यो^{११)}
न दीक्षित' ॥ ३ ॥

अथ होतारं दीक्षयत्यग्निर्वै होताधिदैवं वाग्ध्या-
त्ममन्त्रं वृष्टिर्वाचं^{१२)} चैव तदग्निं चाग्नेन संधाति' तस्मा-
देतावत्तरेणान्यो न दीक्षित' स^{१३)} यदेतावत्तरेणान्यो दी-
क्षितेनं तं लोकमग्नेन व्यापादयेदशनायुका रु स्युस्तस्मा-
देतावत्तरेणान्यो न दीक्षित' ॥ ४ ॥

अथाध्वर्यु^{१०)} प्रतिप्रस्थाता दीक्षयति' वायुर्वा अध्वर्युर-
धिदैवं प्राणो ऽध्यात्ममन्त्रं वृष्टिर्वायुं^{११)} चैव^{१२)} तत्प्राणं
चाग्नेन संधाति' तस्मादेतावत्तरेणान्यो न दीक्षित' स

१) °व्यापादयेदृच्छो° B;

२) E fügt वा ein;

३) °दीप्त्यो E;

४) Corrupt;

५) Corrupt; man erwartet वृष्टिं तदोषधिवः संधाति;

६) °वर्षका B;

७) स्युस्तस्मादेतावत्तरेणान्यो B;

८) °वर्षाच E;

९) Von s

bis I 4. 5 fehlt in E;

१०) °ध्वर्यु E;

११) °वायु C und E;

१२) चैवं C.

येदेतावत्तरेणान्यो दीज्जितेमं तं लोकं प्राणेन व्यापादये-
त्प्रमायुका^{१)} कृ स्युस्तस्मादेतावत्तरेणान्यो^{२)} न दीज्जित'
॥ ५ ॥

अथ ब्रह्मणे ब्राह्मणाच्छंसिनं दीज्जयत्यथोद्गात्रे प्रस्तो-
तारं दीज्जयत्यथ^{३)} कृत्रे मैत्रावरुणं दीज्जयत्यथाध्वर्यवे
प्रतिप्रस्थातारं^{४)} नेष्टा दीज्जयति 'स हैनमन्वेतिषां^{५)} वै
नवानां कृत्तिमन्वितरे^{६)} कल्पते' नव वै प्राणाः 'प्रा-
णैर्यज्ञस्तायते^{७)} ' अथ ब्रह्मणे पोतारं दीज्जयत्यथोद्गात्रे^{८)}
प्रतिहर्तारं दीज्जयत्यथ कृत्रे ऽच्छावाकं दीज्जयत्यथाध्वर्यवे
नेष्टारमुन्नेता दीज्जयति 'स हैनमन्वथ ब्रह्मण आग्नेध्रं
दीज्जयत्यथोद्गात्रे सुब्रह्मण्यं दीज्जयत्यथ कृत्रे ग्रावस्तुतं
दीज्जयत्यथ^{९)} तमन्यः स्नातको वा ब्रह्मचारी वा दीज्जयति'
न पूतः^{१०)} पात्रयेदित्याहुः 'सैषानुपूर्व^{११)} दीजा^{१२)} ' तद्य
एवं दीज्जते दीज्जिष्यमाणा^{१३)} एव^{१४)} ते^{१५)} सन्निषां प्रा-
यश्चित्तं न विन्दते^{१६)} ' सन्निषां प्रायश्चित्तमनु तस्यार्धस्य

- १) व्यापद° A und C; २) स्युस्तस्मादेतावत् B; ३) °त्यथा A pr. m.;
°त्ययो C; ४) So corr.; die has. प्रतिप्रस्थातारं; E प्रतिप्रस्थातरे; ५) So
corr.; die has. °न्वेतिषां; ६) So corr. die has. कृत्तिमन्वितरे; ७) °स्ता-
यत B; ८) °गोद्गात्रे B; ९) °त्यथा C; १०) पुनः A; पूतः C;
११) सैषानुपूर्व B; °पूर्व C; १२) दीज्जते C; १३) दीज्जिष्य° A pr. m.;
१४) एवनेते C; १५) विन्दते A; विन्दते C.

योगक्षेमः कल्पते यस्मिन्नर्थे दीक्षन्त इति ब्राह्मणम् '

॥ ६ ॥

अद्याया वै देवा दीक्षणीयां^{१)} निरमिमतादितेः प्रा-
यणीयां^{२)} 'सोमात्क्रयं^{३)} 'विष्णोरातिथ्यमादित्यात्प्रवर्ग्यं^{४)} '
स्वधाया उपसदो 'अग्नीषोमाभ्यामौषवसथ्यमहः^{५)} 'प्रातर्या-
वज्यो देवेभ्यः प्रातरनुवाकं 'वसुभ्यः प्रातःसवनं 'रुद्रेभ्यो
माध्यंदिनं सवनमादित्येभ्यस्तृतीयसवनं 'वरुणादवभृथम-
दितिरुदयनीयां^{६)} 'मित्रावरुणाभ्यामनूचन्ध्यां^{७)} 'वष्टुस्त्वाष्ट्रं '
देवीभ्यो देविकाभ्यो^{८)} 'देवताहवीषि^{९)} 'कामाद्दशाति-
रात्रं^{१०)} 'स्वर्गाल्लोकादुदवसानीयां 'तद्वा एतदग्निष्टोमस्य
जन्म 'स य एवमेतदग्निष्टोमस्य जन्म वेदाग्निष्टोमेन^{११)}
सात्मा^{१२)} सलोको^{१३)} भूवा देवानप्येतीति^{१४)} ब्राह्मणम् '

॥ ७ ॥

अथ यदीक्षणीयया^{१५)} यज्ञते अद्वामिव तदेवीं^{१६)} देव-
तां यज्ञते 'अद्या देवी^{१७)} देवता^{१८)} भवन्ति^{१९)} 'अद्याया

१) दीक्षणीया E; दीक्षणीयां B; २) आयणीयां C; ३) सोमात्क्रयं B;

४) °प्रवर्ग्य B; ५) °थ्यमः E; ६) °नीयं E; ७) °चन्ध्यां B;

°चन्ध्यां C; ८) देकाभ्यो B; देवकाभ्यो E; ९) Man erwartet

देविकाहवीषि; १०) Wahrscheinlich कामादतिरात्रं; ११) देवाग्नि° E;

१२) Die hss. न आत्मा; १३) सलोका E; १४) देवानपीतीति E;

१५) यस्य दीक्षणीया° B; १६) तद्देवी A und B; तद्देवो E; १७) Fehlt

in B; देव E; १८) देवताय B; १९) भवति A, C und E.

देव्याः सायुज्यं सलोकतां यन्ति य एतदुपयन्त्यथ^{१)} यत्प्रा-
 यणीयया^{२)} यज्ञन्ते ऽदितिमेव तदेवौ देवतां यज्ञन्ते ' ऽदि-
 तिर्देवी देवता भवत्यदित्या^{३)} देव्याः^{४)} सायुज्यं^{५)} सलो-
 कतां यन्ति य एतदुपयन्त्यथ^{६)} यत्क्रयमुपयन्ति सोममेव
 तदेवं^{७)} देवतां यज्ञन्ते ' सोमो देवो द्यता भवन्ति ' सोमस्य
 देवस्य^{८)} सायुज्यं सलोकतां यन्ति य एतदुपयन्त्यथ^{९)}
 यदातिथ्यया यज्ञन्ते विष्णुमेव तदेवं^{१०)} देवतां^{११)} यज्ञन्ते '
 विष्णुर्देवो देवता भवन्ति^{१२)} ' विष्णोर्देवस्य सायुज्यं सलो-
 कतां यन्ति^{१३)} य^{१४)} एतदुपयन्त्यथ^{१५)} यत्प्रवर्ग्यमुपयन्त्या-
 दित्यमेव तदेवं^{१६)} द्यतां यज्ञन्ते ' आदित्यो देवो देवता
 भवत्यादित्यस्य^{१७)} देवस्य सायुज्यं सलोकतां यन्ति य
 एतदुपयन्त्यथ^{१८)} यदुपसदमुपयन्ति^{१९)} स्वधामेव तदेवौ^{२०)}
 देवतां यज्ञन्ते ' स्वधा देवी देवता भवन्ति^{२१)} ' स्वधाया
 देव्याः सायुज्यं^{२२)} सलोकतां यन्ति य एतदुपयन्त्यथ^{२३)}
 यदौपवसथ्यमकुरूपयन्त्यग्नीषोमाविव तदेवौ देवते यज्ञन्ते^{२४)} '

१) एतदुपयन् B; २) यथाणीया B; ३) भवत्यदित्या A, C und E;

४) Fehlt in B; ५) सायुज्य B; ६) एत उपयन् B; ७) एतदुम B;

८) तदेवम B; ९) भवन्ति A, C und E; १०) यन्ति B; ११) यदात
उप B;

१२) देवं fehlt in B; १३) Alle hss. haben भवत्यादि°;

१४) एतदुम B; १५) य उपयन् B; १६) तद्देवो B; १७) भवन्ति B;

१८) सायुज्य B; १९) एतमुप B; २०) यज्ञन्ते A, C und E; यज्ञन्तो B.

अग्नीषोमौ देवौ देवते भवन्ति' अग्नीषोमयोर्देवतयोः^{१)} सा-
युज्यं सलोकतां यन्ति य एतदुपयत्यथ यत्प्रातरनुवा-
कमुपयन्ति प्रातर्याव्ण एव तद्देवान्देवता^{२)} यजन्ते' प्रा-
तर्याव्णो देवा देवता भवन्ति^{३)} 'प्रातर्याव्णां देवानां
सायुज्यं सलोकतां यन्ति य एतदुपयत्यथ यत्प्रातःसवन-
मुपयन्ति वसूनेव तद्देवान्देवता^{४)} यजन्ते' वसवो देवा
देवता भवन्ति' वसूनां देवानां सायुज्यं सलोकतां यन्ति
य एतदुपयत्यथ यन्माध्यंदिनं सवनमुपयन्ति रुद्रानिव तद्दे-
वान्देवता यजन्ते' रुद्रा देवा देवता भवन्ति' रुद्राणां
देवानां सायुज्यं सलोकतां यन्ति य एतदुपयत्यथ यत्तृ-
तीयसवनमुपयत्यादित्यानेव तद्देवान्देवता^{५)} यजन्त' आ-
दित्या देवा^{६)} देवता भवत्यादित्यानां देवानां सायुज्यं
सलोकतां यन्ति य एतदुपयत्यथ यद्वभृथमुपयन्ति^{७)}
वरुणमेव तद्देवं देवतां^{८)} यजन्ते' वरुणो देवो देवता
भवन्ति^{९)} 'वरुणस्य देवस्य सायुज्यं सलोकतां यन्ति य
एतदुपयत्यथ यदुदयनीयया यजन्ते अदितिमेव तद्देवीं
देवतां यजन्ते' अदितिर्देवी देवता भवत्यादित्या^{१०)} देव्याः

- १) °देवयोः B und C; २) °देवतां C und E; ३) भवन्ति C und E;
४) °देवतां A pr. m., B und C; ५) °देवतां A und B; ६) Fehlt
in E; ७) Von उप° bis यदुदयनीयया fehlt in B; ८) देवता E;
९) भवन्ति A, B und C; १०) °दित्य E.

सायुज्यं सलोकतां यन्ति य एतदुपयन्त्यथ यदन्वन्ध्या^{१)}
यज्ञले मित्रावरुणाविव तदेवौ देवते यज्ञले^{२)} ' मित्राव-
रुणौ देवौ देवते भवन्ति^{३)} ' मित्रावरुणयोर्देवयोः सायुज्यं
सलोकतां यन्ति य एतदुपयन्त्यथ^{४)} यत्त्वाष्ट्रेण^{५)} पशुना
यज्ञले त्वष्टारमेव^{६)} तदेवं देवतां यज्ञले ' त्वष्टा देवो देवता
भवन्ति ' त्वष्टुर्देवस्य सायुज्यं सलोकतां यन्ति य एतदुप-
यन्त्यथ यदेविकारुविभिश्चरन्ति या एता उपसत्सु^{७)} भव-
न्त्यग्निः^{८)} सोमो विष्णुरिति देव्यो देविका देवता भवन्ति^{९)} '
देवीनां देविकानां^{१०)} देवतानां सायुज्यं सलोकतां यन्ति
य एतदुपयन्त्यथ यदृशातिरात्रमुपयन्ति^{११)} काममेव तदेवं
देवतां यज्ञले ' कामो देवो देवता भवन्ति ' कामस्य देवस्य
सायुज्यं सलोकतां यन्ति य एतदुपयन्त्यथ यदुद्वसानी-
यया यज्ञले स्वर्गमेव^{१२)} तल्लोकं देवं देवतां यज्ञले ' स्व-
र्गो लोको देवो देवता भवन्ति ' स्वर्गस्य लोकस्य देवस्य
सायुज्यं सलोकतां यन्ति य एतदुपयन्ति ' तद्वा एतदग्नि-
ष्टोमस्य जन्म ' स य एवमेतदग्निष्टोमस्य^{१३)} जन्म वेदात्तैव^{१४)}

१) °अन्ध्या B und C; २) So corr.; alle hss. यज्ञले; ३) So corr.;
alle hss. भवन्ति; ४) °यन्त्यथ B und E; ५) यत्त्वाष्ट्रेण A; ६) त्वा-
ष्टारमेव B; ७) So corr.; die hss. उपसत्सु; ८) भवत्यग्निः A pr. man.
und C; ९) भवन्ति B; १०) देविकानां E; ११) ? wachl. यदृतिरा-
त्रमुपयन्ति vgl. I 4. 7; १२) स्वर्गमेव B; १३) एवमेव तदग्निः^० E;
१४) वेदो ह्यैव E; वेदात्तैव C.

तदग्निष्टोमं स्वर्गे^{१)} लोके^{१)} प्रतितिष्ठति^{२)} 'प्रतितिष्ठति^{३)}
 प्रज्ञया यशुभिर्य एवं वेदाग्निष्टोमेन सात्मा^{४)} सलोको भूत्वा
 देवानप्येतीति ब्राह्मणम्' ॥ ८ ॥

अहोरात्राभ्यां वै देवाः प्रायणीयमतिरात्रं^{५)} निर्मि-
 मतार्थमासेभ्यश्चतुर्विंशमहर्त्रह्मणो^{६)} अभिप्लवं^{७)} क्षत्रात्पृथ-
 मग्नेरभिजितमद्भ्यः^{८)} स्वरसाम्नः^{९)} 'सूर्याद्विषुवत्तमुक्ता आ-
 वृत्ताः स्वरसामान' इन्द्राद्विजितमुक्तौ पृथ्वाभिप्लवौ'
 मित्रावरुणाभ्यां गवायुषी' विश्वेभ्यो देवेभ्यो दशरात्रं^{१०)}
 दिग्भ्यो दशरात्रिकं^{११)} पृथ्वं^{११)} षडहमेभ्यो लोकेभ्यश्चन्द्रो-
 मं^{१२)} अहं^{१३)} 'संवत्सरादशममहः' प्रज्ञापतेर्महाव्रतं' स्व-
 र्गालोकादुदयनीयमतिरात्रं^{१४)} तद्वा एतत्संवत्सरस्य जन्म'
 स य एवमेतत्संवत्सरस्य^{१५)} जन्म वेद संवत्सरेण^{१६)} सा-
 त्मा^{१७)} सलोको भूत्वा देवानप्येतीति^{१८)} ब्राह्मणम्' ॥ ९ ॥

अथ यत्प्रायणीयमतिरात्रमुपयत्यहोरात्रावेव तदेवौ

- १) स्वलोके B; स्वर्ग लोके E; २) So corr.; die has. प्रतितिष्ठति;
 ३) प्रतितिष्ठति B; fehlt in C; ४) न घाग्रा A, B und E; ५) °रात्र E;
 ६) C निर्मिमताभ्यां°, E °अतुर्विंशतिमहर्त्रह्मणो;
 ७) क्षत्रात्पृथ्वामं° E;
 ८) So corr.; die has. स्वरसामान;; ९) दशरात्र E; १०) दश-
 रात्रिकं E; ११) पृथ्वः B; १२) °चन्द्राम A, B und E; १३) अहं E;
 १४) स्वर्गालोके C; १५) एवमेवतात्° C; १६) °संवत्सरेण A;
 १७) न घाग्रा A sec. m.; न घाग्रा B; १८) देवानप्येतीति B.

देवते यज्ञते^{१)} 'ऽहोरात्रौ देवौ देवते भवन्ति^{२)} 'ऽहोरा-
 त्रयोर्देवयोः सायुज्यं सलोकतां यन्ति य एतदुपयन्त्यथ
 यच्चतुर्विंशमरूपयन्त्यर्धमासानिव^{३)} तद्देवान्देवता^{४)} यज्ञते '
 र्धमासा देवा देवता भवन्त्यर्धमासानां देवानां^{५)} सायुज्यं
 सलोकतां यन्ति य एतदुपयन्त्यथ यदभिप्लवमुपयन्ति ब्र-
 ह्माणमेव^{६)} तद्देवं देवतां यज्ञते 'ब्रह्मा देवो देवता
 भवन्ति^{७)} 'ब्रह्माणो देवस्य सायुज्यं सलोकतां यन्ति य
 एतदुपयन्त्यथ यत्पृथ्वमुपयन्ति क्षत्रमेव तद्देवं देवतां यज्ञते '
 क्षत्रं देवो^{८)} देवता भवन्ति^{९)} 'क्षत्रस्य^{१०)} देवस्य सायुज्यं
 सलोकतां यन्ति य एतदुपयन्त्यथ यदभिजितमुपयन्त्यग्नि-
 मेव^{११)} तद्देवं देवतां यज्ञते 'अग्निर्देवो देवता भवन्त्यग्निर्दे-
 वस्य^{१२)} सायुज्यं सलोकतां यन्ति य एतदुपयन्त्यथ यत्स्व-
 रसाम्न^{१३)} उपयन्त्येव तद्देवर्देवता^{१४)} यज्ञन्त आपो देव्यो
 देवता भवन्त्यपां देवीनां सायुज्यं सलोकतां यन्ति य
 एतदुपयन्त्यथ यद्विषुवत्तमुपयन्ति सूर्यमेव तद्देवं देवतां

1) Alle hss. यज्ञते; 2) Alle hss. भवन्ते; 3) °हृत्पय° C und E;
 4) °देवतां A pr. m.; B und C; 5) देवतानां E; 6) ब्रह्मा व C;
 7) भवन्ति A, C und E; 8) Fehlt in B; 9) So corr.; alle hss.
 भवन्ति; 10) क्षत्र E; 11) Von यद्भि° bis यत्स्वर्° fehlt in E; 12) So
 corr.; alle hss. भवन्त्य°; 13) °रसाम्न E; 14) °देवतो A; तद्देविं
 देवतां C; °देवतां E.

यज्ञते 'सूर्यो देवो देवता भवति'^{१)} 'सूर्यस्य देवस्य सा-
युज्यं सलोकतां यति'^{२)} य एतदुपयत्युक्ता आवृत्ताः स्व-
रसामानो' ज्य यदिश्चजितमुपयत्नीन्द्रमेव^{३)} तदेवं देवतां
यज्ञते 'इन्द्रो देवो देवता भवतीन्द्रस्य'^{४)} देवस्य सायुज्यं
सलोकतां यति य एतदुपयत्युक्तौ पृथ्वाभिप्रवाच्य य-
द्वायुषी उपयति मित्रावरुणावेव तदेवौ देवते यज्ञते^{५)} '
मित्रावरुणौ देवौ'^{६)} देवते^{७)} भवति^{८)} ' मित्रावरुणयो-
र्देवयोः सायुज्यं सलोकतां यति य एतदुपयत्यथ यद्-
शरात्रमुपयति विश्वानेव तदेवान्देवता^{९)} यज्ञते ' विश्वे
देवा देवता^{१०)} भवति ' विश्वेषां देवानां सायुज्यं सलोकतां
यति य एतदुपयत्यथ यद्दशरात्रिकं पृथं^{११)} षडरुमुपयति
दिश एव तदेवीर्देवता^{१२)} यज्ञते ' दिशो देव्यो^{१३)} देवता
भवति ' दिशां देवीनां सायुज्यं सलोकतां यति^{१४)} य
एतदुपयत्यथ यच्छन्दोमं अरुमुपयत्नीमानेव तत्सलोकान्दे-
वान्देवता^{१५)} यज्ञते ' इमे लोका देवा देवता भवत्येषां
लोकानां देवानां^{१६)} सायुज्यं सलोकतां यति य एतदु-

1) Alle has. भवति; 2) यति A; 3) °वतीन्द्रमेव B; 4) भवती°
A, B und C; 5) So corr.; die has. यज्ञते; 6) Fehlt in A;
7) देते A; 8) Die has. भवते; 9) Die has. °देवता; 10) देवता B;
11) पृथं B; 12) तद्देव्यो देवता B; °देवता C; 13) Fehlt in E;
14) यति A; 15) °वता C und E; 16) Fehlt in B.

पयस्त्र्यंश^{१)} यद्दशममहुरपयन्ति^{२)} संवत्सरमेव तदेवं देव-
 तां^{३)} यज्ञन्ते 'संवत्सरो देवो द्यवता भवन्ति^{४)} 'संवत्सरस्य
 देवस्य सायुज्यं सलोकतां यन्ति य एतदुपयस्त्र्यंश यन्म-
 ह्नात्रतमुपयन्ति^{५)} प्रजापतिमेव^{६)} तदेवं^{७)} देवतां^{८)} यज्ञन्ते '
 प्रजापतिर्देवो द्यवता भवन्ति^{९)} 'प्रजापतेर्देवस्य सायुज्यं
 सलोकतां यन्ति य एतदुपयस्त्र्यंश यदुदयनीयमतिरात्रमु-
 पयन्ति स्वर्गमेव^{१०)} तल्लोकं देवं देवतां यज्ञन्ते 'स्वर्गो
 लोको^{११)} देवो देवता भवन्ति^{१२)} 'स्वर्गस्य लोकस्य देवस्य
 सायुज्यं सलोकतां यन्ति य एतदुपयन्ति 'तद्वा एतत्संव-
 त्सरस्य जन्म 'स य^{१३)} एवमेतत्संवत्सरस्य जन्म वेदा-
 त्वैव^{१४)} तत्संवत्सरं^{१५)} स्वर्गे लोके प्रतितिष्ठति^{१६)} 'प्रति-
 तिष्ठति^{१७)} प्रजया पशुभिर्य एवं^{१८)} वेद 'संवत्सरेण सात्मा^{१९)}
 सलोको भूत्वा देवानप्येतीति ब्राह्मणम् ॥ १० ॥

स वा एष संवत्सरो ऽधिदैवं^{१८)} चाध्यात्मं च प्रति-
 ष्ठितः 'स य एवमेतत्संवत्सरमधिदैवं^{१९)} चाध्यात्मं च

- १) एतदुपयस्त्र्यंश C; २) गहदुपयन्ति C und E; ३) देवतां E; ४) Die
 hss. भवन्ति; ५) Fehlt in E; ६) Fehlt in E; B hat देवतां;
 ७) Die hss. भवन्ति; ८) स्वर्गमेव B; ९) लोके E; १०) Die hss.
 भवन्ति; ११) Fehlt in C; १२) वेदात्तैव E; १३) त्वं E;
 १४) So corr.; die hss. प्रतिष्ठति; १५) तिष्ठति B; १६) एव E;
 १७) स सात्मा A und B; १८) अधिदैव E; १९) एवमेतत् स C und E.

प्रतिष्ठितं वेद प्रतिष्ठति^{१)} 'प्रतिष्ठति^{२)} प्रज्ञया पशु-
भिर्य एवं वेद^{३)} ' ॥ ११ ॥

स वा एष संवत्सरो बृहतीमभिसंपन्नो ' द्वावक्षराव-
क्लां^{४)} षडहो^{५)} द्वौ पृथ्याभिप्लवौ^{६)} ' गवायुषी दशरात्रस्तथा
खलु षट्त्रिंशत्संपद्यते^{७)} ' षट्त्रिंशदवदाना^{८)} गौः^{८)} ' षट्त्रिं-
शदक्षरा बृहती ' बार्हतो वै स्वर्गो लोको ' बृहत्या वै
देवाः स्वर्गे लोके यज्ञते ' बृहत्या स्वर्गे लोके प्रतिष्ठ-
ति^{१)} ' प्रतिष्ठति^{२)} प्रज्ञया पशुभिर्य एवं वेद ' ॥ १२ ॥

स वा एष संवत्सरस्त्रिमहाव्रतश्चतुर्विंशे^{९)} महाव्रतं
विषुवति महाव्रतं महाव्रत एव महाव्रतं ' तं ह स्मैत-
मेवं विद्वांसः पूर्वे त्रिमहाव्रतमुपयन्ति^{१०)} ' ते तेजस्विन आ-
संतसत्यवादिनः संशितव्रता^{११)} ' य एनमद्य तथोपियुर्यथा-
मपात्रमुदक आसित्ते^{१२)} निर्मृत्येदेवं^{१३)} यज्ञमाना निर्मृ-
त्येरन्नुपर्युपयन्ति^{१३)} ' तथा ह्यस्य सत्येन तपसा व्रतेन चा-
भिजितमवरुद्धं^{१४)} भवति य एवं वेद ' ॥ १३ ॥

1) So corr.; die hss. प्रतिष्ठति; 2) Fehlt in B; 3) Die hss. स
वा एष संवत्सर in dieser und in sieben folgenden kaṇḍika's; 4) द्वाव-
क्षरा^० C und E; 5) षडहो B; षडहो C; 6) पृथ्याभि^० A pr. m.;
7) °पद्यते E; 8) Fehlt in E; 9) So corr.; alle hss. °विंशेन;
10) °यन्ते E; von °पयन्ति bis पात्रम् fehlt in B; 11) संशितव्रता A und C;
12) आसित्ते A; आशित्ते C; 13) So corr.; die hss. निर्मृत्ये^०;
14) याभिर्नि^० C.

अथ यच्चतुर्विंशमहुरुपेत्यानुपेत्य विषुवत्तं महाव्रत-
मुपेयात्कथमनागूर्त्यै^{१)} भवतीति 'यमेवामुं पुरस्ताद्विषुवतो
ऽतिरात्रमुपयन्ति तेनेति ब्रूयादभिप्लवात्पृथो निर्मितः'
पृथ्वादभिजिदंभिजितः स्वरसामानः 'स्वरसामभ्यो विषुवा-
न्विषुवतः^{२)} स्वरसामानः' स्वरसामभ्यो विश्वजिद्विश्वजितः
पृथ्वाभिप्लवौ 'पृथ्वाभिप्लवाभ्यां गवायुषी' गवायुष्या^{३)}
दशरात्रः^{४)} 'दशरात्रान्महाव्रतं^{५)} ' महाव्रतादुदयनीयो^{६)}
ऽतिरात्र^{७)} ' उदयनीयो^{७)} ऽतिरात्रः स्वर्गाय लोकायान्नाद्याय
प्रतिष्ठित्यै' ॥ १४ ॥

अथ यच्चतुर्विंशमहुरुपेत्यानुपेत्य^{८)} विषुवत्तं महाव्रत-
मुपेयात्कथमनागूर्त्यै^{९)} भवतीति 'यमेवामुं^{१०)} पुरस्ताद्विषु-
वतो ऽतिरात्रमुपयन्ति^{११)} तेनेति ब्रूयादभिप्लवात्पृथो नि-
र्मितः' पृथ्वादभिजिदंभिजितः^{१२)} स्वरसामानः' स्वरसामभ्यो
विषुवान्विषुवतः^{१३)} स्वरसामानः' स्वरसामभ्यो विश्वजि-
द्विश्वजितः पृथ्वाभिप्लवौ^{१४)} 'पृथ्वाभिप्लवाभ्यां गवायुषी'

1) So corr.; die has. °नाकूर्त्यै; 2) Von विषुवान्वि° bis पृथ्वा° fehlt in B; 3) गवायुष्यां B; 4) Fehlt in B; 5) So corr.; die has. दशरात्राय महाव्रतं; E °व्रत; 6) °उदयनीयाय A und B; 7) ऽतिरात्रायो-
दनीयो A und B; 8) °त्यनुपेत्य B; 9) So corr.; die has. °नाकूर्त्यै;
10) यमेवामु C; 11) ऽतिरित्रात्र° A; त्रित्रात्र° E; 12) अभिजित् fehlt in B und E; 13) °वचनः E; 14) °भिप्लो E.

मवायुभ्यां दशरात्रो^{१)} 'ज्य रु देवेभ्यो महाव्रतं न^{२)} तस्थे
 कथमूर्ध्वे^{३)} स्तोमैर्विषुवत्तमुपागातावृत्तैर्मामिति^{४)} ' ते देवा
 इक्षामिवासुरूप^{५)} तं यज्ञक्रतुं^{६)} ज्ञानीमो^{७)} य ऊर्ध्वस्तो-
 मो^{८)} येनैतदक्षरवाप्नुयामिति ' तत^{९)} एतं द्वादशरात्रमूर्ध्व-
 स्तोमं ' ददश्रुस्तमाक्षरंस्तेनायज्ञत ' तत एभ्यो ऽतिष्ठंस्ति-
 ठति^{१०)} ह्यस्मै महाव्रतं ' प्रतितिष्ठति^{११)} ' प्रतितिष्ठति
 प्रजया पशुभिर्य एवं वेद ' ॥ १५ ॥

अथ यच्चतुर्विंशमक्षरूपेत्यानुपेत्य विषुवत्तं महाव्रतमु-
 पेयात्कथमनागूर्ध्वे^{१२)} भवतीति ' यमेवामुं पुरस्ताद्विषुवतो
 ऽतिरात्रमुपयति तेनेति ब्रूयात्तदाहुः कति संवत्सरस्य
 पराक्ष्यहानि भवन्ति कत्यर्वाञ्चि ' तद्यानि सकृत्सकृदुपय-
 त्ति तानि पराक्ष्यथ यानि पुनः पुनरुपयन्ति तान्यर्वाञ्ची-
 त्येवैनान्युपासीरन्वडह्योर्ह्यावृत्तिमन्वावर्तन्ते^{१३)} ' ॥ १६ ॥

अथ यच्चतुर्विंशमक्षरूपेत्यानुपेत्य विषुवन्तं^{१४)} महा-
 व्रतमुपेयात्कथमनागूर्ध्वे^{१५)} भवतीति ' यमेवामुं पुरस्ता-

१) दशरात्रो C; २) नु A; ३) मूर्ध्वे E; ४) So corr.; die has. 'पागातां वृत्तै'; ५) ?; es kommt noch einige Malen in diesem Texte vor; ६) यज्ञक्रतुं C und E; ७) ज्ञानीमो E; ८) स्तोमो A, B und E; ९) तत C; १०) ऽतिष्ठंस्तिठति B; ११) So corr.; die has. प्रतितिष्ठति; १२) So corr.; die has. 'नागूर्ध्वे'; १३) 'येवैनानां मुपयो' A, B, C; १४) विषुवन्त E; १५) So corr.; die has. 'नागूर्ध्वे'.

द्विषुवतो ऽतिरत्रमुपयन्ति^{१)} तेनेति ब्रूयादभिप्लवं पुरस्ता-
 द्विषुवतः पूर्वमुपयन्ति 'पृथ्वमुपरिष्ठात्पिता वा अभिप्लवः
 पृत्रः पृथ्वस्तस्मात्पूर्वे वयसि पुत्राः पितरमुपजीवन्ति'
 पृथ्वं^{२)} पश्चाद्विषुवतः पूर्वमुपयन्त्यभिप्लवमुपरिष्ठात्पिता वा
 अभिप्लवः 'पुत्रः पृथ्वस्तस्मादुत्तमे वयसि पुत्रान्पितोपजी-
 वति^{३)} य एवं वेद' तदप्येतदुचोक्तं शतमिन्नु शरदो अन्ति
 देवा यत्रा नश्चक्रा जरसं तनूनाम्^{४)} । पुत्रासो यत्र पितरो
 भवन्ति मा नो मध्या रीरिषतायुर्गन्तोरित्युप ह वा
 एनं पूर्वे वयसि पुत्राः पितरमुपजीवन्त्युपोत्तमे वयसि
 पुत्रान्पितोपजीवति^{५)} य एवं वेद' ॥ १७ ॥

अथ हैव महासुपर्णस्तस्य यान्पुरस्ताद्विषुवतः षण्मा-
 सानुपयन्ति स दक्षिणः^{६)} पक्षो^{७)} 'अथ यानावृत्तानुपरि-
 ष्ठात्पदुपयन्ति स उत्तरः पक्षः^{८)} 'आत्मा वै संवत्सरस्य
 विषुवानङ्गानि^{९)} पक्षौ 'यत्र वा आत्मा तत्पक्षौ 'यत्र वै
 पक्षौ तदात्मा 'न वा आत्मा पक्षावतिरिच्यते^{१०)} 'नो
 पक्षावात्मानमतिरिच्येते^{११)} इत्यैवमु हैव तदपरेषां स्वि-

१) त्रिरात्र° A; २) पृथ्वं C; ३) °जीवन्ति A und B; ४) तनूनाम् E;

५) °जीवन्ति A, B und E; ६) दक्षिणतः E; ७) पक्षो B; ८) Fehlt
 in B; ९) विषुवानाङ्गानि B und C; १०) So corr.; die hss. °च्येते;

११) So corr.; die hss. °रिच्यन्त .

दितमङ्गा^{१)} परेषामित्यपरेषां चैव परेषां चेति ब्रूयात्'
॥ १८ ॥

तदाङ्ग्यद्वादश मासाः संवत्सरो ऽथ^{२)} हैतद्वह्नि-
प्रयामेति^{३)} 'यद्विषुवतमपरेषां स्वदितमङ्गां परेषामित्यप-
रेषां चैव परेषां चेति ब्रूयादात्मा वै संवत्सरस्य विषु-
वानङ्गानि नासा^{४)} 'यत्र वा आत्मा तदङ्गानि' यत्राङ्गानि
तदात्मा 'न वा^{५)} आत्माङ्गान्यतिरिच्यते^{६)} नो ऽङ्गान्या-
त्मानमतिरिच्यन्त इत्येवमु हैव तदपरेषां स्वदितमङ्गां^{७)}
परेषामित्यपरेषां चैव परेषां चेति ब्रूयात्स वा एष सं-
वत्सरः' ॥ १९ ॥

तदाङ्गः कथमुभयतोऽज्योतिषो ऽभिप्लवा अन्यतरतोऽज्यो-
तिः^{८)} पृथ्वा इत्युभयतोऽज्योतिषो वा इमे लोका^{९)} अग्निनेत
आदित्येनामुत इत्येष रु वा एतेषां ज्योतिर्य एनं^{१०)}
प्रमृदीव^{११)} तपति 'देवचक्रे रु वा एते पृथ्व्यप्रतिष्ठिते^{१२)}
पाप्मानं तृरुती^{१३)} परिप्लवेते^{१४)} तस्य एवं विदुषां दी-
क्षितानां पापकं कीर्तयदेते^{१५)} एवास्य तदेवचक्रे शिर-

1) Corrupt!; 2) हैतद्वह्नि° A und E; 3) So corr.; die has.
मासाः; 4) वात्मा° E; °रिच्येते B und E; 5) स्वदितिमङ्गां B;
6) अन्यतरतोऽज्योतिः B, C und E; 7) लोको E; 8) ?; 9) ? ? B
प्रमृदीव; 10) पृथ्व्यं प्रति° B; पृथ्वः प्रति° C; 11) तृरुती B und C;
12) परिप्लवेते A; 13) So corr.; A, B und C °वेदेत; E °वेदेव.

श्रिन्दतो^{१)} 'दशरात्रमुद्भिः^{२)} ' पृथ्याभिप्लवौ चक्रे 'दशरात्र-
मुद्भिः^{३)} पृथ्याभिप्लवौ चक्रे तत्त्वं कुर्वन्निति ह स्माह^{४)}
वास्युस्तयो^{५)} स्तोत्राणि च शस्त्राणि च संचारयेत्^{६)}
संचारयेत्तस्मादिमे पुरुषे प्राणा^{७)} नाना सन्त एकोदया-
च्छरीरमधिवसति यत्र संचारयेत्प्रमायुको ह यत्रमानः
स्यादेष ह वै प्रमायुको यो ऽन्धो वा बधिरो वा '
नवाग्निष्टोमा मासि संपद्यन्ते 'नव वै प्राणाः^{८)} 'प्राणैर्य-
ज्ञस्तायत 'एकविंशतिरुक्थ्या 'एक^{९)} उक्थ्यः^{९)} षोडश्यन्नं
वा उक्थ्यो^{१०)} 'वोर्यं षोडश्येव^{११)} 'तथा^{१२)} ब्रूवा स्वर्गं
लोकमध्यारोहन्ति^{१३)} ' ॥ २० ॥

अथातो ऽङ्गामध्यारोहः 'प्रायण्यिनातिरात्रेणोदयनी-
यमतिरात्रमध्यारोहन्ति^{१४)} चतुर्विंशेन महाव्रतमभिप्लवेन
परमभिप्लवं 'पृथ्येन परं पृथ्यमभिजिताभिजितं^{१५)} स्वरसा-
मभिः परान्स्वरसामानो 'ज्यैतदहर्वाप्नुयामेति^{१६)} यद्वैषु-
वतमपरेषां^{१७)} स्विदितमङ्गां^{१८)} परेषामित्यपरेषां चैव

- 1) श्रिन्दतो B und E; 2) °मुद्भिः C; 3) °मुद्भि E; 4) Fehlt in E; 5) वास्युस्तयो B; वास्यस्तयो C; 6) संचारयेः A; 7) प्राणान् B; 8) Fehlt in B; 9) एकोक्थ्यः A und B; एकोक्थ्याः C; 10) उक्थ्यं B; 11) षोडश्यैव A; षोडशैव B; 12) So corr.; die hss. तथा; 13) A, B und C fügen noch zu: यदध्यारोहन्ति; 14) प्राणयेना° B; 15) पृथ्या-
नभि° C; 16) अयं हैतद्° B, C und E; 17) यद्वैषुवतपरेषां C; 18) स्विदितिमङ्गां B.

परिषां चेति ब्रूयात्स वा एष संवत्सरः' ॥ २१ ॥

अथातो ज्ञां निवाहः^{१)} 'प्रायणोयो अतिरात्रश्चतुर्विं-
शायान्ने निवहति' चतुर्विंशमहर्भिर्ब्रवायांभिर्ब्रवः पृ-
थ्वाय' पृथ्वा अभिजिति' अभिजित्स्वरसामभ्यः' स्वरसामानो
विषुवते' विषुवात्स्वरसामभ्यः' स्वरसामानो विश्वजिति'
विश्वजित्पृथ्वाभिर्ब्रवाभ्यां' पृथ्वाभिर्ब्रवौ^{२)} गवायुभ्यां' गवा-
युषी दशरात्राय' दशरात्रो महाव्रताय' महाव्रतमुदनीया-
यातिरात्रायोदयनीयो अतिरत्रः स्वर्गीय लोकायान्नाद्याय
प्रतिष्ठित्यै' ॥ २२ ॥

आदित्याश्च रु वा अङ्गिरसश्च^{३)} स्वर्गे लोके अस्पृशन्त
वयं पूर्वं स्वरेष्यामो^{४)} वयं पूर्वं इति' त आदित्या लघुभिः
सामभिश्चतुर्भि स्तोमैर्द्वाभ्यां पृथ्वाभ्यां स्वर्गं लोकमभ्यप्र-
वन्त' यदभ्यप्रवन्त तस्मादभिर्ब्रवो' अन्वच्च एवाङ्गिरसो
गुरुभिः सामभिः^{५)} सर्वे स्तोमैः सर्वैः पृथ्वीः स्वर्गं^{६)} लो-
कमभ्यस्पृशन्त' यदभ्यस्पृशन्त तस्मात्स्पृश्यस्ते^{७)} वा एतं
स्पृश्यं^{८)} सन्तं^{९)} पृथ्वी^{१०)} इत्याचक्षते^{११)} परोक्षेण' परो-

1) निवाहः A, C und E; 2) पृथ्वी^० A; 3) अङ्गिरसश्च B und E;
4) स्वरेष्यामो E; 5) Fehlt in B; लघुभिः E; 6) स्वर्ग B; 7) So
corr. तस्मात्स्पृश्यस्ते A und C; तस्मात्स्पृश्यस्ते E; तस्मात्स्पृश्यस्ते B;
8) स्पृश्यं B;
9) सन्तः C; 10) पृथ्वी A; पृथ्वा E und B; 11) Von इत्याचक्षते bis
निर्मित; fehlt in B.

क्षप्रिया इव हि देवा भवन्ति प्रत्यक्षद्विषो' अभिप्रवा-
 त्पृथ्वो निर्मितः' पृथ्वाभिजिदभिजितः^{१)} स्वरसामानः^{२)}
 स्वरसामभ्यो विषुवान्विषुवतः स्वरसामानः' स्वरसाम-
 भ्यो विश्वजिद्विश्वजितः पृथ्वाभिप्रवौ' पृथ्वाभिप्रवाभ्यां
 गवायुषी' गवायुर्भ्यां दशरत्रस्तानि ह वा एतानि यज्ञा-
 रण्यानि यज्ञकृन्तन्त्राणि^{३)} 'तेषां शतं शतं रथानान्यन्तरं'^{४)}
 तद्यथारण्यान्यावूढा^{५)} अशनापिपासे^{६)} ते पाप्मानं तृहती^{७)}
 परिप्रवेते' एवं^{८)} हवैते प्रप्रवन्ते ये विद्वांस^{९)} उपय-
 त्यन्^{१०)} ये विद्वांस^{११)} उपयन्ति तद्यथा प्रवाहात्प्रवाहं
 स्थलात्स्थलं समात्समं सुखात्सुखमभयादभयमुपसंक्रामन्ती-
 त्येवं^{१२)} हवैते संवत्सरस्योदृचं समप्रवामहा इति ब्रा-
 ह्मणम्' ॥ २३ ॥

प्रेदिर्ह वै कौशाम्बेयः कौसुरुबिन्दुरुदालक^{१३)} आरु-
 णौ^{१४)} ब्रह्मचर्यमुवास^{१५)} 'तमाचार्यः पप्रच्छ^{१६)} कुमार कति

१) अभिजित् fehlt in E; २) Fehlt in E; ३) ? ? A, B und C यज्ञकृन्तन्त्राणि; ४) Sie! B रथानां न्यन्तरं; E रथानान्यन्तरं; Ś. B. रथावूढा-
 न्यन्तरेण; ५) तद्यथारण्यां न्या° A; तद्यथारण्या° E; ६) यज्ञनाशपिपासे
 A pr. m.; यज्ञनापिपासे E; ७) So corr.; die has. तृहती; ८) एवं E;
 ९) विद्वांस B; विद्वांसम् A und C; १०) उपयत्य E; ११) विद्वांसम् A
 und C; १२) °क्रामत्येवं C; १३) कौसुरुबिन्दु° E; १४) आरुणो
 A, C und E; १५) So corr. nach Ś. B. XII 2. 2. 13; die has. °मुवाच;
 १६) पप्रच्छ B.

ते पिता संवत्सरस्याहान्यमन्यतेति^{१)} 'कति^{२)} त्वेवेति^{३)} ' दशेति होवाच ' दश वा इति होवाच ' दशाक्षरा वि-
रड्विराजो यज्ञः ' कति त्वेवेति ' नवेति होवाच ' नव वा
इति होवाच ' नव वै प्राणाः ' प्राणैर्यज्ञस्तायते^{४)} ' कति
त्वेवेत्यष्टेति^{५)} होवाचाष्टौ वा इति होवाचाष्टाक्षरा गा-
यत्री ' गायत्रो यज्ञः ' कति त्वेवेति सप्तेति होवाच ' सप्त
वा इति होवाच ' सप्त ह्न्दांसि ' च्छन्दोभिर्यज्ञस्तायते '
कति त्वेवेति ' षडिति होवाच ' षड्वा इति होवाच ' षड्वा
ऋतव ' ऋतूनामाप्त्यै ' कति त्वेवेति^{६)} ' पञ्चेति होवाच '
पञ्च वा इति होवाच ' पञ्चपद पङ्क्तिः ' पाङ्क्तो यज्ञः ' कति
त्वेवेति ' चत्वारि^{७)} होवाच ' चत्वारि वा इति हो-
वाच ' चत्वारो वै वेदा^{८)} ' वेदैर्यज्ञस्तायते ' कति त्वेवेति^{९)} '
त्रीणीति होवाच ' त्रीणि^{१०)} वा^{११)} इति^{१२)} होवाच ' त्रि-
षवणो वै यज्ञः ' सवनैर्यज्ञस्तायते ' कति त्वेवेति ' द्वे इति
होवाच ' द्वे^{१३)} वा इति होवाच ' द्विपद्वि पुरुषो ' द्विप्र-
तिष्ठः^{१४)} पुरुषः ' पुरुषो^{१५)} वै यज्ञः ' कति त्वेवेत्येकमिति

१) °न्यतेति A, B und C; २) So alle hss.; man erwartet es hier
nicht. Im Ś. Br. fehlt es; ३) प्राणैर्यज्ञे° E; ४) त्वेवेतिष्टेति E;
५) त्वेति B; ६) चत्वारि^{७)} B; ७) Fehlt in B; ८) B fügt
हो ein; ९) त्रीनि^{१०)} B; १०) द्वि C und E; ११) द्विप्रतिष्ठितः E;
१२) पुरुषो B.

होवाचैकं^{१)} वा इति होवाचाहुरहुरित्येव सर्वं संवत्सरं^{२)}

॥ २४ ॥

॥ इत्यथर्ववेदे गोपथब्राह्मणपूर्वभागे चतुर्थः प्रपाठकः ॥

ग्रोमभिप्रवः षडहः^{३)} षडहानि^{४)} भवन्ति ज्योतिर्गौ-
रायुर्गौरायुर्ज्योतिरभिप्रवः^{५)} पञ्चाहः^{६)} पञ्च होवाहानि
भवन्ति^{७)} षडहो^{८)} प्रथममहस्तदुत्तममहर्भिप्रवश्चतुरहश्च-
त्वारो^{९)} हि स्तोमा भवन्ति त्रिवृत्पञ्चदशः^{१०)} सप्तदश एक-
विंश^{११)} एवाभिप्रवस्यहस्यवावृत्तिर्ज्योतिर्गौरायुरभिप्रवो^{१२)}
अहो^{१३)} द्वे होव सामनी^{१४)} भवतो बृहद्वयंतरे^{१५)} एवाभि-
प्रव^{१६)} एकाह^{१७)} एकाहस्य हि^{१८)} स्तोमैस्तायते^{१९)} चतुर्णा-
मुक्थ्यानां^{२०)} द्वादश स्तोत्राण्यतिरिच्यते^{२१)} स सप्तमो ऽग्नि-
ष्टोमस्तथा^{२२)} खलु सप्ताग्निष्टोमा मासि संपद्यन्त इति
ब्राह्मणम् ॥ १ ॥

अथातो गाधप्रतिष्ठा^{२३)} समुद्रं वा एते प्रतरन्ति ये

१) होवाचैकैकं E; २) षडहानि C; षडहः षडहानि E; ३) ज्योति-
र्गौरायुर्गौ E; ४) Von पञ्चाहः bis चतुरहस्य^{५)} fehlt in E; ५) So corr.;
die hss. उपेय; ६) तुरहत्याश्चत्वारो E; ७) द्वा A pr. m.; ८) विं-
श A, B und C; ९) हस्यवावृत्ति^{१०)} B; १०) सामनी B; सामानी C
und E; ११) यंतरे A pr. m.; C und E; १२) निपुत्रं C; १३) Fehlt
in den hss.; १४) मुक्थ्याना E; १५) ऽग्निष्टोमास्तथा A; १६) नायध-
प्रतिष्ठ C.

संवत्सराय दीक्षन्ते' तेषां तीर्थमेव प्रायणीयो ऽतिरात्र-
 स्तीर्थेन हि प्रतरन्ति' तद्यथा समुद्रं तीर्थेन प्रतरेयुस्ता-
 दृक्तद्वाधं प्रतिष्ठा चतुर्विंशमर्ह्यथोपकक्षद्वं वा^{१)} कण्ठ-
 द्वं^{२)} वा यतो^{३)} विश्रम्य^{४)} प्रस्नायेयुस्तादृक्तत्प्रस्नेयो ऽभि-
 प्लवः' प्रस्नेयः पृथो' गाधं प्रतिष्ठाभिजिग्यथोपकक्षद्वं वा
 कण्ठद्वं^{५)} वा यतो विश्रम्य प्रस्नायेयुस्तादृक्तत्त्रिविद्वं
 एव प्रथमः स्वरसामा' ज्ञानुद्वो द्वितीयः' कुल्फद्वस्तृ-
 तीयो^{६)} ' द्वीपः^{७)} प्रतिष्ठा विषुवान्यथोपकक्षद्वं वा क-
 ण्ठद्वं वा यतो^{८)} विश्रम्य^{९)} प्रस्नायेयुस्तादृक्तत्कुल्फद्वं^{१०)}
 एव प्रथमो ऽर्वाकस्वरसामा^{११)} ' ज्ञानुद्वो द्वितीयो' नी-
 विद्वस्तृतीयो' गाधं प्रतिष्ठा^{१२)} विश्वजिग्यथोपकक्षद्वं वा
 कण्ठद्वं वा यतो विश्रम्य प्रस्नायेयुस्तादृक्तत्प्रस्नेयः पृथः
 प्रस्नेयो ऽभिप्लवः^{१३)} प्रस्नेये^{१४)} गवायुषी प्रस्नेयो दशरात्रो'
 गाधं प्रतिष्ठा महाव्रतं^{१५)} यथोपकक्षद्वं^{१६)} वा कण्ठद्वं
 वा यतो विश्रम्य प्रस्नायेयुस्तादृक्तत्तेषां^{१७)} तीर्थमेवोदय-

- 1) वा न B; 2) °द्वाधं E; 3) यतो E; 4) विश्रम्य E;
 5) कण्ठं द्वं B; 6) कुल्युद° A und E; कुल्युद° C; 7) So corr. nach
 Ś. Br.; die hss. द्वीपः; 8) युतो C; 9) द्विश्रम्य C; 10) °कुल्यु° A,
 B und E; °कुल्यु° C; 11) Von °र्वाकस्व° bis यथोपक° fehlt in B;
 12) प्रतिष्ठा C; 13) ऽभिः प्लवः A pr. m.; 14) So corr.; die hss.
 प्रस्नेयो; 15) महा व्रतं E; 16) °क्षद्वं E; 17) °तास्तेषां B.

नीयो ऽतिरात्रस्तथिनं कृष्यन्ति^{१)} तद्यथा समुद्रं तीर्थ-
नोदियुस्तादृशं ह स्मारु श्वेतकेतुरारुणैः संवत्सराय^{२)}
न्वहं दिक्षा इति तस्य ह पिता मुखमुदीक्ष्योवाच^{३)}
वत्थ^{४)} नु^{५)} त्वमायुष्मत्संवत्सरस्य^{६)} गाधप्रतिष्ठे^{७)} इति^{८)}
वेदेत्येतद् स्मृतद्विद्वानाहेति ब्राह्मणम् ॥ २ ॥

पुरुषो वाव संवत्सरस्तस्य पादविव प्रायणीयो ऽति-
रात्रः पादभ्यां हि^{९)} प्रयन्ति तयोर्व्यकुलं तदङ्गो रूपं
यत्कृष्णं तद्वत्त्रिर्नखानि नक्षत्राणां रूपं लोमान्योषधि-
वनस्पतीनामूत्र^{१०)} चतुर्विंशमहुरो^{११)} ऽभिप्लवः^{१२)} पृष्ठं^{१३)}
पृथः शिर^{१४)} एव त्रिवृत्त्रिवृतं क्षेत्रे शिरो भवति^{१५)}
त्वगस्थि मज्जा मस्तिष्कं ग्रीवाः पञ्चदशश्चतुर्दश क्षेत्रैत-
स्यां^{१६)} कट्वकराणि^{१७)} भवन्ति वीर्यं पञ्चदशं^{१८)} तस्मादा-
भिरपवीभिः^{१९)} सतीभिर्गुरुं^{२०)} भारं^{२१)} कुरुति तस्माद्ग्रीवाः

- १) कृष्यन्ति B; कृषन्ति E; २) So corr.; °संवत्सरस्य A und C;
संवत्सराय B und E; ३) °लोवाच C; ४) क्षेत्रमुत्तमानायुष्मान्त्व° B; alle
hss. °मान्संव°; ५) °तिष्ठेति E; ६) Fehlt in B; ७) लोमान्योषधि°
A pr. m.; °लोषधि वनस्प° C; °लोषधेवनस्प° E; ८) °विंशमहुरो E;
°शमहुरो B; °शमहुरो C; ९) निप्लव B; १०) पृष्ठं fehlt in alle hss.;
११) शिर E; १२) भवत् A, B und E; १३) दीक्षा wird im Sing.
und im Plur. gebraucht; १४) कट्वकराणि C; कट्वकराणि E;
१५) पञ्चदश E; १६) Die hss. तस्मादिदमाभिरपवीभिः; १७) °निर्गुरुं B;
१८) भारं B.

पञ्चदश ' उरः सप्तदशो ' ऽष्टावन्ये ^{१)} जत्रवो ^{२)} ऽष्टावन्य ' उरः सप्तदशं ^{३)} ' तस्मादुरः ^{४)} सप्तदश ' उदरमेकविंशो ^{५)} ' विंशतिर्ह्येवैतस्यान्तर उदरे कुन्तापानि ^{६)} भवत्युदरमेकविंशं ^{७)} ' तस्मादुदरमेकविंशः ' पार्श्वे त्रिणवस्त्रयोदशान्याः ^{८)} पार्श्वे त्रिणवे ^{९)} ' तस्मात्पार्श्वे ^{१०)} त्रिणवो ' अनूकं त्रयस्त्रिंशो ^{११)} ' द्वात्रिंशतिर्ह्येवैतस्य पृष्ठीकुण्डीलानि ^{१२)} भवत्यनूकं त्रयस्त्रिंशं ' तस्मादनूकं त्रयस्त्रिंशस्तस्यामेव ^{१३)} दक्षिणो बाहुर्भजित्तस्येमे दक्षिणे त्रयः प्राणाः स्वरसामान ' आत्मा विषुवांस्तस्येमे सव्ये त्रयः प्राणा अर्वाक्स्वरसामानस्तस्यायं ^{१४)} सव्यो बाहुर्विंशतिर्दुतौ पृथ्वाभिप्लवौ ' याववाच्चौ प्राणौ ते ^{१५)} गवायुषी ' अङ्गानि दशरात्रो ^{१६)} ' मुखं महाव्रतं ' तस्य हस्तावेवोदयनीयो अतिरात्रो ' हस्ताभ्यां क्युच्यन्ति ' ॥ ३ ॥

पुरुषो वाव संवत्सरस्तस्य प्राण एव प्रायणीयो अतिरात्रः ' प्राणेन हि प्रयति ' वागारम्भणीयमह्यं चदार-

- 1) ऽष्टावह्ये B; 2) जत्रवो A, B und C; 3) Fehlt in B;
 4) उरमेकविंशो E; 5) कुन्तापानि B; कुन्तापानि C; 6) भवत्यु^० B; Im E fehlt von त्रं तस्मा^० bis यस्त्रिंशो; 7) दशान्याः C; 8) पार्श्वान्याः A, B und E; 9) Von त्रयस्त्रिंशो bis त्रयस्त्रिंशस्त^० fehlt in B; 10) ? ?;
 11) अन्तस्मादमेव C; 12) अर्वाक्स्व^० B; 13) So corr.; die hss. तौ;
 14) दशरात्रा E.

भते^{१)} वागारभते 'वचिव तदारभते' तस्यायमेव दक्षिणः
 पाणिर्मिष्वस्तस्येदं प्रातःसवनमिदं माध्यंदिनं^{२)} सवन-
 मिदं तृतीयसवनं 'गायत्र्या आयतने' तस्मादियमस्यै^{३)}
 वृषिष्ठा 'तस्येदं प्रातःसवनमिदं माध्यंदिनं सवनमिदं
 तृतीयसवनं' त्रिष्टुभ^{४)} आयतने 'तस्मादियमस्यै^{५)} वरिष्ठा^{६)}
 तस्येदं प्रातःसवनमिदं माध्यंदिनं सवनमिदं तृतीयसवनं^{७)}
 जगत्या आयतने^{८)} 'तस्मादियमनयोर्वरिष्ठा' तस्येदं प्रातः-
 सवनमिदं^{९)} माध्यंदिनं सवनमिदं तृतीयसवनं' पञ्चा आ-
 यतने^{१०)} 'पृथुरिव वै पङ्क्तिस्तस्मादियमासां^{११)} प्रथिष्ठा^{१२)}
 तस्येदं प्रातःसवनमिदं माध्यंदिनं सवनमिदं तृतीयसवनं'
 विराज^{१३)} आयतने 'अत्र वै श्रीर्विराजनायमनायस्य^{१४)}
 श्रियो^{१५)} अवरुद्धौ 'तस्मादियमासां^{१६)} वरिष्ठा^{१७)} ' तस्येदं
 प्रातःसवनमिदं माध्यंदिनं सवनमिदं तृतीयसवनमतिह-
 न्दस^{१८)} आयतने^{१९)} 'अतिहन्दो^{२०)} वै हन्दसामायतनं'

- 1) 'मह्यपादा' C; 2) मध्यंदिनं E; 3) Man erwartet 'मासां';
 4) त्रिष्टुभ A pr. m.; und B; 5) Vgl. 3; 6) वरिष्ठा B und C;
 7) तृतीयं सवनं E; 8) आयतने A pr. m.; 9) प्रतिःसव^० E; 10) आय-
 तनी E; 11) पङ्क्तिं तस्मा^० E; 'वमासां' B; 12) Alle hss. प्रथिष्ठा;
 13) विराजा A pr. m. und B; 14) So corr.; die hss. श्रीर्विराजनायस्य;
 15) श्रियो B und E; 16) तस्माद्वय^० C; 17) वरिष्ठः B; 18) 'तिह-
 न्दस' A pr. m. und B; 19) आयतने C; 20) अतिहन्दो B.

तस्मादिदं^{१)} प्रथिष्ठं^{२)} फलकं^{३)} 'तस्येदं प्रातःसवनमिदं
 माध्यंदिनं सवनमिदं तृतीयसवनं' स^{४)} इतः^{४)} स^{४)} इतो^{४)}
 अभिप्रवः स^{५)} इत^{५)} आत्मा पृथः 'प्रवतीवाभिप्रवस्ति-
 ष्ठतीव पृथः' प्रवत इव खेवमङ्गिस्तिष्ठतीवात्मना^{६)} '
 तस्यायमेव^{७)} दक्षिणः कर्णो अभिजित्तस्य यदक्षिणमक्षः^{८)}
 शुक्लं^{९)} स प्रथमः स्वरसामा' यत्कृष्णं^{१०)} स द्वितीयो'
 यन्मण्डलं^{११)} स^{१२)} तृतीयो^{१२)} 'नासिके विषुवान्मण्डलमेव
 प्रथमो ऽर्वाकस्वरसामा^{१३)} ' यत्कृष्णं स द्वितीयो^{१४)} ' यच्छु-
 क्तं^{१५)} स तृतीयस्तस्यायं^{१६)} सत्यः कर्णो विश्वजिदुंतौ
 पृथ्वाभिप्रवौ ' याववाचौ प्राणौ ते गवायुषी ' अङ्गानि
 दशरात्रो^{१७)} ' मुखं महाव्रतं ' तस्योदान एवोदयनीयो^{१८)}
 अतिरात्र ' उदानेन क्युयन्ति^{१९)} ' ॥ ४ ॥

पुरुषो वाव संवत्सरः^{२०)} 'पुरुष इत्येकं' संवत्सर^{२१)}
 इत्येकमंत्र^{२२)} तत्समं 'द्वे अक्षरात्रे संवत्सरस्य' द्वाविमौ

- 1) तस्मादिदं C; 2) Die has. प्रथिष्ठं; 3) फलकं B; 4) So corr.;
 die has. सैतः सैतो; 5) Die has. सैत; 6) °वात्माना C; 7) तस्यायं° E;
 8) °यामलः B; 9) शुक्लः B; 10) Die has. यत्कृष्णं; 11) यन्मण्डलं
 A; यन्मण्डं B; 12) संतृतीया B; 13) °अर्वाकस्वर° B, C und E;
 14) द्वितीयो B; 15) यच्छुक्लं C; 16) तृतीयंस्त° E; 17) दशरात्री
 B, C und E; 18) °यनायो E; 19) °क्युयन्ति C; 20) °त्सरा B;
 21) So corr.; die has. संवत्सरं; 22) So corr.; die has. इत्येक इत्यत्र .

पुरुषे प्राणावित्यत्र^{१)} तत्समं^{२)} वा ऋतवः संव-
त्सरस्य^{३)} त्रय इमे पुरुषे प्राणा इत्यत्र तत्समं^{४)} षड्वा^{५)}
ऋतवः संवत्सरस्य^{६)} षडिमे पुरुषे प्राणा इत्यत्र तत्समं^{७)}
सप्त वा ऋतवः संवत्सरस्य^{८)} सप्तेमे^{९)} पुरुषे प्राणा इत्यत्र
तत्समं^{१०)} द्वादश मासाः संवत्सरस्य^{११)} द्वादशेमे पुरुषे प्राणा
इत्यत्र तत्समं^{१२)} त्रयोदश मासाः संवत्सरस्य^{१३)} त्रयोदशेमे
पुरुषे प्राणा इत्यत्र तत्समं^{१४)} चतुर्विंशतिर्धमासाः संव-
त्सरस्य^{१५)} चतुर्विंशो^{१६)} ज्यं^{१७)} पुरुषो^{१८)} विंशत्यङ्गुलिश्चतुरङ्गु-
ल्यत्र तत्समं^{१९)} षड्विंशतिर्धमासाः संवत्सरस्य^{२०)} षड्विंशो^{२१)}
ज्यं पुरुषः^{२२)} प्रतिष्ठे षड्विंशे^{२३)} इत्यत्र तत्समं^{२४)} त्रीणि च रु-
वै शतानि षष्टिश्च^{२५)} संवत्सरस्याहोरात्राणित्येतावत्त एव
पुरुषस्य प्राणा इत्यत्र तत्समं^{२६)} सप्त च रु^{२७)} वै शतानि
विंशतिश्च संवत्सरस्याहानि च रात्रयश्चेत्येतावत्त एव
पुरुषस्यास्थीनि^{२८)} च मज्जानश्चेत्यत्र तत्समं^{२९)} चतुर्दश च
रु वै शतानि चत्वारिंशच्च संवत्सरस्यार्धाह्वाश्चार्धरात्रय-
श्चेत्येतावत्त^{३०)} एव पुरुषस्य स्थूरा^{३१)} मांसानीत्यत्र^{३२)} त-
त्सममष्टाविंशतिश्च रु वै शतान्यशीतिश्च संवत्सरस्य

१) So corr.; die hss. प्राणा उत्पन्नः; २) Von त्रयो bis स्वेदायनानि
fehlt in B; ३) षड्वा E; ४) सप्तमे O; ५) मे E; ६) षड्विंशो E;
७) षड्विंशे E; ८) षड्वा E; ९) द्वे E; १०) पुरुषस्थीनि E;
११) संवत्सरस्यार्धार्ध^० E; १२) स्थूरा E; १३) मांसानी^० E.

पादाकाश्च पादरात्रयश्चेत्येतावन्त^{१)} एव पुरुषस्य स्नावा^{२)}
 वन्ध्या^{३)} इत्यत्र तत्समं^{४)} दश च ह वै सहस्राण्यष्टौ च
 शतानि संवत्सरस्य मुहूर्ता^{५)} इत्येतावन्त एव पुरुषस्य
 पेशशमरा^{६)} इत्यत्र तत्समं^{७)} यावन्तो मुहूर्ताः^{८)} पञ्चदश
 कृत्वस्तावन्तः प्राणा^{९)} यावन्तः प्राणाः पञ्चदश कृत्वस्ता-
 वन्तो ज्याना^{१०)} यावन्तो ज्यानाः पञ्चदश कृत्वस्तावन्तो^{११)}
 व्याना^{१२)} यावन्तो व्यानाः पञ्चदश कृत्वस्तावन्तः समाना^{१३)}
 यावन्तः समानाः पञ्चदश कृत्वस्तावन्त उदना^{१४)} यावन्त
 उदनाः पञ्चदश कृत्वस्तावत्येतादीनि^{१५)} यावत्येतादीनि
 तावत्येतर्हीणि^{१६)} यावत्येतर्हीणि^{१७)} तावन्ति^{१८)} स्वेदाय-
 नानि^{१९)} यावन्ति स्वेदायनानि तावन्ति क्षिप्रायणानि^{२०)}
 यावन्ति क्षिप्रायणानि तावन्तो रोमकूपा^{२१)} यावन्तो रोम-
 कूपाः पञ्चदश कृत्वस्तावन्तो^{२२)} वर्षतो धारास्तदेतत्क्रो-
 शशतिकं^{२३)} परिमाणं^{२४)} तदप्येतदुच्यते अमादन्वत्र परिव-
 र्तमानश्चरन्वासीनो^{२५)} यदि वा स्वपन्नपि । अहोरात्राभ्यां
 पुरुषः क्षणेन कति कृत्वः^{२६)} प्राणिति^{२७)} चापानिति^{२८)} च ।

१) पादरात्रय^० E; २) स्नावा C; स्नाव E; ३) ब्रिध्या E; ४) मुहूर्ता
 A; मुहूर्ता C; ५) शमरा E; ६) ०वन्तो E; ७) ०तादिनि A pr. m.;
 ८) यावन्तेतर्हीणि A, B und C; ९) B fügt ein सप्तरा कृतत्रः पितावन्ति;
 १०) स्वदाय^० B; ११) ०वन्तो A; ०वन्तो C und E; १२) ०देतक्रोशशतिकं
 C; १३) ०न्वासीनो E; १४) कृत्वा C; कृत्यः E; १५) प्राणिति B und E;
 १६) चापानिति B; चापानितिति E.

शतं शतानि परिवत्सराणामष्टौ च शतानि संवत्सरस्य^{१)}
 मुहूर्तान्यान्वदत्यहोरात्राभ्यां^{२)} पुरुषः समेन कति^{३)} कृत्वः
 प्राणिति^{४)} चापानिति^{५)} चेति ब्राह्मणम्' ॥ ५ ॥

संवत्सरस्य समता वेदितव्येति^{६)} ह स्माह वास्युरे-
 कमेव पुरस्ताद्विषुवतो ऽतिरात्रमुपयत्येकमुपरिष्ठात्त्रिंष-
 चाशतमेव पुरस्ताद्विषुवतो ऽग्निष्टोमानुपयन्ति त्रिषच्चा-
 शतमुपरिष्ठाद्विंशतिशतमेव^{७)} पुरस्ताद्विषुवत उक्थ्यानु-
 पयन्ति विंशतिशतमुपरिष्ठात्षडेव पुरस्ताद्विषुवतः षो-
 डशिन^{८)} उपयन्ति षडुपरिष्ठात्त्रिंशदेव पुरस्ताद्विषुवतः
 षडहानुपयन्ति त्रिंशदुपरिष्ठात्सैषा संवत्सरस्य समता' स
 य एवमेतां संवत्सरस्य समतां वेद संवत्सरेण सात्मा^{९)}
 सलोको भूत्वा देवानयेतीति ब्राह्मणम्' ॥ ६ ॥

अथातो यज्ञक्रमा' अग्न्याधेयमग्न्याधेयात्पूर्णाहुतिः^{१०)}
 पूर्णाहुतेरग्निकोत्रमग्निकोत्रादर्शपूर्णमासौ^{११)} दर्शपूर्णमासा-
 भ्यामाग्रयणमाग्रयणाच्चातुर्मास्यानि^{१२)} चातुर्मास्येभ्यः^{१३)} प-

- १) Fehlt in C und E; २) मुहूर्त^० A und B; मुहूर्तं न्यान्व^० C;
 ३) तति C; ४) प्राणति B; प्राणानि E; ५) चापानति A und B;
 ६) वेदितव्येति C; वेदितव्येति E; ७) ^०परिष्ठात्षडेव B; ^०परिष्ठाद्विंशतमेव E;
 ८) षोडशिनं B; ९) सा सात्मा A; स सात्मा B; १०) धेयाः पूर्णाहुतिः B;
^०हुतिः C; ११) पूर्णा^० C; दर्शपूर्णमासौ fehlt in C; १२) दर्शपूर्ण^० B;
 आग्रयणम् fehlt in B; ^०तुर्मास्यानि E; १३) चातुर्मास्येभ्यः B.

शुबन्धः 'पशुबन्धादग्निष्टोमो^{१)} ' अग्निष्टोमाद्राजसूयो ' राज-
सूयाद्वाजपेयो ' वाजपेयादश्वमेधो ' अश्वमेधात्पुरुषमेधः ' पुरु-
षमेधात्सर्वमेधः ' सर्वमेधादक्षिणावत्तो^{२)} ' दक्षिणावद्भ्यो
अदक्षिणा ' अदक्षिणाः सहस्रदक्षिणे प्रत्यतिष्ठस्ते^{३)} वा एते
यज्ञक्रमाः ' स य एवमेतान्यज्ञक्रमान्वेद यज्ञेन सात्मा^{४)}
सलोको भूवा देवानयेतीति^{५)} ब्राह्मणम् ' ॥ ७ ॥

प्रजापतिरकामयतानन्यमशुवीयेति^{६)} ' सो अग्निनाधाय
पूर्णाहुत्यायजत^{७)} ' सो अन्तमेवापश्यत्सो^{८)} अग्निहोत्रेणेष्टा-
न्तमेवापश्यत्स दर्शपूर्णमासाभ्यामिष्टान्तमेवापश्यत्स अग्र-
यणेनेष्टान्तमेवापश्यत्स^{९)} चातुर्मास्यैरिष्टान्तमेवापश्यत्स प-
शुबन्धेनेष्टान्तमेवापश्यत्सो अग्निष्टोमेनेष्टान्तमेवापश्यत्स^{१०)}
राजसूयेनेष्टा रज्जेति^{११)} नामाधत्त ' सो अन्तमेवापश्यत्स
वाजपेयेनेष्टा^{१२)} सम्राडिति नामाधत्त^{१३)} ' सो अन्तमेवापश्य-
त्सो^{१४)} अश्वमेधेनेष्टा स्वराडिति^{१५)} नामाधत्त ' सो अन्तमेवा-
पश्यत्स^{१६)} पुरुषमेधेनेष्टा विराडिति नामाधत्त ' सो अन्तमे-

- १) अग्निष्टोमो fehlt in B; २) णवतो A; ३) ऽतिष्ठस्ते B; ऽतिष्ठन्ति E;
४) स आत्मा A, B und E; ५) नप्यतीति A; देवा अप्ययेतीति B; ६) So
corr.; A ऽशुवीयेति; B ऽशुवीयेति; C ऽशुवीयेने; E ऽशुवीयेति; ७) So corr.; ऽन्ते
A, C und E; ऽन्ते B; ८) तमेवा C; तमेवा E; ९) आगृह्यणेने E;
आग्रयणेन स्नान्तमेवा B; १०) पश्यत्स E; ११) रज्जेति E; १२) ऽयेनेष्टा E;
१३) धत्ते C; १४) अन्तमेवा E; १५) स्वरडिति E; १६) अन्तमेवापश्यत्स A.

वापश्यत्स^{१)} सर्वमेधेनेष्ट्वा सर्वराडिति^{२)} नामाधत्त^{३)} सो
 ज्ञत्वेवापश्यत्सो ऽह्निर्दक्षिणावद्विरिष्ट्वान्तमेवापश्यत्सो^{४)}
 ऽह्निर्दक्षिणावद्विरिष्ट्वान्तमेवापश्यत्स^{५)} सत्तेणोभयतो-^{६)}
 ऽतिरात्त्रेणान्ततो ऽयजत^{७)} 'वाचं^{८)} ह वै होत्रे प्रायच्छ-
 त्प्राणमध्वर्यवे^{९)} चक्षुरुदात्रे मनो ब्रह्मणो^{१०)} ऽङ्गानि
 होत्रकेभ्य आत्मानं सदस्येभ्य^{११)} ' एवमानन्त्यमात्मानं दत्त्वा-
 नन्त्यमाप्नुत^{१२)} ' तथा दक्षिणा आनयत्ताभिरात्मानं^{१३)} नि-
 ष्क्रीणीय^{१४)} ' तस्मादितेन ज्योतिष्टोमेनाग्निष्टोमेनात्मनि-
 ष्क्रयणेन सहस्रदक्षिणेन^{१५)} पृष्ठशमनीयेन^{१६)} वरेत ' यो
 ह्यनिष्ट्वा^{१७)} पृष्ठशमनीयेन^{१८)} प्रैत्यात्मानं^{१९)} सो ऽनिष्क्री-
 य^{२०)} प्रैतीति^{२१)} ब्राह्मणम्' ॥ ८ ॥

यद्वै^{२२)} संवत्सराय संवत्सरसदो^{२३)} दीक्षिते कथमेषाम-

- 1) स fehlt in E; 2) सर्वाराडिति B; 3) °धत्त B und C;
 4) ऽह्निर्दक्षिणावद्वि° B; °न्त्वमेवापश्यत्सो C; 5) स fehlt in E; 6) °भवतो
 B; सत्तेणोभयते C; सत्तेणोभयते E; 7) So corr.; वजेत A und C; वजेत B;
 वजेत E; 8) वाच B; 9) °ध्वर्यवे B; °ध्वर्यवे E; 10) ब्रह्मणो E;
 11) सदस्येभ्य B; सदस्येभ्य E; 12) So corr.; दत्त्वानन्त्यमप्युयेति A; दत्त्वा-
 नन्त्यमप्युयेति B; दत्त्वानन्त्यमप्युयेति C; दत्त्वानन्त्यमप्युयेति E; 13) आनं यं ताभिरा-
 त्मानं E; आनयत्ता° B; 14) ?? 15) सहस्रं दक्षिणेन E; 16) पृष्ठशम° E;
 17) होनिष्ट्वा B; 18) पृष्ठशम° B; 19) प्रैत्यात्मानं B; 20) So corr.;
 निष्क्रीणीय A, B, C; निष्कृणीयती E; 21) प्रैति E; 22) यद्वैत्ये B;
 23) संवत्सरदो C; °रसदो E.

ग्रिहोत्रमनन्तरितं^{१)} भवति^{१)} 'व्रतेतेति^{१)} ब्रूयात्कथमेषां^{२)}
 दर्शो^{३)} ऽनन्तरितो^{३)} भवति 'दध्ना च पुरोडाशेन चेति
 ब्रूयात्कथमेषां पौर्णमासमनन्तरितं^{४)} भवत्याज्येन^{५)} च पु-
 रोडाशेन चेति ब्रूयात्कथमेषामाग्रयणमनन्तरितं भवति '
 सौम्येन चरुणेति ब्रूयात्कथमेषां^{६)} चातुर्मास्यान्यनन्तरि-
 तानि^{७)} भवन्ति 'पयस्येति^{८)} ब्रूयात्कथमेषां पशुबन्धो^{९)}
 ऽनन्तरितो भवति 'पशुना च पुरोडाशेन चेति ब्रूया-
 त्कथमेषां^{१०)} सौम्यो^{११)} ऽध्वरो^{११)} ऽनन्तरितो^{१२)} भवति 'ग्रहै-
 रिति ब्रूयात्कथमेषां^{१३)} गृहमेधो^{१३)} ऽनन्तरितो भवति '
 धानाकरम्भैरिति ब्रूयात्कथमेषां पितृयज्ञो ऽनन्तरितो भव-
 त्यौपासनैरिति^{१४)} ब्रूयात्कथमेषां मिथुनमनन्तरितं भवति '
 हिकारेनेति^{१५)} ब्रूयात्सैषा संवत्सरे यज्ञक्रतूनामपीति^{१६)} 'स
 य एवमेतां संवत्सरे यज्ञक्रतूनामपीति^{१७)} वेद^{१८)} यज्ञेन
 सात्मा^{१९)} सलोको^{२०)} भूत्वा देवानप्येतीति ब्राह्मणम् '
 ॥ १ ॥

- १) Fehlt in B; २) ब्रूयात् fehlt in B; ३) ऽनन्तरितो B;
 ४) पौषामनन्तरितो B; ५) भवन्तित्वा^० B; ६) ऽत्कथमेषां E; ७) चतु^० E;
 ८) पयसेति A, C und E; ९) पशू^० E; १०) ऽमेषो B; ११) ऽध्वरो E;
 १२) ऽनन्तरितो B und E; १३) Fehlt in E; १४) भवत्योपा^० C; ऽसनी-
 रिति E; १५) हिकारेनेति C; १६) So corr.; die hss. ऽमुपैति;
 १७) So corr.; ऽतूनामुपैति A; ऽतूनामुपैते B; ऽतूनां उपैति C; ऽतूनां मुपैति E;
 १८) A fügt संवत्सरेण ein; १९) स आत्मा A, B und E; २०) संलोको E.

देवा रु वै सहस्रसंवत्सराय दिदीक्षिरे^{१)} 'तेषां पञ्च
शतानि संवत्सराणां पर्युपेतान्वासन्नयेदं^{२)} सर्वं^{३)} शश्राम^{४)}
ये स्तोमा यानि पृष्ठानि यानि^{५)} शस्त्राणि' ते देवा
इहसामिवासुरूप^{६)} तं यज्ञक्रतुं^{७)} जानीमो यः सहस्रसं-
वत्सरस्य प्रतिमा^{८)} को हि तस्मै मनुष्यो यः सहस्रसंव-
त्सरेण यजेतेति^{९)} तदयातयाम^{१०)} मध्ये^{११)} यज्ञस्यापश्यंस्तेना-
यातयाम्ना^{१२)} या^{१३)} वेदे^{१४)} व्यष्टिरासीत्तां^{१५)} पञ्चस्वपश्यन्-
चि^{१६)} यज्ञुषि साम्नि^{१७)} शान्ते ऽथ धीरे^{१८)} ता वा^{१९)} एताः
पञ्च व्याकृतयो भवत्यो श्रावयास्तु^{२०)} श्रौषधज्ञ येयज्ञामरु-
वौषडिति^{२१)} ते दवा इहसामिवासुरूप^{२२)} तं यज्ञक्रतुं जा-
नीमो यः^{२३)} सहस्रसंवत्सरस्य^{२४)} प्रतिमा^{२५)} को^{२६)} हि^{२७)}
तस्मै^{२८)} मनुष्यो^{२९)} यः सहस्रसंवत्सरेण^{३०)} यजेतेति^{३१)} तत
एतं तापश्चितं^{३२)} सहस्रसंवत्सरस्यान्नस्वमपश्यंस्ते^{३३)} ह्येव

- १) दीक्षन्ते C; दीक्षते E; २) पर्युपेतां ग्रास^० B und C; ३) सर्व B;
४) So corr. nach Ś. Br., die has. सुसुबुः; ५) B fügt ज्ञानानि ein;
६) ? ? ७) °क्रतु B und E; ८) तदया fehlt in B; ९) मध्ये E;
१०) So corr. nach Ś. Br.; °याम्या पेदे A; °याम्या य पेदे B; °याम्या या पेदे
C; °याम्या वा पेदे E; ११) व्यष्टिरा^० A, B und E; १२) So corr.; die
has. °यज्ञदृचि; १३) साम्नि A, C und E; साम्ने B; १४) Fehlt in E;
C व; १५) अत्र^० A; अत्रया अन्तु B; १६) ? ?; १७) Fehlt in B;
१८) सहस्रं अस^० B; १९) यजेतेति B; यजेतेति C; यजेति E; २०) संकचरं
तापश्चितस्यान्नस्वमपश्यंस्ते E.

स्तोमा भवन्ति तानि पृष्ठानि तानि शस्त्राणि ' स^{१)} खलु
 द्वादश मासान्दीक्षाभिरेति^{२)} द्वादशमासानुपसद्भिर्द्वादशमा-
 सांत्सुत्याभिर्यथ यद्द्वादश मासान्दीक्षाभिरेति द्वादशमासा-
 नुपसद्भिस्तेनैतावद्यर्कवाप्नोत्यथ^{३)} यद्द्वादश मासांत्सुत्या-
 भिस्तेनेदं महदुक्त्यमवाप्नोति^{४)} ' ते देवा इहसामिवासु-
 रूप^{५)} तं^{६)} यज्ञक्रतुं ज्ञानीमो यः सहस्रसंवत्सरस्य^{७)}
 प्रतिमा ' को हि तस्मै मनुष्यो^{८)} यः सहस्रसंवत्सरेण^{९)}
 यजेतेति ' तत^{१०)} एतं^{११)} संवत्सरं^{१२)} तापश्चित्तस्याञ्जस्यमप-
 श्यंस्ते^{१२)} क्षेत्रे स्तोमा भवन्ति तानि पृष्ठानि तानि शस्त्रा-
 णि ' ते^{१३)} देवा इहसामिवासुरूप तं यज्ञक्रतुं ज्ञानीमो^{१४)}
 यः सहस्रसंवत्सरस्य^{१५)} प्रतिमा ' को हि तस्मै मनुष्यो
 यः सहस्रसंवत्सरेण^{१५)} यजेतेति^{१६)} ' तत एतं द्वादशाहं
 संवत्सरस्याञ्जस्यमपश्यंस्ते^{१७)} क्षेत्रे स्तोमा भवन्ति तानि
 पृष्ठानि^{१८)} तानि शस्त्राणि ' स खलु द्वादशाहं दीक्षाभिरेति
 द्वादशाहमुपसद्भिर्द्वादशाहं^{१९)} सुत्याभिर्यथ यद्द्वादशाहं दी-

- 1) Von स bis ते द्वा उह° fehlt in E; 2) मासा दीक्षा° B; 3) °वग्नि-
 र्कवाप्नोत्यथ B; 4) °मावाप्नोति B; 5) ? ? °सुवृष° A, C und E;
 6) तां C; 7) सहस्रं° B; 8) मनुष्या C und E; 9) सहस्रं सं° B und E;
 10) त B; 11) एवं A; 12) द्वादशाहं संवत्सरस्याञ्जस्यमपश्यंस्ते E;
 13) Von ते bis द्वादशाहमुपसद्भि° fehlt in E; 14) ज्ञानीमो A und C;
 15) सहस्रं° B; 16) यजेति B; 17) °मपश्यंस्ते C; 18) पृष्ठा B;
 19) °द्वादशाह C.

ज्ञाभिरेति द्वादशाहमुपसद्भिस्तेनैतावग्यर्कावाप्नोत्ययं^{१)} य-
द्द्वादशाहं^{२)} सुत्याभिस्तेनिदं महदुक्थमवाप्नोति^{३)} 'ते देवा
इहसमिवासुरूप^{४)} तं यज्ञक्रतुं^{५)} ज्ञानीमो यः सहस्रसंव-
त्सरस्य प्रतिमा' को हि तस्मै मनुष्यो यः सहस्रसंव-
त्सरेण यजेतेति^{६)} 'तत एतं पृथं^{७)} षडहं^{८)} द्वादशाहस्या-
ज्ञस्यमपश्यंस्ते^{९)} क्षेत्र स्तोमा भवन्ति तानि पृष्ठानि ता-
नि^{१०)} शस्त्राणि' ते देवा इहसमिवासुरूप^{११)} तं यज्ञक्रतुं^{१२)}
ज्ञानीमो यः सहस्रसंवत्सरस्य प्रतिमा' को हि तस्मै
मनुष्यो यः सहस्रसंवत्सरेण यजेतेति' तत एतं विश्वजितं
पृथषडहस्याज्ञस्यमपश्यंस्ते^{१३)} क्षेत्र स्तोमा भवन्ति^{१४)}
तानि पृष्ठानि तानि^{१५)} शस्त्राणि' ते देवा इहसमिवा-
सुरूप^{१६)} तं यज्ञक्रतुं^{१७)} ज्ञानीमो यः सहस्रसंवत्सरस्य प्र-
तिमा^{१८)} 'को हि तस्मै मनुष्यो यः सहस्रसंवत्सरेण
यजेतेति' स वा एष विश्वजिह्वः सहस्रसंवत्सरस्य प्रतिमैष
ह प्रज्ञानां प्रज्ञापतिर्यद्विश्वजिह्वदिति ब्राह्मणम्' ॥ १० ॥

- १) 'न्यार्कावाप्नोत्यय A; 'न्यार्कावाप्नोत्यय C; २) 'द्व्याहं C; ३) महदुक्थं^०
A und C; महदुक्थं^० B; ४) ? ?; ५) 'क्रतु E; ६) यजेति B;
७) पृथः B; पृष्ठ E; ८) षडह C; ९) 'मपश्यते E; १०) Fehlt in E;
११) ? ?; 'सुहृष E; १२) 'क्रतु E; १३) 'मपश्यते B und C;
१४) भवन्ति B; १५) E fügt ल ein; १६) ? ?; 'सुहृष E; १७) 'क्रतु E;
१८) प्रति E.

पुरुषं ह वै नारायणं प्रजापतिरुवाच यज्ञस्व^{१)} यज्ञ-
 स्वेति 'स होवाच यज्ञस्व यज्ञस्वेत्येवं कृत्य मा' त्रिरपि^{२)}
 क्षत^{३)} मे वसवः प्रातःसवनेनागू रुद्रा माध्यंदिनसवनेना-
 दित्यास्तृतीयसवनेन^{४)} 'यज्ञवास्तुन्येव^{५)} पर्याशिषो यज्ञवा-
 स्तुमित्येवमाशिषो^{६)} ऽहं वा एतद्वेद यज्ञे^{७)} वसवः प्रातः-
 सवनेनागू रुद्रा माध्यंदिनसवनेनादित्यास्तृतीयसवनेन^{८)}
 यज्ञवास्तुन्येव पर्याशिषो यज्ञवास्तुमित्येवमाशिषो^{९)} वि-
 द्वांसो नूनं वा याज्ञयेयुरेते^{१०)} ह वा अविद्वांसो यत्रानृ-
 ग्विद्वोता भवत्ययज्ञुर्विद्वध्वर्युरसामविदुद्राताभृग्वङ्गिरोवि-
 द्रक्षा^{११)} 'यज्ञस्वैव कृतं तु ते तद्वक्ष्यामि' यथा सूत्रे
 मणिरिव सूत्रमेतान्युक्त्याहानि भवन्ति सूत्रमिव वा म-
 णाविति' तस्माद्य एव सर्ववित्तस्यात्तं ब्रह्माणं कूर्वीतेष
 ह^{१२)} वै विद्वांसर्वविद्रक्षा यद्भृग्वङ्गिरोविदते^{१३)} ह वा
 अस्य सर्वस्य शमयितारः^{१४)} पालयितारस्तस्माद्ब्रक्षा^{१५)} स्तु-
 ते^{१६)} बहिःप्रवमाने वाचयति' ॥ ११ ॥

- १) यज्ञ E; २) P, त्रिरप्यक्षते A und C; त्रिरक्षयिते B; त्रिरक्षते D; Mit
 Ś. Br. XII 3. 4. 1. zu lesen यज्ञस्वेति वाच त्वं मामाह त्रिरप्यक्षति वसवः u.s.w.;
 ३) So corr.; die hss. माध्यंदिने सवने आदित्यास्तृतीयसवने; ४) यज्ञवास्तु-
 न्येव B und C; ५) यज्ञवास्तु^० B; ६) यज्ञे A, E und D; यज्ञे C;
 ७) Vgl. 3; ८) माशिषो B; ९) याज्ञयेयुरेते C; १०) भवत्यय^० B;
 भवत्यययुर्विद्वध्व^० C; भवत्यययुर्वेद्वध्व^० E; ११) Fehlt in E; १२) य
 भृग्वङ्गि^० B; °रोविदयेते C; °रोविदयेते E; १३) शमयितारः C; शमयितारः E;
 १४) °ब्रक्षाद्ब्रक्षा C; °तार तस्मा E; १५) स्तुते B.

श्वेनो ऽसि गायत्रहन्दा ' अनु त्वारभे ' स्वस्ति मा
 संपारयेति ' स यदाह^{१)} श्वेनो ऽसीति सोमं वा एतदक्षैष
 ह वा अग्निर्भूवास्मिंल्लोके^{२)} संशाययति^{३)} ' तद्यत्संशा-
 ययति^{४)} तस्माच्छ्वेनस्तच्छ्वेनस्य श्वेनत्वं^{५)} ' स यदाह गा-
 यत्रहन्दा अनुत्वारभ इति गायत्रेण हन्दा वसुभिर्देवैः^{६)}
 प्रातःसवने ऽस्मिंल्लोके ऽग्निं सत्तमन्वारभते^{७)} ' स यदाह
 स्वस्ति मा संपारयेति गायत्रेणैव हन्दा वसुभिर्देवैः
 प्रातःसवने ऽस्मिंल्लोके ऽग्निना देवेन स्वस्ति मा^{८)} संपा-
 रयेति गायत्रेणैवैनं तच्छन्दा^{९)} वसुभिर्देवैः प्रातःसवने
 ऽस्मिंल्लोके ऽग्निना देवेन स्वस्ति संपद्यते य एवं वेद '
 ॥ १२ ॥

अथ माध्यंदिने प्रवमाने वाचयति सम्राडसि त्रिष्टुह्-
 न्दा^{१०)} ' अनु त्वारभे ' स्वस्ति मा संपारयेति ' स यदाह
 सम्राडसीति^{११)} सोमं वा एतदक्षैष ह वै वायुर्भूत्वात्त-
 रिक्षलोके^{१२)} सम्राजति^{१३)} ' तद्यत्सम्राजति^{१४)} तस्मात्सम्रा-
 ट्सम्राजस्य सम्राट्त्वं ' स यदाह त्रिष्टुह्न्दा^{१५)} अनु त्वारभ इति

१) यदा E; २) °त्वा अग्निंल्लोके A und E; ३) संशाययति A; संपारयेति
 सदाश्याययति B; संश्रापयति C; संश्याति E; ४) So corr.; die hss. °श्याययति;
 ५) श्वेनत्वं B; ६) वसुभिर्° A; ७) °रभते A pr. m.; ८) Fehlt in B,
 C und E; ९) तच्छन्दा B; १०) त्रिष्टुह्न्दा B; त्रिष्टुपह्न्दा C;
 ११) संन्यडसीति B; १२) °रिक्तं° B; १३) सम्राजति E; १४) तद्यत्सम्राजति
 E; B fügt ein : तथात्सम्राडसीति; १५) त्रिष्टुपह्न्दा B.

त्रैष्टुभेन ^{१)} हृन्दसा रुद्रैर्देवैर्माध्यंदिने सवने अन्तरिक्षलोके वायुं ^{२)} सत्तमन्वारभते 'स यदाहृ ^{३)} स्वस्ति मा संपारयेति ^{४)} त्रैष्टुभेनैव हृन्दसा रुद्रैर्देवैर्माध्यंदिने सवने अन्तरिक्षलोके वायुना ^{५)} देवेन ^{५)} स्वस्ति मा संपारयेति' त्रैष्टुभेनैवेनं ^{६)} तच्छृन्दसा ^{६)} रुद्रैर्देवैर्माध्यंदिने सवने अन्तरिक्षलोके वायुना देवेन स्वस्ति ^{७)} संपद्यते य एवं वेद' ॥ १३ ॥

अथार्भवे पवमाने वाचयति स्वरो ऽसि गयो ऽसि जगच्छृन्दा 'अनु त्वाभे' स्वस्ति मा ^{८)} संपारयेति 'स यदाहृ स्वरो ऽसीति सोमं वा एतदाहृष हृ वै सूर्यो भूवा-मुष्मिंल्लोके स्वरति ^{९)} 'तद्यत्स्वरति तस्मात्स्वरस्तत्स्वरस्य ^{१०)} स्वरत्वं ^{११)} 'स यदाहृ गयो ऽसीति सोमं ^{१२)} वा एतदाहृष हृ वै चन्द्रमा भूवा ^{१३)} सर्वाल्लोकान्गच्छति ^{१४)} 'तद्यद्गच्छति तस्माद्गयस्तद्गयस्य ^{१५)} गयत्वं 'स यदाहृ जगच्छृन्दा अनु त्वाभे इति जागतेन हृन्दसादित्यैर्देवैस्तृतीयसवने ऽमुष्मिंल्लोके सूर्यं सत्तमन्वारभते 'स यदाहृ स्वस्ति

- 1) त्रिष्टुभेन E; 2) वायु B und C; 3) दाहृ B; 4) ०रयति B; 5) B hat: वायु सत्तमन्वारभते सदाहृ; 6) वेनं तच् fehlt in B; 7) B fügt ein संपारयेति त्रैष्टुभेनैवेनं तच्छृन्दसा रुद्रैर्देवैर्माध्यंदिने सवने अन्तरिक्षलोके वायुना देवेन स्वस्ति; 8) स B; 9) स्वरति B; 10) तस्मात्स्वरस्तत्स्व ० A; तस्मात्स्वरस्तत्स्वरस्य C; 11) स्वरस्यत्वं C; 12) सोम B; 13) भूवां B; 14) E fügt a ein; 15) तस्माद्गयस्त ० C; ०स्तद्गयस्त E.

मा संपारयेति ज्ञागतेनैव^{१)} हृन्दसादित्यैर्देवैस्तृतीयसवने
ऽमुष्मिंल्लोके सूर्येण देवेन स्वस्ति मा^{२)} संपारयेति ज्ञा-
गतेनैवैनं तच्छृन्दसादित्यैर्देवैस्तृतीयसवने ऽमुष्मिंल्लोके
सूर्येण देवेन स्वस्ति संपद्यते य एवं वेद ' ॥ १४ ॥

अथ संस्थिते संस्थिते सवने वाचयति^{३)} मयि भर्गो^{४)}
मयि^{५)} महो मयि^{६)} यशो मयि सर्वमिति ' पृथिव्येव भर्गो
ऽन्तरिक्ष एव^{७)} महो द्यौरेव यशो ऽप एव सर्वमग्निरेव
भर्गो वायुरेव^{८)} मह आदित्या^{९)} एव यशश्चन्द्रमा एव
सर्व ' वसव एव भर्गो रुद्रा एव मह आदित्या^{९)} एव
यशो विश्वेदेवा एव सर्व ' गायत्र्येव भर्गस्त्रिष्टुबेव महो
जगत्येव यशो ऽनुष्टुबेव सर्व ' प्राच्येव भर्गः प्रतीच्येव
मह उदीच्येव^{१०)} यशो दक्षिणैव सर्व ' वसन्त^{११)} एव भर्गो
ग्रीष्म एव महो वर्षा एव यशः शरदेव सर्व ' त्रिवृदेव
भर्गः पञ्चदश^{१२)} एव महः सप्तदश एव यश एकविंश
एव सर्वमृगवेद एव भर्गो यजुर्वेद एव महः सामवेद^{१३)}
एव यशो^{१४)} ब्रह्मवेद एव सर्व ' हौतैव भर्गो ऽध्वर्युरेव

१) °नैव C; °नैवैत E; २) ना fehlt in C; von ना bis संपद्यते fehlt in B und E; ३) E fügt नयति ein; ४) भिर्गो A; ५) य E; ६) नात्ये E; ७) E fügt च ein; ८) °रेवम B; ९) आदित्य E; १०) उदीचिच C; ११) वसेत E; १२) पञ्चदवा B; १३) सामावेदा E; १४) E fügt एव ein.

मह उद्गातिव यशो ब्रह्मैव सर्वं 'वागेव भर्गः प्राण
एव महश्चक्षुरेव यशो मन एव सर्वम्' ॥ १५ ॥

स यदाह मयि भर्ग^{१)} इति पृथिवीमेवैतल्लोकानामा-
ह्नाग्निं^{२)} देवानां वसून्देवान्देवगणानां^{३)} गायत्रं ह्न्द्सां
प्राचीं दिशां वसन्तमृतूनां^{४)} त्रिवृतं स्तोमानामृग्वेदं वेदानां
होत्रं^{५)} होत्रकाणां^{६)} वाचमिन्द्रियाणाम्^{७)} ॥ १६ ॥

स यदाह मयि मह^{८)} इत्यन्तरिक्षमेवैतल्लोकानामाह
वायुं देवानां रुद्रान्देवान्देवगणानां त्रैष्टुभं ह्न्द्सां^{९)} प्र-
तीचीं दिशां ग्रीष्ममृतूनां पञ्चदशं^{१०)} स्तोमानां यजुर्वेदं^{११)}
वेदानामाध्वर्यवं होत्रकाणां प्राणमिन्द्रियाणाम्^{१२)} ॥ १७ ॥

स यदाह मयि यश इति दिवमेवैतल्लोकानामाह-
दित्यं देवानामादित्यान्देवान्देवगणानां^{१३)} ज्ञागतं ह्न्द्-
सामुदीचीं^{१४)} दिशां वर्षा ऋतूनां^{१५)} सप्तदशं स्तोमानां
सामवेदं वेदानामौद्गात्रं होत्रकाणां चक्षुरिन्द्रियाणाम्'
॥ १८ ॥

स यदाह मयि सर्वमित्यप एवैतल्लोकानामाह^{१६)} च-

- १) भर्गा A pr. m.; २) °नाह्नाग्नि E; ३) वासुन्दे° C; वसून्दे° B;
४) °मृतूनां B; ५) Fehlt in B; ६) होत्रकाणां B; ७) वाचमिन्द्रिया-
णाम् E; ८) मह B; ९) ह्न्द्सां E; १०) पञ्चदशां C; ११) यजुर् E;
१२) प्राणमिद्रि° E; १३) °गणाना E; १४) इदनां मुदीचीं B;
१५) ऋतूना E; १६) °कानां नाह C.

न्द्रमसं देवानां विश्वान्देवान्देवगणानामानुद्भुमं^{१)} हृन्दसां
दक्षिणां दिशां शरदमृतूनमिकविंशं^{२)} स्तोमानां ब्रह्मवेदं
वेदानां ब्रह्मत्वं होत्रकाणां मन इन्द्रियाणाम्' ॥ ११ ॥

स वा^{३)} एष दशधा चतुः संपद्यते 'दश च ह वै
चतुर्विराजो ऽक्षराणि^{४)} ' तं गर्भा उपजीवन्ति^{५)} ' श्रीर्वि
विराजंशो^{६)} ऽन्नाद्यं^{७)} ' श्रियमेव तद्विराजं^{८)} यशस्यन्नाद्ये
प्रतिष्ठापयति ' प्रतिष्ठन्तीरिदं^{९)} सर्वमनुप्रतिष्ठति ' प्रतिति-
ष्ठति प्रजया पशुभिर्य एवं वेद' ॥ २० ॥

अनर्वाणं^{१०)} ह वै देवं^{११)} दध्यङ्गाङ्गिरस^{१२)} उपसीदं^{१३)}
ह यज्ञस्य श्रुष्टिं^{१४)} समश्नवामहा इति 'स दध्यङ्गाङ्गिरसो^{१५)}
ऽब्रवीद्यो वै सप्तदशं प्रजापतिं यज्ञे ऽन्वितं वेद नास्य
यज्ञो रिष्यते' न यज्ञपतिं^{१६)} रिष्यत्^{१६)} इति 'ता वा
एताः पञ्च व्याकृतयो भवन्त्यो आवयास्तु श्रौषडाज्ञ येय-
ज्ञामहे वौषडिति 'स दध्यङ्गाङ्गिरसो^{१७)} ऽब्रवीन्न वयं वि-
द्मो यदि ब्राह्मणाः स्मो यद्यब्राह्मणाः स्मो यदि तस्यर्षेः

१) °नामः नहुमं B; °द्रुम E; २) शरदमृतू° B; ३) एवा C und E;
४) ऽक्षराणि B; ५) °जीवन्ति E; ६) विरिक्त्वजो A, C und E;
७) ऽन्नाद्यां C; ८) तद्विज E; ९) ? ? प्रतिष्ठन्तिरिदं B; १०) अनर्वाणं
A pr. m.; ११) वं B; १२) So corr.; दध्यङ्गाङ्गिरसम् die hss.;
१३) Corrupt; १४) श्रुष्टि A; श्रुष्टो B; श्रुष्टिं E; श्रुष्टि D; १५) So
corr.; die hss. दध्यङ्गाङ्गि°; १६) ? ?; vielleicht यज्ञपतो रिष्यत् ?; १७) So
corr.; die hss. दध्यङ्गाङ्गिरसो .

स्मो वान्यस्येत्यनर्वाणश्च^{१)} रु वा ऋतावत्तश्च^{२)} पितरः
स्वधायामावृषायत्त^{३)} वयं वदामहै वयं वदामहा^{४)} इति '
सो ऽयात्स्वायंभुवो^{५)} वा^{६)} ऋतावत्तो^{७)} मदयातां^{८)} न^{९)}
वयं^{१०)} वदामहा^{११)} इति 'तस्मात्प्रवरे प्रव्रियमाणे^{१२)} वा-
चयेद्देवाः पितर इति तिस्रो' य एति संयजति^{१३)} स भवति
यश्च^{१४)} न व्रूते यश्च^{१५)} न व्रूत इति ब्राह्मणम्' ॥ २१ ॥

सावित्रं रु स्मैतं^{१०)} पूर्वे पुरस्तात्पशुमालभत्त इत्येत-
र्हि^{११)} प्राज्ञापत्यं' यो ह्येव सविता स प्रज्ञापतिरिति
वदत्तस्तस्माद् समुध्याग्नीस्तेन^{१२)} यजेरंस्ते समानधिष्ण्या
एव स्युरोखासंभरणीयाया^{१३)} उखासंभरणीयायां विन्यु-
ध्याग्नीस्तया^{१४)} यजेरंस्ते नानाधिष्ण्या एव स्युरा दीक्षणी-
याया^{१५)} दीक्षणीयायां संन्युध्याग्नीस्तया^{१६)} यजेरंस्ते समा-
नधिष्ण्या^{१७)} एव स्युरोदवसानीयाया^{१८)} उदवसानीयायां
विन्युध्याग्नीस्तया यजेरंस्ते नानाधिष्ण्या एव स्युरथ यदि
यजमानस्योपतपेत्पार्श्वतो ऽग्नीनाधाय तावदासीत्^{१९)} या-

१) नान्य° ed. B. Ind.; २) ऋतावत्तश्च B; ऋतावत्तश्च E; ३) वायन्तं
B; ४) वदामहै E; ५) ?? A und C मदयातां; E मदयातां; ६) पत्नीयः
माणे B; ७) यजति B; ८) यस्य C; यस्त्वय E; ९) यस्य C; यस्य E;
१०) स स्मैतं A, C und E; स्मैतं B; ११) So corr.; die hss. एति नेतर्हि;
१२) So corr.; die hss. समोष्णा; १३) स्युरोखासं A; स्युरोखासं B; स्युरोखासं
C; स्युरोखासं E; १४) °ज्ञेन C; १५) Fehlt in B und E; १६) °ज्ञेन
A, B und E; १७) समानधिष्ण्या E; १८) स्युरोद° B; १९) तावदासीत् A.

वदगदः^{१)} स्याद्यदि प्रेयात्स्त्रैरेव^{२)} तमग्निभिर्द्वेदंशवाग्नि-
भिरितरे^{३)} यज्ञमाना^{४)} आसत इति वदत्तस्तस्य तदेव
ब्राह्मणं यददः पुरःसवने 'पितृमेध'^{५)} आशिषो व्या-
ख्याताः' ॥ २२ ॥

सायंप्रातर्होमौ स्थालीपाको नवश्च^{६)} यः ।

वलिश्च पितृयज्ञश्चाष्टका^{७)} सतमः पशुः ॥

इत्येते पाकयज्ञाः^{८)}

अग्न्याधेयमग्निहोत्रं पौर्णमास्यमावास्ये ।

नवेष्टिश्चातुर्मास्यानि^{९)} पशुबन्धो ऽत्र सतमः ॥

इत्येते हविर्यज्ञाः'

अग्निष्टोमो ऽत्यग्निष्टोम उक्थ्यः षोडशिमांस्ततः ।

वाजपेयो ऽतिरात्रश्चातोर्यामात्र सतमः ॥

इत्येते सुत्याः'

के स्विदेवाः प्रवोवाजाः के स्विदेवा अभिग्ववः ।

के स्विदेवा हविष्मन्तः किं स्विज्जिगाति सुम्रयुः ॥

ऋतव एव प्रवोवाजा^{१०)} मासा देवा अभिग्ववः ।

1) So corr.; die has. वावदग्ध; 2) प्रेयाज्वातोस्त्रैरेव B; प्रेयात्सैरेव C;

3) °भिर्द्वेद° B; °भिर्द्वेददश वा अग्नि° A, C und E; 4) यज्ञमान A, C

und E; 5) पितृमेधा B; 6) नवश्च C; 7) पित्रायत्° A und E;

पितृयज्ञश्चाष्टका C; 8) पाकयज्ञाः B; पाकयतः C; 9) °तुर्मास्यानि A

und E; 10) °वाजपेजा A und B.

अर्धमासा हविष्मन्तस्तज्जिगाति^{१)} सुम्रयुः ॥

कति स्विद्वात्रयः कत्यहानि कति स्तोत्राणि कति शस्त्रा-
ण्यस्य^{२)} ।

कति स्वित्सवनाः संवत्सरस्य स्तोत्रियाः पदान्तराणि क-
त्यस्य ॥

द्वावतिरात्रौ षट्सप्तमग्निष्टोमा^{३)} द्वे^{४)} विंशतिशते उक्थ्यानां ।

द्वादश षोडशिनः षष्टिः^{५)} षडह वैषुवतं^{६)} च ॥

अहान्यस्य विंशतिशतानि त्रीण्यहश्चैकं तावदस्य ।

संवत्सरस्य सवनाः सहस्रमसीति त्रीणि च संस्तुतस्य^{७)} ॥

षट्षष्टिश्च द्वे च शते भवत स्तुतशस्त्राणामयुतं^{८)} चैकमस्य ।

स्तोत्रियाश्च नवतिसहस्रा^{९)} द्वे नियुते नवतिश्चाति^{१०)} षट्^{११)} ॥

अष्टौ शतान्ययुतानि त्रिंशच्चतुर्नवतिश्च पदान्यस्य^{१२)} ।

संवत्सरस्य कविभिर्मितस्यैतावती मध्यमा देवमात्रा ॥

अयुतमेकं प्रयुतानि त्रिंशद् द्वे नियुते तथा^{१३)} ह्यनुसृष्टाः^{१४)} ।

अष्टौ शतानि नव चाक्षराण्येतावानात्मा परमः प्रजा-
पतेः ॥

1) So corr.; °स्तास्विजिगाति A; °ता स्विजिगाति C; °स्ता स्विजिगाति B;
°स्तास्विजिगाति E; 2) Von अह्ना° bis रात्रौ fehlt in B; 3) षट्सप्त° B;
4) द्वा E; 5) षष्टिः A; 6) विषुवतं B; 7) संस्तुतस्य E; 8) °णामयुः
कं B; 9) नवतिसं C und E; नवतोसं A; 10) °ह्यति A; °ह्यति C;
11) षट् C; षडे E; 12) पदानं न्यस्य E; 13) तस्यान्नुसृष्टाः E.

आयं वषट्कारः प्रदानात्तमेतमग्निष्टोमे^{१)} पर्वशः^{२)} साधु
कृतम् ।

सौभेषजं हृन्द् ईप्सन्वदग्नौ^{३)} चतुःशतं बहुधा द्रूयते यत् ॥
प्रातःसवनं स्तुत एकविंशो गायत्रस्तोममित एक एव ।
माध्यन्दिनः सप्तदशेन कृतस्त्रयस्त्रिंशेन सवनं तृतीयम् ॥
॥ २३ ॥

अद्वायां रेतस्तपसा तपस्वी वैश्वानरः सिषिचे अत्यमी-
प्सन् ।

ततो जज्ञे^{४)} लोकज्ञित्सोमज्ञम्भा^{५)} ऋषेर्ऋषिरङ्गिराः संबभूव ॥
ऋषेर्यज्ञस्य चतुर्विधस्य^{६)} अद्वा^{७)} यः श्रेयसीं लोकममुं जिगाय ।
यस्मै वेदाः प्रसृताः सोमविन्दु^{८)} युक्ता वहन्ति सुकृतामु
लोकम् ॥

ऋचो ऽस्य भागांश्चतुरो वहन्त्युक्थशस्त्रैः प्रमुदो मोदमानाः ।
ग्रहैर्हविर्भिश्च कृताकृतश्च यज्ञेषु^{९)} भागांश्चतुरो वहन्ति ॥
श्रौतुम्वर्यां सामधोषेण तावत्सविष्टुतिभिश्च स्तोमैः हृन्द्-
सा^{१०)} ।

सामानि भागांश्चतुरो वहन्ति गीत्या स्तोमिन सह प्र-
स्तावेन^{११)} च ॥

1) °ष्टोमेन C; 2) प्रवर्तशः C; 3) इत्तल्यचध्मौ B; 4) यज्ञो B;
यज्ञे A und E; 5) °स्तोमलंभा B; 6) °र्विदस्य C; 7) अद्वा C;
8) °विन्दुं A; 9) यज्ञेषु B; यज्ञेषु E; 10) हृन्द् C; 11) प्रस्तावेन C.

प्रायश्चित्तैर्भषजैः संस्तुवन्तो ज्यर्वाणो जङ्गिरसश्च शालाः ।
ब्रह्मा ब्रह्मत्वेन प्रमुदो मोदमाना असंसृष्टान्भागांश्चतुरो ^{१)}
वहन्ति ॥

यो ब्रह्मवित्तो ^{२)} अभिकरो जस्तु वः शिवो धिया ^{३)} धी-
रो ^{४)} रक्षतु धर्ममेतम् ^{५)} ।

मा वः प्रमत्ताममृताच्च यज्ञात्कर्माच्च ^{६)} येनानङ्गिरसो ^{७)} अपि-
यासीत् ^{८)} ॥

मायुं ^{९)} दशं ^{१०)} मारुशस्ताः प्रमेष्टा मा मे भूर्युक्ता ^{११)} वि-
दह्याय लोकान् ।

दिव्यं भयं ^{१२)} रक्षत धर्ममुखतं ^{१३)} यज्ञं कालाश स्तुतिगो-
पनायनम् ^{१४)} ॥

होता च मैत्रावरुणश्च पादमच्छावाकः सह ग्रावस्तुति-
कम् ^{१५)} ।

ऋग्भि स्तुवन्तो ज्हरुः पृथिव्या ^{१६)} अग्निं पादं ब्रह्मणा ^{१७)}
धारयन्ति ॥

- १) असंसृष्टा प्रागोद्यतुरो E; २) ब्रह्मणि: सो C; ३) धीया A pr. m.;
४) धीयो C; ५) धर्ममेतां C; ६) ? ?; ७) कर्मस B; ८) जङ्गिरसा B;
९) अपियासीत C; १०) नायु C; ११) दिशं A; दिशां B; १२) So
corr.; die has. भूर्युक्ता; १३) भयां A pr. m. und B; १४) भुपान्त E;
१५) नापतायनं A, C und E; १६) ग्रावस्तुतिकम् C; ग्रावस्तुतिक E;
१७) पृथिव्या B; १८) ब्राह्मणा C.

अध्वर्युः प्रतिप्रस्थाता^{१)} नेष्टोन्निता निहितं पादमेकम् ।
 समन्तरिक्तं यनुषा स्तुवतो^{२)} वायुं पादं ब्रह्मणा धारयन्ति ॥
 साधोद्गाता ह्यदयन्नप्रमत्त औदुम्बर्या^{३)} स्तोभदेयः^{४)} सगद्गदः ।
 विद्वान्प्रस्तोता विद्वह्य^{५)} सुष्टुतिं सुब्रह्मण्यः प्रतिकृ-
 र्ताथ^{६)} यज्ञे ॥

साध्ना दिव्येकं निहितं स्तुवतः सूर्यं पादं ब्रह्मणा धा-
 रयन्ति ।

ब्रह्मा ह्येकं^{७)} ब्राह्मणाच्छंसिनः सह पोताग्नीध्रो निहितं
 पादमेकम् ॥

अथर्वभिरङ्गिरोभिश्च गुप्तो ऽप्सु^{८)} चन्द्रं पादं ब्रह्मणा धा-
 रयन्ति^{९)} ।

षोडशिकं होत्रका अभिष्टुवन्ति वेदेषु युक्ताः प्रपृथक्चतु-
 र्धा^{१०)} ॥

मनीषिणो दीक्षिताः श्रद्धधाना^{११)} होतारो गुप्ता अभि-
 व्रह्मन्ति^{१२)} यज्ञम् ।

दक्षिणतो ब्रह्मणस्थो^{१३)} जनदित्येतां व्यावृत्तिं जपन् ॥

१) प्रस्थाता B; २) स्तुवतो B; ३) ०द्वर्या C; ४) स्तोभदेयः E;
 ५) Sie!; ६) ०र्त्ताञ्च A pr. m., B und E; ७) ह्येक E; ८) सु E;
 ९) धारयन्ति B; १०) पृथक्चतुर्धा B; प्रपृथक्चतुर्धा C und E; ११) श्रद्धधाना B;
 १२) अभिव्रह्मन्ति A; १३) So corr. nach Bloomfield (Ved. Cone.) ब्रह्मणा-
 स्था A und C; ब्रह्मणोऽस्मां B; ब्रह्मणाऽस्मात् E.

सप्तदशं सदस्यं तं कीर्तयन्ति पुरा^{१)} विदुः ।

अष्टादशी दीक्षिता दीक्षितानां यज्ञे पत्नी अर्द्धधानेह^{२)}

युक्ता ॥

एकोनविंशः शमिता बभूव विंशो^{३)} यज्ञे गृह्यपतिरेव^{४)}

सुन्वन् ।

एकविंशतिरेवैषां संस्थायामङ्गिरो वह^{५)} ॥

वेदैरभिष्टुतो लोको नानावेशापरजितः । ॥ २४ ॥

सप्त सुत्याः सप्त च पाकयज्ञाः^{६)} हविर्यज्ञाः सप्त तथैकविं-

शतिः ।

सर्वे ते यज्ञा अङ्गिरसो ऽपियन्ति^{७)} नूतना यानृषयो सृज-

न्ति^{८)} ये च सृष्टाः पुराणैः ॥

एतेषु वेदैश्चपि चैकमेवापन्नमृत्विजां संभरन्ति ।

कृद्वात्सचते^{९)} तामशस्तिं^{१०)} विष्कन्धमेनं विसृतं प्रजासु ॥

निवर्तन्ते दक्षिणा नीयमानाः सुते सोमे वितते यज्ञतन्त्रे^{११)} ।

मोघाशिषो यत्न्यनिवर्तमाना अनिष्टयज्ञा न तरन्ति लो-

कान् ॥

1) पुराष्टा B; 2) °नेय C; 3) विंशो C und E; 4) गृह्यपतिरिव
A, B und E; 5) हव B; 6) याज्ययज्ञा C; पाज्यकयज्ञा E; 7) ऽपो-
यन्ति E; 8) सृजति B; 9) Corrupt; कृद्विषा° C; कृद्वात्सचते E;
10) कामशस्तिं C; °शस्तिं B und E; 11) यज्ञं तन्त्रे E.

द्वादशवर्ष^{१)} ब्रह्मचर्यं पृथग्वेदेषु तत्स्मृतम् ।
 एवं^{२)} व्यवस्थिता वेदाः^{३)} सर्व एव स्वकर्मसु ॥
 सन्ति चैषां समानाः मन्त्राः कल्पाश्च ब्राह्मणानि च ।
 व्यवस्थानं तु तत्सर्वं पृथग्वेदेषु तत्स्मृतम् ॥
 ऋग्वेदस्य पृथिवी स्थानमन्तरिक्षस्थानो ऽध्वरः ।
 सौ^{४)} स्थानं सामवेदस्यापो भृग्वङ्गिरसां स्मृतम् ॥
 अग्निर्देवत^{५)} ऋग्वेदस्य यजुर्वेदो वायुदेवतः^{६)} ।
 आदित्यः^{७)} सामवेदस्य चन्द्रमा वैद्युतश्च भृग्वङ्गिरसाम् ॥
 त्रिवृत्स्तोम ऋग्वेदस्य^{८)} यज्ञंषि पञ्चदशेन सह जज्ञिरे ।
 सप्तदशेन सामवेद एकविंशो ब्रह्मसंमितः ॥
 वागध्यात्ममृग्वेदस्य^{९)} यजुषां प्राण उच्यते ।
 चक्षुषी सामवेदस्य मनो भृग्वङ्गिरसां स्मृतम् ॥
 ऋग्भिः सह गायत्रं ज्ञातमाहुर्यज्ञंषि त्रैष्टुभेन सह जज्ञिरे ।
 उष्णिक्कुक्ष्यां भृग्वङ्गिरसो जगत्या^{१०)} सामानि^{११)} कवयो
 वदन्ति ॥
 ऋग्भिः पृथिवीं^{१२)} यजुषान्तरिक्षं^{१३)} साम्ना दिवं लोकजि-
 त्सोमजम्भाः ।

१) °वर्षे B; २) एवं E; ३) वेदोः E; ४) सौः E; ५) अग्निर्देवता
 A; ६) वायुर्देवता A pr. m. und E; ७) आदित्याः E; ८) ऋग्वेदस्य E;
 ९) वागध्या° E; १०) जगत्या C; ११) सामानि C; १२) पृथिवी B und E;
 १३) °न्तरिक्ष E.

अथर्वभिरङ्गिरोभिश्च^{१)} गुप्तो यज्ञश्चतुष्पादिवमुद्धरेत्^{२)} ॥
 ऋग्भिः सुशस्तो यज्ञुषा^{३)} परिष्कृतः सविष्टुतः सामजि-
 त्सोमजम्भाः^{४)} ।

अथर्वभिरङ्गिरोभिश्च गुप्तो यज्ञश्चतुष्पादिवमारुरोह ॥
 ऋचो विद्वान्पृथिवीं वेद संप्रति यज्ञूषि विद्वान्बृहदल-
 रिन्नम् ।

दिवं वेद सामगो यो^{५)} विपश्चित्सर्वान्तोकान्यद्गवङ्गि-
 रोवित् ॥

यांश्च ग्रामे यांश्चारण्ये^{६)} त्रपन्ति मत्त्वान्नानार्थान्वरुधा ज-
 नासः ।

सर्वे ते यज्ञा अङ्गिरसो ऽपियन्ति नूतना सा हि गति-
 ब्रह्मणो^{७)} यावराथ्या ॥

त्रिविष्टपं त्रिदिवं नाकमुत्तमं तमेतया त्रया विन्ययेति^{८)} ।

अत उत्तरे ब्रह्मलोका महान्तो अथर्वणामङ्गिरसां^{९)} च^{१०)}
 सा गतिः ॥

अथर्वणामङ्गिरसां^{११)} च^{१२)} सा गतिरिति ब्राह्मणम् ॥ २५ ॥

॥ इत्यथर्ववेदे गोपथ्यब्राह्मणपूर्वभागे पञ्चमः प्रपाठकः ॥

॥ इति पूर्वब्राह्मणं समाप्तम् ॥

१) अथर्वभिः^० A, B und C; २) So corr.; die has. मुद्धरेत्; ३) गनुष C;
 ४) सामजित्सो^० C; ५) Ed. B. Ind.; die has. तो; ६) यांश्चारण्ये C;
 ७) ह्यो A; ८) So corr.; die has. विन्ययेति; ९) अथर्वणामङ्गिरसां C.

॥ गोपथब्राह्मणोत्तरभागः ॥

अथ यद्वल्हसदनात्तृणं निरस्यति शोधयत्येवैनं तद-
 थोपविशतीदमहमर्वाग्वसोः सद्ने सीदामीत्यर्वाग्वसुर्ह १)
 वै देवानां ब्रह्मा पराग्वसुरसुराणां २) 'तमेवैतत्पूर्वं सा-
 दयत्यरिष्टं ३) यज्ञं ४) तनुतादित्यथोपविश्य ५) जपति बृहस्प-
 तिर्ब्रह्मेति 'बृहस्पतिर्वा आङ्गिरसो देवानां ब्रह्मा' तस्मि-
 न्नैवैतदनुज्ञामिच्छति 'प्रणीतासु प्रणीयमानासु वाचं यच्छ-
 त्या रुविष्कृत उद्वादनदितै यज्ञस्य द्वारं' तदेतदशून्यं ६)
 करोतीष्टि च स्विष्टकृत्यानुयाजानां ७) प्रसवादित्येतद्वै ८)
 यज्ञस्य द्वितीयं द्वारं' तदेवैतदशून्यं करोति 'यत्परिधयः
 परिधीयन्ते ९) यज्ञस्य गोपीयाय' परिधीन्परिधत्ते यज्ञस्य
 सात्मत्वाय' परिधीत्संमार्ष्टि १०) 'पुनात्येवैनांस्त्रिर्मध्यमं ११)
 त्रय इमे प्राणाः' प्राणानेवाभिजयति 'त्रिर्दक्षिणार्थं १२)
 त्रयो वै लोकाः १३) 'लोकानेवाभिजयति' त्रिरुत्तरार्थं १४)
 त्रयो वै देवलोका' देवलोकानेवाभिजयति १५) 'त्रिरुपवा-

- 1) °सुर्ह D; 2) यज्ञस्य D; 3) सादयेत् A pr. m.; 4) यज्ञ E;
 5) तनुतादित्यथोपविश्य E; 6) तद्वै एतद् D; 7) स्विष्टकृत्यं D;
 8) °दित्येतन्न वै E; 9) परिधीयन्ते D; 10) परिधीत् B und A sec. m.;
 11) पुनात्येवैनं F; 12) त्रिर्दक्षिणार्थं B, D, E und F; 13) लोका
 fehlt in E; 14) °उत्तरार्थं B, D und F; त्रिरुत्तरार्थं E; 15) °तयेति A;
 °तनयति D; °तयन्ति F.

जयति^{१)} 'त्रयो वै देवयानाः पन्थानस्तानेवाभिजयति' ते
वै द्वादश भवन्ति' द्वादश ह वै मासाः संवत्सरः 'संव-
त्सरमेव तेन प्रीणात्यथो संवत्सरमेवास्मा^{२)} उपदधाति
स्वर्गस्य लोकस्य समर्थै^{३)} ' ॥ १ ॥

प्रजापतिर्वै रुद्रं^{४)} यज्ञान्निर्भजत्सो^{५)} ऽकामयत् 'मेय-
मस्मा आकूतिः समर्थि^{६)} यो मा यज्ञान्निर्भान्नीदिति'
स यज्ञमभ्यायम्याविध्यत्तद्विद्वं^{७)} निरकृतत्तत्प्राशिन्नमभ-
वत्तदुदयच्छत्तद्वगाय^{८)} पर्यहरंस्तत्प्रत्यैक्षत्^{९)} ' तस्य चक्षुः
परापतत्तस्माद्भुरन्धो वै भग इत्यपि ह^{१०)} तं^{१०)} नेच्छे-
यमिच्छति^{१०)} ' तत्सवित्रे पर्यहरंस्तत्प्रत्यगृह्णात्तस्य^{११)} पाणी
प्रचिच्छेद्^{१२)} ' तस्मै हिरण्यमयौ प्रत्यदधुस्तस्माद्द्विरण्यपाणि-
रिति^{१३)} स्तुतस्तत्पूष्णे^{१४)} पर्यहरंस्तत्प्राश्नात्तस्य दत्ताः प-
रोयन्त ' तस्माद्भुरदत्तकः पूषा पिष्टभाजन इति ' तदि-
ध्मायाङ्गिरसाय^{१५)} पर्यहरंस्तत्प्राश्नात्तस्य शिरो व्यपतत्^{१६)}

- १) °जयन्ति F; २) °वास्मान् F; ३) समर्थै D; ४) रुद्र D;
५) °भजान्मो A pr. m.; ६) So corr.; A समर्थिर्वो; die andere hss.
समर्थिर्वो; ७) °विध्यं तद्विद्वं E; °विध्यतद्विद्वं F; °विध्यं D; ८) °च्छत-
द्वगाय D und F; ९) So corr.; °प्रतीक्षत A, B; °प्रतीक्ष्यत D; °प्रतीक्षत
E; °प्रतीक्षति F; १०) हन्तेच्छेयमिद्वि A; ह तं ते द्वेयति B; ११) So B.
Ind.; die hss. °प्रतिगृह्णात्तस्य; १२) So corr.; प्रतिच्छेद् die hss.;
१३) प्रत्यदधोस्त° D; प्रत्यदधस्त° F; १४) स्तुतस्ते पूष्णे B; १५) °तदिध्मं
याङ्गिरसाय B; °य आङ्गिरसाय E; १६) व्यपतत् A.

यज्ञ एवाकल्पयत्स^{१)} एष इध्मः 'समिधो ह पुरातनस्त-
 द्वर्ह्य आङ्गिरसाय पर्यहरंस्तत्प्राश्नात्तस्याङ्गा^{२)} पर्वणि
 व्यसंसत्^{३)} ' तं यज्ञ एवाकल्पयत्तदेतद्वर्हिः ' प्रस्तरो ह
 पुरातनस्तद्वृहस्पतय आङ्गिरसाय पर्यहरंत्सो ऽविभेद्वृह-
 स्पतिरित्यं वाव^{४)} स्य^{४)} आर्तिमारिष्यतीति^{४)} ' स एतं
 मन्त्रमपश्यत्सूर्यस्य त्वा चक्षुषा प्रतीक्ष^{५)} इत्यब्रवीन्न हि
 सूर्यस्य^{६)} चक्षुः किं चन हिनस्ति ' सो ऽविभेत्प्रतिगृह्णन्तं
 मा हिसिष्यतीति ' देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे ऽश्विनोर्वा-
 ङ्म्यां पूष्णो हस्ताभ्यां प्रसूतः प्रशिषा प्रतिगृह्णामीत्य-
 ब्रवीत्सवितृप्रसूत एवैनं तदेवताभिः प्रत्यगृह्णात्तद्वृक्ष^{७)}
 तृणानि प्राग्दण्डं स्थण्डिले निदधाति पृथिव्यास्त्वा नामौ
 सादयामीति ' पृथिवी वा^{८)} अन्नानां^{९)} शमयित्री^{१०)} ' तयै-
 वैनच्छ्रमयां चकार ' सो ऽविभेत्प्राश्नन्तं मा हिसिष्यतीत्यं-
 ग्रेद्वास्येन प्राश्नामीत्यब्रवीन्न ह्यग्रेरास्यं किं चन हिनस्ति '
 सो ऽविभेत्प्राशितं मा हिसिष्यतीतीन्द्रस्य^{११)} त्वा जठरे
 सादयामीत्यब्रवीन्न कीन्द्रस्य जठरं किं चन हिनस्ति '

1) °ल्पयात्स A pr. m.; 2) ?; 3) So corr.; die hss. व्यञ्जं°;

4) So corr. nach T. S. II 6. 8. 5. वामार्ति° A, B, D, F; वावार्ति° E;

5) प्रतिक्ष A und B; 6) सूर्य D; 7) प्रतिगृ° A, B und F; 8) वां

A pr. m. B, C und E; 9) नां B; नानां E; 10) शमयित्री E;

11) °तितीन्द्रस्य A pr. m. und E.

वरुणस्योदर इति न हि वरुणस्योदरं किं चन हिन-
स्तीति' ॥ २ ॥

अथो आहुर्ब्राह्मणस्योदर इत्यात्मास्यात्मनात्मानं^{१)}
मे^{२)} मा हिंसीः स्वाहित्यं वै सर्वेषां भूतानामात्मा'
तेनैवैनच्छमयां चकार' प्राशितमनुमत्तयते^{३)} यो अग्निर्नृ-
मणा नाम ब्राह्मणेषु प्रविष्टः । तस्मिन्म एतत्सुद्धतमस्तु
प्राशिन्नं तन्मा मा^{४)} हिंसीत्यरमे व्योमन्निति' तत्सर्वेण
ब्रह्मणा प्राश्नात्त एनं नाहिनत्तस्माद्यो^{५)} ब्रह्मिष्ठः स्यात्तं
ब्रह्माणं कुर्वति^{६)} 'बृहस्पतिर्वै सर्वं ब्रह्म^{७)} 'सर्वेण^{८)} ह
वा एतद्ब्रह्मणा यज्ञं दक्षिणात उग्रच्छते' ऽप वा^{९)} एत-
स्मात्प्राणाः^{१०)} क्रामन्ति य आविद्धं^{११)} प्राश्नात्यंद्भिर्माज्जयित्वा
प्राणान्त्संस्पृशते वाङ्म आस्यन्नित्यंमृतं वै प्राणा' अमृत-
मापः' प्राणानेव यथास्थानमुपाक्षयते^{१२)} 'तडु हैक आ-
हुरिन्द्राय पर्यहरन्निति^{१३)} 'ते देवा अब्रुवन्निन्द्रो^{१४)} वै
देवानामोजिष्ठो बलिष्ठस्तस्मा^{१५)} एनत्परिहरतेति^{१६)} 'तत्त-
स्मै^{१७)} पर्यहरंस्तत्स^{१८)} ब्रह्मणा शमयां चकार' तस्माद-

१) इत्यात्मास्यात्मनात्मान B; °त्मान D; २) Fehlt in F; ३) प्राशिन्नम°
B; ४) मां A; ५) °स्माद्यौ A pr. m.; ६) कुर्वित D; ७) ब्रह्मा E;
ब्रह्मणा D; ८) Fehlt in D; ९) एवा F; १०) एतस्मात्प्राणाः A;
११) आविद्धं F; १२) यथास्थानमुपा° E; १३) °हरन्तीति A; १४) °निन्द्रौ
E; १५) बालि° F; १६) So corr.; die hss. °हरन्तीति; १७) तं
तस्मै E; १८) °रंस्तच्छद् A pr. m.; °रंस्तत्सद् A sec. m. und F.

कुरिन्द्रो ब्रह्मेति 'यवमात्रं भवति' यवमात्रं वै विषस्य ^{१)}
 न हिनस्ति' यदधस्तादभिधारयति ^{२)} तस्मादधस्तात्प्रक्षरणं
 प्रज्ञा अरुर्न हिनस्ति' यदुपरिष्ठादभिधारयति तस्मादुप-
 रिष्ठात्प्रक्षरणं ^{३)} प्रज्ञा अरुर्न हिनस्ति' यदुभयतो ऽभिधा-
 रयत्युभयतो ^{४)} ऽभिधारि ^{५)} प्रज्ञा अरुर्धातुकं ^{६)} स्याद्यत्सम-
 यामिहरेदनमिविद्वं ^{७)} यज्ञस्याभिविध्येत् ^{८)} ' ॥ ३ ॥

अग्रेण परिकुरति' तीर्थेनैव परिकुरति' वि वा एत-
 द्यज्ञश्चिह्न्यते यत्प्राशित्रं परिकुरति' यदाह ब्रह्मन्प्रस्था-
 स्यामीति बृहस्पतिर्वै सर्वं ब्रह्म ^{९)} 'सर्वेण ह वा एतद्ब्र-
 ह्मणा यज्ञं दक्षिणतः संधात्यथो अत्र वा एतर्हि यज्ञः
 श्रितो यत्र ब्रह्मा तत्रैव यज्ञः श्रितस्तत एवैनमात्मभते'
 यद्वस्तेन प्रमीवेद्वेपनः ^{१०)} स्याद्यच्छीर्णा शीर्षक्तिमात्स्या-
 यत्तूष्णीमासीतासंप्रतो ^{११)} यज्ञः स्यात्प्रतिष्ठेत्येव ब्रूयाद्वाचि
 वै यज्ञः श्रितो' यत्र ब्रह्मा यत्रैव ^{१२)} यज्ञः श्रितस्तत एवैनं
 संप्रयच्छत्यग्नीध ^{१३)} आदधात्यग्निमुखानेवतूर्न्प्रीणात्यथोत्त-

1) Sie!; 2) °भिधारयति E; 3) °ष्टात्प्रत्यक्षरणं A pr. m. und F;

4) Fehlt in F; 5) ??; 6) अरुधा° A und F; अरुधारूक B;

7) °नुमिविद्वं D; 8) So corr.; die hss. °विडेत्; 9) ब्रह्मा E;

10) प्रमीवेद्वे° die hss.; 11) So corr.; die hss. °सीदासंप्रतो; D °सीदासंप्रतो;

12) So corr.; die hss. तत्रैव; 13) So corr.; °त्याग्नीध्र A, B, E und F;

°त्याग्नीध्र D.

रासामाहुतीनां^{१)} प्रतिष्ठित्या 'अथो समिद्वत्यव जुहोति'
 परिधीत्संमार्ष्टि' पुनात्येवैनात्सकृत्सकृत्संमार्ष्टि' पराडेव
 ह्येतर्हि यज्ञश्चतुः संप्रच्यते' ज्यो चतुष्पादः पशवः 'पशू-
 नामात्यै' देव सवितरेतत्ते प्राक्षेत्याहु प्रसूत्यै' बृहस्पति-
 ब्रक्षेत्याहु' स हि ब्रह्मिष्ठः' स यज्ञं पाहि स यज्ञपतिं
 पाहि स मां पाहि स मां कर्मण्यं^{२)} पाक्षेत्याहु' यज्ञाय
 च यज्ञमानाय च पशूनामात्यै' ॥ ४ ॥

न वै पौर्णमास्यां नामावास्यायां^{३)} दक्षिणा दीयन्ते'
 य एष ओदनः पच्यते दक्षिणैषा दीयते यज्ञस्यर्द्धा^{४)}
 इष्टी वा एतेन यद्यजते ज्यो वा एतेन पूर्ती य एष
 ओदनः पच्यत' एष ह वा इष्टापूर्ती^{५)} य एनं पचति'
 ॥ ५ ॥

द्वया^{६)} वै देवा यज्ञमानस्य गृहमागच्छन्ति सोमया
 अन्ये असोमया अन्ये' हुतादो अन्ये ऽहुतादो अन्य' एते
 वै देवा अहुतादो यद्वाह्मणा' एतदेवत्य एष यः पुरा-
 नीजान' एते ह वा एतस्य प्रजायाः पशूनामीशते' ते
 ऽस्याप्रीता^{७)} इषमूर्जमादायापक्रामन्ति' यदन्वाहार्यमन्वा-

१) °ग्निस्र इवर्तू° B; २) Fehlt in D; ३) नामावास्यायां D;
 ४) यज्ञस्यार्द्धयो A sec. m. und F; ५) इष्टपूर्ती D; ६) द्वयो A; ७) ऽस्याः
 प्रीता E.

कुरति तानेव तेन प्रीणाति' दक्षिणतः सद्यः^{१)} परिकृत्वा
 आह^{२)} 'दक्षिणावतैव^{३)} यज्ञेन यज्ञत' आहुतिभिरिव देवा-
 न्हुतादः प्रीणाति दक्षिणाभिर्मनुष्यदेवांस्तैः ऽस्मै प्रीता
 इषमूर्जं नियच्छन्ति' ॥ ६ ॥

देवाश्च कृ वा असुराश्चास्पर्धन्त^{४)} 'ते देवाः प्रजापति-
 मेवाभ्ययज्ञतान्यो^{५)} ऽन्यस्यासन्नसुरा अनुकृवुस्तै देवा एत-
 मोदनमपश्यंस्तं प्रजापतये भागमनुनिर्वपंस्तं^{६)} भागं प-
 श्यन्प्रजापतिर्देवानुपावर्तत' ततो देवा अभवन्परासुराः' स
 य^{७)} एवं विद्वानेतमोदनं पचति भवत्यात्मना परास्याप्रियो
 भ्रातृव्यो भवति' प्रजापतिर्वै देवेभ्यो भागधेयानि व्यक-
 ल्पयत्सो^{८)} ऽमन्यतात्मानमन्तरगामिति^{९)} 'स एतमोदनम-
 भक्तमपश्यत्तमात्मने^{१०)} भागं निर्वपत्प्रजापतेर्वा एष भा-
 गो' अपरिमितः स्यादपरिमितो हि प्रजापतिः' प्रजापते-
 र्भागो ऽस्यूर्जस्वान्ययस्वानक्षितो ऽस्यक्षित्यै वा' मा मे
 क्षेष्ठा अमुत्रामुष्मिंल्लोक इह^{११)} च' प्राणापनौ मे पाहि'
 समानव्यानौ^{१२)} मे पाह्युदानरूपे मे पाह्यूर्गस्यूर्जं मे धेहि'

१) °सद्यः D; २) आह D; ३) So corr.; die hss. दक्षिणावतैव;
 ४) असुराश्च° D; ५) प्रजापतिरेवा° A pr. m. und B; ६) °निर्वपंस्तं F;
 ७) Fehlt in D; ८) So corr.; die hss. त्सोमं; ९) So corr.; ऽमन्यत
 आत्मा° A sec. m.; B, D, E, F; alle hss. °न्तरगामिति; १०) अभक्तम् fehlt
 in D; ११) इह A; १२) समानौ A.

कुर्वतो मे मा क्षेष्ठा' ददतो मे मोषदसः^{१)} 'प्रजापतिमहं
 त्वया समक्षमृधासमिति^{२)} ' प्रजापतिमेव समक्षमृधोति^{२)} य
 एवं वेद य एवं वेद' ॥ ७ ॥

ये वा इह यज्ञैरार्धुवंस्तेषामेतानि ज्योतींषि यान्यमूनि
 नक्षत्राणि ' तन्नक्षत्राणां नक्षत्रत्वं यन्न क्षीयन्ति^{३)} ' दर्शपूर्णा-
 मासासौ वै यज्ञस्यावसानदर्शौ' ये वा अनिष्टा दर्शपूर्णा-
 मासाभ्यां सोमेन यजन्ते^{४)} तेषामेतानि ज्योतींषि^{५)} या-
 न्यमूनि नक्षत्राणि पतन्तीव' तद्यथा ह वा इदमस्पष्टा-
 वसाने^{६)} नेहावसास्यसि^{७)} नेहावसास्यसीति नोनुद्यन्ते
 एवं हैवैते^{८)} ऽमुष्मांस्तोलोकांनोनुद्यन्ते' त एते^{९)} प्रच्य-
 वन्ते^{१०)} ॥ ८ ॥

यस्य^{११)} हविर्निरुप्तं पुरस्ताच्चन्द्रमा अभ्युदियात्तांस्त्रिधा
 ताण्डुलान्विभजेद्यै मध्यमास्तानग्रये दात्रे ऽष्टाकपालं नि-
 र्वपेद्यै^{१२)} स्थविष्ठास्तानिन्द्राय प्रादत्रे दधनि^{१३)} चरुं' ये
 क्षोदिस्थास्तान्विष्णावे शिपिविष्टाय^{१४)} प्रृते चरुं' पशवो
 वा एते ऽतिरिच्यन्ते' तानेवाप्नोति' तानवरुन्धे' ऽग्निर्वै

१) मोषदसः B; २) समृद्धं A, B, E und F; ३) So corr.; die
 hss. क्षीयन्ति; ४) यजन्ते A pr. m.; ५) ज्योतींषि D; ६) So corr.;
 इदमस्पष्टा° A, E und F; इदमस्पष्टा° B und D; ७) स्वस्य A, B und F;
 ८) ते D; ९) एवते D; १०) प्रच्यवन्ते F; ११) यस्या D; १२) निर्वपेद्ये
 B; १३) दधति F; १४) शिपिविष्टाय D.

मध्यमस्य दत्तेन्द्रो वै ज्येष्ठस्य प्रदाता 'यदेवेदं^{१)} जुष्टं प-
शूनां तद्विष्णोः शिपिविष्टं' तदेवाप्नोति 'पशूनेवावरुन्धे'
॥ १ ॥

या पूर्वा पौर्णमासी सानुमतिर्योत्तरा सा राका 'या
पूर्वामावास्या सा सिनीवाली^{२)} योत्तरा सा कुहूश्चन्द्रमा^{३)}
एव धाता च^{४)} विधाता च 'यत्पूर्णां ऽन्यां वसत्यपूर्णां^{५)}
ऽन्यां^{६)} तन्मिथुनं 'यत्पश्यत्यन्यां नान्यां तन्मिथुनं 'यद्मा-
वास्यायाश्चन्द्रमा अधि प्रजायते तन्मिथुनं 'तस्मादेवास्मै
मिथुनात्पशून्प्रजनयति' ॥ १० ॥

न द्वे यजेत 'यत्पूर्वया संप्रति यजेतोत्तरया ह्रस्वदुर्ग्या-
द्यदुत्तरया^{७)} संप्रति यजेत पूर्वया ह्रस्वदुर्ग्यान्निष्ठिर्भवति न
यज्ञस्तदनु स्त्रीतमुख्यपगल्भो^{८)} जायत 'एकामिव यजेत'
प्रगल्भो द्वैव जायते 'ऽनादृत्य^{९)} तद्वै यजेत 'यज्ञमुखमेव
पूर्वयालभते यज्ञत उत्तरया 'देवता एवं पूर्वयाप्नोतीन्द्रि-
यमुत्तर्या 'देवलोकमेव पूर्वयावरुन्धे मनुष्यलोकमुत्तरया
भूयसो यज्ञक्रतूनुपैत्येषा^{१०)} ह वै सुमना^{११)} नामेष्टिर्यमद्ये-

1) यदेवेदं A; 2) सिनीवाली D; 3) कुहूः चन्द्रमा B; 4) Fehlt
in D; 5) वसं पूर्णां A; वसत्यूर्णां B, D und E; 6) ऽन्या F; 7) So
corr.; die hss. इवसत्कु^०; 8) मुख्यमुख्यपगल्भो A; मुख्यमपगल्भो B und
E; ज्ञातमुख्यमपगल्भो D; 9) So corr. ऽनादृत्यं A und E; ऽनादृत्यं B, D
und F; 10) So corr.; die hss. यज्ञक्रतूनामुपै^०; 11) सुमा E.

ज्ञानं^{१)} पञ्चाक्षन्द्रमा अभ्युदयादस्मा^{२)} अस्मिंल्लोक^{३)} आ-
र्धकं भवति' ॥ ११ ॥

अग्रावैष्णवमेकादशकपालं निर्वपेद्दर्शपूर्णमासावारि-
प्समाणो^{४)} 'ऽग्निर्वै सर्वा देवता विष्णुर्यज्ञो' देवताश्चैव
यज्ञं चारभत ऋद्धा 'ऋध्नोत्येवोभौ^{५)} सहारम्भावित्याहु-
रुदिनु^{६)} शृङ्गे सितो^{७)} मुच्यत इति' दर्शो वा एतयोः
पूर्वः पौर्णमास उत्तरो 'ज्य यत्परस्तात्पौर्णमास आरभ्यते
तद्यथा पूर्वं क्रियते' तद्यत्पौर्णमासमारभमाणः^{८)} सरस्वत्यै
चरुं निर्वपेत्सरस्वते द्वादशकपालममावास्या वै^{९)} सर-
स्वती पौर्णमासः सरस्वानित्युभावेवैनौ^{१०)} सहारभत
ऋद्धा 'ऋध्नोत्येव' ॥ १२ ॥

अग्रे पथिकृते ऽष्टाकपालं निर्वपेद्यस्य^{११)} प्रज्ञाते-
ष्टिरतिपद्यते^{१२)} 'बह्विष्यथं वा एष इति यस्य प्रज्ञातेष्टि-
रतिपद्यते^{१३)} 'ऽग्निर्वै देवानां पथिकृतमेव^{१४)} भागधेयेनो-
पासरत्स एनं पन्थानमपिनयत्यनड्डान्दक्षिणा^{१५)} 'स हि
पन्थानमभिवर्हति' ॥ १३ ॥

1) So corr.; die hss. °मध्वेयानं; ed. B. I. °मध्वेयाने; 2) अभ्युदया°
A; 3) °ल्लोकं F; 4) °माणा B; 5) °वाभौ D; 6) °रुदिनु
A, B, D und F; °रुदिरं E; 7) सृतो A pr. m.; झितो D; 8) °समा आरभ°
A sec. m.; 9) वर्णा F; 10) सरस्वत्यु° A pr. m.; सरस्वानित्वा° A sec. m.;
11) °यसा E; 12) So corr.; die hss. प्रज्ञातेष्टिरितिप°; 13) Vgl. 12;
14) पथिकृतमेव A und F; 15) पन्थानमपि° A pr. m., B und E.

अग्नये व्रतपतये^{१)} ऽष्टाकपालं निर्वपेद्य आहिताग्निः
सन्प्रवसेदङ्कु वा एष व्रतमतिपातयति य आहिताग्निः
सन्प्रवसति व्रत्ये^{२)} ऽह्नि स्त्रियं वोपैति मांसं वाग्ना-
त्यग्निर्वै^{३)} देवानां व्रतपतिर्ऽग्निमेतस्य व्रतमगात्तस्मादेतस्य
व्रतमालम्भयते' ॥ १४ ॥

अग्नये व्रतभृते^{४)} ऽष्टाकपालं निर्वपेद्य आहिताग्निरा-
र्तिज्ञमश्रु^{५)} कुर्यादां नीतो वा एष देवानां य आहिता-
ग्निस्तस्मादेतेनाश्रु न कर्तव्यं' न हि देवा अश्रु कुर्वन्त्य-
ग्निर्वै देवानां व्रतभृदग्निमेतस्य व्रतमगात्तस्मादेतस्य व्रत-
मालम्भयते' ॥ १५ ॥

ऐन्द्राग्नमुखमनुसृष्टमालभेत^{६)} यस्य पिता पितामहः
सोमं न पिबेदिन्द्रियेण वा एष वीर्येण व्यृध्यते^{७)} यस्य
पिता पितामहः सोमं न पिबति' यदैन्द्र^{८)} इन्द्रियेणैवैनं
तद्वीर्येण समर्थयति' देवताभिर्वा एष वीर्येण^{९)} व्यृध्यते^{७)}
यस्य पिता^{१०)} पितामहः सोमं न पिबति' यदग्नेयो ऽग्निर्वै
सर्वा देवताः' सर्वाभिरेवैनं तदेवताभिः समर्थयत्यनुसृष्टो
भवत्यनुसृष्ट इव ह्येतस्य सोमपीथो यस्य पिता पितामहः

1) Fehlt in E; 2) व्रत्ये A; व्रते E; 3) वाग्नात्य° F; 4) व्रते E;
5) °त्विज्ञमश्रु A, B, E und F; 6) So corr.; die hss. °मुखम°; 7) So
corr.; die hss. व्यृध्यते; 8) A, B, E und F fügen इन्द्र ein;
9) वीर्येणा A; 10) Fehlt in F.

सोमं न पिबति' तस्मादिष एव तस्या देवतायाः पशूनां
समृद्धः' ॥ १६ ॥

देवा वा ओषधीषु पक्वास्वाजिमयुः^{१)} 'स^{२)} इन्द्रो
ऽवेदग्निर्विविमाः^{३)} प्रथम उज्जेष्यतीति' सो ऽब्रवीद्यतरो^{४)}
नौ पूर्वं उज्जयात्तन्नौ सहेति' ता^{५)} अग्निरुदजयत्तदिन्द्रो
ऽनूदजयत्स^{६)} एष ऐन्द्राग्नः सन्नाग्नेन्द्र^{७)} 'एका वै तर्हि
यवस्य शुष्टिरासीदेका^{८)} ब्रह्मेरेका^{९)} माषस्यैका^{१०)} तिल-
स्य^{११)} 'तद्विश्वे देवा अत्रुवन्वयं वा एतत्प्रथयिष्यामो भागो
नोऽस्त्विति' तद्रूम एव वैश्वदेवो' ज्यो प्रथयत्येतेनैव'
पयसि स्याद्वैश्वदेवत्वाय' वैश्वदेवं हि पयो^{१२)} 'ज्येमावब्रू-
तां^{१३)} न वा ऋत आवाभ्यामेवैतद्यूयं प्रथयत मयि प्रति-
ष्ठितमसौ वृद्धा पचति नैतदितो^{१४)} अभ्युज्जेष्यतीति' भागो
नावस्त्विति' ताभ्यां वा एष भागः क्रियत उज्जित्या
एवाथो प्रतिष्ठित्या एव यो^{१५)} ग्यावापृथिवीयः' सौमीर्वा
ओषधीः' सोम ओषधीनामधिराजो' याश्च ग्राम्या याश्चा-

1) °स्वजिमयुः A, B, E und F; °स्वाजिषुः D; 2) सं D; 3) So
corr.; die hss. °वेदग्नि°; 4) °यतरा B; 5) ना B; 6) °नोदज°
A pr. m.; °नुद° B; 7) °ग्नेन्द्रा E; 8) शुष्टि° D und F; 9) ब्रह्मेरेका
A und B; 10) माषस्यैका D; 11) तिलस्या A und B; 12) य A;
13) So corr.; die hss. °ज्येमे अव्रूतां; 14) नैतदिता D; 15) So corr.;
die hss. य; ed. B. Ind. ये.

रण्यास्तासामेष उद्धारो यच्छामाको^{१)} 'यच्छामाकः सौ-
म्यस्तमेव भागिनं कृणुते' यदकृत्वाग्रयणं नवस्याग्नीयादे-
वानां भागं प्रतिकूलमग्यात्संवत्सराद्वा एतदधिप्रजायते य-
दग्रयणं 'संवत्सरं वै ब्रह्मा' तस्माद्ब्रह्मा^{२)} पुरस्ताद्धोम-
संस्थितहोमिष्वावपैतैकहायनी दक्षिणा 'स हि संवत्सरस्य
प्रतिमा' रेत एव क्षेषो ऽप्रजातः^{३)} 'प्रजात्यै' ॥ १७ ॥

अथ हैतदप्रतिरथमिन्द्रस्य बाहू स्थविरौ वृषाणा-
वित्येतेन ह वा इन्द्रो ऽसुरानप्रत्यजयदप्रति ह भवत्ये-
तेन^{४)} यजमानो भ्रातृव्यं जयति 'संग्रामे जुहुयादप्रति ह
भवत्येतेन^{५)} ह^{६)} वै भरद्वाजः प्रतर्दनं समनक्षत्स राष्ट्रय-
भवद्यं^{७)} कामयेत राष्ट्री स्यादिति तमेतेन संनक्षेद्राष्ट्री ह
भवत्येतेन ह वा इन्द्रो विराजमभ्यजयदशैवान्वाह^{८)} 'दशान्नरा
विराड्विराजं वा एतेन यजमानो भ्रातृव्यं वृद्धे'
तडु हैक एकादशान्वाहुरेकादशान्नरा^{९)} वै त्रिष्टुप्त्रिष्टुभो
वज्रो 'वज्रेणैवैतद्रक्षांस्यपसेधति^{१०)} 'दक्षिणतो वै देवानां
यज्ञं रक्षांस्यजिघांसंस्तान्वप्रतिरथेनापाघ्नत^{११)} 'तस्माद्ब्रह्मा-

1) यच्छामाको A pr. m., B, D und E; 2) Fehlt in E; 3) प्रजात्यै: A pr. m.; 4) भवति interpolation; 5) भवति ? ?; 6) Fehlt in A sec. m., B und E; 7) वृं ? ?; 8) So corr.; die hss. °शैतान्वाह; 9) एकादशान्वाहुर fehlt in E; एकादशाद्वाहु° D; 10) °सेदति E; 11) °पाघ्न F.

प्रतिरयं जपनेति 'यद्वक्षाप्रतिरयं'^{१)} जपनेति^{१)} यज्ञस्याभि-
जित्यै रक्षसामपकृत्यै रक्षसामपकृत्यै' ॥ १८ ॥

अथातश्चातुर्मास्यानां^{२)} प्रयोगः 'फाल्गुन्यां पौर्णमास्यां
चातुर्मास्यानि प्रयुञ्जीत' मुखं वा एतत्संवत्सरस्य यत्फाल्-
गुनी पौर्णमासी मुखमुत्तरे फाल्गुन्यौ^{३)} पुच्छं पूर्व'
तद्यथा^{४)} प्रवृत्तस्यात्तौ समेतौ स्यातामेवमेवैतत्संवत्सर-
स्यात्तौ समेतौ भवतस्तद्यत्फाल्गुन्यां^{५)} पौर्णमास्यां चा-
तुर्मास्यैर्यजते मुखत एवैतत्संवत्सरं प्रयुङ्क्ते^{६)} भेषज्य-
यज्ञा^{७)} वा एते यच्चातुर्मास्यानि^{८)} 'तस्मादृतुसंधिषु प्रयु-
ज्यन्ते' ऋतुसंधिषु^{९)} वै व्याधिर्जायते 'तान्येतान्यष्टौ हवींषि
भवन्त्यष्टौ वै चतसृणां पौर्णमासीनां हवींषि^{१०)} भवन्ति'
चतसृणां वै पौर्णमासीनां वैश्वदेवं समासो^{११)} 'ज्य यदग्निं
मन्यन्ति प्रजापतिर्वै वैश्वदेवं' प्रजात्या^{१२)} एवायैतं दैवं
गर्भं प्रजनयत्यथ यत्सप्तदश सामिधेन्यः सप्तदशो वै प्रजा-
पतिः 'प्रजापतेरात्या' अथ यत्सद्वत्तावाज्यभागावसिसंती-
ति^{१३)} वै सद्वत्तौ भवतो 'ज्य यद्विराजौ संयाज्ये अन्नं वै
श्रीर्विराडन्नायस्य श्रियो ज्वरुद्धा' ज्य यन्नव प्रयाजा^{१४)}

1) Fehlt in E; 2) Zweimal in A, B, E und F; 3) फाल्गुन्यौ
A sec. m. und B; 4) Fehlt in D; 5) °ल्गुन्या B; 6) णो E;
7) भेषज्य° F; 8) °र्मास्यनि B; 9) कृतु° B; 10) हवींषो E; 11) समासो
A pr. m.; 12) प्रजापत्या A pr. m. und B; 13) Sie! 14) प्रयाजा D.

नवानुयाजा अष्टौ हवींषि वाजिनं नवमं तन्नक्षत्रीयां^{१)}
 विराजमाप्नोत्यथो आर्हुर्दशनीं विराजमिति प्रयाजानुयाजा
 हवींष्याधारावाज्यभागाविति^{२)} ॥ ११ ॥

अथ यदग्नीषोमौ^{३)} प्रथमं देवतानां यज्ञत्यग्नीषोमौ वै
 देवानां मुखं' मुखत एव तद्देवान्प्रीणात्यथ यत्सवितारं
 यज्ञत्यसौ वै सविता यो ऽसौ तपत्येतमेव तेन प्रीणात्यथ
 यत्सरस्वतीं यज्ञति वाग्वै सरस्वती' वाचमेतेन प्रीणा-
 त्यथ यत्पूषणं यज्ञत्यसौ वै पूषा यो ऽसौ तपत्येतमेव
 तेन प्रीणात्यथ यन्मरुतः स्वतवसो^{४)} यज्ञति घोरा वै
 मरुतः स्वतवसस्तानेव तेन प्रीणात्यथ यद्विश्वान्देवान्य-
 जत्येते वै विश्वे देवा यत्सर्वे देवास्तानेव तेन प्रीणात्यथ
 यद्द्यावापृथिव्यौ यज्ञति प्रतिष्ठे वै द्यावापृथिव्यौ' प्रति-
 ष्ठित्या एवाथ यद्वाजिनो यज्ञति पशवो वै वाजिनः'
 पशूनेव तेन प्रीणत्यथो ऋतवो वै वाजिन' ऋतूनेव तेन
 प्रीणत्यथो हन्दांसि वै वाजिनश्छन्दांस्येव तेन प्रीणत्यथो
 देवाश्चा वै वाजिनो' ऽत्र देवाः साश्चा अभीष्टाः प्रीता^{५)}
 भवत्यथ यत्परस्तात्पौर्णमासेन यज्ञते तथा ह्यस्य पूर्वपक्षे
 विश्वदेवेनेष्टं भवति' ॥ २० ॥

1) So corr.; तन्नाक्षत्रीयां A, D, E und F; तन्नाक्षत्रीयां B; 2) हवींष्यां
 द्वारा° D; हवींष्याधारा° E; 3) यदग्नि° A pr. m.; 4) स्वतोवसो A pr.
 m.; स्वन्तवसो A sec. m.; स्वतोवसो F; 5) प्रीत्या D.

वैश्वदेवेन वै प्रजापतिः प्रजा असृजत^{१)} ताः सृष्टा^{१)}
 अप्रसूता वरुणस्य^{२)} यवाञ्जनुस्ता^{३)} वरुणो वरुणपाशैः
 प्रत्यवघाताः प्रजाः^{४)} प्रजापतिं पितरमेत्योपावदन्नुप^{५)} तं
 यज्ञक्रतुं जानीहि येनेष्टा वरुणमप्रीणात्सं^{६)} प्रीतो^{६)} व-
 रुणो^{६)} 'वरुणपाशेभ्यः^{७)} सर्वस्माच्च^{८)} पाप्मनः^{९)} संप्रमुच्यन्त^{१०)}
 इति' तत एतं प्रजापतिर्यज्ञक्रतुमपश्यद्वरुणप्रधासांस्तमा-
 कर्त्तेनायजत^{११)} 'तेनेष्टा वरुणमप्रीणात्सं प्रीतो वरुणो
 वरुणपाशेभ्यः सर्वस्माच्च^{१२)} पाप्मनः प्रजाः प्रामुञ्चन्त^{१३)}
 वा एतस्य प्रजा वरुणपाशेभ्यः सर्वस्माच्च पाप्मनो मुच्य-
 न्ते^{१४)} 'य एवं वेदांश्च यद्गिं प्रणयन्ति यमेवामुं वैश्वदेवे
 मन्यन्ति^{१५)} तमेव तत्प्रणयन्ति^{१६)} 'यन्मथ्यते तस्योक्तं ब्रा-
 ह्मणमथ यत्सप्तदश सामिधेन्यः सप्तत्तावाज्यभागौ विराजौ
 संयाज्ये तेषामुक्तं ब्राह्मणमथ यन्नव प्रयाजा नवानुयाजा
 नवैतानि कृवीषि' समानानि त्वेव पञ्च संचराणि^{१७)} कृवीं-
 पि भवन्ति^{१८)} पौष्णान्तानि 'तेषामुक्तं ब्राह्मणम्' ॥ २१ ॥

- १) सृष्टा D; २) वरुणस्यां B; ३) यवां चनुस्ता A, D, E, F; यवां
 चतनुस्ता B; ४) Fehlt in B; ५) पितरमेत्या^० D; ६) Interpolation!;
 ७) वरुणा fehlt in D; ८) So corr.; die hss. सर्वस्मात्; ९) पाप्मानः
 A pr. m.; १०) Von संप्र^० bis प्रजा: fehlt in B; ११) So corr.; die
 hss. प्रजापतिं यज्ञक्रतुमपश्यद्वरुणप्रधासां तमा^०; १२) सर्वस्मात् E; १३) Fehlt
 in D; १४) मुच्यते B; मुच्यते E; १५) मथति E; १६) तत्प्रयन्ति D;
 १७) संचत्सराणि B; १८) भवन्ति E.

अथ यदैन्द्राग्रौ^{१)} द्वादशकपालो^{२)} भवति बलं वै तेज
इन्द्राग्रौ^{३)} बलमेव तत्तेजसि प्रतिष्ठापयत्यथ^{४)} यद्वारुण्या-
मीक्षेन्द्रो वै वरुणः^{५)} स उ वै पयोभाजनस्तस्माद्वारुण-
मिक्षाथ^{६)} यन्मारुती पयस्याप्सु वै मरुतः श्रित^{७)} आपो
हि पयो^{८)} ज्येन्द्रस्य^{९)} वै मरुतः^{१०)} श्रित^{११)} ऐन्द्रं पयस्त-
स्मान्मारुती पयस्याथ यत्काय एककपालः प्रजापतिर्वै कः^{१२)}
प्रजापतेरात्या^{१३)} अथो मुखस्य वा एतन्नामधेयं कमिति^{१४)}
मुखमेव तद्ध्यात्मन्धत्ते^{१५)} ज्य यन्मिथुनौ गावौ ददाति^{१६)}
तत्प्रजात्यै वृषमुक्थ्या^{१७)} वाजिनो^{१८)} ज्य यदप्सु वरुणं^{१९)}
यजति^{२०)} स्व एवैनं तदायतने प्रीणात्यथ^{२१)} यत्परस्ता-
त्यौर्णमसिनेन यजते तथा ह्यस्य पूर्वपक्षे वरुणप्रधसैरिष्टं
भवति^{२२)} ॥ २२ ॥

ऐन्द्रो वा एष यज्ञक्रतुर्यत्साकमेधास्तद्यथा^{२३)} महाराजः
पुरस्तात्सैनानीकानि^{२४)} व्युह्याभयं पन्थानमन्वियादेवमे-
वैतत्पुरस्तादेवता यजति^{२५)} तद्यथैवादः सोमस्य महा-
व्रतमेवमेवैतदिष्टिमहाव्रतमथ यदग्निमनीकवत्तं प्रथमं दे-

१) यदैन्द्राग्रौ A sec. m.; यदैन्द्राग्रौ D, २) °पालौ D; ३) °पययथ D;
४) पयोभाजि° D und E; ५) यथो D; ६) ज्येन्द्रस्य A; ७) मारुत D;
८) Interpolation f; ९) दधाति A; १०) Man erwartet °मुक्तो;
११) वरुण E; १२) यजति D; १३) प्रीणाथ B; १४) °त्साकमेधा° D;
१५) So corr.; die hss. पुरस्तात्सेना°; १६) So corr.; die hss. यजन्ते .

वतानां यजत्यग्निर्वै देवानां मुखं 'मुखत एव तद्देवा-
 न्प्रीणान्यथ यन्मध्यंदिने मरुतः सांतपनान्यजतीन्द्रो^{१)} वै
 मरुतः^{२)} सांतपना^{३)} 'ऐन्द्रं माध्यंदिनं^{४)} ' तस्मादेतानिन्द्रे-
 णोपसंहितान्यजत्यथ^{५)} यत्सायं गृहमेधीयेन चरन्ति^{६)} पु-
 ष्टिकर्म वै गृहमेधीयः ' सायं पोषः पशूनां ' तस्मात्सायं
 गृहमेधीयेन चरत्यथ यच्छो^{७)} भूते गृहमेधीयस्य निष्का-
 शमिश्रेण पूर्णर्द्वेण^{८)} चरन्ति पूर्वेषुः कर्मणैवैतत्प्रातः क-
 र्मोपसंतन्वत्यथ यत्प्रातर्मरुतः^{९)} क्रीडिनो यजतीन्द्रो^{१०)}
 वै मरुतः क्रीडिनस्तस्मादेनानिन्द्रेणोपसंहितान्यजत्यथ
 यदग्निं प्रणयन्ति यमेवामुं वैश्वदेवे मन्यन्ति तमेव तत्प्र-
 णयन्ति ' यन्मथ्यते तस्योक्तं ब्राह्मणमथ यत्सप्तदश सामि-
 धेन्यः सद्ब्रह्मावाज्यभागौ^{११)} विराजौ संयाज्ये तेषामुक्तं
 ब्राह्मणमथ यन्नव प्रयाजा नवानुयाजा अष्टौ हवींषि
 समानानि^{१२)} त्वेव^{१३)} षट्चराणि हवींषि भवत्यैन्द्राग्रा-
 तानि ' तेषामुक्तं ब्राह्मणमथ यन्महेन्द्रमत्ततो यजत्यत्नं^{१४)}
 वै श्रेष्ठी भजते ' तस्मादिनमत्ततो यजत्यथ यद्वैश्वकर्मण^{१५)}

१) न्यजन्तीन्द्रो A, B und E; २) मरुः E; ३) सान्तपनी F; ४) मध्यं
 D; ५) तस्मादेतानिन्द्रेणोपसंहिता° D; ६) चरन्ति E; ७) यच्छो B; ८) So
 corr.; पूर्णाद्व्या A sec. m. und B; पूर्वाद्व्या D; पूर्णाद्व्या E; पूर्णाद्व्या A
 pr. m. und F; ९) मरुत् F; १०) यजन्तीन्द्रो D; ११) यद्ब्रह्मावा° D;
 १२) सामानानि A pr. m.; १३) त्वेव D; १४) यजन्हेत्यन्त B; १५) यद्वैश्व° D.

एककपालो ऽसौ^{१)} वै विश्वकर्मा यो ऽसौ तपत्येतमेव
तेन प्रीणात्यथ^{२)} यदृषभं^{३)} ददात्यैन्द्रो^{४)} ह यज्ञक्रतुः^{५)}

॥ २३ ॥

अथ यदपराह्णे पितृयज्ञेन चरत्यपराह्णभाजो वै पि-
तरस्तास्मादपराह्णे पितृयज्ञेन चरन्ति^{६)} तदाहुर्वैदपरपक्षभा-
जो^{७)} वै पितरः कस्मादेनान्पूर्वपक्षे यजन्तीति^{८)} 'देवा वा^{९)}
एते पितरस्तास्मादेनान्पूर्वपक्षे^{१०)} यजन्तीत्यथ यदेकां सा-
मिधेनीं^{११)} त्रिरन्वाह सक्नु ह वै पितरस्तास्मादेकां सा-
मिधेनीं त्रिरन्वाहाथ ययजमानस्यार्षियं^{१२)} नाह^{१३)} नेयज-
मानं प्रवृणजानीत्यथ^{१४)} यत्सोमं पितृमत्तं^{१५)} पितृन्वा
सोमवतः पितृन्वर्हिषदः^{१६)} पितृनग्निष्वात्तानित्यावाहय-
ति^{१७)} 'न^{१८)} हैके स्वं^{१९)} महिमानमावाहयन्ति^{२०)} यजमा-
नस्यैष महिमेति वदन्त^{२१)} आवाहयेदिति त्वेव स्थितम-
ग्रेर्ह्येष महिमा भवत्यो^{२२)} स्वधेत्याश्रावयत्यस्तु स्वधेति
प्रत्याश्रावयति^{२३)} 'स्वधाकारो^{२४)} हि पितृणामथ यत्प्रयाजा-

- १) यो D; २) प्रीणीत्यथ E; ३) यदृषभं गां A und D; यदृषभगां B;
यदृषभगा E; ४) आददात्यैन्द्रो F; ५) तदाहुर्वैदपर^० D; तदाहुर्वैदपरपक्षभाजो E;
६) वा E; ७) देवान्पूर्वपक्षे B; ८) सामिधेनी D; सामिधेनी B; ९) So
corr.; die hss. °नस्यार्षे ऽन्वाह; १०) So corr.; die hss. प्रवृण^०;
११) पितृमत्तं A, B, D und F; १२) पितृन्वर्हिषदः E; १३) Hier fehlen
einige Worte; १४) ना B; १५) यत् A pr. m. und B; १६) °हयति E;
१७) वदन्त E; १८) भवन्त्यो A und F; भवन्त्यो E; १९) स्वधाकारो D.

नृयज्ञेभ्यो बर्हिष्मन्तावुद्धरति^{१)} प्रजा वै बर्हिर्नैत्प्रजां^{२)}
 पितृषु दधानीति^{३)} 'ते वै षट्संयन्ते^{४)} ' षडा ऋतव ' ऋतवः
 पितरः^{५)} ' पितृणामास्यै ' ॥ २४ ॥

अथ यज्जीविनवन्तावाज्यभागौ भवतो यज्ञमानमेव
 तज्जीविन्यथ^{६)} यदेकैकस्य^{७)} हविषस्तिस्तिस्त्रो^{८)} याज्या
 भवन्ति^{९)} ह्यत्येवैनान्प्रथमया ' द्वितीयया गमयति ' त्रैव^{१०)}
 तृतीयया यच्छत्यथो^{११)} देवयज्ञमेवैतत्पितृयज्ञेन^{१२)} व्यावर्त-
 यत्यथो दक्षिणासंस्थो वै पितृयज्ञस्तमेवैतदुदक्संस्थं कुर्व-
 त्यथ यदग्निं कव्यवाहनमन्ततो यज्ञत्येतत्स्विष्टकृतो वै
 पितरस्तस्मादग्निं कव्यवाहनमन्ततो यज्ञत्यथ यदिदामु-
 पहूयावघ्राय^{१३)} न प्राश्नन्ति पशवो वा इडा ' नेत्पशून्प्र-
 वृणजानीत्यथ^{१४)} यत्सूक्तवाक्ते यज्ञमानस्याशिषो^{१५)} ऽन्वाह
 नेत्यज्ञमानं प्रवृणजानीत्यथ^{१६)} यत्पत्नीं न संयाजयन्ति^{१७)}
 नेत्पत्नीं^{१८)} प्रवृणजानीत्यथ^{१९)} यत्पवित्रवति^{२०)} मार्जयन्ते

- १) °न्तावुद्धरति E; २) °त्यजा E; ३) षट्सं fehlt in D; ४) Fehlt in D; ५) So corr.; °वयते ऽथ A und F; °वयतो ऽथ B, D und E; ६) यादाकैकस्य D; ७) तिष्ठो fehlt in B; ८) भवन्ति D; ९) त्रैव A; १०) मच्छ° A; ११) So corr.; die hss. एवैतं; १२) यदिडां रूप° D; यदिदामुपहृणया° B; °मुपहूयां° D; °मुपहूया° E; १३) So corr.; die hss. °न्प्रमृणातानो°; १४) °स्याधे B; १५) So corr.; die hss. प्रमृणा°; १६) °नयन्तेति F; १७) नेत् fehlt in F; १८) So corr.; die hss. प्रमृणा°; १९) °त्रवतो A pr. m.

शान्तिर्वै भेषजमापः^{१)} 'शान्तिरेवैषा^{२)} भेषजमन्ततो यज्ञे
क्रियते' ज्य यदध्वर्युः पितृभ्यो निपृणाति जीवानिव त-
त्पितृनु^{३)} मनुष्याः पितरो ऽनुप्रवहृत्यथो देवयज्ञमेवैनं^{४)}
पितृयज्ञेन^{४)} व्यावर्तयत्यथो दक्षिणासंस्थो वै पितृयज्ञस्त-
मेवैतदुदकसंस्थं^{५)} कुर्वत्यथ यत्प्राञ्चो ऽभ्युत्क्रम्यादित्यमुप-
तिष्ठते देवलोको वा आदित्यः' पितृलोकः पितरो'
देवलोकमेवैतत्पितृलोकादुपसंक्रामन्तीत्यथ^{६)} यदक्षिणाञ्चो
ऽभ्युत्क्रम्याग्नीनुपतिष्ठते^{७)} प्रीत्यैव तदेवेष्वन्ततो ऽर्धं^{८)}
चरत्यथ यदुदञ्चो^{९)} ऽभ्युत्क्रम्य^{१०)} त्रैयंबकैर्यजते^{११)} रुद्रमेव
तत्स्वायां^{१२)} दिशि प्रीणत्यथो देवयज्ञमेवैतत्पितृयज्ञेन^{१३)}
व्यावर्तयत्यथो दक्षिणासंस्थो वै पितृयज्ञस्तमेवैतदुदकसं-
स्थं^{१४)} कुर्वत्यथ यदन्त आदित्येद्या यजन्तीयं^{१५)} वा अदि-
तिरस्यमेवैनमन्ततः^{१६)} प्रतिष्ठापयत्यथ यत्परस्तात्पौर्ण-
मासेन यजते तथा ह्यस्य पूर्वपक्षे साकमेधैरिष्टं भवति'

॥ २५ ॥

त्रयोदशं वा एतं मासमाप्नोति यच्छुनासीर्येण यजत^{१७)}

- १) ऽज्ञमापः B; २) वैषां A, B, E und F; ३) तत्पित्रेनु A pr. m.;
४) दवयज्ञेन D; ५) ऽदुदकसंस्थं A; ऽदुदकसंस्थं B; ६) So corr.; die
hss. एवैनं; ७) तिष्ठते E; ८) ऽर्धं D; ९) ऽदञ्चा F; १०) ऽभ्यु-
त्क्रम्या D; ११) त्रैयंबकैर्यजते D; १२) So corr.; die hss. तत्स्वस्यां;
१३) Vid. 8. १४) ऽदुदकसंस्थं B; १५) यजन्तीयं B; १६) आदि° D;
१७) कृत D.

एतावान्वै संवत्सरो यावानेष^{१)} त्रयोदशो मासो^{२)} ऽथ
यदग्निं प्रणयन्ति यमेवामुं वैश्वदेवे^{३)} मन्यन्ति तमेव तत्प्र-
णयन्ति^{४)} यन्मथ्यते तस्योक्तं ब्राह्मणं^{५)} यन् न मथ्यते पौ-
र्णमासमेव तन्नं भवति^{६)} प्रतिष्ठा वै पौर्णमासं^{७)} प्रतिष्ठित्या
एवांथ यद्वायुं यजति प्राणो^{८)} वै वायुः^{९)} प्राणमेव तेन
प्रीणात्यंथ यच्छुनासीरं^{१०)} यजति संवत्सरो वै शुनासीरः^{११)}
संवत्सरमेव तेन प्रीणात्यंथ यत्सूर्यं यजत्यसौ वै सूर्यो
यो ऽसौ तपत्येतमेव^{१२)} तेन प्रीणात्यंथ^{१३)} यच्छेतां^{१४)} द-
क्षिणां^{१५)} ददात्येतस्यैव^{१६)} तद्रूपं क्रियते^{१७)} ऽथ यत्प्रायश्चित्त-
प्रतिनिधिं^{१८)} कुर्वन्ति स्वस्त्ययनमेव तत्कुर्वन्ति^{१९)} यज्ञस्यैव
शान्तिर्यज्ञमानस्य भेषज्याय^{२०)} तैर्वा एतैश्चातुर्मास्यैर्देवाः स-
र्वान्कामानाप्नुवंत्सर्वा इष्टीः सर्वममृतत्वं^{२१)} स वा एष
प्रजापतिः^{२२)} संवत्सरश्चतुर्विंशो^{२३)} यच्चातुर्मास्यानि^{२४)} तस्य
मुखमेव वैश्वदेवं^{२५)} बाहू वरुणप्रधासाः^{२६)} प्राणो ऽपानो
व्यान इत्येतास्तिम्न इष्टय^{२७)} आत्मा महाहविः^{२८)} प्रतिष्ठा
शुनासीरं^{२९)} स वा एष प्रजापतिरेव संवत्सरो यच्चातु-
र्मास्यानि^{३०)} सर्वं वै प्रजापतिः^{३१)} सर्वं चातुर्मास्यानि^{३२)} तत्स-

१) यावानेष F; २) त्रिमेरेवे D; ३) प्राणा F; ४) तपत्ये° D;

५) प्रीणात्यथ E; ६) So corr.; die has. यच्छेता दक्षिणा; ७) दधत्ये° E;

८) °द्विजं प्रति° A; °द्विजः प्रति° B und E; ९) °वतिश्चातुर्विंशो E; १०) °व.

वासाः A pr. m.; °प्रधासाः D; ११) शुसीरं D; १२) याचातु° D.

वीणैव सर्वमाप्नोति य एवं वेद^{१)} यश्चैवं विद्वांश्चातुर्मा-
स्यैर्यज्ञते चातुर्मास्यैर्यज्ञते' ॥ २६ ॥

॥ इत्यथर्ववेदे गोपथब्राह्मणोत्तरभागे प्रथमः प्रपाठकः ॥

ओं मांसीयन्ति^{२)} वा आहूिताग्नेरग्नयस्तं एनमेवाग्ने
ऽभिधायन्ति यज्ञमानं^{३)} 'य एतमैन्द्राग्रं पशुं षष्ठे षष्ठे मास
आलभते तेनैवेन्द्राग्निभ्यां ग्रसितमात्मानं निर्वदयत'
आयुष्काम^{४)} आलभेत^{४)} 'प्राणापानौ वा इन्द्राग्नी^{५)} 'प्रा-
णापानाविवात्मनि धत्त' आयुष्मान्भवति' प्रजाकाम आ-
लभेत^{६)} 'प्राणापानौ वा इन्द्राग्नी' प्राणापानौ प्रजा अनु-
प्रजायन्ते' प्रजावान्भवति' पशुकाम आलभेत' प्राणापानौ
वा इन्द्राग्नी' प्राणापानौ पशवो अनुप्रजायन्ते' पशुमान्भ-
वति' यामं शुक्रहृतिमालभेत^{७)} शुण्ठं^{८)} वा यः कामये-
तानामयः पितृलोके स्वामित्येतेन ह वै यमो ऽमुष्मिं-
ल्लोक आर्धोऽतिपितृलोक एवार्धोऽति' त्वाष्ट्रं वडवमालभेत
प्रजाकामः' प्रजापतिर्वै प्रजाः सिसृक्समाणः^{९)} स द्वितीयं

१) वेदे A; २) °सिद्यन्ति A pr. m.; ३) Hier fehlen einige Worten;

४) आयुष्कामालभेत A und B; ५) इन्द्राग्नी D; ६) आलभते D;

७) So corr.; die hss. शुक्रं हृति°; शुक्रं हृतिमालभेत D; ८) So corr.; die

hss. ण्डं; ९) So corr.; die hss. समृत्त°.

मिथुनं^{१)} नाविन्दत्स^{१)} त्वाष्ट्रं वडवमप्रश्यत्त्वष्टा^{२)} हि त्रयाणां
 प्रजनयिता 'तेन प्रजा असृजत' तेन मिथुनमविन्दत्प्रजा-
 वान्मिथुनवान्भवति य एवं वेद यश्चैवं विद्वानेतमालभते'
 योनीन्वा एष काम्यान्पशूनालभते^{३)} यो ऽनिष्ट्वैन्द्राग्नेन
 काम्यं पशुमालभत^{४)} इष्ट्वालम्भः समृद्धौ' ॥ १ ॥

पञ्चधा वै देवा व्युत्क्रामन्नग्निर्वसुभिः सोमो रुद्रैरिन्द्रो
 मरुद्भिर्वरुण आदित्यैर्वृक्षस्पतिर्विश्वैर्देवैस्ते देवा अब्रुवन्न-
 सुरेभ्यो वा इदं भ्रातृव्येभ्यो रुध्यामो^{५)} यन्मिथो विप्रियाः^{६)}
 स्मो' या न इमाः प्रियास्तन्वस्ताः समवद्यामहा इति'
 ताः समवाद्यन्त' ताभ्यः स^{७)} निर्ऋच्छाद्यो नः प्रथमो ऽन्यो^{८)}
 ऽन्यस्मै दुह्यादिति' यत्तन्वः समवाद्यन्त तत्तानूनमस्य^{९)}
 तानूनमत्त्वं' ततो देवा अभवन्परासुरास्तस्माद्यः सतानू-
 नमिणां^{१०)} प्रथमो दुह्यति स आर्तिमार्हति' यत्तानूनमं
 समवद्यति भ्रातृव्याभिभूत्यै' भवत्यात्मना^{११)} परास्याप्रियो
 भ्रातृव्यो भवति' ॥ २ ॥

पञ्च कृत्वो ऽवद्यति' पाङ्क्तो यज्ञः' पञ्चधा हि ते ताः

1) So corr.; die hss. °युनमन्वावि°; 2) वडवप्रपश्य° B; 3) °न्यमुमा-
 लभते A und E; 4) °लभन्त A pr. m., B, D und E; 5) So corr.;
 die hss. रुध्यामो; 6) So corr.; die hss. विप्रिया; 7) सं A, D, E und
 F; सन् B; 8) Fehlt in D; 9) Fehlt in F; 10) So corr.; die
 hss. तानून°; 11) °त्मनो A pr. m.

समवायत्तापतये त्वा¹⁾ गृह्णामीत्याह²⁾ प्राणो वा आ-
 पतिः प्राणमेव तेन प्रीणाति³⁾ परिपतये त्वेत्याह⁴⁾ मनो
 वै परिपतिर्मन एव⁵⁾ तेन⁶⁾ प्रीणाति⁷⁾ तनूनम् इत्याह⁸⁾
 तन्वो हि ते ताः समवायत्त⁹⁾ शाक्करयेत्याह¹⁰⁾ शक्त्यै¹¹⁾
 हि ते ताः समवायत्त¹²⁾ शकमन¹³⁾ ओजिष्ठयेत्याह¹⁴⁾ ओजिष्ठं¹⁵⁾
 हि ते तदात्मनः समवायत्तानाधृष्टमित्याह¹⁶⁾ नाधृष्टं¹⁷⁾
 ह्येतदनाधृष्टमित्याह¹⁸⁾ नाधृष्टं¹⁹⁾ ह्येतदेवानामोज इत्याह²⁰⁾
 देवानां²¹⁾ ह्येतदोजो²²⁾ अभिशस्तिपा इत्याह²³⁾ अभिशस्तिपा²⁴⁾
 ह्येतदनभिश्स्तेन्यमित्याह²⁵⁾ नभिश्स्तेनं²⁶⁾ ह्येतदनु मे दी-
 द्वां दीक्षापतिर्मन्यतामनु²⁷⁾ तपस्तपस्यतिरज्जसा सत्यमुप-
 गेयं²⁸⁾ स्विते²⁹⁾ मा³⁰⁾ धा इत्याह³¹⁾ यथायजुरेवैतत् ॥ ३ ॥

धृतं वै देवा वज्रं³²⁾ कृत्वा सोममग्रन्त्सुचौ³³⁾ बाहू³⁴⁾
 तस्मात्सुचौ सौमीमाहुतिं नाशाते³⁵⁾ अवधीयेत सोम-
 स्तस्मात्सुचौ चाज्यं चान्तिकमाहृषीर्दिनिकमिव³⁶⁾ खलु

1) वा D; 2) च त्वाह D; 3) एतेन E; 4) So corr.; शक्त्यं A, B, E und F; शक्तिं D; 5) शकमन् F; 6) जिहाये° B; 7) °दृष्टमित्या° A pr. m. und E; 8) °नाधृष्टमित्याहानाधृष्टं E; 9) Von °आधृष्टं bis °अभिश्स्ति° fehlt in B; 10) देवानं E; 11) °स्तिपां A sec. m.; 12) °ह्येतनं A; 13) दीक्षाप° A pr. m.; 14) Die hss °तेवां; 15) स्विते A pr. m.; स्विते A sec. m.; 16) मां F; 17) वज्रं D; 18) सोममग्रं सुचौ A; सोममग्रन्त्सुचौ B; सोममग्रान्त्सुचौ E; सोममग्रन्त्सुचौ F; 19) So corr.; die hss. नाशाते; 20) चान्तिकमहा° D.

वा अस्यैतत्प्रचरन्ति^{१)} यत्तानूनन्तेण प्रचरन्त्यंशुरंशुष्टे देव
 सोमाप्यायतामिन्द्रायैकधनविद् इत्याहु 'यदेवास्यापवायते
 यन्मीयते^{२)} तदेवास्यैतेनाप्याययत्यां तुभ्यमिन्द्रः प्यायतामा
 त्वमिन्द्राय^{३)} प्यायस्वेत्याहोभावेवेन्द्रं च सोमं चाप्यायय-
 त्यांप्याययास्मात्सखीत्सन्त्या मेधया प्रजया धनेनेत्याहुर्विजो
 वा एतस्य^{४)} सखायस्तानेवास्यैतेनाप्याययन्ति ' स्वस्ति
 ते^{५)} देव सोम सुत्यामुदचमशीयेत्याहुः शिषमेवैतामाशा-
 स्ते ' प्र^{६)} वा एतस्माद्भोकाश्च्यवन्ते^{७)} ये सोममाप्यायय-
 त्यन्तरिक्षदेवत्यो^{८)} हि सोम आप्यायित^{९)} ' एष्टा राय
 एष्टा वामानि प्रेषे^{१०)} भगाय ' ऋतमृतवादिभ्यो^{११)} नमो
 दिवे नमः पृथिव्या इति ' द्यावापृथिवीभ्यमेव नमस्कृत्या-
 स्मिंछोकि प्रतितिष्ठति प्रतितिष्ठति ' ॥ ४ ॥

माख इत्येतद्यज्ञनामधेयं^{१२)} हिद्रप्रतिषेधसामर्थ्याच्छिद्रं
 खमित्युक्तं^{१३)} ' तस्य मेति प्रतिषेधो ' मा यज्ञं हिद्रं करि-
 ष्यतीति^{१४)} ' हिद्रो हि यज्ञो भिन्न इवोदधिर्विस्रवति ' तद्वै

१) आस्यैत° B und E; २) Fehlt in F; ३) त्वमिन्द्राय A, E und F;

४) Von एतस्य bis एतस्मा° fehlt in B; ५) Fehlt in A und F; ६) A
 sec. m., D und F fügen ह ein; ७) °वन्ते A; ८) °न्तरिक्षदेवत्यो A, D,
 E und F; ९) °यत A sec. m., B, D, E und F; १०) प्रेषे A pr.
 m.; प्रेषाय F; ११) तमृतवा° A; ऋतमृतवादिभ्यो D; १२) इत्येतद्यज्ञं नाम° F;
 १३) खमि° F; १४) °ष्यतीति A pr. m.

खलु हिंमं भवत्यृत्विग्यज्ञमानविमानाद्वापि वैषां व्यपेक्षया
 मन्त्रकल्पब्राह्मणानामप्रयोगाद्यथोक्तानां वा दक्षिणाना-
 मप्रदानादीनाद्वातिरिक्ताद्वात्पाताद्गुतेषु प्रायश्चित्तव्यतिक्र-
 मादित्येतद्वै सर्वं ब्रह्मण्यर्पितं^{१)} 'ब्रह्मैव विद्वान्यद्भृग्वङ्गि-
 रोवित्सम्यग्धीयानश्चरितब्रह्मचर्यो'^{२)} अन्यूनानतिरिक्ता-
 ङ्गो^{३)} ऽप्रमत्तो यज्ञं रक्षति 'तस्य प्रमादाद्यदि वायसांनि-
 ध्याद्यथा भिन्ना नौरगाधे मरुत्युदके संप्लवेन्मत्स्यकच्छपशिं-
 शुमारनक्रमकरपुरीकयज्ञपरजसपिशाचानां^{४)} भागधेयं भ-
 वत्येवमादीनां चान्येषां विनष्टोपजीविनामेवं खल्वपि
 यज्ञश्चिन्नभिन्नो ऽपध्वस्त उत्पाताद्गुतो बहुलो ऽथर्व-
 भिरसंस्कृतो ऽसुरगन्धर्वयक्षरक्षसपिशाचानां^{५)} भागधेयं
 भवत्येवमादीनां^{६)} चान्येषां विनष्टोपजीविनां^{७)} 'तदपि
 श्लोकाः'

हिन्नभिन्नो ऽपध्वस्तो विश्रुतो^{८)} बहुधा मखः ।

इष्टापूर्तद्रविणंगृह्य यज्ञमानस्यावापतत्^{९)} ॥

ऋत्विजां च विनाशाय राज्ञो जनपदस्य च ।

संवत्सरविरिष्टं तद्यत्र यज्ञो विरिष्यते ॥

१) °र्पित D; २) °धीयानश्चरितचर्यो D; ३) नूनान° A, D, E und F;

४) °मकरं पुण्डरीकतूषरज्ञस B; so corr.; die hss. °ज्ञवरज्ञस°; ५) So corr.;

die hss. °राक्षसपिशाचानां; ६) °मादीना B; ७) °जीविनां B und D;

८) विश्रुतो A und E; वितो F; ९) °स्यवापतत F.

दक्षिणाप्रवणीभूतो यज्ञो दक्षिणातः स्मृतः ।

हीनाङ्गो रक्षसां भागो ब्रह्मवेदादसंस्कृतः ॥

चतुष्पात्सकलो यज्ञश्चातुर्होत्रविनिर्मितः^{१)} ।

चतुर्विधै स्थितो मल्लैर्ऋविग्भिर्वेदपारगैः ॥

प्रायश्चित्तरनुधानैरनुज्ञानानुमल्लणैः ।

होमैश्च यज्ञविभ्रंशं सर्वं ब्रह्मा प्रपूरयेद्^{२)} ॥

इति 'तस्माद्यज्ञमानो भृग्वङ्गिरोविदमेव तत्र^{३)} ब्रह्माणं
वृणीयात्स हि यज्ञं तारयतीति ब्राह्मणम्' ॥ ५ ॥

यज्ञो वै देवेभ्य उदक्रमन्न^{४)} वो ऽहमन्नं भविष्यामीति '
नेति^{५)} देवा अत्रुवन्नन्नमेव नो भविष्यसीति 'तं देवा वि-
मेथिरे' स एभ्यो विहृतो^{६)} न प्रवभूव 'ते होचुर्देवा' न
वै न इत्थं विहृतो^{६)} ज्ञं भविष्यति 'हृत्तेमं संभरामेति^{७)} '
तं संजश्रुस्तं^{८)} संभृत्योचुरश्चिणाविमं^{९)} भिषज्यतमित्यंश्चि-
नौ^{१०)} वै देवानां भिषजावश्चिनावध्वर्यू 'तस्मादध्वर्यू धर्मं
संभरतस्तं^{११)} संभृत्योचतुर्व्रह्मन्धर्मेण प्रचरिष्यामो होत-
धर्ममभिष्टुक्षुद्रातः सामानि गायेति^{१२)} ' प्रचरत धर्ममित्य-

1) यज्ञश्च^० A pr. m. und F; 2) पूरयेद् E; 3) Fehlt in A, B und F; 4) उत्क्रामन्न B; 5) तेनेति A und B; 6) विहृतो A und D; 7) रामेति A, B, E und F; 8) जश्रुस्तं B; 9) संभृत्योचतुर^० B und E; 10) क्षिप्य^० A; विभ्रंश^० F; 11) संचरतहं D; 12) गायति D.

नुज्ञानाति ' ब्रह्मप्रसूता हि प्रचरन्ति ' ब्रह्म हेदं प्रसवा-
नामीशे ' सवितृप्रसूततायै ^{१)} ' धर्मं तपामि ब्रह्म ज्ञानमियं
पित्र्या राश्वेवग्र इति धर्मं ताप्यमानमुपासीत ^{२)} शस्त्रव-
दर्धर्चश आह्वावप्रतिगरवर्जं रूपसमृद्धाभिरेतद्वै यज्ञस्य स-
मृद्धं यद्रूपसमृद्धं ^{३)} ' यत्कर्म क्रियमाणमृग्यजुर्वाभिवदति स्व-
स्ति तस्य यज्ञस्य पारमश्रुते य एवं वेद ' देवमिथुनं ^{४)}
वा एतद्यद्वर्मस्तस्मादन्तर्धीय ^{५)} प्रचरत्यन्तर्हिता ^{६)} वै मिथुनं
चरन्तीति ^{७)} ' तदेतदेवमिथुनमित्याचक्षते ' तस्य यो धर्मस्त-
च्छिन्नं ' यौ शफौ तावाण्ड्यौ ' योपयमनी ^{८)} ते ^{९)} ओणि-
कपाले ' यत्पयस्तद्वेतस्तदग्नौ देवयोन्वां रेतो ब्रह्ममयं धत्ते
प्रजननाय ' सो ऽग्निर्देवयोनिर्ऋतयो ^{१०)} यजुर्मयः साममयो
ब्रह्ममयो ऽमृतमय आहुतिमयः सर्वेन्द्रियसंपन्नो यजमान
उर्ध्वः स्वर्गं लोकमेति ' तदाहुर्न प्रथमयज्ञे प्रवर्ग्यं कुर्वी-
तानुपनामुका ^{१०)} ह वा एनमुत्तरे यज्ञक्रतवो भवन्तीति '
कामं तु ^{११)} यो ^{११)} ऽनूचानः श्रोत्रियः ^{१२)} स्यात्तस्य ^{१२)} प्रवृ-
द्ध्यादात्मा ^{१३)} वै स यज्ञस्येति विज्ञायते ' ऽपशिरसा ह वा

१) °प्रसूतानायै A; २) °पसीत A, B, E und F; ३) °समृद्ध D; ४) So
corr.; die hss. वेदमिथुनं; ५) °न्तर्धी B, D und E; ६) A fügt ह
ein; ७) चरन्तीति D; ८) So corr.; die hss. य उपयमनी के; ९) °यो-
निर्मृगमय B; °योनिर्ऋतयो E; °योनी ऋतयो F; १०) So corr.; die hss.
°नुपनामुका; ११) रूपो B; १२) श्रोत्रियान्नस्य F; १३) प्रवृत्त्यादात्मा E.

एष यज्ञेन यजते^{१)} यो^{२)} ऽप्रवर्ग्येण^{३)} यजते^{२)} 'शिरो ह
वा एतद्यज्ञस्य यत्प्रवर्ग्यस्तस्मात्प्रवर्ग्यवतैव^{३)} याजयेन्ना-
प्रवर्ग्येण^{४)} 'तदप्येषाभ्यनूक्ता चत्वारि ऋङ्गेति' ॥ ६ ॥

देवाश्च ह वा ऋषयश्चासुरैः संयत्ता^{५)} आसंस्तैषाम-
सुराणामिमाः पुरः प्रत्यभिजिता आसन्नयस्मयी पृथिवी
रजतान्तरिक्षं हरिणी द्यौस्ते^{६)} देवाः संघातंसंघातं
पराजयन्ते^{७)} ते ऽविदुरनायतना हि वै स्मस्तस्मात्पराज-
यामह^{७)} इति^{७)} त एताः पुरः प्रत्यकुर्वन्त हविर्धानं दिव
आग्नीध्रमन्तरिक्षात्सदः पृथिव्यास्तै देवा अत्रुवन्नुपसदमु-
पायामोपसदा वै महापुरं जयन्तीति^{८)} त एभ्यो लोकेभ्यो
निर्घ्नन्नैकयामुष्माह्लोकदिकयान्तरिक्षादिकया पृथिव्यास्तै-
स्मादादुरूपसदा वै महापुरं^{८)} जयन्तीति^{८)} त एभ्यो लो-
केभ्यो निर्हता ऋतून्प्राविशंस्ते^{९)} षडुपायंस्तानुपसद्भिरेव-
र्तुभ्यो^{१०)} निर्घ्नन्द्वाभ्याममुष्माह्लोकाद्वाभ्यामन्तरिक्षाद्वाभ्यां
पृथिव्यास्तै ऋतुभ्यो निर्हताः^{११)} संवत्सरं प्राविशंस्ते द्वा-
दशोपायंस्तानुपसद्भिरेव संवत्सरान्निर्घ्नन्श्रंतसृभिरमुष्मा-
ह्लोकाच्चतसृभिरन्तरिक्षाच्चतसृभिः पृथिव्यास्तै संवत्सरा-

१) यजन्ते B; २) Fehlt in D; ३) °वर्ग्य वतैव B; °वर्ग्यतयैव F;

४) याजयन्ता° F; ५) संयत्ता D; संयन्ता E; ६) द्यौस्ते A; द्यौस्ते F;

७) So corr.; die hss. यजस्तस्मात्पराजयामहा; ८) महापुरे D; पुरं F;

९) °विशंस्ते B; १०) द्वादशोपायंस्ता° F; ११) निर्हताः D.

त्रिर्हता अहोरात्रे प्राविशंस्ते यत्सायमुपायंस्तेनैनात्रात्र्या^{१)}
 अनुदत्त यत्प्रातस्तेनाह्नास्तस्माद्द्वौः सायं प्रातस्तनमाप्या-
 यते^{२)} प्रातः सायन्तनं^{३)} 'तानुपसद्विरेवैभ्यो लोकेभ्यो
 नुदमाना^{४)} आयंस्ततो देवा अभवन्परासुराः' सर्वेभ्य
 एवैभ्यो लोकेभ्यो^{५)} आतृव्यं नुदमान एति य एवं वि-
 द्वानुपसदमुपैति' ॥ ७ ॥

न द्वादशग्नितोमस्योपसदः स्युरशान्ता निर्मृज्युर्न^{६)}
 तिस्रो ऽहीनस्योपरिष्टाद्यज्ञक्रतुर्गरीयानभिषीद्व्यथा गु-
 र्मारी ग्रीवा निःशृणीयादार्तिमाह्निद्विद्वद्दशहीनस्य^{७)} कु-
 र्यात्प्रत्युत्तथै^{८)} सयत्वाय^{९)} 'तिस्रो ऽग्निष्टोमस्योपसदः स्युः
 शान्त्या^{१०)} अनिर्मर्गाय^{१०)} 'ते देवा असुर्यानिमांछोकान्ना-
 न्ववैतुमधृणुवंस्तानग्निना^{११)} मुखेनान्ववायन्यदग्निमन्युप-
 सदां^{१२)} प्रतीकानि भवन्ति^{१३)} यथा क्षेत्रपतिः क्षेत्रे ऽन्व-
 वनयत्येवमेवैतदग्निना^{१४)} मुखेनेमांछोकानभिनयन्तो यन्ति'
 यो ह वै देवान्साध्यान्वेद सिध्यत्यस्मा' इमे वाव लोका

- 1) °स्तेनैना रात्र्या D; 2) प्रातस्तमाप्या° E; 3) सायन्तनू E; 4) So
 corr.; die hss. नुदमान; B नदमान; 5) Fehlt in F; 6) So corr.
 nach Kāth.; die hss. °इवेरन्; 7) So corr. nach Kāth. XXIV 10,
 die hss. निशृणीयादार्तिमाह्निद्विद्वद्; 8) So corr. nach Kāth., die hss.
 °प्रत्युत्तथै; 9) वयत्वाय E; 10) So corr. nach Kāth.; die hss. शान्ता-
 निर्मर्गाय; 11) So corr. nach Kāth. die hss. °कान्नान्ववैतुमधृ°;
 12) °पसदा A und F; 13) भवति D; 14) ऽन्वधनय° B; ऽन्ववय° D.

यत्साध्या^{१)} देवाः 'स य एवमेतात्साध्यान्वेद सिध्यत्यस्मै'
सिध्यत्यमुष्मै सिध्यत्यस्मै^{२)} लोकाय^{३)} य एवंविद्वानुपसदमु-
पैति' ॥ ८ ॥

अथ यत्राहध्वर्युरग्नीद्विपत्नीर्व्याचक्ष्व^{३)} सुब्रह्मण्य
सुब्रह्मण्यामाक्षयेति तदपरेण गार्हपत्यं प्राञ्जुखस्तिष्ठन्न-
नवानन्नाग्नीध्रो^{४)} देवपत्नीर्व्याचष्टे 'पृथिव्यग्नेः पत्नी 'वा-
ग्वातस्य पत्नी 'सेनेन्द्रस्य^{५)} पत्नी^{५)} 'धेना^{५)} बृहस्पतेः
पत्नी 'पथ्या पूष्णः पत्नी 'गायत्री वसूनां पत्नी 'त्रिष्टुब्रु-
द्राणां^{६)} पत्नी 'जगत्यादित्यानां पत्न्यनुष्टुम्भिन्नस्य^{७)} पत्नी '
विराडुरुणस्य पत्नी 'पङ्क्तिर्विष्णोः पत्नी 'दीक्षा^{८)} सोमस्य
राज्ञः पत्नीत्यंति भ्रातृव्यानारोहति नैनं भ्रातृव्या आरो-
हत्युपरि भ्रातृव्यानारोहति य एवंविद्वानाग्नीध्रो^{९)} देव-
पत्नीर्व्याचष्टे' ॥ ९ ॥

यथा वै रथ एकैकमरमभिप्रतितिष्ठन्वर्तत एवं यज्ञ
एकैकां तन्वमभिप्रतितिष्ठन्नेति 'पुरा प्रचरितोराग्नीध्रीये
होतव्या' एतद् वा उवाच वासिष्ठः^{१०)} सात्यहव्यो^{११)}
ऋक्न्सोम^{१२)} इत्युक्ते मा सूर्जत^{१३)} प्रचरत प्रातर्वावाग्याहं

१) य साध्या D; २) So corr.; die hss. °त्यस्माल्लोकाद्; ३) °चक्षु D
und F; ४) °स्तिष्ठन्नवानन्नाग्नीध्रो A; ५) Fehlt in D; ६) °ब्रुद्राणी D;
७) पत्नानु° D; ८) दीक्षा D; ९) °ग्नीध्रा D; १०) वासिष्ठः D;
११) सात्यहव्या A; १२) स्तं सोम E; १३) सूर्जत D; सूक्त F.

सोमं समस्थापयामिति^{१)} 'नास्य सोम स्कन्दति य एवंवि-
 द्वात्सोमं पिबति' स ह स्म वै स आसन्ध्यामासीनः^{२)}
 सक्तुभिरुपमथ्य सोमं पिबत्यहं^{३)} वाव^{४)} सर्वतो यज्ञं वेद^{५)}
 य एतान्वेद^{६)} 'न मामेष हिसिष्यतीति'^{७)} 'नैनं सोमपीथो
 न पेथो हिनस्ति य एवंविद्वात्सोमं पिबति^{८)} 'तं ह स्म
 यदाहुः कस्माच्चमिदमासन्ध्यामासीनः सक्तुभिरुपमथ्य सोमं
 पिबसीति 'देवतास्वेव यज्ञं प्रतिष्ठापयामीत्यब्रवीद्वृक्षणो
 यस्यैवंविदुषो यस्यैवंविद्वान्यज्ञार्त्या^{९)} यज्ञे^{९)} प्रायश्चित्तं^{१०)}
 जुहोति 'देवतास्वेव यज्ञं प्रतिष्ठापयति' यज्ञार्तिं प्रति-
 जुहुयात्सयोनित्वाय^{११)} 'त्रयस्त्रिंशद्वै यज्ञस्य तन्व इत्येका-
 न्नत्रिंशत्स्तोमभागास्त्रीणि^{१२)} सवनानि' यज्ञश्चतुर्थ' स्तोम-
 भागैरेवैतत्स्तोमभागान्प्रतिप्रयुङ्क्ते सवनैः सवनानि यज्ञेन
 यज्ञं 'सर्वा ह वा अस्य यज्ञस्य तन्वः प्रयुक्ता भवन्ति सर्वा
 आप्ताः सर्वा अवरुद्धा 'देवस्य सवितुः प्रसवे^{१३)} बृहस्पतये
 स्तुतेति' यद्यद्वै सविता देवेभ्यः प्रासुवत्तेनार्धुवत्सवितृ-

- 1) A, B, E und F संस्थापयामोति; D संस्थापयामिति; 2) So corr.;
 die hss. हासन्ध्या°; 3) पिबन्त्यहं D; पिबसहं F; 4) वा F; 5) वद
 D; 6) ?? एतां वेद A, D und F; 7) °व्यातीति E; 8) पिबन्ती D;
 9) °न्यज्ञार्त्यान्यज्ञे A pr. m., B, E und F; °न्यज्ञार्त्यान्यज्ञे A sec. man.; °न्यज्ञा-
 र्त्याय यज्ञे D; 10) प्रायश्चित्तं A sec. m., D und F; 11) °यनित्वाय D;
 12) इत्येतान्° D; इत्येकं हूत्रि° E; इत्येतान्त्रिंशत्स्तोम° D; इत्येकान्हूत्रि° F;
 13) सवे D.

प्रसूता एव स्तुवन्त्यधुवन्त्यध्यते ह वा अस्य स्तोमा
यज्ञ^{१)} ' ऋध्यते ऋध्यते^{२)} प्रज्ञाया^{३)} ' ऋध्यते पशुभ्य ' ऋध्यते^{४)}
ब्रह्मणे यस्यैवंविद्वान्ब्रह्मा भवति^{५)} ' ॥ १० ॥

देवाश्च ह वा असुराश्चास्पर्धन्त^{६)} ते देवाः समावदेव^{७)}
यज्ञे कुर्वाणा आसन्न्यदेव दवा अकुर्वन्त^{८)} तदसुरा अकुर्वन्त^{९)}
ते न व्यावृत्तमगच्छन्ते देवा अब्रुवन्नयतेमं^{१०)} यज्ञं तिर
उपर्यसुरेभ्यस्तस्यामह^{११)} इति ' तमेताभिराच्छाद्योदक्रामन्त्य-
ज्ञेषि^{१२)} यज्ञे^{१३)} समिधः स्वाहेति ' तं तिर उपर्यसुरेभ्यो
यज्ञमतन्वत ' तमेषां यज्ञमसुरा नान्ववायन्ततो देवा अभ-
वन्नरासुराः ' स य^{१४)} एवंविद्वांस्तिर उपर्यसुरेभ्यो यज्ञं
तनुते भवत्यात्मना परास्याप्रियो भ्रातृभ्यो भवत्येतैरेव
जुहुयात्समृतयज्ञे^{१५)} चतुर्भिश्चतुर्भिर्नवाध्यायं^{१६)} ' पुरस्ता-
त्प्रातरनुवाकस्य जुहुयादेतावान्वै^{१७)} यज्ञो ' यावानेष य-
ज्ञस्तं वृडे ' सयज्ञो भवत्ययज्ञ इतर ' एतैरेव जुहुयात्पुर-
स्ताद्वादशाहस्यैष^{१८)} ह वै प्रत्यक्षं द्वादशाहस्तमेवात्मनै-

1) यज्ञ ist wschl. interpolation; 2) ऋध्यति D; 3) प्रज्ञाया A, B, D und F; 4) Fehlt in F; 5) भवन्ति F; 6) °वदेवा A, B, E und F; 7) अकुर्वन्त D; 8) अयत ist corrupt; man erwartet एत; 9) So corr.; die hss. °स्तेस्यामह; 10) So corr.; die hss. °क्रामन्ति यज्ञेषि; 11) यज्ञ D; 12) Fehlt in D; 13) So corr.; die hss. °त्ववृतयज्ञे; 14) So corr.; die hss. °ह्यानं; 15) °तावान्वे D; 16) So corr.; die hss. °स्ताद्वादशाहस्यैष.

तैरेव^{१)} जुहुयात्पुरस्तादीक्षाया^{२)} ' एषा^{३)} ह वै प्रत्यक्षं^{४)}
दीक्षा ' तमिवात्म्यैतैरेवातिथ्यमभिमृशेयज्ञेन यज्ञमयज्ञत्वा
देवा इति' ॥ ११ ॥

यत्र विज्ञानाति ब्रह्मन्सोमो^{५)} ऽस्कन्निति तमेतया-
त्म्याभिमन्त्रयते^{६)} ऽभूदेवः सविता^{७)} वन्द्यो^{८)} नु न इद-
नीमह उपवाच्यो नृभिः । वि यो रत्ना^{९)} भजति मान-
वेभ्यः^{१०)} श्रेष्ठं नो अत्र द्रविणं यथा दधदिति ' ये अग्नयो
अप्स्वन्तरिति^{११)} सप्तभिर्भिजुहोति ' यदेवास्यावस्कन्नं भ-
वति तदेवास्यैतदग्नौ स्वगाकरोत्यग्निर्हि^{१२)} सुकृतीनां^{१३)}
हविषां प्रतिष्ठा^{१४)} विसृष्ट्य वैप्रुषान्होमान्जुहोति^{१५)} द्र-
प्सश्चस्कन्देति ' या एवास्याभिषूयमाणस्य^{१६)} विप्रुष स्क-
न्दत्यंश्चुर्वा^{१७)} ता एवास्यैतदाहवणीये^{१८)} स्वगाकरोत्या-
हवनीयो ह्याहुतीनां^{१९)} प्रतिष्ठा ' यस्ते द्रप्स स्कन्दतीति'
स्तोको^{२०)} वै द्रप्सो ' यस्ते अंश्चुर्वाहुच्युतो^{२१)} धिषणाया

- १) द्वादशाहस्तामवा° E; २) °स्तादुदीक्षा D; ३) एष A, B und E;
४) प्रत्यक्ष B; B fügt वै ein; ५) °न्तोमा B; ६) तमेत्वया° B; ७) सवि-
तां B; ८) वन्द्यो A pr. m. und E; ९) रत्ना B; १०) मानवः D;
११) अप्सन्तरिति E; १२) जना° E; १३) सुकृतीनां B, D und E;
१४) प्रतिष्ठाप्य A, B und F; १५) °होमान्नु° B und E; °न्नुहोति D;
१६) एवास्याभिषूय° B; १७) स्कन्दत्यं° E; ? vielleicht °श्चुर्वाव; १८) या-
वास्वेतदाह° D; १९) स्वाहुतीनां F; २०) सोको B; २१) अंश्चु-
व्युतो D.

उपस्थादिति' बाहुभिरभिच्युतो ऽंशुरधिषवणाभ्यामधिस्क-
न्दत्यध्वर्योर्वी^{१)} परि^{२)} यः^{३)} पवित्रातं^{४)} ते जुहोमि मनसा
वषट्कृतमिति' तद्यथा वषट्कृतं स्वाहाकृतं हुतमेवं^{५)} भव-
ति' ॥ १२ ॥

ऋषयो वा इन्द्रं प्रत्यक्षं नाप्रश्यंस्तं^{६)} वसिष्ठ एव
प्रत्यक्षमपश्यत्स्तो ऽविभेदितरेभ्य ऋषिभ्यो मा प्रवोचदिति'
सो ऽब्रवीद्वाक्पाणं^{७)} ते वक्ष्यामि यथा तत्पुरोहिताः प्रजाः
प्रजनिष्यन्ते^{८)} ज्येतरिभ्य ऋषिभ्यो मा प्रवोच^{९)} इति' तस्मा
एतान्स्तोमभागानुवाच' ततो^{१०)} वसिष्ठपुरोहिताः^{११)} प्रजाः
प्राजायन्त^{१२)} 'स्तोमो वा एतेषां भागस्तान्स्तोमभागानां
स्तोमभागत्वं' रश्मिरसि क्षयाय वेति' क्षयो वै देवा^{१३)}
देवेभ्य एव यज्ञं प्राह' प्रेतिरसि धर्मणे^{१४)} वेति' धर्मा
मनुष्या' मनुष्येभ्य एव यज्ञं प्राहानिति रसि संधिरसि प्र-
तिधिरसीति' त्रयो वै लोका' लोकेष्वेव यज्ञं प्रतिष्ठा-
पयति' विष्टम्भो ऽसीति' वृष्टिमेवावरुन्दे' प्रावो^{१५)} ऽस्य-

1) So corr.; die has. °लकन्दत्यध्व°; 2) परीर्यः A pr. m.; पर्यः B, E und F; 3) पवित्रातं D und F; पवित्रान्तं E; 4) हुतामेवं A pr. m.; हुतमिवं A sec. m.; हुतामेवं D; 5) वषट्कृतं D; 6) °द्वयपाणं A pr. m.; 7) प्रजान् इष्यन्ते A und F; प्रजनिष्यन्ते B und D; 8) So corr.; die has. प्रवोचद्; 9) दातो B; 10) °परोहितं D; 11) So corr.; प्रजायन्त A, B, E und F; प्रजयन्त D; 12) Fehlt in F; 13) धर्मणे A pr. m. und F; धर्मणो B; 14) ???; T. S. III 5. 2. 3 प्रजासि अनुवासीति.

झांसीति^{१)} मिथुनमेव करोत्युंशिगसि प्रकेतो ऽसि सुदि-
तिरसीत्यंष्टौ^{२)} वसव एकादश रुद्रा द्वादशादित्या वाग्धा-
त्रिंशी स्वरस्त्रयस्त्रिंशस्त्रयस्त्रिंशदेवा 'देवेभ्य एव^{३)} यज्ञं
प्राह्मज्ञो ऽसि पितृभ्यस्त्वेति' वत्तमेव तत्पितृननुसंतनो-
ति^{४)} 'तत्तुरसि प्रजाभ्यस्त्वेति' प्रजा एव पशूननुसंतनो-
ति^{५)} 'रेवदस्योषधीभ्यस्त्वेत्योषधीधेव^{६)} यज्ञं प्रतिष्ठापयति'
पृतनाषाडसि पशुभ्यस्त्वेति' प्रजा एव पशूननुसंतनोत्यं-
भिजिदसीति^{७)} 'वद्यो वै षोडशी' व्यावृत्तो^{८)} ऽसौ वद्यस्तं-
स्मादिषो ऽन्यैर्व्यावृत्तो^{९)} 'नाभुरसीति' प्रजापतिर्वै सप्तदशः
प्रजापतिमेवावरुद्धे' ॥ १३ ॥

अधिपतिरसि धरुणो ऽसि संसर्पो^{१०)} ऽसि वयोधा अ-
सीति^{११)} 'प्राणो ऽपानश्चक्षुः श्रोत्रमित्येतानि वै पुरुषम-
करन्प्राणानुपैति' प्रजात्या एव 'त्रिवृदसि प्रवृदसि स्ववृद-
स्यनुवृदसीति' मिथुनमेव करोत्यांरोहो ऽसि प्ररोहो ऽसि
संरोहो ऽस्यनुरोहो ऽसीति' प्रजापतिरेव 'वसुको ऽसि
वस्यष्टिरसि वेपथीरसीति^{११)} 'प्रतिष्ठितिरेवांक्रमो ऽसि

1) Vid. p. १७८ Note 14; 2) सुदीति° B; 3) एव° D; 4) तत्पि°
E; 5) यम्नु° A und B; 6) °अधिष्ठेव A pr. m.; 7) °वृत्तो A pr.
m; °वृत्त D und F; °वृत्ते E; 8) So corr.; die hss. अन्यै व्यावृत्तो; E
अन्यै व्यावृत्तो; 9) सर्पो E; संसर्पोत् D; 10) नीति D und F; 11) वेप-
थी° E.

संक्रमो ऽस्युत्क्रमो ऽस्युत्क्रान्तिरसीत्यृद्धिरेव^{१)} 'यद्यद्वै सवि-
ता देवेभ्यः प्रासुवतेनार्धुवत्सवितृप्रसूता एव स्तुवत्यृ-
धुवन्ति' वृहस्पतये स्तुतेति^{२)} 'वृहस्पतिर्वा आङ्गिरसो^{३)}
देवानां ब्रह्मा' तदनुमत्यैवो^{४)} भूर्जनदिति प्रातःसवन'
ऋग्भिरेवोभयतो ऽथर्वाङ्गिरोभिर्गुप्ताभिर्गुप्तै स्तुतेत्यैवो^{५)}
भुवो जनदिति माध्यंदिने सवने' यजुर्भिरेवोभयतो ऽथ-
र्वाङ्गिरोभिर्गुप्ताभिर्गुप्तै स्तुतेत्यैवो^{६)} स्वर्जनदिति तृतीयस-
वने^{७)} 'सामभिरेवोभयतो ऽथर्वाङ्गिरोभिर्गुप्ताभिर्गुप्तै स्तुते-
त्यैवाथ^{८)} यद्यह्नीन उक्थ्यः षोडशी वाजपेयो^{९)} अतिरात्रो
ऽतोर्ध्यामा वा स्यात्सर्वाभिः सर्वाभिरत ऊर्ध्वं व्याहृतिभिर-
नुज्ञानात्यो^{१०)} भूर्भुवः स्वर्जनदृधत्कारदुहन्महत्तच्छमोमि-
न्द्रवत्^{११)} स्तुतेति सेन्द्रान्मापगायत^{१२)} सेन्द्रान्स्तुतेत्यैवेन्द्रि-
यवानृद्धिमान्वशीयान्भवति^{१३)} य एवं वेद यश्चैवंविद्वा-
त्स्तोमभागैर्यजते^{१४)} ॥ १४ ॥

यो ह वा आयतांश्च प्रतियतांश्च^{१५)} स्तोमभागान्वि-
द्यात्स^{१६)} विष्णुर्धर्मानयोः समृतसोमयोर्ब्रह्मा^{१७)} स्यात्स्तु-

१) ऽसित्यृद्धिरेव D; ऽसित्यृद्धिरेव B; २) ऋङ्गिरसो F; आङ्गिरसो E;
३) ऽसैवा B; ४) ऽसैवो B und E; ५) ऽसवन D; ६) ऽवाथ B;
७) वाजपेये D; ८) ऽनाथो E; ९) ऽनूचं D; १०) ? ? ; ११) सेन्द्रियां
स्तुते B und D; १२) वासैवंविं D; १३) तौलीयतां D; १४) So corr.;
A, D, E und F ऽन्विषाच; B ऽन्विषाच; १५) So corr.; die hss. सङ्गुण°.

तेषे^{१)} स्तुतोर्जि^{२)} स्तुत देवस्य सवितुः सवे बृहस्पति^{३)}
 वः प्रजापतिं वो वसून्वो देवाद्युद्रान्वो^{४)} देवानादित्या-
 न्वो देवान्साध्यान्वो देवानाह्यान्वो^{५)} देवान्विश्वान्वो
 देवान्सर्वान्वो देवान्विश्वतस्परिरुह्वामहे ' जनेभ्यो ऽस्मा-
 कमस्तु केवल ' इतः कृणोतु वीर्यमित्येते^{६)} रु वा आ-
 यताश्च^{७)} प्रतियताश्च^{८)} स्तोमभागास्ताञ्जपन्नुपर्युपरि^{९)} परेषां
 ब्रह्माणमवेक्षेत^{१०)} ' तत एषामधःशिरा ब्रह्मा पतति '
 ततो यज्ञस्ततो यज्ञमानो^{११)} ' यज्ञमाने ऽधःशिरसि पतिते
 स देशो ऽधःशिराः पतति यस्मिन्नेर्धे^{१२)} यज्ञले ' देवाश्च रु
 वा असुराश्च समृतसोमौ^{१३)} यज्ञावतनुतामथ^{१४)} बृहस्पति-
 राङ्गिरसो देवानां ब्रह्मा ' स आयतांश्च प्रतियतांश्च स्तो-
 मभागाञ्जपन्नुपर्युपर्यसुराणां ब्रह्माणमवेक्षेत^{१५)} ' तत एषा-
 मधःशिरा ब्रह्मापतत्ततो यज्ञस्ततो ऽसुरा इति ' ॥ १५ ॥
 देवा यज्ञं पराजयन्त ' तमाग्नीध्रात्पुनरुपाजयन्त ' तदेत-

- 1) So corr.; स्तुतोये A, D, E und F; स्तुतोमे B; 2) स्तुतोर्त D und E;
 3) बृहस्पति D und E; 4) देवा रुद्रान्वो D; 5) Fehlt in F;
 6) °त्ये D; °येत F; 7) आयतांश्च A, B und F; ययतांश्च D; ययताश्च E;
 8) प्रतियतांश्च A, B, D und F; 9) स्तोमभागांस्त° A, D und F; स्तोमभा-
 गास्ताः त° B; 10) °वेक्षेत F; 11) Fehlt in F; 12) °नेर्ध D;
 13) So corr.; die hss. संवृतसोमौ; 14) Man erwartet यतन्वत; 15) So
 corr.; °मवेक्षेत A und E; °मवेक्षेत B, D und F.

यज्ञस्यापराजितं^{१)} यदाग्नीध्रं ' यदाग्नीध्राद्विषयान्विहरति^{२)}
 तत एवैनं पुनस्तनुते ' पराजित्या ' अप^{३)} खलु वा एते
 गच्छन्ति ये बहिष्पवमानं^{४)} सर्पन्ति^{५)} ' बहिष्पवमाने^{६)}
 स्तुत आह्वाग्नीदग्नीन्विहर बर्हि स्तृणीहि पुरोडाशान-
 लंकुर्विति^{७)} ' यज्ञमेवापराजित्य^{८)} पुनस्तन्वाना^{९)} आयत्य-
 ङ्गारैर्द्वे सवने विहरति शलाकाभिस्तृतीयसवनं^{१०)} ' सश्रु-
 क्रवायाथो^{११)} संभवत्येवमेवैतद्विज्ञातो वै देवानां यज्ञं
 रक्षांस्यजिधांसंस्तान्याग्नीध्रिणापाध्वत^{१२)} ' तस्माद्विज्ञानामुख-
 स्तिष्ठन्नग्नीत्प्रत्याश्रावयति ' यज्ञस्याभिजित्यै ' रक्षसामपहत्यै
 रक्षसामपहत्यै ' ॥ १६ ॥

तदाङ्गुरथ कस्मात्सौम्य एवाध्वरे प्रवृताहुतीर्जुह्वति^{१३)}
 न हविर्यज्ञ इत्यंकृत्स्ना वा एषा देवयज्या^{१४)} यद्वविर्यज्ञो^{१५)}
 ऽथ ह्यैव कृत्स्ना^{१६)} देवयज्या यत्सौम्यो^{१७)} ऽध्वरस्तस्मा-
 त्सौम्य एवाध्वरे प्रवृताहुतीर्जुह्वति^{१८)} ' जुष्टो वाचे भूयासं
 जुष्टो वाचस्पतये देवि वाग्यद्वाचो मधुमत्तमं^{१९)} तस्मिन्मा

१) जित E; २) So corr.; die hss. यदाग्नीध्राधि°; ३) च प E;

४) °वमाने E; ५) सर्पयन्ति B; ६) °वमानं D; ७) °कुर्वोति A pr. m.;

८) °जित्यं B; ९) °न A, B, E und F; १०) शालाका° F; ११) °यथो F;

१२) °संस्तन्याग्नी° B; १३) प्रवृत्त° A pr. m. und D; १४) देवयज्ञा D;

१५) °यज्ञा D; १६) कृत्स्ना एषा A pr. m., D und E; १७) य सौम्यो D;

१८) प्रवृत्तां हुतो° D; प्रवृत्ता° F; १९) मधुमं E.

धाः स्वाहा वाचे स्वाहा वाचस्पतये स्वाहा सरस्वत्यै
 स्वाहा सरस्वत्या इति पुरस्तात्स्वाहाकरेण जुहोति'
 तस्माद्वागत ऊर्ध्वमुत्सृष्टा यज्ञं वहति मनसोत्तरां^{१)} 'मन-
 सा हि मनः प्रीतिं' तडु हैके सताहुतीर्जुह्वति^{२)} सत
 हन्दांसि प्रवृत्तानि^{३)} प्रतिमन्त्रमिति वदतो 'यथा मेख-
 ला^{४)} पर्यस्यते मेध्यस्य चामेध्यस्य^{५)} च विहृत्या एवं
 हैवैते न्युष्यन्ते मेध्यस्य चामेध्यस्य^{६)} च विहृत्यै^{७)} यज्ञस्य^{८)}
 विहृत्यै^{८)} 'प्राचीनं हि धिष्ण्येभ्यो देवानां लोकाः^{९)}
 प्रतीचीनं मनुष्याणां' तस्मात्सोमं पिबता प्राञ्चो धिष्ण्या
 नोपसर्ष्या^{१०)} 'जनं^{११)} ह्येतद्देवलोके कृध्यारोहन्ति^{१२)} 'ते-
 षामेतदायतनं^{१३)} चोदयनं च यदाग्नीध्रं^{१४)} च सदश्च' तयो
 ऽविद्वात्संचरत्यातिमार्हित्यं यो विद्वत्संचरति^{१५)} न स
 धिष्णीयामार्तिमार्हति' ॥ १७ ॥

प्रजापतिर्वै यज्ञस्तस्मिन्सर्वे कामाः सर्वा इष्टीः^{१६)}
 सर्वममृतत्वं^{१७)} 'तस्य हैते गोतारो यद्विष्णवास्तात्सदः^{१८)}

1) मनसोत्तरां D; मनसोतरा E; 2) समाहुं F; 3) प्रवृत्तानि B;
 4) मेखाला E; 5) Fehlt in E; 6) Fehlt in den hss.; 7) वद्धृत्यै
 E; 8) Fehlt in F; 9) लोक B; 10) नोपसर्ष्या A, B und E;
 नोपसर्ष्य D; 11) त्तिन D; 12) So corr.; die hss. कृध्या°; 13) °यतन
 A; 14) °ग्नीध्र्यं D; 15) °चरन्ति D; 16) इष्टाः D; 17) D fügt
 च ein; 18) यद्विष्णवाया° E.

प्रस्रप्स्यन्नमस्करोति^{१)} 'नमो नम इति' न हि नमस्कारमिति देवास्ते^{२)} कृ नमसिताः कर्तारमतिसृजन्तीति^{३)} 'तत एतं प्रजापतिं यज्ञं प्रपद्यते^{४)} नमो नम इति' न हि नमस्कारमिति देवाः' स तत्रैव यजमानः सर्वान्कामानाप्नोति सर्वान्कामानाप्नोति' ॥ १८ ॥

यो वै सदस्यान्गन्धर्वान्वेद न^{५)} सदस्यामार्तिमार्हति' सदः^{६)} प्रस्रप्स्यन्ब्रूयादुपद्रष्टे नम इत्यंग्निर्वै द्रष्टा तस्मा^{७)} उ एवात्मानं परिददाति^{८)} 'सर्वमायुरेति न पुरा जरसः प्रमीयते य एवं वेद' सदः प्रसृत्य ब्रूयादुपश्रोत्रे नम इति' वायुर्वा उपश्रोता' तस्मा उ एवात्मानं परिददाति^{९)} 'सर्वमायुरेति न पुरा जरसः प्रमीयते य एवं वेद' सदः प्रसर्पन्ब्रूयादनुष्यात्रे^{१०)} नम इत्यादित्यो वा अनुष्याता' तस्मा उ एवात्मानं परिददाति^{९)} 'सर्वमायुरेति न पुरा जरसः प्रमीयते य एवं वेद' सदः प्रसृतो ब्रूयादुपद्रष्टे नम इति' ब्राह्मणो वा उपद्रष्टा' तस्मा उ^{११)} एवात्मानं परिददाति^{९)} 'सर्वमायुरेति न पुरा जरसः प्रमीयते य एवं

१) °स्करोति D; २) देवस्ते D; ३) °भिसृजन्तीति A sec. m. und F; ४) प्रपद्यते A pr. m., B und F; ५) Man erwartet न स सद°; ६) सदः D; ७) तस्माद् F; ८) So corr.; die hss. परिदधाति; परिञ्जि D; ९) So corr.; die hss. °दधाति; १०) प्रसृतो ब्रूया° D; ११) So corr.; die hss. उ.

वेद'ते वै^{१)} सदस्या गन्धर्वाः' स^{१)} य एवमेतात्सदस्या-
गन्धर्वानविद्वात्सदः प्रसर्पति स सदस्यामार्तिमार्हित्यं
यो विद्वात्संचरति^{२)} न सदस्यामार्तिमार्हित्येतेन^{३)} कृ स्म
वा अङ्गिरसः^{४)} सर्वं सदः पर्याङ्गुस्ते न सदस्यामार्तिमा-
र्हित्यं^{५)} यान्कामयेत न सदस्यामार्तिमार्हित्युरिति तेभ्य^{६)}
एतेन सर्वं सदः परिब्रूयाते न सदस्यामार्तिमार्हित्यं^{७)} यं
कामयेत प्रमीयतेति तमेतेभ्य आवृश्चेत्प्रमीयते' ॥ ११ ॥

तदाङ्गुर्यद्वैद्रो यज्ञो ऽथ कस्माद्वावेव^{८)} प्रातःसवने
प्रस्थितानां प्रत्यक्षाद्वैद्रीभ्यां यज्ञतो होता चैव^{९)} ब्राह्म-
णाच्छंसी चेदं ते^{१०)} सोम्यं^{११)} मध्विति होता यज्ञतीन्द्र^{१२)}
त्वा वृषभं वयमिति ब्राह्मणाच्छंसी' नानादेवत्याभिरितरे'
कथं तेषामैन्द्रो भवन्ति' मित्रं वयं कृवामह इति मैत्रा-
वरुणो यजति' वरुणं सोमपीतय इति' यद्वै किं च पी-
तवत्तद्वैन्द्रं^{१३)} वृषं' तेनेन्द्रं प्रीणाति' मरुतो यस्य हि क्षय
इति पीता यजति' स^{१४)} सुगोपतमो जन इतीन्द्रो वै गो-
पास्तद्वैन्द्रं वृषं' तेनेन्द्रं प्रीणात्यग्ने, पत्नीरिहावहेति नेष्टा

1) Fehlt in D; 2) °चरन्ति D; 3) °त्यते E; 4) अङ्गिरसं E;

5) Vielleicht °तिमार्हित्यं; °मार्हित्यं A, B, D und F; 6) Fehlt in B;

7) °मार्हित्यं A, D und F; 8) So corr.; die hss. कस्माद्वावेव; 9) वेव D;

10) मे E; 11) सोम्यं F; 12) यज्ञन्तीन्द्र D; 13) °तद्वैन्द्र D;

14) च D.

यजति' वष्टारं सोमपीतय इति' यद्वै किं च पीतवत्तद्वैन्द्रं
 वृषं' तेनेन्द्रं प्रीणात्युक्षान्नाय वशान्नायेत्याग्नीध्रो^{१)} यजति'
 सोमपृष्ठाय वेधस इतीन्द्रो वै वेधास्तद्वैन्द्रं वृषं' तेनेन्द्रं
 प्रीणाति' प्रातर्यावभिरागतं देवेभिर्जेन्यावसू^{२)} इन्द्राग्नी
 सोमपीतय इति' स्वयंसमृद्धा अच्चावाकस्यैवमु हैता ऐ-
 न्द्रो^{३)} भवन्ति' यन्नानादेवत्यास्तेनान्या देवताः प्रीणाति'
 यद्वायव्यस्तेनाग्नेयस्तस्मादिताभिस्त्रयमवाप्तं भवति' ॥ २० ॥

ते वै खलु सर्व एव माध्यंदिने प्रस्थितानां प्रत्यक्षा-
 दैन्द्रीभिर्यज्ञत्यमितृणावतीभिरेके^{४)} ' पित्रा सोममभि यमुग्र
 तर्द इति होता यजति' स ईं प्राहि य ऋजीषी तरुत्र
 इति मैत्रावरुण' एवा प्राहि प्रन्नथा^{५)} मन्दतु त्वेति ब्रा-
 ह्मणाच्छंस्यैर्वाडेहि^{६)} सोमकामं वाङ्मुरिति पोता' तवायं
 सोमस्त्वमेक्ष्यैर्वाडिति^{७)} नेष्टेन्द्राय सोमाः प्रदिवो विद्वाना
 इत्यच्चावाक' आपूर्णो अस्य कलशः स्वहेत्याग्नीध्र' ए-
 वमु हैता अभितृणावत्यो भवन्तीन्द्रो वै प्रातःसवनं ना-
 भ्यजयत्स एताभिर्माध्यंदिनं सवनमभ्यतृणत्तद्यदेताभिर्मा-
 ध्यंदिनं^{८)} सवनमभ्यतृणत्तस्मादिता^{८)} अभितृणावत्यो भव-
 न्ति' ॥ २१ ॥

१) गोधा D;

२) जेन्यावसू A; जेन्नावसू E;

३) ऐदिया A pr. m.;

४) भिर्यज्ञत्यमितृ D;

५) पन्नथा A; प्रन्नथा D;

६) Ed. B. Ind. °आर्वाडेहि;

७) सोमस्त्वमेक्ष्य D;

८) So corr.; die hss. सवनमभ्यतृणावन्नय°.

तदाङ्गुर्यदैन्द्रार्भवं तृतीयसवनमथ कस्मादेक एव
 तृतीयसवने प्रस्थितानां प्रत्यक्षादैन्द्रार्भव्या यजतीन्द्र ^{१)}
 ऋभुभिर्वाजवद्भिः ^{२)} समुक्षितमिति होतैव ' नानादेवत्या-
 भिरितरे ' कथं तेषामैन्द्रार्भव्यो भवन्तीन्द्रावरूणा ^{३)} सुतपा-
 विमं सतमिति मैत्रावरूणो यजति ' युवो रथो अध्वरो
 देववीतय इति ब्रह्मनि वाह ' तदभूणां रूपमिन्द्रश्च ^{४)} सोमं
 पिबतं बृहस्पत ^{५)} इति ब्राह्मणाच्छंसी यजत्या वां वि-
 शन्विन्दवः स्वाभुव इति ब्रह्मनि वाह ' तदभूणां रूप-
 मा ^{६)} वो ब्रह्मन्तु सप्तयो रघुष्यद इति पोता यजति '
 रघुपवानः प्र जिगात ^{७)} बाहुभिरिति ब्रह्मनि वाह ' तद-
 भूणां रूपमेव नः सुहवा आ हि गन्तनेति नेष्टा य-
 जति ' गन्तनेति ब्रह्मनि वाह ' तदभूणां रूपमिन्द्राविष्णू ^{८)}
 पिबतं मध्वो अस्येत्यच्छावाको यजत्या वामन्धांसि मदि-
 राण्यग्मन्निति ब्रह्मनि वाह ^{९)} ' तदभूणां रूपमिमं स्तोम-
 मर्हते ^{१०)} ज्ञातवेदस इत्याग्नीध्रो यजति ' रथमिव सं महेमा
 मनीषयेति ^{११)} ब्रह्मनि वाह ' तदभूणां रूपमेवमु हैता ^{१२)}
 ऐन्द्रार्भव्यो भवन्ति ' यन्नानादेवत्यास्तेनान्या देवताः प्री-

१) यजन्तीन्द्र A sec. m. und B; २) ऋभुभिर्वा° D; ३) °वरूणा E;
 ४) Von इन्द्रश्च bis आ वो ब्रह्मन्तु fehlt in F; ५) बृहस्पति D; ६) Von
 आ वो ब्रह्मन्तु bis अमेव नः fehlt in B; ७) जिगातु E; ८) °विष्णु B;
 °विष्णा E; ९) वा F; १०) स्तोमर्हते E; ११) मनीषिये B; १२) ता D.

णाति 'यद् जगत्प्रासादा ज्ञातमु वै तृतीयसवनं' तृतीयसवनस्य समर्थै' ॥ २२ ॥

विचक्षणवतीं वाचं भाषते^{१)} चनसितवतीं^{२)} 'विचक्षयन्ति ब्राह्मणं' चनसयन्ति प्राज्ञापत्यं^{३)} 'सत्यं वदत्येतद्वै मनुष्येषु सत्यं यच्चनुस्तस्मादाङ्कुराचक्ष्णाणमद्रागिति^{४)} 'स यदाह्लाद्राक्षमिति तथाह्लास्य श्रद्धति' यद्यु वै स्वयं वै^{५)} दृष्टं^{६)} भवति न ब्रह्मणां ज्ञानानामेष^{७)} श्रद्धाति^{७)} 'तस्माद्विचक्षणवतीं वाचं^{८)} भाषते चनसितवतीं^{९)} 'सत्योत्तरा कैवैषां वागुदिता भवति^{१०)} ' ॥ २३ ॥

समृतयज्ञो^{११)} वा एष यदर्शपूर्णमासौ^{१२)} 'कस्य वाव देवा यज्ञमागच्छन्ति कस्य वा न^{१३)} 'ब्रह्मणां वा^{१४)} एतद्यज्ञमानानां सामान्यमहस्तस्मात्पूर्वेद्युर्देवताः परिगृह्णीयाद्यो ह वै पूर्वेद्युर्देवताः परिगृह्णाति तस्य श्यो भूते यज्ञमागच्छन्ति^{१५)} 'तस्माद्विद्व्यस्य चतस्र ऋचो जपेद्यज्ञविदो हि मन्यन्ते सोम एव समृत^{१६)} इति यज्ञो यज्ञेन समृतः^{१६)} ' ॥ २४ ॥

1) भाषते B; 2) चनसि° B; 3) प्रज्ञापत्यं D; 4) °चक्ष्णाणमद्रागिति E; 5) Korrupt; B. Ind. वै रिष्टं; 6) ज्ञानानामेष E; 7) श्रद्धाति A sec. m.; श्रद्धदधति E; 8) Fehlt in D; 9) °तवती D; 10) भवन्ति D; 11) So corr.; die hss. सवृत°; 12) यद् fehlt in B; 13) Fehlt in F; 14) व D; 15) °गच्छति B; 16) So corr.; die hss. सवृत.

॥ इयथर्ववेदे गोपथब्राह्मणोत्तरभागे द्वितीयः प्रपाठकः ॥

ओं देवपात्रं वै वषट्कारो^{१)} 'यद्वषट्करोति^{२)} देवपा-
त्रेणैव तदेवतास्तर्पयत्यथो यदभितृष्यन्तीरभिसंस्थं^{३)} तर्प-
यत्येवमेव तदेवतास्तर्पयति यदनुवषट्करोति' तद्यथैवादो
ऽथान्वा गा वा पुनरभ्याकारं^{४)} तर्पयत्येवमेव तदेवता-
स्तर्पयति यदनुवषट्करोतीमानेवाग्नीनुपासत इत्याहुर्धि-
ष्ययानंथ कस्मात्पूर्वस्मिन्नेवाग्नौ जुहुति^{५)} पूर्वस्मिन्वषट्क-
रोति^{६)} 'यदेव सोमस्याग्ने वीहीत्यनुवषट्करोति^{७)} तेनैव
वषट्करोति धिष्ययान्प्रीणात्यंथ^{७)} संस्थितान्सोमान्भक्षयन्ती-
त्याहुर्येषां^{८)} नानुवषट्करोति' तदाहुः को नु सोमस्य स्वि-
ष्टकृद्भाग इति 'यदेव^{९)} सोमस्याग्ने^{९)} वीहीत्यनुवषट्करो-
ति^{९)} तेनैव संस्थितान्सोमान्भक्षयन्तीत्याहुः 'स उ एष
सोमस्य स्विष्टकृद्भागो^{१०)} यदनुवषट्करोति' ॥ १ ॥

वन्नो वै वषट्कारः 'स^{११)} यं द्विष्यात्तं^{१२)} मनसा ध्याय-
न्वषट्करोति^{१३)} स्मिंस्तद्वन्नमास्थापयति' षडिति वषट्करोति^{१३)}

1) Fehlt in F; 2) यद् fehlt in F; °करोति D; 3) यदभितृष्यन्तीर°
A pr. m.; B und F; 4) So corr. nach Ait Br. III 5; die hss.
°भ्याघारं; 5) जुहुति E; 6) °वट्करोति D; 7) यन् fehlt in D und E;
8) Von येषां bis सोमस्य hat E. स उ एष; 9) एव सोमस्याग्ने वीहीति fehlt
in E; 10) °भागो A pr. m. und F; 11) स D und E; 12) द्विष्यात्तं
D; द्विष्यान्त E; 13) वषट्करोति D.

षडा ऋतव 'ऋतूनामात्यै' वौषडिति वषट्करोत्यसौ^{१)} वा-
 व वावृतवः^{२)} षडेतेमेव तदनुष्वाद्धात्यृतुषु^{३)} प्रतिष्ठा-
 पयति 'तडु ह स्माह वैद^{४)} एतानि वा^{५)} एतेन षट्ति-
 षापयति^{६)} 'द्यौरन्तरिक्षे प्रतिष्ठितान्तरिक्षं^{७)} पृथिव्यां '
 पृथिव्यस्वापः सत्ये^{८)} 'सत्यं ब्रह्मणि' ब्रह्म तपसीत्येता
 एव तद्देवताः^{९)} प्रतिस्थान्याः^{१०)} प्रतितिष्ठतीरिदं^{११)} सर्व-
 मनु प्रतितिष्ठति 'प्रतितिष्ठति प्रजया पशुभिर्य एवं वेद'
 ॥ २ ॥

त्रयो वै वषट्कारा 'वज्रो धामच्छद्रिक्तः^{१२)} 'स यदेवोच्चै-
 र्वलं^{१३)} वषट्करोति स वज्रस्तं तं प्रहुरति द्विषते भ्रातृ-
 व्याय वधं यो ऽस्य स्तृत्यस्तस्मै^{१४)} स्तरीतिवे^{१५)} 'तस्मात्स
 भ्रातृव्यवता^{१६)} वषट्कृत्यो 'ज्य यः^{१७)} समः^{१८)} संततो नि-
 र्हाणच्छ्व^{१९)} धामच्छत्तं तं प्रजाश्च पशवश्चानूपतिष्ठते^{२०)} '
 तस्मात्स^{२१)} प्रजाकामेन पशुकामेन वषट्कृत्यो 'ज्य येनैव

- 1) वषट्करो D; 2) वा ऋतवः D; 3) °धात्यनुषु D; 4) So
 corr.; die hss. वैत; 5) व E; 6) वषट्करो प्रति A pr. m.; वषट्करो D
 und E; D fügt न ein; 7) °रिक्षे D; 8) So corr.; die hss. सत्येन;
 9) तद्देवतान्याः D; 10) Fehlt in D; 11) So corr.; die hss. प्रतितिष्ठ°;
 12) यमच्छ° D; 13) So corr.; die hss. बल; 14) स्तृत्य° D;
 15) स्तरीतिवे F; 16) °व्यवताय D; भ्रातृव्यपा E; 17) यत् A sec. m.;
 यात् A pr. m.; 18) So corr.; die hss. सय; 19) Korrupt!;
 20) पशवश्चाश्चानूप° E; 21) तस्मात्स D.

पठपराधोति^{१)} स रिक्तो^{२)} 'रिणक्त्यात्मानं^{३)} रिणक्ति यज-
मानं^{४)} 'पापीयान्वषट्कर्ता भवति पापीयान्वस्मै वषट्करोति'
तस्मात्तस्याशां नेयात्किं स्वित्स यजमानस्य पापभद्रमाद्भि-
येतेति ह स्माह यो ऽस्य वषट्कर्ता भवत्यत्रैवेनं^{५)} यथा
कामयेत तथा कुर्याद्यं कामयेत यथैवानीजानो^{६)} ऽभूत्त-
थैवेजानः स्यादिति यथैवास्यर्चं ब्रूयात्तथैवास्य वषट्कुर्यात्स-
मानमेवैनं तत्करोति' यं कामयेत पापीयान्स्यादित्युच्चै-
स्तरामस्यर्चं ब्रूयान्नीचिस्तरां वषट्कुर्यात्पापीयांसमेवैनं तत्क-
रोति' यं कामयेत श्रेयान्स्यादिति नीचिस्तरामस्यर्चं ब्रूया-
दुच्चैस्तरां वषट्कुर्याच्छ्रेयांसमेवैनं तत्करोति' श्रिय एवैनं
तच्छ्रियमादधाति' ॥ ३ ॥

यस्यै दवतयै हविर्गृहीतं स्यात्तां मनसा ध्यायन्व-
षट्कुर्यात्साम्नादेव तद्देवतां प्रीणाति' प्रत्यक्षादेवतां परि-
गृह्णाति' संततमृचा वषट्कृत्यं' संतत्यै' संधीयते प्रजया पशु-
भिर्य एवं वेद' ॥ ४ ॥

वज्रो वै वषट्कारः' स उ^{७)} एष प्रहृतो^{८)} ऽशान्तो
दीदाय' तस्य ह न सर्व एव शान्तिं^{९)} वेद नो प्रतिष्ठां'

१) परार्धोति A und F; °परार्धयेति D; °परार्धेति E; २) ऋक्तो E und F;
३) रिक्त्यात्मानं A, E und F; ४) So corr.; die hss. यजमानस्य; ५) °त्रैवेन
D; ६) यथैवानीयो F; ७) Fehlt in E; ८) प्रकृत D; प्रहृत F;
९) शान्ति F.

तस्माद्वाप्येतर्हि^{१)} भूयानिव मृत्युस्तस्य ह्यैव शान्तिरेषा
 प्रतिष्ठा यद्वागिति 'वषट्कृत्य वागित्यनुमन्त्रयते' वषट्कार
 मा मां प्रमृक्षो^{२)} माक्षं त्वां प्रमृक्षं बृहता^{३)} मन उपकृष्ये^{४)}
 व्यानेन शरीरं प्रतिष्ठीसि^{५)} प्रतिष्ठां गच्छ^{६)} प्रतिष्ठां मा
 गमयेदिति 'तद् ह स्माह दीर्घमेवैतत्सदप्रभ्वोजः'^{७)} सह
 ओज इत्यनुमन्त्रयेतौजश्च ह वै सहश्च वषट्कारस्य^{८)} प्रियतमे
 तन्वौ 'प्रियाभ्यामेव तत्तनूभ्यां समर्थयति^{९)} 'प्रियया तन्वा
 समृध्यते य एवं वेद' ॥ ५ ॥

वाक्च वै प्राणापानौ च वषट्कारस्ते^{१०)} वषट्कृते वष-
 ट्कृते व्युत्क्रामन्ति 'ताननुमन्त्रयते वागोजः सह ओजो
 मयि प्राणापानाविति 'वाचं चैव तत्प्राणापानौ च हो-
 तात्मनि प्रतिष्ठापयति 'सर्वमायुरेति' न^{११)} पुरा ऋसः
 प्रमीयते य एवं वेद' शं नो भव हृद् आ पीत इन्द्रो^{१२)}
 पितेव सोम सूनवे सुशेवः । सखेव सख्य उरुशंस धीरः
 प्र ण आयुर्जीविसे सोम तारीरित्यात्मानं प्रत्यभिमृशती-
 श्वरो^{१३)} वा एषो^{१४)} अप्रत्यभिमृष्टो यज्ञमानस्यायुः प्रत्यव-

१) तस्माद्वा^० A und F; तस्माद्वाप्येतर्हि D; तस्माद्वाप्येतर्हि E; २) प्रमृक्षे
 D; ३) बृहता A; बृहत्या D; ४) उपकृष्ये D; ५) So corr.; die hss.
 प्रतिष्ठामि; ६) So corr.; die hss. गच्छन्; ७) So corr.; die hss.
 °सदः प्रभ्वोजः; ८) So corr.; die hss. वषट्कारश्च; ९) समर्थयति E;
 १०) वषट्कारश्च D; ११) न A pr. m.; १२) So corr.; die hss. इन्द्रो;
 १३) °शन्तोश्चरो D; १४) एषा F.

कर्तुमनर्हन्मा^{१)} भक्षयेदिति 'तद्यदेतेन प्रत्यभिमृशत्यायुरे-
वासमै तत्प्रतिरत^{२)} ' आप्यायस्व सं ते पयांसीति द्वाभ्यां
चमसानायाययत्यभिद्वपाभ्यां ' यद्यज्ञे अभिद्वपं तत्समृद्धम्'
॥ ६ ॥

प्राणा वा ऋतुयाजास्तद्यदृतुयजिश्चरन्ति प्राणानेव
तद्यजमाने दधति 'षडृतुनेति^{३)} यजन्ति 'प्राणमेव तद्यज-
माने दधति 'चत्वार ऋतुभिरिति^{४)} यजत्यपानमेव तद्यज-
माने दधति 'द्विर्ऋतुनेत्युपरिष्टाद्यानमेव तद्यजमाने दधति'
स^{५)} चासु संभृतस्त्रेधा विवृतः प्राणो ज्वाणो व्यान इति'
ततो अन्यत्र^{६)} गुणितस्तथा ह यजमानः सर्वमायुरेत्य-
स्मिंल्लोक आध्वेत्याप्रोत्यमृतवमक्षितं स्वर्गे लोके 'ते वा
एते प्राणा एव यदृतुयाजास्तस्मादनवानतो^{७)} यजन्ति '
प्राणानां सन्तत्यै 'सन्तता इव^{८)} क्षीमे प्राणा 'अथो ऋतवो
वा ऋतुयाजाः 'संस्थानुवषट्कारो 'यो ज्ञानुवषट्कार्यादसंस्थि-
तानृतून्संस्थापयेद्यस्तं तत्र ब्रूयादसंस्थितानृतून्समतिष्ठिप-
दुःषमं^{९)} भविष्यतीति शश्वत्तथा स्यात्' ॥ ७ ॥

तदाहुर्गद्वोता यन्नद्वोता यन्नदिति मैत्रावरुणो हवि

1) So corr.; die hss. प्रत्यविर्हर्तुमनर्हन्मा; 2) °रथ D; 3) षडृतूनेव
D; 4) इति fehlt in den hss.; 5) सा D; 6) अन्यत A pr. m.;
7) °नवानं ततो E; 8) एव D; 9) So corr. nach Ait. Br. II 29. 7;
die hss. °न्समतिस्तियो दुःस्वमं; D समतिष्ठिपादुःस्वमं.

प्रेष्यत्यथ कस्मादहोतृभ्यः सद्यो होत्राशंसिभ्यो होता
यज्ञहोता यज्ञदिति प्रेष्यतीति 'वाग्वै होता वाक्सर्व
ऋत्विजो' वाग्यज्ञद्वाग्यज्ञदित्यथो^{१)} सर्वे वा एते सप्त हो-
तारो ऽपि वा^{२)} ऋचाभ्युदितं सप्त होतार ऋतुथा^{३)} यज्ञ-
क्षीत्यथ य^{४)} उपरिष्ठाद्द्वादशर्चज्ञामितायै^{४)} 'ते वै द्वादश
भवन्ति' द्वादश^{५)} वै^{६)} मासाः संवत्सरः 'संवत्सरः प्रजाप-
तिः' प्रजापतिर्यज्ञः 'स यो ऽत्र भक्षयेद्यस्तं तत्र ब्रूयाद्-
शालो भक्षो ऽनानुवषट्कृत आत्मानमत्तरगान्न^{७)} जीवि-
ष्यतीति तथा ह स्याद्यो वै भक्षयेत्प्राणो भक्षः प्राण
आत्मानमत्तरगादिति तथैव^{८)} भवति 'ल्लिम्पेदिवैवावज्जि-
घ्रेदत्र^{९)} च^{१०)} द्विदेवत्येषु^{११)} चेति' तदु तत्र शासनं^{१२)} वेद-
यन्ते' ऽथ यदमू व्यभिचरतो^{१३)} नान्योन्यमनुप्रपद्येते^{१४)} अ-
ध्वर्यू तस्मादतुर्ऋतुं^{१५)} नानुप्रपद्येते^{१६)} ॥ ८ ॥

प्रजापतिर्वै यत्प्रजा असृजत ता वै तात्ता असृजत'
ता ह्किंकारेनैवाभ्यजिघ्रत्ताः^{१७)} प्रजा अश्वमारंस्तद्वध्यते^{४)}

- १) वाग्यज्ञा° A pr. m. und F; °यज्ञदित्यथो D; २) च D; वा E;
३) P P; ४) Korrump; ५) द्वादश A; ६) ह वे D; ७) °न्तरंगान् D;
८) A, E und F fügen ह ein; ९) So corr.; die hss. ल्लिम्पेदितेवावज्जि°;
°घ्रेत्तत्र A, D und F; °घ्रेत्तत्र E; १०) So corr.; die hss. तदु; ११) धि-
देवत्येषु A, D und F; १२) जाः सन् E; १३) °चरितो D; १४) °प्रपा-
द्यते D; १५) °दतुर्ऋतु A, D und E; १६) °द्यते A, E und F; °द्यत D;
१७) °तिघ्रंस्ताः D.

वा एतद्यज्ञो यद्वींषि पच्यते यत्सोमः सूयते^{१)} यत्प-
 शुरालभ्यते^{२)} हिकारेण वा एतत्प्रजापतिर्हृतमभिजिघ्रति^{३)}
 यज्ञस्याकृततयै^{४)} यज्ञस्यात्यै यज्ञस्य वीर्यवत्ताया^{५)} इति^{६)}
 तस्मादु^{७)} हिक्रियते^{८)} तस्मादु य^{९)} एव पिता पुत्राणां
 सूर्जति स^{१०)} श्रेष्ठो भवति^{११)} प्रजापतिर्हि तमभिजिघ्रति^{१२)}
 यच्छकुनिराण्डमध्यास्ते^{१३)} यन्न^{१४)} सूयते^{१५)} तद्धि सापि^{१६)}
 हिकृणोत्यथो खल्वाडुर्महर्षिर्वा^{१७)} एतद्यज्ञस्याग्रे^{१८)} गे-
 यमपश्यत्तदेतद्यज्ञस्याग्रे^{१९)} गेयं यद्विकारस्तं देवाश्च ऋषय-
 श्चाब्रुवन्वसिष्ठो^{२०)} ज्यमस्तु यो नो यज्ञस्याग्रे गेयमद्रागि-
 ति^{२१)} तदेतद्यज्ञस्याग्रे^{२२)} गेयं यद्विकारस्तंतो वै स देवानां
 श्रेष्ठो भवत्येन वै श्रेष्ठस्तेन वसिष्ठस्तस्माद्यस्मिन्वासि-
 ष्ठो ब्राह्मणः^{२३)} स्यात्तं^{२४)} दक्षिणाया^{२५)} नान्तरीयात्तथा
 ह्यस्य प्रीतो हिकारो भवत्यथ^{२६)} देवाश्च ह वा ऋषयश्च
 यदृक्सामे अपश्यंस्ते ह स्मैते अपश्यंस्ते यत्रैते अपश्यंस्तत

१) सूयते D; २) So corr.; die hss. °हृतमभि; statt अभिजिघ्रति ist ein Impf. oder Perf. zu erwarten; ३) °हृततयै F; ४) So corr.; die hss. °तया; ५) तस्मा D; ६) ? ? vielleicht यम्; ७) Fehlt in F; ८) भवति F; ९) °मध्य आस्ते A pr. m.; D und E; १०) यन्न: A pr. m.; ११) सूयते D; १२) ? D स्यापि; १३) °हर्षिर्वा E; १४) य तयन्न D; १५) गेयमप° D; १६) ऋषयश्चाब्रु° E; १७) गेयमस्वाद्रागिति F; १८) तचदे- तय° A pr. m. und F; १९) ब्राह्मणास्यात्तं F; २०) दक्षिणाया A, D und F; २१) °तथा D.

एवैनं सर्वं^{१)} दोहमदुहंस्ते वा एते दुग्धे यातयामे ये ऋक्सामे' ते हिकारेणैवाप्ययिते' हिकारेण वा ऋक्सामे आपीनि यजमानाय दोहं दुहति' तस्मादु हिकृत्याध्वर्यवः सोममभिषुण्वन्ति' हिकृत्योद्गातारः साम्ना स्तुवन्ति' हिकृत्योकथश^{२)} ऋचार्विज्यं कुर्वन्ति' हिकृत्याथर्वाणो ब्रह्मत्वं कुर्वन्ति' तस्मादु हिक्रियते' प्रजापतिर्हि तमभिनिघ्नत्यथो^{३)} खल्वाङ्गरेको वै प्रजापतेर्व्रतं विभर्ति गौरिव' तदुभये पशव उपजीवन्ति ये च ग्राम्या ये^{४)} चारण्या इति' ॥ १ ॥

देवविशः कल्पयितव्या इत्याहुश्छन्दश्छन्दसि प्रतिष्ठाप्यमिति' शंसावोमित्याह्वयते प्रातःसवने त्र्यक्षरेण' शंसावो द्वैत्यध्वर्युः प्रतिगृणाति पञ्चाक्षरेण^{५)}' तदष्टाक्षरं^{६)} संपद्यते' ऽष्टाक्षरा वै गायत्री' गायत्रीमेवैतत्पुरस्तात्प्रातःसवने ऽचीकूपतामुकथं वाचीत्याह^{७)} शस्त्वा चतुरक्षरमीमुकथशा इत्यध्वर्युः प्रतिगृणाति चतुरक्षरं' तदष्टाक्षरं संपद्यते' ऽष्टाक्षरा वै गायत्री^{८)}' गायत्रीमेवैतदुभयतः प्रातःसवने ऽचीकूपतामध्वर्यो शंसावोमित्या-

१) सर्वं D; २) So corr.; die hss. °ग्रस; ३) तमभिनिघ्नत्यथो E;
४) य D; ५) So corr.; die hss. °क्षरं; ६) Fehlt in F; ७) वाची-
न्याह E; ८) Fehlt in A, E und F.

क्षयते माध्यंदिने षडक्षरेण 'शंसावो दैवेत्यध्वर्युः प्रति-
 गृणाति पञ्चाक्षरेण^{१)} 'तदेकादशाक्षरं^{२)} संपद्यत 'एका-
 दशाक्षरा^{३)} वै त्रिष्टुप्त्रिष्टुभमेवैतत्पुरस्तान्माध्यंदिने^{४)} ऽची-
 क्लृपतामुक्थं वाचीन्द्रायित्याह शस्त्वा षडक्षरमीमुक्थशा
 यजेत्यध्वर्युः प्रतिगृणाति पञ्चाक्षरं 'तदेकादशाक्षरं संप-
 द्यत 'एकादशाक्षरा वै त्रिष्टुप्त्रिष्टुभमेवैतदुभयतो माध्यंदिने
 ऽचीक्लृपतामध्वर्यो शंशंसावोमित्याह यते तृतीयसवने स-
 ताक्षरेण 'शंसावो दैवेत्यध्वर्युः प्रतिगृणाति पञ्चाक्षरं '
 तद्वादशाक्षरं संपद्यते 'द्वादशाक्षरा वै जगती^{५)} 'जगती-
 मेवैतत्पुरस्तात्तृतीयसवने ऽचीक्लृपतामुक्थं^{६)} वाचीन्द्राय
 देवेभ्य इत्याह शस्त्वा नवाक्षरमीमुक्थशा^{७)} इत्यध्वर्युः
 प्रतिगृणाति त्र्यक्षरं 'तद्वादशाक्षरं संपद्यते 'द्वादशाक्षरा^{८)}
 वै जगती 'जगतीमेवैतदुभयतस्तृतीयसवने ऽचीक्लृपता-
 मित्येतद्वै तच्छन्दश्छन्दसि प्रतिष्ठापयति 'कल्पयत्येव देव-
 विशो य एवं वेद 'तदप्येषाम्यनूक्ता यद्वायत्रे अधि गा-
 यत्रमाहितमिति ' ॥ १० ॥

अथैतन्नाना हन्दांस्यक्षरेण गर्ता इवाथैते स्थविष्ठे^{९)}

- 1) So corr.; die hss. °क्षरं; 2) °क्षरं A pr. m.; 3) °शाक्षर D;
 4) °त्पुरस्तन्मा° E; 5) Fehlt in D; 6) ऽचीक्लृपतामुक्थं E; 7) ?, ओमु-
 क्थशा ist viersilbig; Kauś. Br. XIV 3 hat उक्थशा; 8) °क्षरा E;
 9) अविष्ठे A pr. m., D, E und F.

बलिष्ठे नान्तरे^{१)} देवते^{२)} 'ताभ्यां प्रतिपद्यते' तद्गतस्क-
 न्दं रोहस्य वृषं स्वर्ग्यं^{३)} 'तदनुवानं'^{४)} संक्रामेदमृतं वै
 प्रणवो^{५)} 'ऽमृतेनैव तन्मृत्युं तरति' तद्यथा मत्प्रेन^{६)} वा
 वंशेन^{७)} वा गर्ते^{८)} संक्रामेदेवं तत्प्रणवेनोपसंतनोति^{९)} '
 ब्रह्म ह वै प्रणवो' ब्रह्मणैवास्मै तद्ब्रह्मोपसंतनोति '
 शुद्धः^{१०)} प्रणवः स्यात्प्रज्ञाकामानां' मकारान्तः प्रतिष्ठाका-
 मानां' मकारान्तः प्रणवः स्यादिति द्वैक आहुः' शुद्ध
 इति त्वेव स्थितो' मीमांसितः प्रणवो^{११)} 'ऽध्यात इह शुद्ध
 इह पूर्ण इति' शुद्धः प्रणवः स्याच्छ्रानुवचनयोर्मध्य^{१२)}
 इति ह स्माह कौषीतकिस्तथा संहितं भवति' मका-
 रान्तो ऽवसानार्थि^{१३)} 'प्रतिष्ठा वा अवसानं' प्रतिष्ठित्या
 एवाथोभयोः कामयोरात्या' एतौ वै ह्न्द्ः प्रवाहाववरं
 ह्न्द्ः परं^{१४)} ह्न्दो ऽतिप्रवहन्तस्तस्यायुर्न^{१५)} हिनस्ति '
 ह्न्द्सां ह्न्दो ऽतिप्रोढं^{१६)} स्यात्तत्रैव^{१७)} यं द्विष्यात्तं मनसा
 प्रैव विध्येच्छ्न्द्सां कृन्तत्रे^{१८)} द्रवति वा^{१९)} सं^{१९)} वा शी-

१) ? नान्तरं D; नान्तरेण E; vielleicht अनन्ते; २) So corr. nach K.
 Br.; die hss. lesen वते; ३) So corr. die hss. स्वर्ग्य; ४) So
 corr.; die hss. तदनुवानं; ५) प्राणवो D und E; ६) So corr. nach
 Kauś. Br. XI 4; die hss. lesen मत्प्रेण; ७) वंशेन D und E; ८) गर्ते
 E; ९) प्राणवनो° D; प्राणवेनो° E; १०) शुद्धः A; ११) प्राणवो E;
 १२) स्याच्छ्रानु° E; १३) °नार्थ E; १४) परं D; १५) °स्तस्यायुर्न E;
 १६) ऽतिप्रोढं A; १७) Die hss. °यत्रैव; १८) So corr.; die hss. कृन्तत्रे;
 E कृन्तत्रै; १९) So corr.; die hss. वाचं.

यत इति' त्रिः प्रथमां त्रिरुत्तमामन्वाह' यज्ञस्यैव तद-
 र्हिसो^{१)} नक्षति' स्थेने^{२)} बलायाविसंसाय' यद्यपि हृन्दः
 प्रातःसवने युज्येतार्धर्चश एव^{३)} तस्य शंस्यं^{४)} गायत्र्या
 वूपेणाथो^{५)} प्रातःसवनवूपेणेति' न त्रिदुब्जगत्यावेतस्मि-
 न्स्थाने ऽर्धर्चशस्ये^{६)} यत्किंचिच्छन्दः प्रातःसवने युज्येतां^{७)}
 पच्छ एवैनयोः शस्यमिति^{८)} सा स्थितिः' ॥ ११ ॥

अथात एकाहस्य प्रातःसवनं' प्रजापतिं^{९)} ह वै यज्ञं
 तन्वानं बह्विष्यवमान एव मृत्युर्मृत्युपाशेन^{१०)} प्रत्युपा-
 क्रामत' स अग्नेय्या गायत्र्याज्यं प्रत्यपद्यत' मृत्युर्वाव^{११)}
 तं^{१२)} पश्यन्प्रजापतिं^{१३)} पर्यक्रामत्तं^{१४)} सामाज्येऽसीदत्सं^{१५)}
 वायव्या प्रउगं प्रत्यपद्यत' मृत्युर्वाव तं^{१६)} पश्यन्प्रजाप-
 तिं^{१७)} पर्यक्रामत्तं माध्यंदिने पवमाने ऽसीदत्सं ऐन्द्रा^{१८)}
 त्रिदुभा^{१९)} मरुत्वतीयं प्रत्यपद्यत' मृत्युर्वाव तं^{१६)} पश्यन्प्र-
 जापतिं^{२०)} पर्यक्रामत्सं तेनैव द्रविणे पूर्वो निष्केवल्यस्य
 स्तोत्रियमासीदत्तमस्तृणोत्तस्माद् य एव पूर्वमासीदति

1) Korrupt; Ait. Br. तद्वत्सं; 2) स्थेने D; 3) एवं A sec. m.;
 4) शंस्यं E; 5) वूपेणाथो E; 6) ऽस्य D; 7) युज्येतां F; 8) शंस्य-
 मिति A pr. m.; ??; 9) ऽपति E; 10) मृत्युं मृत्युं A, E und F;
 11) ऽवाव E; 12) हं A pr. m.; D und E; हे F; 13) पश्यन्प्रजा E;
 14) पर्यक्रामत्तं D; 15) ?? vielleicht सामाज्येऽसीदत्सं; 16) हं A pr. m.
 und D; 17) पश्यन्प्र E; 18) ऐन्द्रा D; 19) त्रिदुभा E; 20) पश्यन्प्र E.

स तत्स्तृणुते विद्वान्मृत्युरनवकाशमपाद्रवदशंसदितरो
 निष्केवल्यं' तस्मादेकमेवोक्तं^{१)} होता मरुवतीयिन^{२)} प्र-
 तिपद्यते निष्केवल्यमेवात्र हि प्रजापतिं^{३)} मृत्युर्व्यज्रहात्'
 ॥ १२ ॥

मित्रावरुणावन्नवीगुवं न इमं^{४)} यज्ञस्याङ्गमनुसमा-
 द्हरतं^{५)} मैत्रावरुणीयां' नथेत्यब्रूतां' तौ सयुजौ सवलौ
 भूवा प्रासद्वा^{६)} मृत्युमत्यैतां^{७)}' तौ क्यस्यैतद्यज्ञस्याङ्गमनु-
 समाद्हरतां मैत्रावरुणीयां' तस्मान्मैत्रावरुणः प्रातःसवने
 मैत्रावरुणानि शंसति' तौ क्यस्यैतद्यज्ञस्याङ्गमनुसमाद्हरतां'
 यदेव मैत्रावरुणानि शंसति प्रति वां सूर उदिते विधेम
 नमोभिर्मित्रावरुणोत हव्यैरुत वामुषसो बुधि^{८)} साकं
 सूर्यस्य रश्मिभिरित्यृचाभ्यनूक्तां नो मित्रावरुणा नो
 गन्तं^{९)} रिशादसेति^{१०)} मैत्रावरुणस्य स्तोत्रियानुब्रूयौ' प्र
 वो मित्राय गायतेत्युक्त्यमुखं^{११)}' प्र मित्रयोर्वरुणयोरिति
 पर्यास' आ यातं मित्रावरुणेति यज्ञत्येते एव तदेवते
 यथाभागं प्रीणाति' वषट्कृत्यानुवषट्करोति' प्रत्येवाभिमृश-
 त्ते^{१२)}' नाप्याययन्ति' न क्यनाराशंसाः सीदन्ति' ॥ १३ ॥

- १) तस्मादेका° D; २) मरुवतीयेन D; ३) प्रजापति F; ४) इम E;
 ५) So corr.; die hss. °रतां; ६) प्रसद्वा D; ७) मृत्युम° E; ८) बुधि: E;
 ९) गन्त D; १०) रिशादासोति A pr. m.; ११) °त्युक्तमुखं E;
 १२) प्रत्यवा° D.

इन्द्रमव्रवीच्चं न इमं^{१)} यज्ञस्याङ्गमनुसमाहृ^{२)} ब्राह्म-
णाच्छंसीयां ' केन सहेति^{३)} ' सूर्येनेति ' तथेत्यब्रूतां ' तौ
सयुजौ सबलौ भूवा^{४)} प्रासहा मृत्युमत्यैतां ' तौ क्यस्यै-
तयज्ञस्याङ्गमनुसमाहृतां^{५)} ब्राह्मणाच्छंसीयां ' तस्माद्ब्रा-
ह्मणाच्छंसी प्रातःसवन ऐन्द्राणि सूर्यन्यङ्गानि शंसति '
तौ क्यस्यैतयज्ञस्याङ्गमनुसमाहृतां^{६)} ' यदेवैन्द्राणि सूर्यन्य-
ङ्गानि शंसतीन्द्र पित्र प्रतिकामं सुतस्य^{७)} प्रातःसावस्तव
हि पूर्वपीतिरित्यृचाभ्यनूक्तमा^{८)} याहि सुषुमा हि त आ
नो याहि सुतावत^{९)} इति ब्राह्मणाच्छंसिन स्तोत्रिया-
नुवृषावयमु त्वा विचर्षण इत्युक्थमुखमुद्देदभिश्चुतामधमि-
ति^{१०)} पर्यास ' इन्द्र क्रतुविदमिति यज्ञत्यैते एव तदेवते
यथाभागं प्रीणाति^{११)} ' वषट्कृत्यानुवषट्करोति ' प्रत्येवाभि-
मृशते^{१२)} ' नाप्याययन्ति ' न क्यनाराशंसाः सीदन्ति ' ॥ १४ ॥

इन्द्राग्नी अव्रवीद्युवं न इमं यज्ञस्याङ्गमनुसमाहृत-
मच्छावाकीयां^{१३)} ' तथेत्यब्रूतां ' तौ^{१४)} सयुजौ^{१५)} सबलौ^{१६)}
भूवा प्रासहा मृत्युमत्यैतां ' तौ^{१७)} क्यस्यैतयज्ञस्याङ्गमनुस-

- १) इम D; २) So corr.; die hss. °समाहृन्; ३) सहेति E;
४) समूत्वा A und F; ५) °समहृतां D; ६) सूतस्य A; ७) °नूक्तमा F;
८) सुतवत A pr. m.; ९) °तामध्यमिति E; १०) प्रीणाते D; ११) °मृशन्त
D; १२) So corr.; die hss. °समाहृताम°; १३) तो D und F;
१४) सयुजौ D; १५) सबलो D; १६) तो D.

माहृतामच्छावाकीयां^{१)} 'तस्माच्छावाकः^{२)} प्रातःसवन
 ऐन्द्राग्रानि शंसति' तौ^{३)} क्यस्यैतद्यज्ञस्याङ्गमनुसमाहृतां^{४)}
 यद्वैन्द्राग्रानि^{५)} शंसति प्रातर्यावभिरागतं देवेभिर्जन्यावसू
 इन्द्राग्नी सोमपीतय इत्यृचाभ्यनूक्तमिन्द्राग्नी आगतं' तोषा
 वृत्रहणा हुव इत्यच्छावाकस्य स्तोत्रियानुवृत्ताविन्द्राग्नी
 अपसस्परीत्युक्थमुखमिन्द्राग्नी^{६)} उपह्वय^{७)} इति पर्याप्त'
 इन्द्राग्नी आगतमिति यज्ञत्येते एव तद्देवते यथाभागं
 प्रीणाति' वषट्कृत्यानुवषट्करोति' प्रत्येवाभिमृशन्ते^{८)} 'ना-
 व्याययन्ति' न क्यनाराशंसाः सीदन्ति' ॥ १५ ॥

अथ शंसावोमिति स्तोत्रियायानुवृत्तायोक्थमुखाय^{९)}
 परिधानीयाया^{१०)} इति चतुश्चतुराह्वयन्ते^{११)} 'चसस्रो वै दि-
 शो^{१२)} ' दिक्षु तत्प्रतितिष्ठत्यथो^{१३)} चतुष्पादः पशवः 'पशू-
 नामात्या' अथो चतुष्पर्वीणो^{१४)} हि प्रातःसवने होत्र-
 कास्तस्माच्चतुः सर्वे गायत्राणि शंसन्ति^{१५)} 'गायत्रं हि प्रा-
 तःसवनं' सर्वे समवतीभिः परिदधति' तद्यत्समवतीभिः

1) So corr.; die hss. °समहारताम°; 2) °च्छावाकः E; 3) तो D;

4) °समहारतां D; 5) यद्वैन्द्रा° D; यद्वैन्द्रा° E; 6) °न्द्राग्नी° E;

7) उपह्वय E; 8) °मृशन्ते E; 9) स्तोत्रियानु° F; 10) परिधा° E;

11) °रह्वयन्ते E; 12) Fehlt in D; 13) So corr.; die hss. तत्प्रतिष्ठ°;

14) °र्वीणो D und E; 15) शंसन्ति D.

परिदधत्यन्तो^{१)} वै पर्याप्तो ' ज्ञत् उदर्को ' ज्ञत्नैवान्तं^{२)} परि-
 दधति^{३)} ' सर्वे मद्वतीभिर्यज्ञन्ति^{४)} ' तद्यन्मद्वतीभिर्यज्ञन्ति^{५)}
 सर्वे सुतवतीभिः^{६)} पीतवतीभिरभिवृषाभिर्यज्ञन्ति ' यद्यज्ञे
 अभिवृषं तत्समृद्धं ' सर्वे अनुवषदुर्वन्ति ' स्विष्टकृत्वानुव-
 षद्गारो^{७)} ' नेत्स्विष्टकृतमन्तरयामेत्ययं वै लोकः प्रातःस-
 वनं ' तस्य पञ्च दिशः पञ्चोक्त्यानि प्रातःसवनस्य ' स एतैः
 पञ्चभिरुक्थैरेताः पञ्च दिश आग्नोत्येताः पञ्च दिश आ-
 ग्नोति ' ॥ १६ ॥

व्रन्ति^{८)} वा एतत्सोमं यदभिषुण्वन्ति ' यज्ञं वा एतद्व्रन्ति
 यदक्षिणा नीयन्ते ' यज्ञं वा एतद्व्रन्त्यन्ति^{९)} ' तदक्षिणानां
 दक्षिणात्वं ' स्वर्गो वै लोको माध्यन्दिनं^{१०)} सवनं ' यन्मा-
 ध्यन्दिने सवने दक्षिणा नीयन्ते स्वर्गस्य लोकस्य समष्टौ
 ब्रह्म देयं ' सेतुं वा एतद्यज्ञमानः संस्क्रुते ' स्वर्गस्य लो-
 कस्याक्रान्त्यै प्रज्ञाक्रान्त्यै^{११)} ' द्वाभ्यां गार्हपत्ये जुहोत्यध्वर्यु-
 रस्याक्रान्तेनाक्रामयत्याग्नेय्याग्नीध्रियि^{१२)} ' उत्तरिद्धं तेन ' य-
 न्माध्यन्दिने सवने दक्षिणा नीयन्ते स्वर्ग^{१३)} एतेन लोके '

1) परिदधात्यन्तो A pr. m.; 2) °वान्त D; 3) °दधाति A pr. m.;
 4) मद्वती F; 5) तद्यन्मद्वती° D; 6) सूतव° A sec. m.; 7) °कृत्वा
 अनु° A, E und F; 8) व्रन्ति E; 9) So corr.; die hss. एताः सन्ति क्षियन्ति;
 10) मध्यन्दिनं D; 11) Fehlt in D; ? vielleicht प्रत्याक्रान्त्यै; 12) °क्रम-
 यत्या° A, E und F; °ग्नेध्रियेत्य F; 13) स्वर्गा F.

हिरण्यं^{१)} कृस्ते भवत्यथ नयति 'सत्यं वै हिरण्यं' सत्ये-
नैवैनं तन्नयत्यग्रेण गार्हपत्यं जघनेन सदो उत्तराग्नीध्रीयं
च सदश्च 'ता उदीचीरत्तराग्नीध्रीयं च सदश्च चावालं
चोत्सृजत्यैतेन ह स्म वा अङ्गिरसः स्वर्गं लोकमायंस्तां
वा एताः पन्थानमभिवहति' ॥ १७ ॥

अग्नीध्रे^{२)} अग्रे ददाति 'यज्ञमुखं वा अग्नीयज्ञमुखेनैव
तयज्ञमुखं समर्धयति' ब्रह्मणे ददाति 'प्राज्ञापत्यो^{३)} वै
ब्रह्मा' प्रज्ञापतिमेव तथा^{४)} प्रीणात्यृत्विग्भ्यो ददाति 'हो-
त्रा एव तथा प्रीणाति' सदस्येभ्यो ददाति 'सोमयीयं^{५)}
तथा निष्क्रीणीति' न हि तस्मा अर्हति सोमयीयं^{६)} तथा
निष्क्रीणीयाद्यां^{७)} शुश्रुवुष^{८)} अर्षेयाय^{९)} ददाति देवलोके
तयार्धोति 'यामशुश्रुवुषे^{१०)} अर्षेयाय ददाति मनुष्यलोके
तयार्धोति 'यामप्रसृताय^{११)} ददाति वनस्पतयस्तया प्रथ-
क्ते^{१२)} 'यां^{१३)} याचमानाय ददाति धातृव्यं तथा जिन्वीति^{१४)}
यां भीषा क्षत्रं तथा ब्रह्मातीयाद्यां^{१५)} प्रतिनुदत्ते सा

1) हिरण्य D; 2) So corr.; अग्नीध्रे A, D, E und F; अग्नीध्रे A sec. m.;
3) प्राज्ञापत्यो A pr. m. und D; 4) So corr.; die hss. तेन; 5) So
corr.; die hss. °पीयस्; 6) °पीयस् A, D und E; 7) याद्या D;
8) So corr.; शुश्रूष A, D und F; शुश्रूषवेन् E; 9) अर्षेय E;
10) So corr.; die hss. °शुश्रूषवे; 11) न प्रसृताय D; 12) प्रथक्ते D;
13) Fehlt in D; 14) ?? 15) ब्रह्मानो° A sec. m., D und F.

व्याघ्री दक्षिणा' यस्तां पुनः प्रतिगृह्णीयाद्याद्येन^{१)} भूया
प्रवीनीयादन्वया सह प्रतिगृह्णीयादथ हैनं न प्रवीनाति'
॥ १८ ॥

यद्वा ददाति वैश्वदेवी वै गौर्विश्वेषामेव तद्देवानां
तेन प्रियं धामोपैति' यदज्ञं^{२)} ददात्याग्नेयो वा अज्ञो' अग्नेरिव
तेन प्रियं धामोपैति' यद्विं ददात्याव्यं तेनावज्ञयति^{३)}
यत्कृतान्नं ददाति मांसं^{४)} तेन निष्क्रीणति' यदनो वा
रथो वा ददाति^{५)} शरीरं तेन' यद्वासो^{६)} ददाति बृहस्पतिं
तेन' यद्धिरण्यं ददात्यायुस्तेन वर्षीयिः^{७)} कुरुते' यदश्वं ददाति
सौयीं वा अश्वः' सूर्यस्यैव तेन प्रियं धामोपैत्यन्ततः प्र-
तिहृत्रे देयं' रौद्रो वै प्रतिहृती' रुद्रमेव तन्निरवज्ञयति^{८)}
यन्मध्यतः प्रतिहृत्रे दद्यान्मध्यतो रुद्रमन्ववयजेत्स्वर्भानु-
र्वा^{९)} आसुरः^{१०)} सूर्यं तमसाविध्यत्तदत्रिरपनुनोद^{११)} तद-
त्रिरन्वपश्यत्तदत्रेयाय^{१२)} हिरण्यं ददाति तम एव तेना-
पहृते' ज्यो ज्योतिरुपरिष्ठाद्वारयति^{१३)} स्वर्गस्य लोकस्य
समथै' ॥ १९ ॥

1) So corr.; die hss. °द्व्याघ्रीक्षेनं; 2) यदज्ञ A pr. m.; 3) तेनाप°
A pr. m.; E und F; 4) मांस E; 5) Fehlt in den hss.; 6) यद्वा-
ग्नी D; 7) वर्षयः D; 8) °न्निरवज्ञेयन्ति A pr. m.; 9) रुद्रमन्ववयजस्व° F;
10) So corr.; die hss. आसुरिः; 11) °त्रेरपनुनोद E; 12) °त्रेयाय D;
13) °द्वारयति D.

अथात एकाहस्यैव माध्यंदिनमृक्च^{१)} वा इदमग्रे साम
चास्तां^{२)} 'सैव नामर्गासीदमो^{३)} नाम साम' सा वा^{४)}
ऋक्सामोपावदन्मिथुनं^{५)} संभवाव प्रजात्या^{६)} इति 'नेत्य-
ब्रवीत्साम' ज्यायान्वा अतो मम महिमेति 'ते द्वे भूवो-
पावदतां' ते न प्रति^{७)} चन^{७)} समवदत् 'तास्तिस्त्रो भूवो-
पावदन्त्येतिस्त्रो भूवोपावदंस्तत्तिसृभिः समभवद्यत्तिसृभिः
समभवत्तस्मात्तिसृभिः स्तुवन्ति 'तिसृभिरुद्गायन्ति' तिसृभि-
र्हि साम^{८)} संमितं भवति 'तस्मादेकस्य बह्वो जाया भ-
वन्ति' न^{९)} द्वैकस्या बहवः सह पतयो 'यद्वै^{१०)} तत्ता^{१०)}
चामश्च समवदतां तत्सामाभवत्तत्साम्नः^{११)} सामत्वं 'साम-
न्भवति' श्रेष्ठतां गच्छति 'यो वै भवति स सामन्भवत्य-
सामन्य इति ह निन्दते' ते वै पञ्चान्यदूत्वा पञ्चान्यदू-
त्वाकल्पेतामाहावश्च द्विकारश्च प्रस्तावश्च प्रथमा चर्गुदी-
यश्च^{१२)} मध्यमा च प्रतीहारश्चोत्तमा च निधनं च वषट्कारश्च
ते यत्पञ्चान्यदूत्वा पञ्चान्यदूत्वाकल्पेतां तस्मादाहुः पाङ्गो
यज्ञः 'पाङ्गाः^{१३)} पशव इति' यदु विराजं दशिनीमभिसं-

१) माध्यंदिन सवनमृक्च D; २) चास्तां E; चास्तां A und D; ३) ना-
मर्गासीदमो A pr. m., E und F; ४) Fehlt in D; ५) ऋक्सामोपावि° D;
६) प्रजापत्या A pr. m. und D; प्रजापत्या E; ७) So corr.; die hss.
प्रतिवचनं; ८) सम D; ९) नै E; १०) यद्वै तत्ता A; ११) तत्साम° D;
१२) So corr. nach Ait. Br., die hss. चोदीयश्च; १३) Fehlt in D.

पश्येतां^{१)} तस्मादाहुर्विराजि^{२)} यज्ञो दशिन्यां^{३)} प्रतिष्ठित
इति 'यद् बृहत्या^{४)} प्रतिपश्यते वारुहतो वा एष य^{५)}
एष^{६)} तपति 'तदेनं स्वेन रूपेण समर्थयति 'द्वे तिस्रः
करोति पुनरादायं 'प्रजात्यै^{७)} वृषं 'द्वाविवाग्ने भवतस्तांत^{८)}
उपप्रजायेते ' ॥ २० ॥

आत्मा वै स्तोत्रियः 'प्रजा अनुवृषः' पत्नी धाव्या^{९)}
पशवः^{१०)} प्रगाथो 'गृक्षाः सूक्तं 'यदक्षरात्मंस्तन्निवित्प्रति-
ष्ठा^{११)} परिधानीयान्नं याज्या 'सो ऽस्मिंश्च लोके भवत्यमु-
ष्मिंश्च^{१२)} प्रजया च पशुभिश्च गृक्षेषु भवति य एवं वेद'
॥ २१ ॥

स्तोत्रियं शंसत्यात्मा वै स्तोत्रियः 'स मध्यमया वाचा
शंसत्व्य^{१३)} 'आत्मानमेवास्य^{१४)} तत्कल्पयत्यनुवृषं^{१५)} शंसति'
प्रजा वा अनुवृषस्तस्मात्प्रतिवृषमनुवृषं कुर्वन्ति 'प्रतिवृषो
हैवास्य प्रजायामाजायते नाप्रतिवृषस्तस्मात्प्रतिवृषमनुवृषं
कुर्वन्ति 'स उच्चैस्तरामिव शंसत्व्यः^{१६)} 'प्रजामेवास्य तच्छे-

१) दृक्नी^० A, D und E; °वपते वाता A pr. m. und F; °वपे वातां A sec.
m. und E; २) So corr.; die hss. °विराजो; ३) दशिन्यां A, E und F;
४) Fehlt in F; ५) प्रजापत्नी A pr. m.; ६) भवति तल A pr. m.; तल
fehlt in D; ७) धाव्या E; ८) वृषः D; ९) °प्रतिष्ठा D; A pr. m.
fügt द्वे ein; १०) पशुनि interpolation; ११) संस्तव्यं A pr. m.;
१२) °वास्या A pr. m.; १३) वत्कल्प^० D; १४) शंसत्व्या E.

यसीं करोति' धाव्यां शंसति' पत्नी वै धाव्या' सा नीचि-
 स्तरामिव शंस्तव्याप्रतिवादिनी^{१)} ह्येवास्य गृहेषु पत्नी
 भवति यत्रैवं विद्वान्नीचिस्तरां धाव्यां शंसति' प्रगाथं शं-
 सति' पशवो वै प्रगाथः' सः स्वरवत्या वाचा शंस्तव्यः^{२)}
 पशवो^{३)} वै^{३)} प्रगाथः^{३)} पशवः स्वरः' पशूनामास्यै' सूक्तं
 शंसति^{४)} गृहा वै सूक्तं' प्रतिवीतं' तत्प्रतिवीततमया^{५)}
 वाचा शंस्तव्यं^{६)} स यद्यपि ह दूरात्पशून्लभते^{७)} गृहा-
 नेवैनानाजिगमिषति^{८)} गृहा हि पशूनां प्रतिष्ठा' निविदे
 शंसति^{४)} यदन्तरात्मंस्तन्निवित्तदेवास्य^{९)} तत्कल्पयति' प-
 रिधानीयां शंसति' प्रतिष्ठा वै परिधानीया^{१०)} प्रतिष्ठा-
 यामेवैनं^{११)} ततः प्रतिष्ठापयति' याज्या यज्ञत्यन्नं वै
 याज्यान्नाद्यमेवास्य तत्कल्पयति' मृतं वा एतद्यज्ञस्य
 यद्वाय्याश्च याज्याश्च' तद्यदन्या अन्या धाव्याश्च याज्याश्च
 कुर्युर्नमूलमेव तद्यज्ञं कुर्युस्तस्मात्ताः समान्य एव स्युः
 ॥ २२ ॥

तदाहुः किंदेवत्यो यज्ञ इत्यैन्द्र इति ब्रूयदैन्रे वाव

- १) °दिना A sec. m.; °दिनि A pr. m.; २) शंस्तव्या A pr. man. und E; ३) Fehlt in A; ४) शंसन्ति E; ५) तत्प्रतिवीतं तमया A sec. m. und F; ६) शंस्तव्यः A sec. m. und F; ७) °लभन्ते D; ८) °मिषति A pr. m.; ९) °तद्देवास्य A, D und F; १०) °नीयां A sec. m.; ११) So corr. nach Kauş. Br. XV 4; die hss. प्रतिष्ठाया एवैनं.

यज्ञे सति यथाभागमन्या देवता अन्वायंस्ताः^{१)} प्रातःस-
वने मरुत्वतीये तृतीयसवने चांथ हैतत्केवलमेवेन्द्रस्य^{२)}
यदूर्ध्वं मरुत्वतीयात्तस्मात्सर्वे निष्केवल्यानि शंसन्ति^{३)} '
यदेव निष्केवल्यानि तत्स्वर्गस्य लोकस्य^{४)} रूपं' यदेव
निष्केवल्यान्येकं ह वा अग्रे सवनमासीत्प्रातःसवनमे-
वांथ हैतं^{५)} प्रजापतिरिन्द्राय ज्येष्ठाय पुत्रयैतत्सवनं निर-
मिमीत^{६)} यन्माध्यंदिनं सवनं^{७)} ' तस्मान्माध्यंदिने सवने
सर्वे निष्केवल्यानि शंसन्ति^{८)} ' यदेव निष्केवल्यानि त-
त्स्वर्गस्य लोकस्य रूपं' यदेव^{५)} निष्केवल्यानि या ह वै
देवताः प्रातःसवने होता शंसति ताः शस्त्वा होत्रा-
शंसिनो ऽनुशंसन्ति^{९)} मैत्रावरुणं^{७)} तृचं^{७)} प्रउगे^{७)} होता^{७)}
शंसति^{७)} ' तदुभयं^{७)} मैत्रावरुणं^{७)} मैत्रावरुणो ऽनुशंसत्यै-
न्द्रं^{१०)} तृचं प्रउगे होता शंसति ' तदुभयमैन्द्रमैन्द्रं^{११)} ब्रा-
ह्मणाच्छंस्यनुशंसत्यैन्द्राग्रं^{१२)} तृचं प्रउगे होता शंसति '
तदुभयमैन्द्राग्रमैन्द्राग्रमच्छावाको ऽनुशंसत्यंथ हैतत्केवल-
मेवेन्द्रस्य यदूर्ध्वं मरुत्वतीयात्तस्मात्सर्वे^{१३)} निष्केवल्यानि

१) ? ; vielleicht अन्वायन्ताः ; न्ववायंस्ताः A, E und F ; २) हैतत्केवल्यमे° E ;
३) शंसन्ति D und E ; ४) रूपस्य F ; ५) Korrump ; ६) So corr. ; die
hss. निर्मिमत ; ७) Fehlt in D ; ८) शंसन्ति D ; ९) °सति D und E ;
१०) °त्यैन्द्र F ; °त्यैन्द्राग्रं A pr. man. ; ११) ऐन्द्रं fehlt in E ; १२) ब्रह्म-
णा° E ; १३) °त्सर्व D.

शंसन्ति^{१)} 'यदेव निष्केवल्यानि तत्स्वर्गस्य लोकस्य वृषं'
 यदेव^{२)} निष्केवल्यानि यदेदेवीरसहिष्ठ माया^{३)} अथाभव-
 त्केवलः सोमो अस्येत्यूचाभ्यनूक्तं^{४)} 'देवान्ह यज्ञं तन्वाना-
 नसुररक्षांस्यजिघांसंस्ते^{५)} ऽब्रुवन्वामदेवं त्वं न इमं यज्ञं
 दक्षिणतो गोपयेति' मध्यतो वसिष्ठमुत्तरतो^{६)} भरद्वाजं'
 सर्वाननु विश्वामित्रं^{७)} तस्मान्मैत्रावरुणो वामदेवान्न प्र-
 च्यवते^{८)} वसिष्ठाद्वाक्षाणाच्छंसी^{९)} भरद्वाजादक्षावाकः सर्वे
 विश्वामित्रादेत एवास्मै तदृषयो ऽहुरर्हन्मगा^{१०)} अप्रमत्ता
 यज्ञं रक्षन्ति^{११)} य एवं वेद य एवं वेद' ॥ २३ ॥

॥ इत्यथर्ववेदे गोपथब्राह्मणोत्तरभागे तृतीयः

प्रपाठकः ॥

ओं कया नश्चित्र आ^{१०)} भुवत्कया त्वं न^{११)} ऊत्येति^{११)}
 मैत्रावरुणस्य स्तोत्रियानुवृषौ^{१२)} 'कस्तमिन्द्र त्वावसुमिति
 वार्कतः प्रगाथस्तस्योपरिष्ठाद्वाक्षाणां^{१३)} 'सद्यो ह ज्ञातो
 वृषभः कनीन इत्युक्थमुखमेवा त्वामिन्द्र वज्रिन्नत्रेति^{१३)}
 पर्यास' उशन्नु षु णः सुमना उपाक इति यज्ञत्येतामेव

१) शंसन्ति D; २) यदेव D; ३) यदेवदेवी^० E; ४) So corr.; die
 hss. तन्वाना असुर^०; ५) वज्रिष्ठ^० D; ६) प्रच्यवते E; ७) वज्रिष्ठा^० D;
 ८) ? ? 'नामगा A sec. m., D und F; ९) रक्षन्ति D; १०) व D;
 ११) नीत्येति D; १२) 'द्वाक्षाणा E; १३) वज्रिन्नति D.

तद्देवतां यथाभागं प्रीणाति 'वषट्कृत्यानुवषट्करोति' प्रत्ये-
वाभिमृशन्त' नाप्याययन्ति' न क्षनाराशंसाः सीदन्ति' ॥१॥

तं वो दस्ममृतीषहं तच्चा यामि सुवीर्यमिति ब्रा-
ह्मणाच्छंसिन^{१)} स्तोत्रियानुवृषावुडु त्ये मधुमत्तमा गिर
इति बार्हृतः प्रगाथः 'पशवो वै प्रगाथः' पशवः स्वरः'
पशूनामात्या' अतो^{२)} मध्यं वै सर्वेषां हृन्दसां बृहती'
मध्यं माध्यंदिनं^{३)} सवनानां' तन्मध्येनैव मध्यं समर्धयती-
न्द्रः^{४)} पूर्वदिशतिरद्वासमर्कैरित्युक्त्यमुषमुडु^{५)} ब्रह्माण्यैरत
अवस्येति पर्याप्त' एवेदिन्द्रं वृषणं वज्रबाहुमिति परिद-
धाति^{६)} 'वसिष्ठासो^{७)} अभ्यर्चत्यर्कैरित्यन्नं वा अर्को' ज्ञा-
द्यमेवास्मै तत्परिदधाति^{८)} 'स न स्तुतो वीरवद्वातु गो-
मदिति' प्रजां चैवास्मै तत्पशूंश्चाशास्ते' यूयं पात स्वस्तिभिः
सदा न इति स्वस्तिमती वृषसमृद्धा^{९)} 'एतद्वै^{९)} यज्ञस्य
समृद्धं यद्रूपसमृद्धं यत्कर्म क्रियमाणमृग्यजुर्वाभिवदति' स्व-
स्ति तस्य यज्ञस्य पारमश्रुते य एवं वेद यश्चैवंविद्वान्ब्रा-
ह्मणाच्छंस्येतया परिदधात्यृजिषी^{१०)} वज्री^{११)} वृषभस्तुरा-
षाडिति यज्ञत्येतामेव^{१२)} तद्देवतां यथाभागं प्रीणाति'

१) ब्रह्मणा° D; २) ?, अथो?, अन्तो A sec. m., D und E; ३) मध्यंदिनं D;
४) °यन्तोन्द्रः A; ५) पूर्वदिशतिरद्वा° E; ६) परिदध्यति D; ७) वशि-
ष्ठासो D; ८) °दध्यति D; ९) °मृडाव् A und F; man erwartet °मृदैतद्वै;
१०) परिदध्य° D; ११) वज्री A pr. m.; fehlt in F; १२) यज्ञत्येषा° E.

वषट्कृत्यानुवषट्करोति' प्रत्येवाभिमृशन्ते^{१)} नाध्याययन्ति' न
क्षनाराशंसाः सिदन्ति' ॥ २ ॥

तरोभिर्वा^{२)} विददसुं तरणिरित्तिषासतीत्यच्चावाकस्य
स्तोत्रियानुव्रपावुंदिन्वस्य^{३)} रिच्यत इति बार्हतः प्रगाथ-
स्तस्योक्तं ब्राह्मणं भूय इद्वावृधे वीर्यायेत्युक्थमुखमिनामू-
षु प्रभृतिं^{४)} सातये धा इति पर्यासस्तस्य दशमीमुद्धरति'
घोरस्य^{५)} वा आङ्गिरसस्यैतदार्धं^{६)} नेयज्ञं निर्दक्षस्वमानं'
पिवा वर्धस्व^{७)} तव धा^{८)} सुतास^{९)} इति यज्ञत्यैतमेव
तदेवतां^{१०)} यथाभागं प्रीणाति' वषट्कृत्यानुवषट्करोति' प्र-
त्येवाभिमृशन्ते^{११)} नाध्याययन्ति' न क्षनाराशंसाः सिदन्ति'
॥ ३ ॥

अथाध्वर्यो^{१२)} शंसावोमिति स्तोत्रियायानुव्रपाय^{१३)} प्र-
गाथायोक्थमुखाय परिधानीयाया^{१४)} इति पञ्च कृत्व^{१५)}
आकलयन्ते' पञ्चपदा पङ्क्तिः' पाङ्क्तो यज्ञः' सर्वं हेन्द्राणि त्रैष्टु-
भानि शंसत्यैन्द्रं हि त्रैष्टुभं माध्यंदिनं सवनं' सर्वं सम-

1) °मृशन्ति A pr. m. und F; °मृशन्त D; 2) तरोभिर्वा D; 3) So
corr.; die hss. °युदिन्वस्य; 4) प्रभृति D; 5) A pr. m. fügt ह ein;
6) °तदार्ध E; °तदार्ध F; 7) वर्धस्व च A pr. m.; 8) धा E; 9) सुता
A pr. m.; 10) तद्देवेतो E; 11) प्रत्येवाभि° D; 12) °ध्वर्यो A;
13) स्तोत्रियानुव्र° A sec. m. und F; 14) °नीयाया E; 15) कृत्वा A
sec. m., D und F.

वतीभिः परिदधति^{१)} 'तद्यत्समवतीभिः परिदधत्यलो वै
पर्याप्तो ज्ञत उर्को' ज्ञेनैवान्तं परिदधति' सर्वे मद्वती-
भिर्यजन्ति' तद्यन्मद्वतीभिर्यजन्ति सर्वे सुतवतीभिः^{२)} पीत-
वतीभिर्भिष्टपाभिर्यजन्ति यद्यज्ञे^{३)} अभिष्टपं तत्समृद्धं' सर्वे
ऽनुवषट्कुर्वन्ति' स्विष्टकृतानुवषट्कारो^{४)} 'नेत्स्विष्टकृत अ-
न्तर्यामित्यन्तरिक्षलोको माध्यंदिनं^{५)} सवनं' तस्य पञ्च दि-
शः' पञ्चोक्त्यानि माध्यंदिनस्य सवनस्य' स एतैः पञ्चभि-
रुक्थैरेताः पञ्च दिश आप्नोत्येताः पञ्च दिश आप्नोति'
॥ ४ ॥

अथ यदौपासनं^{६)} तृतीयसवनं^{७)} उपास्यन्ते पितृनेव
तेन प्रीणात्युपांशु पानीवतस्याग्नीध्रो यजति' रेतो वै पा-
नीवत' उपांश्विव वै रेतः सिच्यते' तन्नानुवषट्करोति^{८)}
नेद्रेतः सिक्तं संस्थापयानीत्यसंस्थितमिव^{९)} वै रेतः सिक्तं
समृद्धं' संस्था वा एषा यदनुवषट्कारस्तस्मान्नानुवषट्करो-
ति^{१०)} 'नेष्टुरूपस्ये धिष्ण्यान्ते वासीनो भक्षयति^{११)} 'पानी-
भाजनं^{१२)} वै नेष्टाग्नीत्यग्नीषु^{१३)} रेतो धत्ते^{१४)} 'रेतसः सिक्ताः

१) °दधति A pr. m.; २) सुतव° A sec. m.; ३) तपसे F; ४) स्वि-
ष्टकृता वन° E; ५) माध्यंदिनं A; ६) यदौपासनं D; ७) °सवनं
E; ८) °षट्करोति D und E; ९) So corr.; die hss. संस्थापयानी°;
१०) °द्वारान्नानु° F; ११) भक्षयति D und E; १२) °भाजन F;
१३) नेष्टामोन्व° E und F; १४) धत्ते D.

प्रजाः प्रजायन्ते 'प्रजानां प्रजननाय' प्रजावान्प्रजनयिष्णुर्भवति ^{१)} 'प्रजात्यै' प्रजायते प्रजया पशुभिर्य एवं वेद' ॥ ५ ॥

अथ शाकलाञ्जुहति 'तद्यथाह्निर्जीर्णयास्त्वचो निर्मुच्येतेषीका वा मुञ्जादेवं हवैते सर्वस्मात्पाप्मनः संप्रमुच्यन्ते ^{२)} ये शाकलाञ्जुहति ^{३)} 'द्रोणकलशे धाना भवन्ति' तासां हस्तैरादधति ^{४)} 'पशवो वै धानास्तां ^{५)} आहवनीयस्य ^{६)} भस्माले निवपन्ति' योनिर्वै पशूनामाहवनीयः 'स्व एवैनांस्तद्गोष्ठे निरपक्रमे निदधत्यथ सव्यावृतो ^{७)} ऽप्सु सोमानाद्याययन्ति' तान्हातवर्ष्यां सादयन्ति ^{८)} 'तद्धि सोमस्यायतनं' चात्वास्तादपरेणाध्वर्युश्चमसानद्भिः पूरयित्वादीचः प्रणिधाय ^{९)} हुरितानि तृणानि व्यवदधाति ^{१०)} 'यदा वा आपश्चौषधयश्च संगच्छन्ते ^{११)} ऽथ कृत्स्नः सोमः संप्रगृह्यते' ता वैष्णव्यर्चा ^{१२)} निनयन्ति' यज्ञो वै विष्णुर्यज्ञ ^{१३)} एवैनमन्ततः प्रतिष्ठापयत्यथ यद्वत्तः प्रतिनिधिं कुर्वन्ति मानुषेनैवैनं ^{१४)} तद्वत्तेण दैवं भक्षमन्तर्दधति' ॥ ६ ॥

- १) प्रजावान् fehlt in D; प्रजयिष्णु° D; २) प्रमुच्यन्त इति D; संप्रमुच्यन्त इति A; °मुच्यते E; °मुच्यते इति F; ३) शाकलं जुहति E; ४) °दधाति A, D und F; ५) धानास्तां आहव° E; ६) सव्यावृतो A pr. m.; सव्यावृततो E; ७) सादयन्ति D und E; ८) प्रणिधाय A pr. m.; ९) °दधति F; १०) स गच्छन्ते F; ११) वैष्णव्यर्चा A und E; १२) °यत्तम् D, E und F; १३) मनुष्ये° A pr. m.; मानुषेनैवैन E.

पूतिर्वा एषो ऽमुष्मिंल्लोके ऽध्वर्यु^{१)} च यज्ञमानं चा-
 भिवरुति^{२)} 'तद्यदेनं दधानमभिहुत्वावभृथमुपहरैर्युयथा कु-
 णपं वात्येवमेवैनं तत्करोत्यथ यदेनं दधानमभिहुत्वावभृ-
 थमुपहरति^{३)} सर्वमेवैनं सयोनिं संतनुते' समृद्धिं^{४)} संभर-
 त्यभूद्देवः^{५)} सविता वन्द्यो नु^{६)} न इति जुहोति 'सर्व-
 मेवैनं सपर्वाणां संभरति^{७)} 'तिसृभिस्त्रिवृद्धिं^{८)} यज्ञो^{९)} '
 द्रप्सवतीभिरभिजुहोति 'सर्वमेवैनं सर्वाङ्गं संभरति^{१०)} '
 सौमीभिरभिजुहोति 'सर्वमेवैनं सात्मानं^{११)} संभरति^{१२)} '
 पञ्चभिरभिजुहोति 'पाङ्गो यज्ञो' यज्ञमेवावरुद्धे' पाङ्गः
 पुरुषः 'पुरुषमेवाप्नोति' पाङ्गः पशवः 'पशुष्वेव प्रतिति-
 ष्ठति^{१३)} 'प्रतितिष्ठति प्रज्ञया पशुभिर्द्यु एवं वेद' ॥ ७ ॥

अग्निर्वाच यम^{१४)} इयं^{१५)} यमी^{१६)} कुसीदं वा एतद्यमस्य
 यज्ञमान^{१७)} आदत्ते यदोषधीभिर्वेदिं स्तृणाति 'तां यदनु-
 पोष्य प्रयायाद्यातयेरन्नेनममुष्मिंल्लोके^{१८)} 'यमे यत्कुसीदम-
 पमित्यमप्रतीक्षमिति^{१९)} वेदिमुपोषतीहैव^{२०)} सन्यमं कुसीदं

१) ऽध्वर्यु E; २) °वरुति E; ३) So corr.; die has. दधानमि°;
 °हरति E; ४) समृद्धि E; ५) संभरत्य° E und D; ६) नृ F;
 ७) संभरति A, D und F; ८) So corr.; die has. °स्त्रिवृद्धिस्तो; ९) °रुति
 A, D und F; १०) So corr.; die has. स चात्मानं; ११) °तिष्ठति F;
 १२) यम् A; १३) Fehlt in F; १४) यमी F; १५) यज्ञमानस्य A pr. m.;
 १६) प्रयायातेरन्ने° F; alle has. °नेनममुष्मिंल्लोके; १७) So B. Ind.; die has.
 य कुसीद°; °तीक्षमिति D, E und F; १८) So corr.; °पोषतीहैव A pr.
 m.; D und F; वेदिमुपोषतीहैव A sec. m.; वेदिमुपोषतीहैव E.

निरवदायानृणो भूत्वा स्वर्गं लोकमेति' विश्वलोप वि-
 श्वदावस्य त्वासञ्जुहोमीत्याहु होताद्वा^{१)} 'यजमानस्यापरा-
 भावाय' यदु मिश्रमिव चरत्यञ्जलिना सत्तून्प्रदाव्ये जुहु-
 यादेष ह वा अग्निर्वैश्वानरो यत्प्रदाव्यः' स्वस्यामेवैनं
 तद्योन्यां सादयति' ॥ ८ ॥

अङ्गां विधान्यमेकाष्टकायामपूर्व^{२)} चतुःशरावं पक्वा
 प्रातरेतेन कक्षमुपोषेद्यदि दहति पुण्यसमं भवति' यदि
 न दहति पापसमं भवत्येतेन ह स्म वा अङ्गिरसः पुरा
 विज्ञानेन दीर्घसत्तमुपयति^{३)} 'यो ह वा उपद्रष्टारमुपश्रो-
 तारमनुष्यातारमेव विद्वान्यजते सममुष्मिंल्लोक इष्टापूर्तेन
 गच्छते' अग्निर्वा उपद्रष्टा' वायुर्वा उपश्रोतादित्यो^{४)} वा
 अनुष्याता' तान्य^{५)} एवं^{६)} विद्वान्यजते सममुष्मिंल्लोक
 इष्टापूर्तेन गच्छते' अयं नो नभसस्पतिरित्याहुः अग्निर्वै नभ-
 सस्पतिरग्निमेव तदहैतं नो गोपायेति^{७)} 'स त्वं नो नभ-
 सस्पतिरित्याहुः^{८)} 'वायुर्वै नभसस्पतिर्वायुमेव तदहैतं नो
 गोपायेति^{९)} 'देव संस्फानेत्याहुः दित्यो^{१०)} वै देवः संस्फान'
 आदित्यमेव तदहैतं नो गोपायेत्ययं ते योनिरित्यरण्यो-

1) ? ? corrupt; 2) विधान्यमेकाष्टकायामपूर्व° D; 3) दीर्घ° D; 4) उपश्रोता
 आदि° A sec. m. und D; 5) तान्येवं D; 6) गोपायेति A, D und E;
 7) नभसं पति° E; 8) गोपायति D; 9) सस्याने° F.

रग्निं^{१)} समारोपयेत्तदाङ्ग्यर्द्धरण्योः समावृणो नश्येदुदस्या-
ग्निः^{२)} सित्पुनराधेयः स्वादिति^{३)} या ते अग्ने^{४)} यज्ञिया
तनूस्तया मे ह्यारोह^{५)} तया मे ह्याविशांयं^{६)} ते यो-
निरित्यात्मन्नग्नीन्समारोपयेदेष^{७)} ह वा अग्निर्योनिः^{८)}
स्वस्यामेवैनं^{९)} तद्योन्यां सादयति^{१०)} ॥ १ ॥

यो ह वा अग्निष्टोमं^{११)} साङ्गं^{१२)} वेदाग्निष्टोमस्य साङ्गस्य
सायुज्यं सलोकतामश्नुते य एवं^{१३)} वेद^{१४)} यो ह वा एष
तपत्येषो ऽग्निष्टोम एष साङ्गस्तं सहैवाङ्गा संस्थापयेयुः^{१५)}
साङ्गो वै नामैष^{१६)} तेनासंवरमाणाश्चरेयुर्यद्वा इदं पूर्व-
योः सवनयोरसंवरमाणाश्चरन्ति तस्माद्दिदं^{१७)} प्राच्यो ग्रा-
मता बहुलाविष्टा^{१८)} अथ यद्दिदं^{१९)} तृतीयसवने संवरमा-
णाश्चरन्ति तस्माद्दिदं^{२०)} प्रत्यस्त्रि^{२१)} दीर्घारण्यानि भवन्ति^{२२)}
यथैव प्रातःसवन एवं माध्यंदिने^{२३)} सवन^{२४)} एवं तृतीय-
सवन^{२५)} एवमु ह यजमानो ऽप्रमायुको भवति^{२६)} तेनासंवर-
माणाश्चरेयुर्यद्वा वा एष प्रातरुदेत्यथ मन्द्रतमं तपति^{२७)}

१) °एयोर्गोन् A pr. m. und D; २) °दस्याग्निं D und F; °दस्याग्नी A
pr. m.; ३) अग्नेः A, D und F; अग्नि E; ४) त्वारोह A; ५) ह्याविशा
अयं D; ६) °ग्नीन्समारो° E; °ग्नीन्समारो° A sec. m. F; ७) अग्निर्योनिः A, E
und F; ८) स्वदयामेवैनं E; ९) °ष्टोम F; १०) साङ्ग F; ११) एवं E;
१२) So corr.; तस्माद्देद तं A, E und F; तस्माद्देदं A sec. m. und D;
१३) So corr.; die hss. यद्देदं; १४) So corr.; die hss. प्रत्यस्त्रेदु; १५) So
corr.; die hss. °दिनं; १६) सवनं D.

तस्मान्मन्द्रतमया वाचा प्रातःसवने शंसेदथ यदाभ्येत्यथ
 बलीयस्तपति' तस्माद्बलीयस्या वाचा माध्यंदिने सवने
 शंसेदथो यदाभितरमेत्यथ बलिष्ठतमं^{१)} तपति' तस्माद्ब-
 लिष्ठतमया वाचा तृतीयसवने शंसेद्वं^{२)} शंसेद्यदि वाच
 ईशीति^{३)} 'वाग्धि शस्त्रं' यथा तु^{४)} वचोत्तरिण्योत्तरिण्यो-
 त्सहेत^{५)} समापनाय^{६)} तया^{७)} प्रतिपद्येतैतत्सुशस्ततरमिव
 भवति' स वा एष न कदाचनास्तमयति नोदयति' त-
 द्यदेनं^{८)} पश्चादस्तमयतीति^{९)} मन्यन्ते ऽङ्ग एव तदत्तं^{१०)}
 गवाथात्मानं विपर्यस्यते' ऽहरेवाधस्तात्कृणुते रात्रौ पर-
 स्तात्स वा एष न कदाचनास्तमयति नोदयति' तद्यदेनं
 पुरस्तादुदयतीति मन्यन्ते रात्रिरेव^{११)} तदत्तं गवाथात्मानं
 विपर्यस्यते' रात्रिमेवाधस्तात्कृणुते ऽहः परस्तात्स वा एष
 न कदाचनास्तमयति नोदयति^{१२)} 'न ह^{१३)} वै कदाचन^{१४)}
 निम्रोचत्येतस्य^{१५)} ह सायुज्यं सलोकतामश्रुते य एवं वेद'

॥ १० ॥

1) बलीष्ठतमं D; 2) Fehlt in A und D; 3) So corr.; ईशन्त A pr. m., D, E und F; ईशत A sec. m.; 4) नु A, D und F; 5) So corr.; die hss. °त्सहेदा; वाचोत्तरिण्योत्तरिण्या° E und D; 6) समापना F; 7) तया E; 8) तद्यदेन A pr. m. und F; 9) पश्चादस्मम्° A; 10) तदत्तं D; 11) रात्रिरेव D und E; 12) नोदयति E; 13) है A sec. m.; 14) कदाचनं A pr. m. und E; 15) So corr.; die hss. निम्रोचत्येतत्स; ed. B. Ind. निम्रोचत्येतत्स.

अथात एकाहस्यैव तृतीयसवनं 'देवासुरा वा एषु
 लोकेषु समयतत्त' ते^{१)} देवा असुरानभ्यज्ञयन्ते जिता
 अहोरात्रयोः संधिं समभ्यवागुः^{२)} 'स हेन्द्र^{३)} उवाचमे
 वा^{४)} असुरा^{४)} अहोरात्रयोः संधिं^{५)} समभ्यवागुः' कश्चाहं
 चेमानसुरानभ्युत्थास्यामहा इत्यहं चेत्यग्निरब्रवीदहं चेति
 वरुणो' जहं चेति^{६)} बृहस्पतिरहं चेति विष्णुस्तानभ्यु-
 त्यायाहोरात्रयोः^{७)} संधेर्निर्जघ्निर्यदभ्युत्थायाहोरात्रयोः संधे-
 र्निर्जघ्नस्तस्मादुत्था^{८)} 'अभ्युत्थाय^{९)} ह वै द्विपत्तं भ्रातृव्यं^{१०)}
 निर्हन्ति य एवं वेद' सोऽग्निरथो भूत्वा प्रथमः प्रजि-
 गाय^{११)} 'यदग्निरथो भूत्वा प्रथमः प्रजिगाय^{१२)} तस्मादग्नेयी-
 भिरुक्त्यानि प्रणयन्ति' यदग्निरथो भूत्वा प्रथमः प्रजिगाय^{११)}
 तस्मात्साकमश्च^{१३)} 'यत्पञ्च देवता अभ्युत्तस्युस्तस्मात्पञ्च^{१४)}
 देवता उक्थे^{१५)} शस्यन्ते^{१६)} 'या वाक्सोऽग्निर्यः प्राणः स
 वरुणो' यन्मनः स इन्द्रो' यच्चक्षुः स बृहस्पतिर्यच्छ्रोत्रं
 स विष्णुरेते ह वा एतान्यच्चभिः प्राणैः समीर्युदस्थापयं-
 स्तस्मादु^{१७)} एवैताः पञ्च देवता^{१८)} उक्थे शस्यन्ते' ॥ ११ ॥

१) ता A pr. m.; २) ??; vielleicht समयवेयुः ३) हेन्द्र E und F;
 ४) वासुरा E; ५) संधि D; ६) Fehlt in F; ७) °भ्युत्थाया अहो° D;
 ८) ?? E °दुहा; vielleicht °दुक्त्या? ९) अभ्युत्थाय E; १०) भ्रातृव्य A und
 F; ११) प्रजिगाय E; १२) प्रजिगाय D; प्रजिगाय E; १३) °कामय्यं E;
 १४) अभ्युत्तस्यु° E; १५) उक्थे D; १६) शस्यन्ते A pr. m.; १७) So
 corr.; die hss. समयोत्थाप°; १८) देवतां A sec. m. und D.

प्रजापतिर्ह्येतेभ्यः पञ्चभ्यः प्राणिभ्यो ऽन्यान्देवान्सृजे^{१)}
यदु चेदं^{२)} किं च पाङ्क्तुं तत्सृष्ट्वा व्याज्वलयते^{३)} होचु-
र्देवा^{४)} स्नानो ऽयं पितामयो^{५)} ऽभूः^{५)} 'पुनरिमं समीर्यो-
त्थापयामेति^{६)} ' स ह सत्त्वमाख्यायाम्युपतिष्ठते^{७)} ' यदि ह
वा अपि निर्णित्तस्यैव कुलस्य संध्युत्तेण^{८)} यजते सत्त्वं^{९)}
हैवाख्यायाम्युपतिष्ठते^{१०)} ' यो वै प्रजापतिः स यज्ञः ' स
एतैरेव पञ्चभिः प्राणैः समीर्योत्थापितो ' ये ह वा एनं
पञ्चभिः प्राणैः समीर्योत्थापयंस्ता उ एवैताः पञ्च देवता^{११)}
उक्थे शस्यन्ते ' ॥ १२ ॥

तदाहुर्ग्रहद्वयोर्देवतयो^{१२)} स्तुवत इन्द्राग्नोरित्यथ क-
स्माद्भूयिष्ठो^{१३)} देवता उक्थे शस्यन्त इत्यन्तो वा आग्नि-
मारुतमत्तरुक्थान्यन्त^{१४)} अश्विनं^{१५)} ' कनीयसीषु देवतासु
स्तुवते^{१६)} तिष्ठेत्यथ^{१७)} कस्माद्भूयिष्ठो^{१८)} देवता उक्थे श-

- 1) अन्यान् fehlt in E; °वान्सृजे F; 2) So ed. B. Ind.; die hss. वेदं;
3) ?? vielleicht व्यहृल्यते; D व्यालयते; F व्याहलयते; 4) °देवान् A und
F; 5) ?? vielleicht पितामहो अभूत्; 6) °यामेति A, E und F;
7) ?? vielleicht °भ्युपतिष्ठत; F °भ्युपायति; 8) Corrupt; संध्युत्तेणं A
und F; संध्युत्तेणा D; 9) So ed. B. Ind.; die hss. सत्त्वं; 10) °तिष्ठन्ते
A pr. m.; 11) देव E; 12) So corr.; die hss. तदाहुर्ग्रहद्वयो° E;
13) °विष्ठा ??; 14) अग्निमा° D; ?? vielleicht °तमन्त उक्थान्यन्त;
15) अश्विनं D; 16) So corr.; स्तुवन्ते A pr. m. und E; स्तुवन्ते A sec. m.
und D; स्तवन्ते E; 17) ?? vielleicht °न्तेष्वित्यथ; 18) ?? °ज्ञा.

स्यत् इति 'द्वे द्वे उक्थमुखे^{१)} भवतस्तद्यद्वे^{२)} द्वे' ॥ १३ ॥

अथ यदैन्द्रावारुणं मैत्रावरुणस्योक्त्यं भवत्यैन्द्रावार्ह-
स्पत्यं ब्राह्मणाच्छंसिन^{३)} उक्त्यं भवत्यैन्द्रावैष्णावमच्छा-
वाकस्योक्त्यं भवति द्वे संशस्यंस्त^{४)} ऐन्द्रं च वारुणं^{५)}
चैकमैन्द्रावारुणं^{६)} भवति^{७)} 'द्वे संशस्यंस्त ऐन्द्रं च बा-
र्हस्पत्यं चैकमैन्द्रावार्हस्पत्यं भवति' द्वे संशस्यंस्त ऐन्द्रं
च वैष्णावं चैकमैन्द्रावैष्णावं भवति 'द्वे द्वे उक्थमुखे
भवतस्तद्यद्वे द्वे' ॥ १४ ॥

अथ यदैन्द्रावारुणं मैत्रावरुणस्योक्त्यं भवतीन्द्राव-
रुणा सुतपाविमं सुतं सोमं पिबतं मघं^{८)} धृतव्रतावि-
त्यृचाभ्यनूतं 'मद्वद्धि तृतीयसवनमेक्षू^{९)} षु ब्रवाणि त^{१०)}
आग्निर्गामि^{१०)} भारत इति मैत्रावरुणस्य^{११)} स्तोत्रिया-
नुवृषौ 'चर्षणीधृतं मघवानमुक्थमित्युक्थमुखं^{१२)} ' तस्यो-
परिष्टाद्ब्राह्मणमस्तभाद्यामसुरो^{१३)} विश्ववेदा^{१४)} इति वा-
रुणं सांशंसिकमदं चेति वरुणो^{१५)} ऽब्रवीद्वितयोः संशं-

१) उक्थे मुखे D; २) So corr.; die hss. °स्तद्यद्वे; ३) ब्राह्मणाच्छंसिन
A, D und F; ४) ?? viell. संशस्तव्ये; संशस्यं D; संशस्यं E; ५) वरुणं D;
६) °वरुणं D; ७) भवन्ति D; ८) मघं A sec. m.; मघं A pr. m.;
९) °सवनं मघं D; °मेक्षू F; १०) तान्निर्गामि A pr. m.; ११) °रुणात्वा A
pr. m.; १२) मघवानमुक्थमि° A; °मुक्षामि E; १३) So corr.; die hss.
°भाद्यामसुरो; १४) विष्णवे देवा E; १५) वरुणो E.

सायानतिशंसयिन्द्रावरूणा^{१)} युवमध्वराय न इति पर्यास
 ऐन्द्रावरूणे ' ऐन्द्रावरूणमस्येतन्नित्यमुक्तं ' तदेतत्स्वस्मि-
 न्नायतने स्वस्यां प्रतिष्ठायां प्रतिष्ठाप्रयति ' द्वन्द्वं वा एता
 देवता भूत्वा व्यजयन्त ' विजित्या एवांशो द्वन्द्वस्यैव^{२)} मि-
 थुनस्य प्रज्ञात्यै ' सैकपादिनी^{३)} भवत्यैकपादिन्या^{४)} होता
 परिदधाति ' यत्र होतुर्होत्रिकाणां^{५)} युज्जन्ति तत्समृद्धं ' तद्वै
 खलवावां राजानामध्वरे^{६)} ववृत्यामित्येवमेव केवलप-
 र्यासं कुर्यात्केवलसूक्तं ' केवलसूक्तमेवोत्तरयोर्भवतीन्द्रा-
 वरूणा मधुमत्तमस्येति यज्ञत्येते^{७)} एव तदेवते यथाभागं
 प्रीणाति ' वषट्कृत्यानुवषट्करोति ' प्रत्येवाभिमुखं^{८)} ना-
 प्याययन्ति ' न क्षनाराशंसाः सीदन्ति ' ॥ १५ ॥

अथ यदैन्द्रावार्हस्पत्यं ब्राह्मणाच्छंसिन उक्तं^{९)} भव-
 तीन्द्रश्च सोमं पिबतं बृहस्पते ऽस्मिन्यज्ञे मन्दसाना^{१०)}
 वृषण्वसू इत्यृचाभ्यनूक्तं ' मद्बद्धि तृतीयसवनं ' वयमु त्वा-
 मपूर्व्य यो न इदमिदं पुरेति ब्राह्मणाच्छंसिन^{११)} स्तोत्रि-
 यानुवृषौ ' प्र मंहिष्ठाय बृहते बृहद्रथ^{१२)} इत्युक्तमुत्तमै-

१) संशंसायानिति^० D; २) द्वन्द्वं स्यैव D; ३) ?? viell. °तिनी;
 ४) ?? viell. °तिन्या; D भवत्यैक^०; ५) °त्रिकाणा F; ६) राजानामध्वरे A;
 राजानामध्वरे E; राजानामध्वर D; ७) यज्ञत्येते A pr. m.; E und F;
 ८) प्रत्येवाभि^० D; ९) उक्तं A pr. m.; १०) मन्दसानाना E; ११) ब्रह्म-
 णाच्छंसि D; १२) बृहद्रथ F.

न्दाज्ञागतं^{१)} 'ज्ञागताः पशवः' पशूनामात्यै 'ज्ञागतमु वै
 तृतीयसवनं' तृतीयसवनस्य वृषमुदप्रुतो^{२)} न वयो रत्न-
 माणा इति बार्हस्पत्यं सांशंसिकमहं^{३)} चेति बृहस्पति-
 रत्रवीर्देवतयोः संशंसायानतिशंसायाच्छा^{४)} म इन्द्रं मतयः
 स्वर्विद्^{५)} इति पर्यास ऐन्द्राबार्हस्पत्य^{६)} 'ऐन्द्राबार्हस्प-
 त्यमस्यैतन्नित्यमुक्थं^{७)} ' तदेतत्स्वस्मिन्नायतने स्वस्यां प्रति-
 ष्ठायां प्रतिष्ठापयति ' द्वन्द्वं वा एता देवता भूवा व्यजय-
 त^{८)} ' विज्ञित्या एवाथो द्वन्द्वस्यैव मिथुनस्य प्रज्ञात्यै^{९)} '
 बृहस्पतिर्नः परिपातु पश्चादित्यैन्द्राबार्हस्पत्या परिधा-
 तीन्द्राबृहस्पत्योरिव यज्ञं प्रतिष्ठापयत्युतोत्तरस्माद्धराद्-
 धार्योरिन्द्रः^{१०)} पुरस्तादुत मध्यतो नः सखा सखिभ्यो^{११)}
 वरिवः^{१२)} कृणोविति ' सर्वाभ्य एव दिग्भ्य आशिषमाशा-
 स्ते^{१३)} नावी^{१४)} ' यं कामं कामयते सो ऽस्मै कामः समृध्यते
 य एवं वेद यश्चैवंविद्वान्त्राक्षणाच्छ्येतस्या^{१५)} परिधाति'
 बृहस्पते युवमिन्द्रश्च वस्व^{१६)} इति यज्ञत्येते^{१७)} एव तदेवते

- १) °येद् ज्ञागतं D und E; २) वृषमुदप्रुतो D; ३) °सिकामहं F;
 ४) संशंसायानिति° D; ५) स्वर्वि E; ६) °बार्हस्पत्यं A und F; ७) °त्व-
 मुक्थ D; ८) °वन्ति A pr. m.; ९) प्रज्ञापत्यै A pr. m.; १०) प्रतिष्ठा-
 पयत्ययोत्तर° F; प्रतिष्ठापयत्युतोत्तर° D; °राद्धार्योरिन्द्रः E; ११) सखिभि A;
 १२) वरिवः A; १३) °माशस्ते D; १४) ?? D नात्वि; १५) वाक्षोव° D;
 १६) वस्व D; १७) यज्ञत्येते A und F.

यथाभागं प्रीणाति' वषट्कृत्यानुवषट्करोति' प्रत्येवाभिमृश-
न्ते^{१)} नाधाययन्ति^{२)} 'न क्ष्यनाराशंसाः सीदन्ति^{३)} ' ॥ १६ ॥

अथ यदैन्द्रावैष्णवमच्छावाकस्योक्तं भवतीन्द्राविष्णू
मदपती^{४)} मदानामा सोमं यातं द्रविणो दधानेत्यृचाभ्य-
नूक्तं' मद्दद्धि तृतीयसवनमंधा^{५)} ह्रीन्द्र गिर्वण इयं त
इन्द्र गिर्वण इत्यच्छावाकस्य स्तोत्रियानुवृत्तावृतुर्जनित्री^{६)}
तस्या अपस्परीत्युक्त्यमुखं^{७)} तस्योक्तं ब्राह्मणं' नू मर्ता
दयते सनिष्यन्निति वैष्णवं सांशंसिकंमहं^{८)} चेति वि-
ष्णुरब्रवीद्देवतयोः संशंसायानतिशंसाय^{९)} 'सं वां कर्मणा
समिषा हिनोमीति पर्याप्त ऐन्द्रावैष्णव^{१०)} ' ऐन्द्रावैष्ण-
वमस्यैतन्नित्यमुखं' तदेतत्स्वस्मिन्नायतने^{११)} स्वस्यां प्रति-
ष्ठायां प्रतिष्ठापयति^{१२)} 'द्वन्द्वं वा एता देवता भूत्वा व्य-
जयन्त' विजित्या एवाथो द्वन्द्वस्यैव मिथुनस्य प्रजात्या'
उभा जिग्यथुर्न पराजयेथे इत्यैन्द्रावैष्णव्यर्चा परिदधाती-
न्द्राविष्णोरेव^{१३)} यज्ञं प्रतिष्ठापयतीन्द्राविष्णू पिवतं मध्वो
अस्येति यजत्येते^{१४)} एव तदेवते यथाभागं प्रीणाति'

१) प्रत्येवाभि° D; २) नाधाय° D und E; ३) सीदन्ति E; ४) मदपती
E; ५) So corr.; °मधाम A, E und F; °मध्यम D; ६) °तुर्जोनेत्री E;
७) अपस्परी° A pr. m.; अपसस्परी° D; अपमस्परी° E; ८) °कमिहं D;
९) शंशंसायानिति° D; शंशंसा° E; १०) °वैष्णवं A sec. m. und E;
११) °यतेन D; १२) °पयन्ति A pr. m.; १३) परिदधान्ती° A; १४) यज-
त्येत A und F.

वषट्कृत्यानुवषट्करोति ' प्रत्येवामिमृशले^{१)} ' नाद्याययन्ति^{२)} '
 न क्षनाराशंसाः सोदन्ति ' ॥ १७ ॥

अथाध्वर्यो शंशंसावोमिति^{३)} स्तोत्रियायानुवृत्तायोक्थ-
 मुखाय^{४)} परिधानीयाया^{५)} इति चतुश्चतुराक्षयन्ते ' चतस्रो
 वै दिशो^{६)} ' दिक्षु तत्प्रतितिष्ठन्ते ' ज्यो चतुष्पादः^{७)} पशवः '
 पशूनामात्मा ' अथो चतुष्पर्वाणो हि तृतीयसवने होत्र-
 कास्तस्माच्चतुः ' सर्वे त्रैदुभं ज्ञागतानि^{८)} शंसन्ति^{९)} ' ज्ञागतं
 हि तृतीयसवनमथ हैतत्त्रैदुभान्यप्रतिभूतमिव^{१०)} हि प्रा-
 तःसवने मरुत्वतीणि तृतीयसवने च होत्रकाणां शस्त्रं '
 धीतरसं^{११)} वा एतत्सवनं यत्तृतीयसवनमथ हैतद्धीत-
 रसं^{१२)} शुक्रियं हृन्दो यत्त्रिदुवयातयाम^{१३)} ' सवनस्यैव
 तत्सरसतायै^{१४)} ' सर्वे समवतीभिः परिदधति ' तद्यत्समव-
 तीभिः परिदधत्यन्तो वै पर्याप्तो ऽन्त उदर्को ऽन्तः सजा-
 या^{१५)} उ^{१५)} ह^{१५)} वा^{१५)} अवैनायान्तेनैवान्तं^{१५)} परिदधति '
 सर्वे मद्वतीभिर्यजन्ति ' तद्यन्मद्वतीभिर्यजन्ति सर्वे सुतवती-
 भिः^{१६)} पीतवतीभिर्मित्रपाभिर्यजन्ति^{१७)} ' यद्यज्ञे^{१८)} अभिद्वयं '

१) प्रत्येवामि° D; २) नाद्याययन्ति D; ३) शंशंसावोमिति A; ४) स्तोत्रिया-
 नुवृ° A und F; ५) परिदधा° A und F; ६) Fehlt in D; ७) चतुष्पादः F;
 ८) ज्ञागतानि D; ९) शंसन्ति D; १०) ? ? °भूतामिव E; ११) धीतरसं A
 pr. m.; धीतरसं A sec. m. und E; धीतरसं D; १२) °धितरसं A pr. m.;
 १३) So corr.; die hss. यत्त्रिदुभाया°; १४) So corr.; die hss. तत्सरस्वतायै;
 १५) Korrupt; १६) सूतव° A sec. m.; १७) अभिः fehlt in D;
 १८) विद्यतसे A pr. m.; यदि F.

तदाहुः किं षोडशिनः षोडशिवं^{४)} ' षोडश स्तोत्राणि
 षोडश शस्त्राणि षोडशभिरक्षरैरादत्ते^{५)} ' द्वे^{६)} वा अक्षरे
 अतिरिच्येते षोडशिनो ऽनुष्टुभमभिसंपन्नस्य ' वाचो वा
 एतौ स्तनौ ' सत्यानृते वाव ते ' अवत्येनं^{७)} सत्यं नैन-
 मनृतं^{८)} हिनस्ति य एवं वेद य^{९)} एवं^{९)} वेद^{९)} ' ॥ ११ ॥

॥ इत्यथर्ववेदे गोपथब्राह्मणोत्तरभागे चतुर्थः

प्रपाठकः ॥

ग्रामहर्वै देवा आश्रयन्त¹⁰⁾ रात्रीमसुरास्ते¹¹⁾ समावद्धी-
र्या एवासन्नो व्यावर्तन्त' सो अत्रवीदिन्द्रः कश्चाहं चेमा-

1) Bibl. Ind. स्विष्टकृत्वा अनु^०; 2) die hss. °द्वयतमन्त^०; 3) So corr.; die hss. मात्राये^०; 4) षोडशीत्वं A pr. m.; 5) षोडशीभि^० E; 6) So corr.; die hss. ते; 7) So corr.; die hss. अत्रत्यैन्; 8) नैतमन्त^० A sec. m. und D; 9) Fehlt in E und F; 10) आध्याम्यन्त E; 11) मात्राये^० E.

नसुरात्रात्रीमन्ववैष्यामह^{१)} इति 'स देवेषु न^{२)} प्रत्यवि-
 न्दद्विभयू रात्रेस्तमसो मृत्योस्तम इव^{३)} हि रात्रिमृत्युर्वै
 तमस्तस्माद्वाप्येतर्हि भूयानिव नक्तं स यावन्मात्रमिवा-
 पक्रम्य^{४)} विभेति' तं वै ह्न्दांस्येवान्ववायंस्तंयच्छ्न्दांस्ये-
 वान्ववायंस्तस्मादिन्द्रश्च^{५)} ह्न्दांसि च रात्रिं वहन्ति' न
 निविच्छस्यते न पुरोरुङ्ग^{६)} धाया नान्या देवता 'इन्द्रश्च^{७)}
 ह्येव ह्न्दांसि च रात्रिं वहन्ति' तान्वै पर्यायैः पर्यायम-
 नुदत्त' यत्पर्यायैः पर्यायमनुदत्त तस्मात्पर्यायास्तत्पर्याया-
 णां पर्यायत्वं 'तान्वै प्रथमैरेव पर्यायैः पूर्वरात्रादनुदत्त
 मध्यमैर्मध्यरात्रादुत्तमैरपररात्रादपि शर्वर्या अपिस्मसीत्य-
 ब्रुवंस्तंयदपि शर्वर्या अपिस्मसीत्यब्रुवंस्तदपिशर्वराणाम-
 पिशर्वरत्वं 'शर्वराणि खलु ह वा अस्यैतानि ह्न्दांसीति
 ह स्माहैतानि ह वा इन्द्रं रात्र्यास्तमसो मृत्योरभिप्रत्या-
 वारयंस्तदपिशर्वराणामपिशर्वरत्वम्' ॥ १ ॥

प्रथमेषु पर्यायेषु स्तुवते प्रथमान्येव पदानि पुनराददते'
 यदेवैषां मनोरथा आसंस्तदेवैषां तेनाददते^{८)} 'मध्यमेषु
 पर्यायेषु स्तुवते मध्यमान्येव पदानि पुनराददते' यदेवैषा-

१) °न्ववैष्यामह A see. m. die hss. °महा; २) न: D; ३) स व D;

४) So corr.; die hss. °प्रक्रम्य; ५) So corr.; die hss. °दिन्द्रश्च;

६) पुरोरुङ्ग A pr. m.; D, E und F; ७) So corr.; die hss. इन्द्रश्च;

८) तेनादधाते A pr. m. und E.

मथ्या गाव आसंस्तदेवैषां तेनाददत् ' उत्तमेषु पर्यायेषु
स्तुवत^{१)} उत्तमान्येव पदानि पुनराददत् ' यदेवैषां वासो
हिरण्यं^{२)} मणिरध्यात्ममासीत्तदेवैषां^{३)} तेनाददत् ' आ द्वि-
षतो वसु दत्ते निरेवैनमेभ्यः^{४)} सर्वेभ्यो लोकेभ्यो नुदते
य एवं वेद् ' ॥ २ ॥

पवमानवदकुरित्याहुर्न रात्रिः पवमानवती ' कथमुभे
पवमानवती भवतः ' केन ते समावद्वाज्ञौ भवत^{५)} इति '
यदेवेन्द्राय मद्भने सुतमिदं वसो सुतमन्ध इदं ह्यन्वोजसा
सुतमिति स्तुवन्ति च शंसन्ति^{६)} च तेन^{७)} रात्रिः पवमा-
नवती ' तेनोभे पवमानवती भवतस्तेन ते समावद्वाज्ञौ
भवतः ' पञ्चदशस्तोत्रमकुरित्याहुर्न रात्रिः पञ्चदशस्तोत्रा '
कथमुभे पञ्चदशस्तोत्रे भवतः ' केन ते समावद्वाज्ञौ भवत
इति ' द्वादश स्तोत्राण्यपिशर्वराणि ' तिसृभिर्देवताभिः सं-
धिना राघंतरेणाश्विनाय स्तुवते ' तेन^{७)} रात्रिः पञ्चदश-
स्तोत्रा^{८)} ' तेनोभे पञ्चदशस्तोत्रे भवतस्तेन ते समावद्वाज्ञौ
भवतः ' परिमितं स्तुवन्त्यपरिमितमनुशंसन्ति ' परिमितं
भूतमपरिमितं भव्यमपरिमितान्येवावरुन्ध्यादित्यतिशंसन्ति^{९)}

१) स्तुवन्ते A und F; २) हिरण्य A see. m. und D; ३) °मासीत्
तदेवैषां D; ४) निरेवैनमेभ्यः A pr. m; ५) भावत E; ६) शंसन्ति D;
७) तेना D; ८) °स्तोत्रां F; ९) °तिशंसन्ति A und F.

स्तोममति वै प्रज्ञास्यात्मानमति पशवस्तंग्यदेवास्यात्या-
 त्मानं तदेवास्यैतेनाप्याययत्यथो^{१)} द्वयं वा इदं सर्वं स्ने-
 हश्चैव तेजश्चाय^{२)} तदहोरात्राभ्यामातं^{३)} 'स्नेहेतेजसोरात्यै'
 गायत्रान्स्तोत्रियानुब्रूपाड्ढंसति^{४)} 'तेजो वै गायत्री' तमः
 पाप्मा रात्रिस्तेन तेजसा तमः पाप्मानं तरन्ति 'पुनरादायं^{५)}
 शंसत्येवं^{६)} हि सामगा स्तुवते' यथा स्तुतमनुशस्तं^{७)} भवति'
 न हि तत्स्तुतं^{८)} यन्नानुशस्तं' तदाङ्कुरथ कस्मादुत्तमा-
 त्प्रतीहारादाहूय साम्ना शस्त्रमुपसंतन्वतीति^{९)} ' ॥ ३ ॥

पुरुषो वै यज्ञस्तस्य शिर एव हविर्धानं^{१०)} 'मुखमा-
 हवनीय' उदरं सदो' ञ्ममुक्थानि^{११)} 'बाहू^{१२)} मार्जाली-
 यश्चाग्नीध्रीयश्च^{१३)} 'या इमा देवतास्ते ञ्तःसदसं^{१४)} धिषण्याः'
 प्रतिष्ठे गार्हपत्यव्रतश्चपणावित्यथापरं^{१५)} 'तस्य मन एव
 ब्रह्मा' प्राण उद्गातापानः प्रस्तोता' व्यानः प्रतिकर्ता'
 वाग्धोता' चक्षुरध्वर्युः' प्रज्ञातिः^{१६)} सदस्यो' ङ्गानि हो-
 त्राशंसिन' आत्मा यज्ञमानस्तंग्यध्वर्युः स्तोत्रमुपाकरोति

१) ? ? °वयत्यथो ? ; २) So corr.; die hss. तन्नेजश्च°; ३) So corr.;
 die hss. °भ्यामाप्यं; ४) Die hss. गायत्री; A, D und F स्तोत्रियानुब्रूपं; °सते
 D und E; ५) पुनरादाय A pr. m. und F; ६) शंसति D; ७) शंसं
 E; शंसं F; ८) त स्तुतं D; तत स्तुतं E; ९) °तन्वतीति D; °तन्वीति F;
 १०) हविर्धान F; ११) So corr. nach K. Br. XVII 7, Z. 6; die hss.
 ञ्तहूक्थानि; १२) बाहू D; १३) मार्जालीयश्चा A, E und F; १४) ञ्तस-
 दसं D; १५) °व्रतक्षपणा° A, E und F; १६) So corr. nach K. Br.
 XVII 7, Z. 9; die hss. प्रज्ञापति: .

सोमः पवत इति चक्षुरेव तत्प्राणैः संधात्यंथ^{१)} यत्प्र-
 स्तोता ब्रह्माणाममन्त्रयते ब्रह्मन्स्तोष्यामः प्रशास्तरिति
 मनो अग्रणीर्भवत्येतेषां^{२)} प्राणानां मनसा ह्नि^{३)} प्रसूता^{४)}
 स्तोमिन स्तुयामेति 'प्राणानेव तन्मनसा संधात्यंथ^{५)}
 यद्ब्रह्मा स्तुतेत्युच्चैरनुजानाति मनो वै ब्रह्मा' मन एव
 तत्प्राणैः संधात्यंथ यत्प्रस्तोता प्रस्तौत्यपानमेव तत्प्राणैः
 संधात्यंथ यत्प्रतिहृता प्रतिहृति व्यानमेव तदपानैः
 संधात्यंथ यदुद्गातोद्गायति समानमेव तत्प्राणैः संधात्यंथ
 यद्धोता साम्ना शस्त्रमुपसंतनोति वाग्वै होता वाचमेव
 तत्प्राणैः संधात्यंथ^{६)} यत्सदस्यो ब्रह्माणमुपासीदति प्र-
 ज्ञातिर्वै^{७)} सदस्यः प्रज्ञातिमेवाप्नोत्यंथ^{८)} यद्धोत्राशंसिनः
 सामसंतति^{९)} कुर्वत्यङ्गानि वै होत्राशंसिनो ऽङ्गान्येवास्य
 तत्प्राणैः संधात्यंथ यद्यज्ञमानः स्तोत्रमुपासीदत्यात्मा
 वै यज्ञमान आत्मानमेवास्य तत्कल्पयति 'तस्मान्नैनं
 ब्रह्मिर्वैद्यभ्याश्चावयेन्नाभ्युदियान्नाभ्यस्तमियान्नाधिष्ये^{१०)} प्र-
 तपेन्नैत्प्राणेभ्य आत्मानमन्तरगादिति^{१०)} ॥ ४ ॥

- 1) °संध° D; 2) गुणी° A sec. m.; नृणी° A pr. m.; 3) ?? om. ?;
 4) प्रसूता D; 5) संधात्यंथ D; 6) So corr.; die hss. प्रज्ञापतिर्वै;
 7) So corr.; die hss. प्रज्ञापतिमेवा°; 8) So corr.; die hss. सामं संतति; A
 pr. m. सामं संतनी; 9) So corr.; A pr. m. und D ब्रह्मिर्वै°; A sec.
 m., E und F ब्रह्मिर्वै°; 10) °मन्तरगादिति A pr. m.

प्रथमेषु पर्यायेषु स्तुवते प्रथमेषु पदेषु निनर्दयन्ति^{१)}
 प्रथमरात्रादेव तदसुरान्निर्घ्नन्ति^{२)} 'मध्यमेषु पर्यायेषु स्तुवते
 मध्यमेषु पदेषु^{३)} निनर्दयन्ति 'मध्यमरात्रादेव तदसुरान्नि-
 र्घ्नन्त्युत्तमेषु^{४)} पर्यायेषु स्तुवत उत्तमेषु पदेषु निनर्दयन्त्यु-
 त्तमरात्रादेव तदसुरान्निर्घ्नन्ति^{५)} 'तद्यथाभ्यागारं^{६)} पुनः पुनः^{७)}
 पाप्मानं निर्हरत्येवमेवैतत्स्तोत्रियानुब्रूपाभ्यामहोरात्रा-
 भ्यामेव तदसुरान्निर्घ्नन्ति^{८)} 'गायत्रीं^{९)} शंसन्ति^{१०)} 'तेजो वै^{११)}
 ब्रह्मवर्चसं गायत्री 'तेज एवास्मै तद्ब्रह्मवर्चसं यजमाने
 दधति 'गायत्रीः^{१२)} शस्त्वा जगतीः^{१३)} शंसन्ति^{१४)} 'ब्रह्म ह
 वै जगती 'ब्रह्मणैवास्मै तद्ब्रह्मवर्चसं यजमाने दधति '
 व्याह्वयन्ते गायत्रीश्च जगतीश्चान्तरेण 'हृन्दांस्येव तन्नाना-
 वीर्याणि कुर्वन्ति 'जगतीः शस्त्वा त्रिष्टुभः शंसन्ति 'पशवो
 वै जगती 'पशून्नेव तन्निष्टुभिः^{१५)} परिदधति 'बलं वै वीर्यं
 त्रिष्टुब्बलमेव^{१६)} तद्वीर्यं ज्ञतः प्रतिष्ठापयत्यन्धस्वत्यो
 मदत्यः^{१७)} सुतवत्यः पीतवत्यस्त्रिष्टुभो याज्याः समृद्धाः सु-

१) °यन्ति D; २) Die hss. °निर्घ्नन्ति; ३) Fehlt in D; ४) So
 corr.; die hss. °निर्घ्नन्ति; ५) So corr.; die hss. °यागारात्; ६) Die
 hss. °निर्घ्नन्ति; ७) गायत्रीः ??; ८) शंसन्ति D; ९) Fehlt in A sec.
 m. und E; १०) गायत्री A pr. m. und F; ११) जगती A, D und F;
 १२) शंसन्ति D; १३) So corr.; die hss. तन्निष्टुभिः; १४) Korrupt, man
 erwartet बल एव E und F; १५) मदन्त्यः E.

लक्षणा^{१)} 'एतद्वै रात्रीद्वयं' ज्ञागृयाद्वात्रिं^{२)} 'यावदु ह वै न
वा स्तुवते न वा शस्यते^{३)} तावदीश्वरा^{४)} असुरा रक्षांसि
च यज्ञमन्ववन्वयन्ति' तस्मादाहवनीयं समिद्धमाग्नीध्रीयं^{५)}
गार्हपत्यं धिष्ण्यान्समुज्ज्वलयतेति^{६)} भाषेरन्वलयेरन्प्रका-
शमिवैव^{७)} तत्स्यादारेभन्तः^{७)} शयोरंस्तान्ह^{७)} तः^{८)} श्रेष्ठो^{८)}
वा^{८)} इति^{८)} पाप्मा^{८)} नाभिवृक्णोति^{८)} 'ते तमः पाप्मा-
नमपाघ्नते' ते तमः पाप्मानमपाघ्नते' ॥ ५ ॥

विश्वद्वयं वै त्वाष्ट्रमिन्द्रो^{९)} ऽहन्स^{१०)} त्वष्टा हृतपुत्रो
ऽभिचरणीयमपेन्द्रं सोममाहर्त्तस्येन्द्रो यज्ञवेशसं^{११)} कृ-
त्वा^{११)} प्राप्तुः सोममपिबत्स विघ्नद्व्यर्हत्तस्मात्सोमो^{१२)}
नानुपहूयतेन^{१३)} [न^{१३)}] पातव्यः 'सोमपीथो ऽस्य व्यर्धुको^{१४)}
भवति' तस्य मुखात्प्रणेभ्यः श्रीर्यशांस्थूर्ध्वान्युदक्रामंस्ता-
नि^{१५)} पशून्प्राविशंस्तस्मात्पशवो यशो' यशो ह भवति
य एवं वेद' ततो ऽस्मा एतदश्विनौ च सरस्वती च यज्ञं

१) सुलक्षा A sec. m.; D, E und F; २) ज्ञागृयाद्वा° E; ३) शस्यन्ते
F; ४) A und F fügen वा ein; ५) समृद्धमाग्नीध्रियं D; ६) So corr.; die
hss. धिष्ण्यं समु°; समुज्ज्वलयतेति D; समुज्ज्वलयेति E; ७) So corr.; die
hss. भाषयेर°; die hss. प्रमिव वै तस्यादारेभिन् सुवोरंस्तान्ह; ८) Korrupt;
९) त्वष्ट्र° A und F; १०) die hss. अहं स; ११) So corr.; die जज्ञिरे स
संस्कृत्वा; १२) So corr.; die hss. विघ्नद्व्यर्हत्त°; १३) Doppelte nega-
tion!; नानुपहूयतेन A; १४) दृढि° A pr. m.; दृढि° A sec. m.; दृढि° D, E
und F; १५) न्यदक्रामतानि A und D.

समभरत्सौत्रामणिं भैषज्याय ' तयेन्द्रमभ्यषिञ्चन्ततो^{१)} वै
स^{२)} देवानां श्रेष्ठो^{३)} ऽभवच्छ्रेष्ठः स्वानां चान्येषां च भवति
य एवं वेद यश्चैवं विद्वांस्सौत्रामण्याभिषिच्यते' ॥ ६ ॥

अथ साम गायति ब्रह्मा ' क्षत्रं वै साम ' क्षत्रेणैवैनं
तदभिषिञ्चत्यथो साम्राज्यं^{४)} वै साम ' साम्राज्येनैवैनं त-
त्साम्राज्यं गमयत्यथो सर्वेषां वा एष वेदानां^{५)} रसो
यत्साम ' सर्वेषामेव तद्वेदानां रसेनाभिषिञ्चति ' बृहत्यां^{६)}
गायति^{७)} ' बृहत्यां वा असावादित्यः श्रियां प्रतिष्ठायां
प्रतिष्ठितस्तपत्यैन्द्रां बृहत्यां गायत्यैन्द्रो वा एष यज्ञक्र-
तुर्यत्सौत्रामणिरिन्द्रायतन^{८)} एष एतर्हि यो यज्ञते ' स्व
एवैनं तदायतने प्रीणात्यथ कस्मात्संशानानि^{९)} नामैतैर्वै
सामभिर्देवा इन्द्रमिन्द्रियेण वीर्येण^{३)} समश्यंस्तथैवैतद्यज्ञ-
माना^{१०)} एतैरेव सामभिरिन्द्रियेणैव वीर्येण संशयन्ति '
संश्रवसे^{११)} विश्रवसे सत्यश्रवसे श्रवस इति सामानि
भवत्येषेवैनं लोकेषु प्रतिष्ठापयति ' चतुर्निधनं भवति '
चतस्रो वै दिशो ' दिक्षु तत्प्रतिष्ठिते ' ऽथो चतुष्पादः
पशवः ' पशूनामायै ' तदाङ्कुर्यदेतत्साम गीयते ऽथ द्वाैतस्य

१) तयन्दू° F; २) Fehlt in D und F; ३) Fehlt in D;

४) साम्राज्यं E; ५) देवानां D; ६) बृहत्या E; ७) गयन्ति A pr. m.;

८) So corr.; die hss. °रैन्द्रायतन; ९) °संशयानानि A, E und F;

१०) °ज्ञमान E; ११) संश्रवासे A pr. m.

साम्न^{१)} उक्थं^{१)} का प्रतिष्ठा^{२)} देवा एकादशेत्या-
हुरेतद्वा एतस्य साम्न^{१)} उक्थमेषा^{१)} प्रतिष्ठा^{३)} त्रयस्त्रिंशं^{३)}
ग्रहं गृह्णाति^{४)} साम्नः प्रतिष्ठयै प्रतिष्ठयै^{४)} ॥ ७ ॥

प्रजापतिरकामयत वाजमाध्रुयां^{५)} स्वर्गं लोकमिति^{६)} ।
स एतं वाजपेयमपश्यद्वाजपेयो वा^{७)} एष य एष तपति^{८)} ।
वाजमेतेन यजमानः स्वर्गं^{८)} लोकमाप्नोति^{९)} शुक्रवत्यो^{९)}
ज्योतिष्मत्यः प्रातःसवने भवन्ति^{१०)} तेजो^{१०)} ब्रह्मवर्चसं
ताभिराप्नोति^{११)} वाजवत्यो माध्यंदिने सवने^{४)} स्वर्गस्य लो-
कस्त समध्या^{१२)} अन्नवत्यो गणवत्यः पशुमत्यस्तृतीयसवने
भवन्ति^{१३)} भूमानं ताभिराप्नोति^{१४)} सर्वः सप्तदशो भवति^{११)} ।
प्रजापतिर्वै सप्तदशः^{१५)} प्रजापतिमेवाप्नोति^{१२)} हिरण्यस्रज
ऋत्विजो भवन्ति^{१६)} महत्स^{१३)} एव तद्रूपं क्रियत^{१७)} एष मे
ऽमुष्मिंल्लोके प्रकाशो^{१४)} ऽसदिति^{१८)} ज्योतिर्वै हिरण्यं^{१५)} ।
ज्योतिषैवैनमन्तर्दधत्याजिं^{१६)} धावन्ति^{१९)} यजमानमुज्जापय-
न्ति^{१७)} नाकं^{१८)} रोहति समहसे^{१९)} रोहति^{२०)} विश्वमहसे

- १) So corr.; die hss. साम्मुक्थं; २) त्रयो A pr. m.; ३) त्रयस्त्रिंश E;
४) Fehlt in D; ५) So corr.; die hss. ^{३)}पवात्; ६) So corr.; die
hss. लोकमेति; ७) Fehlt in F; ८) स्वर्गे E; ९) °वत्यो E;
१०) Von तेजो bis भूमा° fehlt in F; ११) So corr.; die hss. भवन्ति;
१२) प्राजाप° D; १३) महत्स A sec. m.; महत्य F; १४) प्रजाको F;
१५) हिरण्य D; १६) °दधत्याजिं F; १७) °वयति D; १८) So corr.
नाके A, E und F; नाक D; १९) Fehlt in E und F; P. Br. सप्तदश;
२०) Fehlt in E und F.

रोहति सर्वमहसे रोहति 'मनुष्यलोकादेवैनमतर्द्धति'
 देवस्य सवितुः सवे^{१)} स्वर्गं लोकं वर्षिष्ठं नाकं रोह्य-
 मिति^{२)} ब्रह्मा रथचक्रं सर्पति^{३)} 'सवितृप्रसूत एवैनं त-
 त्सर्पत्यथो^{४)} प्रजापतिर्वै ब्रह्मा 'प्रजापतिमेवैनं वब्राद्धि-
 प्रसुवति^{५)} ' नाकस्योज्झित्यै 'वाजिनां संतत्यै 'वाजिसामा-
 भिगायति 'वाजिमान्भवति 'वाजो वै स्वर्गो^{६)} लोकः'
 स्वर्गमेव तल्लोकं रोहति^{७)} 'विष्णोः शिपिविष्टवतीषु
 बृहदुत्तमं भवति 'स्वर्गमेव तल्लोकं ब्रूया ब्रध्नस्य वि-
 द्यपमतिक्रामत्यतिक्रामति' ॥ ८ ॥

अथातो ऽतोर्यामा 'प्रजापतिर्वै यत्प्रजा असृजत ता
 वै तान्ता^{८)} असृजत 'ताः सृष्टाः पराच्य एवासन्नोपाव-
 र्तन्त^{९)} 'ता एकेन स्तोमेनोपागृह्णाता अत्यरिच्यन्त^{१०)} 'ता
 द्वाभ्यां 'ताः सर्वैस्तस्मात्सर्वस्तोमस्ता एकेन पृष्ठेनोपागृ-
 ह्णाता अत्यरिच्यन्त 'ता द्वाभ्यां 'ताः सर्वैस्तस्मात्सर्वपृष्ठ-
 स्ता^{११)} अतिरिक्तोक्थे वारवत्तीयेनावार्यन्तस्मादिषो^{१२)}

1) So corr.; सर्वं A, D und F; सर्वं E; 2) रोह्यमिति A pr. m.;
 रोहमिति F; 3) समर्पयति A sec. m. und E; 4) तत्समर्पयत्यथो A, E
 und F; 5) °सूवति A pr. m.; E und F; °स्रुवति D; 6) D fügt वै
 ein; 7) Von रोहति bis ब्रूया fehlt in F; 8) तान्ता F; 9) °तोव्या-
 वर्तन्त D; 10) अतिरिच्यन्त D; 11) So corr.; die hss. °वस्पृष्टस्ता;
 12) ? wschl. °वार्यन्तस्मादिषो.

अतिरिक्तोक्तवान्भवति^{१)} 'तस्माद्वार्वत्तीयं' ता यदाह्वा-
यच्छ्रुतो^{२)} वा अतोर्यामाथो^{३)} प्रज्ञा वा^{४)} अतुरित्याहुः^{५)} 'प्रज्ञानां यमन^{६)} इति^{७)} ह्येवैतदुक्तं^{७)} ता^{८)} बर्हिः^{९)} प्रज्ञा-
शयिरंस्तर्हि^{९)} ह्येतेन यज्ञते' स एषो ऽष्टापृष्ठो भवति'
तद्यथान्यस्मिन्यज्ञे विश्वजितः^{१०)} पृष्ठमनु^{१०)} संचरं भवति
कथमेतदेवमत्रेति^{११)} 'पितृष^{११)} यज्ञानां' तद्यथा श्रेष्ठिनि^{१२)}
संवशेयुरपि विद्विषाणा एवमेवैतच्छ्रेष्ठिनो वशेयान्नमन्न-
स्यानुचर्याय^{१३)} क्षमते' ॥ १ ॥

तद्यथैवादो ऽह उक्त्यानामाग्नेयं^{१४)} प्रथमं भवत्येवमे-
वैतदत्राग्नेयं प्रथमं भवत्येदं वाच तत्रोत्तरे^{१५)} 'ऐन्द्रे
वा एते' ऐन्द्रावैष्णावमक्षावाकस्योक्त्यं^{१६)} भवति' चतु-
राह्वावान्यतिरिक्तोक्त्यानि^{१७)} भवन्ति' पशवो वा उक्त्यानि'
चतुष्टया वै पशवो' ऽथो चतुष्ट्यादः पशवः' पशूनामाग्नौ'
त एते स्तोत्रियानुवृत्तास्तृचा अर्धर्चशस्याः^{१८)} 'प्रतिष्ठा वा
अर्धर्चः^{१९)} 'प्रतिष्ठित्या एवांथैतेषामेवाश्विनानां सूक्तानां

१) अस्ति E; २) So corr.; die has. वदाह्वा^०; ३) So corr.; die
has. ०र्यामा ययो; ४) So corr.; आपुरिति A; आपुरिति E; आपुरिति F;
५) वतामन F; ६) इतो A und E; ७) तदुक्त A und F; ८) ? ?;
९) द्विगुति E; १०) पृष्ठमनु E; ११) ०यमित्रेति D; १२) श्रेष्ठिनि D;
१३) ? ? संशेयान्^० D; १४) उक्त्यानाग्नेयं D; १५) तत्रोत्तर A und F;
१६) ०योक्तं D; १७) ०क्तोक्तानि D; १८) ०र्चशस्य E; १९) So corr.;
die has. वार्धर्चः.

द्वे द्वे समाह्वावमेकैकमह्हरुः शंसत्यश्विनौ^{१)} वै देवानां
 भिषजौ 'तस्मादाश्विनानि सूक्तानि शंसति^{२)}' तदश्विभ्यां
 प्रदडुरिदं भिषज्यतमिति 'क्षेत्रपत्याः^{३)} परिधानीया भवन्ति'
 यत्र ह तस्तत्प्रजा^{४)} अशनायत्तीः पिपासत्तीः^{५)} संरुद्धा
 स्थिता आसंस्ता दीना एताभिर्यथानेत्रं^{६)} पाययां चकार
 तर्पयां चकाराथो इयं वै क्षेत्रं पृथिव्यस्यामदीनायामन्ततः
 प्रतिष्ठास्यामह इति 'त्रिष्टुभो याज्या भवन्ति^{७)}' यत्र ह
 तस्तत्प्रजा^{४)} अशनायत्तीः पिपासत्तीः^{८)} संरुद्धा स्थिता व-
 भूवुस्ता द्वैवैना एताभिर्यथौकसं व्यवसाययां^{९)} चकार
 तस्मादिता याज्या भवन्ति तस्मादिता^{१०)} याज्या^{१०)} भवन्ति^{१०)}

॥ १० ॥

अथतो ऽनैकाहिकं 'श्वस्तोत्रियमग्नस्तोत्रियस्यानुवृपं
 कुर्वन्ति प्रातःसवने' ऽह्नीनमेव तत्संतन्वत्यह्नीनस्य संत-
 त्यै 'तद्यथा ह वा एकाहः सुत^{११)} एवमह्नीनः सुतस्तद्य-
 थैकाहस्य सुतस्य सवनानि संतिष्ठमानानि यत्येवमह्नी-
 नस्य^{१२)} सुतस्याह्नीनानि संतिष्ठमानानि यन्ति 'तद्यच्छूस्तो-

- १) शंसत्या^० F; २) शंसन्ति A und F; ३) So corr.; die hss. क्षेत्रवत्याः;
 ४) ??; ५) पिपासन्ती A, D und F; पिपासन्तीः E; ६) °क्षेत्रं D;
 ७) भवन्ति F; ८) So corr.; die hss. पित्रा^०; ९) व्यवसायां D;
 १०) Fehlt in A sec. m., D und F; ११) सुत A sec. m., D und F;
 १२) यत्येव^० D.

त्रियमद्यस्तोत्रियस्यानुवृपं कुर्वन्ति प्रातःसवने' ऽहरेवं
तदङ्गो ऽनुवृपं कुर्वन्त्यपरेणैव^{१)} तदङ्गापरमहुरभ्यारभते^{२)}
तत्तथा न माध्यंदिने सवने' श्रीर्वि पृष्ठानि' तानि तस्मि-
न्नेवावस्थितानि भवन्त्येतेनैव विधिना तृतीयसवने^{३)} ' न
श्चस्तोत्रियमद्यस्तोत्रियस्यानुवृपं^{४)} कुर्वन्ति' ॥ ११ ॥

अथात आरम्भणीया एव ' ऋतुनीती^{५)} नो वरुण इति
मैत्रावरुणस्य मित्रो नयतु विद्वानिति' प्रणेता वा एष
होत्रकाणां यन्मैत्रावरुणस्तस्मादिषा प्रणेत्रिमती^{६)} भव-
तीन्द्रं^{७)} वो विश्वतस्परीति ब्राह्मणाच्छंसिनो' हवामहे
जनेभ्य इतीन्द्रमेवैतयाहुरहर्निर्ह्वयते' न हैवैषां^{८)} विह्वे
ऽन्य इन्द्रं^{९)} वृडे यत्रैवं विद्वान्ब्राह्मणाच्छंस्येतामहुरहः
शंसति' यत्सोम आ सुते^{१०)} नर^{११)} इत्यच्छावाकस्येन्द्राग्नी
अजोहवुरितीन्द्राग्नी एवैतयाहुरहर्निर्ह्वयते^{१२)} ' न हैवै-
षां^{१३)} विह्वे ऽन्य^{१४)} इन्द्राग्नी^{१४)} वृडे यत्रैवंविद्वानच्छा-
वाक^{१५)} एतामहुरहः^{१६)} शंसति' ता वा एताः स्वर्गस्य

१) कुर्वन्त्यपरेणैव D; २) ०भते A sec. m.; ३) ०सवने E; ४) म्यस्तो-
त्रियमद्यस्तोत्रि° F; ५) ऋतुनीति D; ऋतुनीती E; ६) प्रणेत्रिमती D;
७) भवन्तीन्द्रं D und E; ८) हैवैषां A pr. m.; ९) इन्द्राग्नी E; १०) सते
A sec. m., und D; ११) Fehlt in F; १२) ०निर्ह्वयन्ति D; १३) हैषां
D; १४) ऽयेन्द्राग्नी D; ऽन्य इन्द्राग्नी E; १५) Die hss. ०च्छावाकस्यैता°;
१६) अहः nur einmal in E.

लोकस्य नावः संतारण्यः 'स्वर्गमेवैताभिर्लोकमनुसंतर-
न्ति'^{१)} ॥ १२ ॥

अथातः परिधानीया एव 'ते स्याम देव वरुणेति
मैत्रावरुणस्यैषं स्वश्च^{२)} धीमहीत्ययं^{३)} वै लोक इषमि-
त्यसौ लोकः स्वरित्युभावेवैनौ तौ लोकावारभते' व्य-
तरिक्षमतिरदिति ब्राह्मणाच्छंसिनो 'विवृतृचं'^{४)} 'स्वर्ग-
मेवैताभिर्लोकं विवृणोति' मदे सोमस्य रोचनेन्द्रो यदभि-
नद्धलमिति^{५)} 'सिषासवो^{६)} ह वा एते यदीक्षितास्तस्मा-
देषा वलवती भवत्युंदा आजदङ्गिरोभ्य आविष्कृवन्गुहा
सतीः । अर्वाञ्च नुनुदे वलमिति' सनिमेतेभ्य एतयावरु-
न्द' इन्द्रेण रोचना दिवो दृढानि दृढितानि च । स्थि-
राणि न पराणुद इति' स्वर्गमेवैतयाहुरहर्लोकमव-
रुन्द' आहं स्वरस्वतीवतोरित्यच्छावाकस्यैन्द्राग्न्योर्वो
वृण इत्येतद् वा इन्द्राग्न्योः प्रियं धामो यद्वागिति'
प्रियेणैवैनौ^{७)} तद्वाम्ना समर्धयति' प्रियेणैव धाम्ना समृध्यते
य एवं वेद' ॥ १३ ॥

उभयो^{८)} ह्योत्रकाणां परिधानीया भवत्यहीनपरि-

- 1) °संचरन्ति A, D und F; °संचरति E; 2) अस्व A, D und E;
3) °हित्ययं F; 4) विवृतृचं E; 5) °दृढलमिति A pr. m. und F;
6) सिषासवो A pr. m.; 7) प्रियेणैवैनौ D; 8) उभयो A, D und E.

धानीयाश्चैकाहिनस्य^{१)} 'तत ऐकाहिकीभिरेव मैत्रावरुणः
 परिधाति 'तेनास्माल्लोकान्न प्रच्यवत' आहिनीकीभिर-
 च्छावाकः 'स्वर्गस्य लोकस्यात्या' उभयीभिर्ब्राह्मणाच्छं-
 स्यैवमसावुभौ^{२)} व्यन्वारभमाण एतीमं च^{३)} लोकममुं
 चाथो ऽहीनं चैकाहं चाथो^{४)} संवत्सरं चाग्निष्टोमं चाथो
 मैत्रावरुणं चाच्छावाकं चैवमसावुभौ व्यन्वारभमाण ए-
 त्यथ तत ऐकाहिकीभिरेव तृतीयसवने होत्रकाः परि-
 दधाति^{५)} 'तेनास्माल्लोकान्न प्रच्यवत' आहिनीकीभिरच्चा-
 वाकः 'स्वर्गस्य लोकस्य समथै' कामं तद्धोता शंसेय-
 द्दोत्रकाः^{६)} पूर्व्य्युः शंसेयुर्यद्वै होता तद्धोत्रकाः^{६)} 'प्राणो
 वै होताङ्गानि होत्रकाः' समानो वा अयं प्राणो ऽङ्गा-
 न्यनुसंचरति 'तस्मात्तत्कामं होता शंसेयद्धोत्रकाः पूर्व्य्युः
 शंसेयुर्यद्वै होता तद्धोत्रका' आत्मा वै होताङ्गानि हो-
 त्रकाः 'समाना वा इमे ऽङ्गानामन्तास्तस्मात्तत्कामं^{७)}
 होता शंसेयद्धोत्रकाः पूर्व्य्युः शंसेयुर्यद्वै होता तद्धो-
 त्रकाः 'सूक्तानिर्होता परिधात्यथ समान्य^{८)} एव होत्र-
 काणां परिधानीया भवन्ति' ॥ १४ ॥

१) भवत्य° D und E; २) उभायी° E; ३) च F; ४) चाथो D;

५) So corr.; die hss. °दधाति; ६) °त्रकः D; ७) ऽङ्गानामन्तास्त° D;

८) सामान्य A pr. m.; D und E.

यः श्वस्तोत्रियस्तमग्यस्तोत्रियस्यानुवृपं कुर्वन्ति प्रातः-
 सवने' ऽहीनमेव तत्संतन्वत्य'हीनस्य^{१)} संतत्यै' त^{२)} एते
 होत्रकाः प्रातःसवने षडहस्तोत्रियं शस्वा^{३)} माध्यंदिने
 ऽहीनसूक्तानि शंसत्या^{४)} सत्यो यातु मघवां ऋजीषीति'
 सत्यवन्मैत्रावरुणो^{५)} 'ऽस्मा इडु प्र तवसे तुरायेति ब्राह्म-
 णाच्छंसी' शासद्वह्निर्दुहितुर्नत्यं गादित्याच्छावाकस्तदाहुः
 कस्मादच्छावाको वह्निवदेतत्सूक्तमुभयत्र^{६)} शंसति स^{७)} प-
 रान्तु चैवाहुःस्वर्वान्तु^{८)} चेति 'वीर्यवान्वा एष वह्नुचो यद-
 छावाको' वहति ह वै वह्निर्धुरो यासु युज्यते' तस्मा-
 दच्छावाको वह्निवदेतत्सूक्तमुभयत्र^{९)} शंसति स^{७)} परान्तु
 चैवाहुःस्वर्वान्तु^{१०)} चेति 'तानि पञ्चस्वहःसु शस्यन्ते च-
 तुर्विंशे ऽभिजिति विषुवति विश्वजिति महाव्रते' तान्ये-
 तान्यहीनसूक्तानीत्याचक्षते' न ह्येषु किं चन ह्यीयते'
 पराञ्चि ह वा एतान्यहान्यनभ्यावर्तीनि^{११)} भवन्ति' त-
 स्मादेतान्येतेष्वहःसु शस्यन्ते' यदेतानि शंसन्ति^{१२)} तत्स्व-
 र्गस्य लोकस्य वृपं' यदेवैतानि शंसन्तीन्द्रमेवैतैर्निर्ह्यन्ते^{१३)}

१) तत्संतन्वत्य° D; २) Fehlt in D; ३) प्रांसा F; ४) प्रांसत्या° D
 und E; ५) सत्यवान्मै° A pr. m.; ६) °मुतयत्र D; °मुभयति F;
 ७) ??; ८) So corr.; चैवाहसर्वान्तु A, E und F; चैवादः सर्वान्तु D;
 ९) वह्निवदेत्सू° A; १०) So corr.; die hss. चैवाहसर्वान्तु; ११) So
 corr.; die hss. एतान्यहान्यनभ्या°; १२) प्रांसति D; १३) प्रांसती° A.

यथर्षभं वाशितयै' ते वै देवाश्चर्षयश्चाब्रुवंत्समानेन यज्ञं
संतन्वामहा इति' तदेतद्यज्ञस्य समानमपश्यंत्समानान्प्र-
गाथांत्समानीः प्रतिपदः समानानि सूक्तान्यौकःसारी वा
इन्द्रो' यत्र वा इन्द्रः पूर्वं^{१)} गच्छति^{२)} गच्छत्येव तत्रापरं'
यज्ञस्यैव सेन्द्रतयै' ॥ १५ ॥

॥ इत्यथर्ववेदे गोपथब्राह्मणोत्तरभागे पञ्चमः

प्रपाठकः ॥

ओं तान्वा एतान्संपातान्विश्वामित्रः प्रथममपश्यदेवा
त्वामिन्द्र वञ्चिन्नत्र यत्र इन्द्रो जुजुषे^{३)} यच्च वष्टि कथा
महामवृधत्कस्य^{४)} होतुरिति' तान्विश्वामित्रेण दृष्टान्वा-
मदेवो^{५)} ऽसृजत' स हेक्षां चक्रे विश्वामित्रो यान्वा^{६)} अहं^{६)}
संपातानदर्शं तान्वामदेवो^{७)} ऽसृजत' कानि न्वहं^{८)} हि^{९)}
सूक्तानि संपातांस्तत्प्रतिमानसृजेयमिति^{१०)} स एतानि सूक्ता-
नि संपातांस्तत्प्रतिमानसृजत^{११)} सद्यो ह ज्ञातो वृषभः
कनीन उडु ब्रह्माणैरत^{१२)} श्रवस्याभि तष्टेव दीधया मनी-

- १) पूर्वं F; २) गच्छति fehlt in F; ३) जुषे D; ४) नाहं° A pr. m.;
५) दृष्ट्वा° A sec. m. und E; ६) यान्वाहं A und F; यावान्वाहं D;
७) °दर्शेस्तान्वामदेवो E; ८) So corr.; die hss. त्वं; ९) Korrupt!;
१०) °प्रतिमानसृजेतेयमिति E; °प्रतिमानसृजयमिति D; ११) °सृजते A pr. m.;
१२) ब्रह्माण्यै° D.

पामिति विश्वमित्र ' इन्द्रः पूर्भिदातिरद्वासमर्कैर्य^{१)} एक
 इद्व्यश्चर्षणीनां^{२)} यस्तिग्मशृङ्गो वृषभो न भीम इति
 वसिष्ठ ' इमामू पु प्रभृतिं सातये धा इच्छन्ति^{३)} वा सो-
 म्यासः सखायः^{४)} शासद्वह्निर्दुहितुर्नत्यं^{५)} गादिति भरद्वाज '
 एतैर्वै संपातैरेत^{६)} ऋषय इमांस्तोकांस्समपतंस्तं ग्यत्समप-
 तंस्तस्मात्संपातास्तंत्संपातानां संपातत्वं ततो वा एतां-
 स्त्रीन्संपातान्मैत्रावरुणो विपर्यासमेकैकमहरहः^{७)} शंस-
 त्येवा त्वामिन्द्र वञ्चिन्नत्रेति प्रथमे ऽह्नि ' यन्न इन्द्रो
 जुनुषे यच्च वष्टीति^{८)} द्वितीये ' कथा महामवृधत्कस्य हो-
 तुरिति तृतीये ' त्रीनिव संपातान्त्राक्षणाच्छंसी विपर्या-
 समेकैकमहरहः शंसतीन्द्रः पूर्भिदातिरद्वासमर्कैरिति प्र-
 थमे ऽह्नि ' य एक इद्व्यश्चर्षणीनामिति द्वितीये^{९)} '
 यस्तिग्मशृङ्गो वृषभो न भीम इति तृतीये ' त्रीनिव सं-
 पातानच्छावाको विपर्यासमेकैकमहरहः शंसतीमामू पु
 प्रभृतिं सातये धा इति प्रथमे ऽह्नीच्छन्ति वा सोम्यासः
 सखाय इति द्वितीये ' शासद्वह्निर्दुहितुर्नत्यं गादिति तृ-
 तीये ' तानि वा एतानि नव त्रीणि चाहरहः शंस्यानि^{१०)}

1) पूर्भिदति° A pr. m.; 2) शृङ्गणीनां E; 3) इच्छन्ते A; 4) लायः E;
 5) शसद्व° E; 6) संपतेरेत D; 7) °कमहः A sec. m.; 8) वष्टीति A
 pr. m.; 9) द्वे F; 10) वाहरहः° E.

तानि द्वादश भवन्ति' द्वादश ह वै मासाः संवत्सरः' संवत्सरः^{१)} प्रजापतिः' प्रजापतिर्यज्ञस्तत्संवत्सरं^{२)} प्रजापतिं यज्ञमाप्नोति^{३)} 'तस्मिंत्संवत्सरे प्रजापतौ^{४)} यज्ञे ऋरहः प्रतितिष्ठन्तो यन्ति' प्रतितिष्ठत^{५)} 'इदं सर्वमनु प्रतितिष्ठति^{६)} ' प्रतितिष्ठति^{६)} प्रजया पशुभिर्य एवं वेद' तान्यन्तरेणावापमावपेरन्नन्यूङ्गा^{७)} विराजश्चतुर्थे ऋनि वैमदीश्च^{८)} पङ्क्तिः पञ्चमे पारुच्छेपीः^{९)} षष्ठे 'अथ गान्धन्यानि महास्तोत्राण्यष्टर्चान्यावपेरन् ॥ १ ॥

को अद्य^{१०)} नर्यो देवकाम इति मैत्रावरुणो^{११)} वने न वा यो न्यधायि चाकन्निति ब्राह्मणाच्छंस्या याक्ष-र्वाडुपवन्धुरेष्टा^{१२)} इत्यच्छावाक' एतानि वा आवपनान्यैतैरेवावपनैर्देवाश्चर्षयश्च^{१३)} स्वर्गं लोकमायंस्तथैवैतद्यजमाना एतैरेवावपनैः^{१४)} स्वर्गं लोकं यन्ति' सद्यो ह ज्ञातो वृषभः कनीन^{१५)} इति मैत्रावरुणः पुरस्तात्संपातानामहरहः शंसति' तदेतत्सूक्तं स्वर्ग्यमेतेन^{१६)} सूक्तेन

१) Fehlt in D; २) °स्तं संवत्सरं D; ३) °प्नोति Sing. und Plur. durch einander gebraucht; Ait. Br. VI 19, 7; अपुवन्ति; ४) प्रजापतौ A pr. m. und D; प्रजापतिः E; ५) So corr.; die hss. प्रतिष्ठन्त; ६) °तष्ठन्ति D; ७) °न्यूङ्गा A; ८) So corr.; die hss. वैपदीश्च; ९) So corr.; die hss. पारुच्छेपीः; १०) अद्य E; ११) °रुणौ F; १२) °पवन्धुरेष्टा D und F; १३) आवयमानान्ये° E; °पनेर्देवाश्च D; १४) °वपनेः D; १५) वतीन E; १६) स्वर्ग्यं A pr. m., D, E und F.

देवाश्चर्षयश्च स्वर्ग^{१)} लोकमायंस्तथैवैतद्यजमाना^{२)} एते-
 नैव सूक्तेन स्वर्ग^{१)} लोकं यन्ति 'तदुषभवत्पशुमद्ववति'
 पशूनामात्यै 'तत्पञ्चर्चं भवत्यन्नं वै पङ्क्तिर्नायस्यावरु-
 द्धा^{३)} ' अरिष्टैर्नः पथिभिः पारयन्तेति^{४)} स्वर्गताया^{५)} ए-
 वैतदहुरहः शंसत्युदु ब्रह्माणैरत^{६)} श्रवस्येति^{७)} ब्राह्म-
 णाच्छंसी 'ब्रह्मणवदेतत्सूक्तं समृद्धमेतेन सूक्तेन देवाश्चर्ष-
 यश्च स्वर्ग^{८)} लोकमायंस्तथैवैतद्यजमाना एतेनैव सूक्तेन
 स्वर्ग^{९)} लोकं यन्ति 'तदु वै षडृचं^{१०)} षड्रा ऋतव' ऋ-
 तूनामात्यै 'तदुपरिष्ठात्संपातानामहुरहः शंसत्यभि तष्टेव
 दीधया मनीषामित्यच्छावको^{११)} अहुरहः शंसत्यभिवदति^{१२)}
 तत्यै^{१३)} रूपमभि प्रियाणि मर्मृशत्पराणीति 'यान्येव प-
 राण्यहानि तानि प्रियाणि 'तान्येव तदभिमर्मृशन्तो यत्न-
 भ्यारभमाणाः 'परो वा अस्माल्लोकात्स्वर्गो^{१४)} लोकः '
 स्वर्गमेव तल्लोकमभिमृशन्ति 'कवीरिच्छामि^{१५)} संदृशे^{१६)}
 सुमेधा इति 'ये ह वा अनेन पूर्वे प्रेतास्ते^{१७)} वै कव-

- १) स्वर्गो A, E und F; २) °जमानां A pr. m.; ३) °यस्यवरुन्धता D;
 ४) पारयन्तिवति A pr. m. D, E und F; ५) स्वर्गताया A und F;
 ६) °षडैरेत A pr. m. und F; ७) श्रवत्येति D; ८) स्वर्गो A und F;
 ९) स्वर्गो A; १०) षडृचं A und F; ११) °त्याच्छावको A; १२) °भि-
 वदन्ति A, D, E; १३) तत्यै A und D; १४) So corr.; °ल्लोको स्वर्गो A
 pr. m.; °ल्लोकाः स्वर्गो A sec. m. D, E und F; १५) कावी° E;
 १६) संदृशे A; १७) So corr.; die hss. प्रेतास्ते .

यस्तानिव^{१)} तदभ्यतिवदति 'यदु वै दशर्च^{२)} दश वै प्राणाः' प्रणानिव तदाप्नोति 'प्राणानां संतत्यै' यदु वै दशर्च^{३)} दश वै पुरुषे प्राणा 'दश स्वर्गा^{४)} लोकाः' प्राणांश्चैव तत्स्वर्गाश्च लोकानाप्नोति 'प्राणेषु चैवैतत्स्वर्गेषु च^{५)} लोकेषु प्रतितिष्ठतो^{६)} यन्ति' यदु वै दशर्च^{७)} दशाक्षरा विराडियं वै स्वर्गस्य लोकस्य^{८)} प्रतिष्ठा 'तदेतदस्यां प्रतिष्ठायां प्रतिष्ठापयति^{९)} सकृदिन्द्रं निराह^{१०)} तेनैन्द्रादूपात्र प्रच्यवते' तदुपरिष्ठात्संपातानामहुरहः शंसति' ॥ २ ॥

कस्तमिन्द्र त्वावसुं कन्नव्यो अतसीनां कद्रु न्वस्याकृतमिति^{११)} कद्वत्तः प्रगाथा अहुरहः शस्यन्ते 'को^{१२)} वै प्रजापतिः' प्रजापतेरात्यै 'यदेव कद्वत्तस्तत्स्वर्गस्य लोकस्य रूपं' यदेव कद्वत्तो 'ज्यो अन्नं वै कमथो अन्नस्यावरुक्षै^{१३)} यदेव कद्वत्तो 'ज्यो सुखं वै कमथो सुखस्यावरुक्षै^{१४)} यदेव कद्वत्तो 'ज्यो अहुरहर्वा एते शान्तान्यहीनसूक्तान्युपयुञ्जाना^{१५)} यन्ति' तानि कद्वद्भिः प्रगाथैः शमयन्ति 'तान्येभ्यः शान्तानि कं भवन्ति^{१६)} तान्येताञ्छान्तानि^{१७)} स्वर्ग^{१८)}

1) So corr.; die hss. तान्येव; 2) दशर्चे E; 3) So corr.; die hss. स्वर्गो; 4) Fehlt in E; 5) °वन्ति D; 6) Fehlt in A, D und F; 7) °पयन्ति A pr. m.; 8) न्वास्याकृ° A pr. m. D und F; 9) So corr.; die hss. प्रसत्येको; 10) अन्यस्या° D; 11) °पयुञ्जाना D; 12) भवन्ति D und E; 13) ताञ्छान्तानि E; 14) स्वर्गा A, स्वर्ग D.

लोकमभिवहति' त्रिष्टुभः सूक्तप्रतिपदः^{१)} शंसियुस्तां हैके
 पुरस्तात्प्रगाथानां^{२)} शंसन्ति धाय्या इति वदन्तस्तदु तथा
 न कुर्यात्तन्त्रं वै होता विशो होत्राशंसिनः' क्षत्रयैव^{३)}
 तद्विशं^{४)} प्रत्युद्यामिनीं कुर्युः' पापवस्वसं^{५)} 'त्रिष्टुभो^{६)} वा^{७)}
 इमाः सूक्तप्रतिपदः^{८)} इत्येवं विद्यागंध्या वै समुद्रं प्रतरेयुरेवं
 हैवैते प्रप्लवन्ते^{९)} ये संवत्सरं द्वादशाहं वोपासते^{१०)} ' त-
 न्यथा सैरावती^{११)} नावं पारकामाः समारोह्येयुरेवं है-
 वैतास्त्रिष्टुभः स्वर्गकामाः^{१२)} समारोहति' न ह वा एत-
 च्छन्दो गमयित्वा^{१३)} स्वर्गं^{१४)} लोकमुपावर्तते^{१५)} ' वीर्यव-
 त्तमं^{१६)} हि' ताभ्यो न व्याह्वीत^{१७)} ' समानं हि हृन्दो'
 ज्यो नेद्वाय्याः^{१८)} करवाणीति' यदेनाः शंसन्ति^{१९)} तत्स्व-
 र्गस्य लोकस्य रूपं' यद्वैनाः शंसन्तीन्द्रमेवैताभिर्निर्ह्वय-
 न्ते^{२०)} यथर्वभं^{२१)} वासितायै^{२२)} ' ॥ ३ ॥

- १) सूक्तः प्रति° A sec. m., E und F; २) °गाथाना A sec. m. und F;
 ३) So corr.; die hss. क्षत्रयैव; ४) So corr.; die hss. तद्विशं; ५) So
 corr.; A und F पापमनस्वसं; D und E पावनस्वसं; ६) त्रिष्टुभौ F; ७) ??
 मा D; vielleicht न?; ८) °तिपाद् D; ९) प्रप्लवन्ते F; १०) वोपासन्ते A,
 D und E; ११) सैरावती D, E und F; १२) स्वर्गकामाः A und F;
 १३) गमयित्वा D; १४) स्वर्ग A; १५) °वर्तते A pr. m.; °वर्तन्ते D
 und E; १६) वीर्यवन्तं मं D, E und F; १७) वो ह्वीत A pr. m.; °वा-
 ह्वीत E und F; १८) So corr.; die hss. न्ये धाय्या; १९) शंसन्ति D
 und E; २०) शंसन्तीन्द्र° E; २१) °वभे D; २२) So corr.; die hss.
 वासितायै.

अपेन्द प्राचो मधवन्नमित्रानिति मैत्रावरुणः पुर-
स्तात्संपातानामहर्हः शंसत्यंपापाचो^{१)} अभिभूते^{२)} नुद-
स्वापोदीचो^{३)} अप ग्राधराच^{४)} उरौ यथा तव शर्मन्म-
देमेत्यंभयस्य वृषमंभयमिव^{५)} क्वन्विच्छति^{६)} 'ब्रह्मणा^{७)}
ते^{८)} ब्रह्मयुजा^{९)} युनज्मीति ब्राह्मणाच्छंस्येतामहर्हः
शंसति^{१०)} युक्तवतीं 'युक्त इव^{११)} क्वहीनो' ऽहीनस्य वृ-
षमुरुं नो लोकमनुनेषीत्यच्चावाको ऽहर्हः शंसत्यंनुने-
षीत्येत इव^{११)} क्वहीनो' ऽहीनस्य वृषं 'नेषीति सत्ता-
यणवृषमोकः सारो^{१२)} हैवैषामिन्द्रो भवति ' यथा गौः
प्रज्ञातं^{१३)} गोष्ठं^{१४)} यथर्षभो^{१५)} वाशिताया^{१६)} एवं^{१७)} है-
वैषामिन्द्रो यज्ञमागच्छति^{१८)} ' न शुनं द्रुययाहीनस्य^{१९)}
परिदध्यात्क्षत्रियो^{२०)} रु राष्ट्राश्च वते ' यो हैव परो भवति
तमभिद्वयति^{२१)} ' ॥ ४ ॥

अथातो ऽहीनस्य^{२२)} युक्तिश्च विमुक्तिश्च ' व्यतरिक्षम-

- १) °पापाचो E; २) अभिभूतं D; ३) °पोदेवो E; ४) ग्राध° A pr.
m. und D; ५) अभयम् fehlt in D; ६) So corr.; die hss. °च्छेति;
७) ब्राह्मणा D; ८) ते A; ९) ब्राह्मणयुजा D; १०) शंसन्ति A sec. m.;
D, E und F; ११) इवा A pr. m., D, E und F; १२) So corr.;
सौत्रायण° D; सत्तायण A, E und F; १३) प्रज्ञातं A, D und E; १४) गोष्ठ
D; १५) So corr.; die hss. यथर्षभं; १६) So corr.; die hss. वासिताया;
१७) एव A sec. m. und F; १८) °गच्छन्ति A pr. m., D, E und F;
१९) द्रुयवा° A pr. m.; २०) परिदध्यात्क्ष° D; परिदध्या क्षत्रियो E; २१) तम-
विद्वयति E; २२) So corr.; die hss. ऽहीनश्च .

तिरदित्यहीनं^{१)} युङ्क्ते^{२)} ' एवेदिन्द्रमिति विमुञ्चति ' नूनं सा
 त इत्यहीनं^{३)} युङ्क्ते^{४)} ' नू द्रुत इति विमुञ्चत्येष ह^{५)} वा
 अहीनं तत्तुमर्हति य एनं योक्तं^{६)} च विमोक्तं च वेद'
 तस्य ह्यैव युक्तिरेषा विमुक्तिस्तस्यत्प्रथमे ऽह्नि चतु-
 र्विंश^{७)} एकाहिकीभिः^{८)} परिदध्युः प्रथम एवाह्नि यज्ञं
 संस्थापयेयुर्नाहीनकर्म कुर्युरथ यदहीनपरिधानीयाभिः^{९)}
 परिदध्युस्तस्यथा युक्तो ऽविमुच्यमान^{१०)} उत्कृत्येतैवं यज्ञ-
 माना उत्कृत्येरन्नाहीनकर्म कुर्युरथ यदुभयीभिः परिद-
 ध्युस्तस्यथा दीर्घाध्व उपविमोक्तं^{११)} यायात्तादृक्तात्समानी-
 भिः^{१२)} परिदध्युस्तदाहुरेकया द्वाभ्यां वा स्तोममतिशंसे-
 दीर्घारण्यनि^{१३)} भवन्ति ' यत्र बह्वीभि स्तोमो ऽतिशस्यते
 ऽथो क्षिप्रं देवेभ्यो ऽन्नाद्यं संप्रयच्छामीत्यपरिमिताभिरु-
 त्तरयोः^{१४)} सवनयोर्परिमितो^{१५)} वै स्वर्गा लोकः^{१६)} '
 स्वर्गस्य^{१६)} लोकस्य समर्थै ' तस्यथाभिहिते^{१७)} पिपासते
 क्षिप्रं प्रयच्छेतादृक्तात्समानीभिः परिदध्युः ' संततो ह्यैव-

१) °रदित्यहीनं A, D und F; २) युङ्क्ते A pr. m., D und E; ३) °हीन
 E; ४) युङ्क्ते A pr. m. und D; ५) Fehlt in D; ६) योक्तं F;
 ७) °र्विंशति D; ८) एकाहिकीभिः F; ९) Die hss. यदहीनः परि°;
 १०) So corr.; die hss. °माना; ११) °मोक्तं A sec. m.; १२) यायात्तादृ°
 A pr. m., E und F; यायात्तादृ° D; १३) °रण्यनि A pr. m.; १४) संप्र-
 यच्छामीत्य° A und E; १५) सवनेयोर्° A pr. m.; १६) Fehlt in D;
 १७) यथाभिहिते F.

षामारव्यो ऽविस्त्रस्तो यज्ञो भवति 'संततमृचा^{१)} वप्रकृत्यं^{२)} संतत्यै^{३)} संधीयते प्रजया पशुभिर्य एवं वेद' ॥ ५ ॥

तदाहुः कथं द्युक्थो^{४)} होतैकसूक्त एकोक्त्या होत्रा द्विसूक्ता^{५)} इत्यसौ वै होता यो ऽसौ तपति 'स वा एक एव' तस्मादेकसूक्तः 'स यद्विधातो द्वाविवाभवति' तेज एव मण्डलं भा अपरं शुक्लमपरं कृष्णं 'तस्माद् द्युक्थो' रश्मयो वाव होत्रास्ते^{६)} वा एकैकं^{७)} 'तस्मादेकोक्त्यास्तंग्यदेकैकस्य^{८)} रश्मेर्द्वौ^{९)} द्वौ वर्णौ भवतस्तस्माद्विसूक्ताः^{१०)} 'संवत्सरो वाव होता' स वा एक एव 'तस्मादेकसूक्तस्तस्य^{११)} यद्वयान्यहानि भवन्ति शीतान्यन्यान्युष्णान्यन्यानि तस्माद् द्युक्थो^{१२)} ऋतवो वाव होत्रास्ते वा एकैकं 'तस्मादेकोक्त्यास्तंग्यदेकैकस्यर्तो^{१३)} द्वौ^{१४)} द्वौ मासौ भवतस्तस्माद्विसूक्ताः 'पुरुषो वाव होता' स वा एक एव 'तस्मादेकसूक्तः' स यत्पुरुषो भवत्यन्यथैव प्रत्यङ्गवत्यन्यथा प्राङ्गस्माद् द्युक्थो 'ऽङ्गानि वाव होत्रास्तानि वा एकैकं' तस्मादेकोक्त्यास्तंग्यदेकैकमङ्गं द्युतिर्भवति तस्माद्

1) ततमृचा D; 2) तत्यै E; 3) द्युक्तं F; 4) द्विसूत्रा F; 5) होत्रका D; 6) Hier endet E; 7) तस्मादेकाच्छस्त्रं D; 8) So corr.; die hss. रश्मे द्वौ; 9) भवन्तस्त A pr. m.; °सूक्तः A pr. m. und D; 10) सूक्तस्य F; 11) °द्वयुक्त्या F; 12) So die hss.; wschl. °स्तंग्यदेकैकस्यर्तोर्द्वौ.

द्विसूक्तास्तांदाङ्ग्यद् द्युक्थो होतैकसूक्ता एकोक्थ्या होत्रा
 द्विसूक्ताः कथं तत्समं भवति' यदेव द्विदेवत्याभिर्यज्ञत्वं-
 यो^{१)} यद्विसूक्ता होत्रा इति ब्रूयात्तंदाङ्ग्यदग्निष्टोम^{२)} एव
 सति यज्ञे द्वे होतुरुक्थे अतिरिच्येते कथं ततो होत्रा न
 व्यवच्छिद्यन्त इति' यदेव द्विदेवत्याभिर्यज्ञत्वं यो यद्विसू-
 क्ता होत्रा इति ब्रूयात्तंदाङ्ग्यदग्निष्टोम^{२)} एव^{३)} सति^{३)}
 यज्ञे सर्वा देवताः सर्वाणि हन्दांस्याध्याययत्न्यथ कतमेन
 हन्दासायातयामान्युक्थानि प्रणयन्ति कया देवतयेति' गा-
 यत्रेण हन्दासाग्निना देवतयेति ब्रूयाद्देवान् ह यज्ञं तन्वा-
 नानसुररक्षांस्यभिचेरिरे^{४)} यज्ञपर्वणि^{५)} यज्ञमेषां हनिष्या-
 मस्तृतीयसवनं^{६)} प्रति' तृतीयसवने ह यज्ञस्वरिष्टो^{७)}
 बलिष्ठः' प्रतनुमेषां^{८)} यज्ञं हनिष्याम^{९)} इति' ते वरुणं
 दक्षिणतो ज्योत्स्नयन्मध्यतो^{१०)} बृहस्पतिमुत्तरतो विष्णुं'
 ते ऋचवनेकैकाः स्मो' नेदमुत्सहामह इति' स्तुतो द्वितीयो
 येनेदं सह^{११)} व्यश्नवामहा^{११)} इति' तानिन्द्रो ऋचीत्सर्वे
 मद्वितीया स्येति' ते सर्व^{१२)} इन्द्रद्वितीयास्तांस्मदिन्द्रा-^{१३)}

1) °भिर्यज्ञत्वं यो D; 2) °दाग्निष्टोम A sec. m. und F; 3) Fehlt in F; 4) So corr.; die hss. तन्वाना असुर°; 5) Fehlt in D; 6) हविष्या° F; 7) ? P vielleicht °हृष्टो; 8) ? P; 9) हविष्याम A pr. m. und F; 10) °ज्योत्स्नयन् A pr. m., D und E; 11) समग्रवा° D; 12) सर्व A pr. m.; 13) So corr.; die hss. इन्द्रं द्वि°.

वारुणमैन्द्रावार्हस्पत्यमैन्द्रविष्णावमनुशस्यते^{१)} 'द्वितीयव-
त्तो ह वा एतेन स्वा भवन्ति' द्वितीयवत्तो मन्यन्ते^{२)}
य^{३)} एवं^{३)} वेद^{३)} ' ॥ ६ ॥

अग्नियीषु मैत्रावरुणस्योक्त्यं प्रणयन्ति 'वीर्यं वा अग्नि-
वीर्येणैवास्मै^{४)} तत्प्रणयत्यैन्द्रावारुणमनुशस्यते^{४)} ' वीर्यं
वा इन्द्रः ' क्षत्रं वरुणः ' पशव उक्त्यानि ' वीर्येणैव त-
त्क्षत्रेण चोभयतः पशून्परिगृह्णाति ' स्थित्या ' अनपक्रा-
त्या ' ऐन्द्रीषु ब्राह्मणाच्छंसिन उक्त्यं प्रणयन्ति ' वीर्यं वा
इन्द्रो ' वीर्येणैवास्मै तत्प्रणयत्यैन्द्रावार्हस्पत्यमनुशस्यते^{५)} '
वीर्यं वा इन्द्रो ' ब्रह्म बृहस्पतिः ' पशव उक्त्यानि ' वी-
र्येणैव तद्ब्रह्मणा^{६)} चोभयतः पशून्परिगृह्णाति ' स्थित्या '
अनपक्रात्या ' ऐन्द्रीष्वच्छावाकस्योक्त्यं^{७)} प्रणयन्ति ' वीर्यं
वा इन्द्रो ' वीर्येणैवास्मै तत्प्रणयत्यैन्द्रविष्णावमनुशस्य-
ते^{८)} ' वीर्यं वा इन्द्रो ' यज्ञो विष्णुः ' पशव उक्त्यानि '
वीर्येणैव तद्यज्ञेन चोभयतः पशून्परिगृह्ण क्षत्रे^{९)} उत्ततः^{९)}
प्रतिष्ठापयति ' तस्माद् क्षत्रियो^{१०)} भुविष्ठं हि^{११)} पशूना-

1) ऐन्द्रावारुणम् fehlt in F; 2) मन्यन्ते F; 3) य एवं वेद ist ge-
dankenlos zugefügt; 4) अग्निवीर्येणैव तद्ब्रह्मणा चोभयतः पशून्परिगृ-
ह्णाति F; 5) तस्मात्प्रणा° F; °नुशिष्यते D; 6) तद्ब्राह्मणा D;
7) °कस्योक्त्य D; 8) तत्प्रणयत्यैन्द्रा° F; 9) क्षत्रन्ततः A pr. m., D
und E; 10) ?? क्षत्रिया?; 11) Korrump.

मीशते^{१)} 'याधिष्ठाता^{२)} प्रदाता यस्मै प्रप्ता वेदा अवरुद्धा-
स्तान्येतान्यैन्द्राणि जागतानि शंसत्यथो^{३)} एतैरेव सेन्द्रं
तृतीयसवनमेतैर्जागतं सवनं' धराणि ह वा अस्यैतान्यु-
क्त्यानि भवन्ति यन्नाभानेदिष्ठो वालखिल्यो वृषाकपिरे-
वयामरुत्तस्मात्तानि^{४)} सार्धमेवोपेयुः' सार्धमिदं रेतः सि-
क्तं^{५)} समृद्धमेकधा प्रजनयामेति' ये ह वा एतानि ना-
नूपेयुर्यथा रेतः सिक्तं^{६)} विलुम्पेत्कुमारं^{७)} वा ज्ञातमङ्गशो
विभजेत्तादृक्तस्मात्तानि^{८)} सार्धमेवोपेयुः^{९)} 'सार्धमिदं रे-
तः सिक्तं समृद्धमेकधा प्रजनयामेति' शिल्पानि शंसति
देवशिल्पान्येतेषां वै शिल्पानामनुकृतीह^{१०)} शिल्पम-
धिगम्यते' हस्ती कंसो वासो हिरण्यमश्चतरीरयः शि-
ल्पं' शिल्पं ह्यस्य समधिगम्यते य एवं वेद' यदेव शि-
ल्पानि शंसति तत्स्वर्गस्य लोकस्य द्रुपं' यदेव शिल्पा-
न्यात्मसंस्कृतिर्वै शिल्पान्यात्मानमेवास्य तत्संस्कुर्वन्ति'
॥ ७ ॥

नाभानेदिष्ठं शंसति' रेतो वै नाभानेदिष्ठो' रेत ए-
वास्य तत्कल्पयति' तद्वेतोमिश्रं भवति^{११)} 'क्षया^{१२)} रेतः

१) 'मिश्रन्ते F; २) P P यो ऽधि°; ३) शंसत्यथो D; ४) वृषाकपा-
यिरेव° D; ५) सिक्ता D; ६) सिक्ता D; सिक्तुं F; ७) विलुम्पेत् कु° F;
८) 'तस्मात्तानानि D; ९) 'वोपेयः D; १०) So corr.; die hss. 'नुकृतिर्हि';
११) भवन्ति A und D; १२) क्षया D.

संज्ञमानो निषिञ्चदिति^{१)} 'रैतसः समृद्धा एव' तं सना-
 रणंसं^{२)} शंसति 'प्रज्ञा वै नरो' वाक्शंसः 'प्रज्ञासु तद्वाचं^{३)}
 दधाति^{४)} ' तस्मादिमाः प्रज्ञा वदल्यो ज्ञायन्ते' तं कैके
 पुरस्तात्प्रगाथानां शंसन्ति पुरस्तादायतना वागिति वदन्त'
 उपरिष्ठादेक उपरिष्ठादायतना वागिति वदन्तो' मध्य एव
 शंसेन्मध्यायतना^{५)} वा इयं वागुपरिष्ठान्नेदीयसीव' तं
 होता रेतोभूतं शस्त्वा मैत्रावरुणाय संप्रयच्छत्येतस्य^{६)}
 तं प्राणान्कल्पयेति^{७)} 'वाल्खिल्याः शंसति^{८)} 'प्राणा वै
 वाल्खिल्याः' प्राणानेवास्य तत्कल्पयति' ता^{९)} विहृ-
 ताः^{१०)} शंसति' विहृता^{१०)} वै प्राणाः' प्राणेनापानो'
 ऽपानेन व्यानः' स पच्छः प्रथमे सूक्ते विहरत्यर्धर्चशो
 द्वितिय^{११)} 'ऋक्शः तृतीये' स यत्प्रथमे सूक्ते विहरति
 वाचं^{१२)} चैव तन्मनश्च विहरति' यद्वितीये^{१३)} चक्षुश्चैव
 तच्छ्रोत्रं च विहरति' यत्तृतीये प्राणं चैव तदात्मानं च
 विहरति' तदुपाप्तो^{१४)} विहरेत्कामो^{१४)} 'नेतुर्वै^{१४)} प्रगा-

१) निषि^० D; २) संनारणंसं F; ३) तद्वाच A pr. m. und F;
 ४) दधाति D; ५) °मध्यायतना D; ६) संप्रयच्छेत्येतस्य D; ७) So corr.;
 die hss. °कल्पयति; ८) शंसन्ति F; ९) वा F; १०) विहृताः D;
 ११) द्वितीय A; १२) वाचं D; १३) °तीय A pr. m. und E; १४) Kor-
 rupt. Ait. Br. विहारे कामो नेतु वै D °नेतुः वै.

थाः कल्पन्ते^{१)} 'ऽतिमर्शमेव^{२)} विरुहेत्तथा वै प्रगाथाः
 कल्पन्ते^{३)} 'यदेवातिमर्शं तत्स्वर्गस्य लोकस्य द्रुपं' यदेवा-
 तिमर्शमात्मा वै बृहती^{४)} 'प्राणाः सतोबृहती' स बृहती-
 मशंसीत्स आत्मा^{५)} सतोबृहती^{६)} 'ते प्राणा' अथ
 बृहतीमथ सतोबृहती^{७)} 'तदात्मानं प्राणैः परिवृहन्नेति'
 यदेवातिमर्शमात्मा वै बृहती^{८)} 'प्रजाः सतोबृहती' स
 बृहतीमशंसीत्स आत्मा^{९)} सतोबृहती^{१०)} 'ते प्रजा' अथ बृह-
 तीमथ सतोबृहती^{११)} 'तदात्मानं प्रजया परिवृहन्नेति' यदे-
 वातिमर्शमात्मा वै बृहती^{१२)} 'पशवः सतोबृहती' स
 बृहतीमशंसीत्स आत्मा^{१३)} सतोबृहती^{१४)} 'ते पशवो' अथ
 बृहतीमथ सतोबृहती^{१५)} 'तदात्मानं पशुभिः परिवृहन्नेति'
 तस्य मैत्रावरुणाः प्राणान्कल्पयित्वा ब्राह्मणाच्छंसिने संप्र-
 यच्छत्येतस्य त्वं प्रजनयेति^{१६)} 'सुकीर्तिं शंसति' देवयोनिर्वै
 सुकीर्तिस्तद्यज्ञियायां देवयोन्यां यजमानं प्रजनयति^{१७)} 'वृ-
 षाकपिं शंसत्यात्मा वै वृषाकपिरात्मानमेवास्य तत्क-
 ल्पयति' तं न्यूहुयत्यन्नं^{१८)} वै न्यूहुो^{१९)} 'ज्नायमेवास्मै तत्सं-

1) So corr.; कल्पयन्ते A und F; कल्पयन्त D; 2) So corr.; ऽतिमर्शं
 समेव A und F; ऽतिमर्श समेव D; 3) कल्पयन्ते D; 4) आत्मा F;
 5) बृहती A sec. m. und F; 6) बृहती A; 7) बृहती F; 8) प्रजनयेति
 A und F; 9) So corr.; तन्यूहु इत्यन्नं A und D; तन्यूहुमित्यन्नं F.

प्रयच्छति यथा^{१)} कुमाराय ज्ञाताय स्तनं 'स पाङ्गो^{२)} भव-
ति^{३)} ' पाङ्गो क्यं पुरुषः पञ्चधा विहितो ' लोमानि त्व-
गस्थि मज्जा मस्तिष्कं ' स यावानेव पुरुषस्तावत्तं यजमानं
संस्कृत्याच्छावाकाय संप्रयच्छत्येतस्य त्वं प्रतिष्ठां कल्पये-
त्येवयामरुतं^{४)} शंसति ' प्रतिष्ठा वा एवयामरुत्प्रतिष्ठाया-
मेवैनमततः प्रतिष्ठापयति ' याज्यया यजत्यन्नं वै याज्या-
न्नाग्यमेवास्मै तत्संप्रयच्छति ' ॥ ८ ॥

तानि वा एतानि सहचराणीत्याचक्षते यन्नाभानेदिष्ठो
वालखिल्यो वृषाकपिरेवयामरुत्तानि सह वा^{५)} शंसे-
त्सह^{६)} वा न शंसेद्यदिषामन्तरीयात्तद्यजमानस्यान्तरीया-
द्यदि^{७)} नाभानेदिष्ठं^{८)} रेतो ऽस्यान्तरीयाद्यदि वालखिल्याः
प्राणानस्यान्तरीयाद्यदि वृषाकपिमात्मानमस्यान्तरीयाद्य-
द्येवयामरुतं प्रतिष्ठा वा एवयामरुत्प्रतिष्ठाया एवैनं तं
श्रावयेद्वैव्याश्च मानुष्याश्च ' तानि सह वा शंसेत्सह वा
न शंसेत्सह बुडिल आश्वितरास्युर्विश्चजितो^{९)} होता
सत्रीक्षां^{१०)} चक्र एतेषां वा एषां^{११)} शिल्पानां विश्वजिति
सांवत्सरिके द्वे होतुरुक्थे माध्यंदिनमभिप्रच्यवेते ' कृत्वा-

१) कया F; २) Fehlt in D; ३) कल्पयेत्य° D und F; ४) वांशेत्सह
D; ५) °तरीयाद्यदि A; ६) °नेदिष्ठो F; ७) ??; अश्वितरा° A pr.
m.; wschl. आश्वितराश्विर्विश्चजितो; ८) So corr.; die hss. सं दीक्षां;
९) एषा F.

हमित्यमेवयामरुतं शंसयानीति^{१)} 'तद्ध^{२)} तथा शंसयां^{३)}
चक्रे 'तद्ध तथा शस्यमानि गोष्ठ आत्रगाम' स होवाच
होतः^{४)} कथा ते शस्त्रं विचक्रं^{५)} प्रवत इति 'किं क्लृभू-
दित्येवयामरुदयमुत्तरतः शस्यत इति' स होवाचैन्द्रो वै
माध्यंदिनः 'कथेन्द्रं माध्यंदिनान्निनीषसीति^{६)} 'नेन्द्रं मा-
ध्यंदिनान्निनीषामीति^{७)} स होवाच 'इन्द्रस्त्विदममाध्यंदि-
नंसाचि^{८)} 'जागतं वातिजागतं वा' स उ मारुतो 'मैवं
संमृष्टेति' स होवाचारमाच्छावाकेत्यथास्मिन्ननुशासनमी-
षे' स होवाचैन्द्रमेष विष्णुन्यङ्गानि शंसत्यथ त्वं होतुरुप-
रिष्टाद्रौद्रिया धाव्यायाः पुरस्तान्मारुतस्य सूक्तस्याप्यस्यथा^{९)}
इति 'तथेति' तदप्येतर्हि तथैव शस्यते 'यथा षष्ठे पृथ्वा-
ह्नि^{१०)} कल्पत एव यज्ञः कल्पते यज्ञमानस्य प्रजातिः^{११)}
कथमत्राशस्त एव नाभानेदिष्ठो भवत्यथ वालाखिल्याः
शंसति 'रेतो वा अग्रे ज्य प्राणा' एवं ब्राह्मणाच्छंस्यंशस्त
एव नाभानेदिष्ठो भवत्यथ वृषाकपिं^{१२)} शंसति 'रेतो वा

1) So corr.; शंसयानीति A, D und F; 2) तद्धत् A, तद्धत् D; 3) So
corr.; die hss. शंसयां; 4) तमः F; 5) विचक्र F; 6) So corr.
nach Ait. Br.; die hss. °दिनान्यनीकसीति; 7) So corr.; माध्यंदिनान्यनी-
षामीति A; °दिन्यं नीषामिति D; माध्यंदिनान्यनीकसीतिमिति F; 8) So corr.;
die hss. °स्त्विदमु माध्यंदिनं साति; 9) So corr.; die hss. °व्यस्यथा A und
F; °व्यस्यध्म D; 10) °हानि A pr. m. und F; 11) प्रजापतिः A pr.
m. und F; 12) वृषकपिं D.

अग्रे ज्यात्मा कथमत्र यज्ञमानस्य प्रजातिः^{१)} कथं प्राणा
 अवरुद्धा भवन्तीति^{२)} 'यज्ञमानं वा एतेन सर्वेण यज्ञक्र-
 तुना संस्कुर्वन्ति' स यथा गर्भो योन्यामन्तरेव प्राणान-
 स्यान्तरियाद्यदि वृषाकपिमात्मानमस्यान्तरियाद्यद्येव^{३)} या
 संभवज्ज्ञेते 'न ह वै सकृदेवाग्रे सर्वं संभवत्येकैकं वा
 अङ्गं संभवतः^{४)} संभवति' सर्वाणि चेत्समाने ऽह्नि क्रि-
 येरन्कल्पत एव यज्ञः कल्पते यज्ञमानस्य प्रजातिर्य^{५)}
 द्वैवैवयामरुतं होता शंसेतस्यास्य^{६)} प्रतिष्ठा 'तस्यामेवै-
 नमन्ततः^{७)} प्रतिस्थापयति प्रतिस्थापयति' ॥ १ ॥

देवक्षेत्रं^{८)} वै षष्ठमहर्देवक्षेत्रं^{९)} वा एत^{१०)} आगच्छन्ति
 ये षष्ठमहारागच्छन्ति 'न वै देवा अन्यो ऽन्यस्य गृहे
 वसन्ति^{११)} नर्तुर्नर्तोर्गृहे^{१२)} वसतीत्याहुस्तं यथायथमृत्विज
 ऋतुयाजान्व्यजत्यसंप्रदायं 'तद्यदृतून्कल्पयन्ति^{१३)} यथायथं ज-
 निता^{१४)} 'तदाहुर्नर्तुप्रैषैः^{१५)} प्रेष्येयुर्नर्तुप्रैषैर्वषट्पुर्वगवा^{१६)}

१) प्रजापतिः A pr. m. und F; २) भवतीति D; ३) °वाद्यदो व A sec. m. und D; °वाद्यदो व A pr. m.; ४) So corr.; die hss. संभवति; fehlt in ed. B. Ind.; ५) प्रजापतिर्य A pr. m. und D; ६) ? ? Ait. Br. °तयास्व; ७) So corr.; die hss. तस्या एवैनमन्तत; ८) देवक्षेत्रं D und F; ९) °क्षेत्रं D und F; १०) एव A pr. m.; ११) सन्ति D; १२) So corr.; नर्तुर्तो गृहे A; नर्तु कृतो गृहे D; नर्तुर्तो गृहे F; १३) °ल्पयन्ति D und F; १४) Siet; १५) So corr.; die hss. °प्रैषो; १६) So corr.; die hss. °प्रैषोव°.

ऋतुप्रैषा^{१)} 'आप्यते^{२)} वै वाक्पठे ऽहनीति^{३)} ' यदु-
 प्रैषैः^{४)} प्रेष्येयुर्यदुतुप्रैषैर्वपदुर्युर्वाचमेव^{५)} तदातां शान्ता-
 मृत्तवतीं^{६)} वहरावणीमृच्छेयुर्युताग्नस्य^{६)} चवेरन्यज्ञा-
 त्राणान्प्रजायाः^{७)} पशुभ्यो जिह्वा ईयुस्तस्माद्गमेभ्य^{८)} एव
 प्रेषितव्यमृग्मेभ्यो ऽधि वपदृत्यं ' तन्न वाचमातां शान्ता-
 मृत्तवतीं^{९)} वहरावणीमृच्छन्ति^{९)} ' नाच्युताग्नस्य चवेर-
 न्नं^{१०)} यज्ञात्प्राणान्प्रजायाः^{११)} पशुभ्यो जिह्वा यन्ति ' पारुच्छे-
 पीरुपदधति^{१२)} द्वयोः सवनयोः पुरस्तात्प्रस्थितयाज्यानां '
 रोहितं^{१३)} वै नामैतच्छन्दो यत्पारुच्छेपमेतेन ह वा इन्द्रः
 सप्त स्वर्गीलोकानारोहदारोहति^{१४)} सप्त स्वर्गीलोकान्य^{१५)}
 एवं^{१६)} वेद ' तदाहुर्यत्पञ्चपदा एव पञ्चमस्याहो वृषं षट्-
 पदाः^{१७)} षष्ठस्याथ कस्मात्सप्तपदाः^{१८)} षष्ठे ऽहनि शस्यन्त^{१९)}
 इति ' षड्गिरेव पदैः षष्ठमहर्वाप्तुवत्यवह्नियेवैतदहुर्यत्स-

- १) ऋतुं प्रेष F; ऋतुप्रैष; २) So corr.; A und F आप्यायते; D आयायते;
 ३) So corr.; die hss. ऽहनीते; ४) So corr.; die hss. °प्रैषो; ५) So
 corr.; die hss. °प्रैषोर्वा; ६) So alle hss. sic. ! Ait. Br. आन्तामृक्पावही
 वहरावणीमृच्छे°; ७) Korrump; ८) So corr.; die hss. येयुस्त°;
 ९) Vid. 6; १०) न fehlt in den hss.; ११) Vid. 7; १२) पारुक्षेपी°
 D; °धत्ते A pr. m. und F; D fügt ष ein; १३) रोहन्ति D; १४) °रोहन्ति
 A sec. m., D und F; १५) So corr.; die hss. °ल्लोकान्य; १६) एव
 F; १७) So corr.; die hss. षट्पदात्; १८) So corr.; die hss. °ष्षपदात्;
 १९) शस्यन्ते F.

तमं^{१)} 'तदेव सतमेन पदेनाभ्यारूढ्य वसन्ति' संततैस्त्र्य-
हैरव्यवहिनैर्यन्ति य एवं विद्वांस उपयन्ति' ॥ १० ॥

देवासुरा वा एषु लोकेषु समयतल' ते वै देवाः
षष्ठेनाङ्गैर्भ्यो लोकेभ्यो ऽसुरान्पराणुदत्त^{२)} 'तेषां यान्यन्त-
र्हस्तानि वसून्यासंस्तान्यादाय^{३)} समुद्रं प्रावृष्यन्त^{४)} 'तेषां
वै देवा^{५)} अनुकृषितेनैव हृन्द्सात्तर्हस्तानि^{६)} वसून्याददत्त'
तदेवैतत्पदं पुनःपदं' स एवाङ्कुश^{७)} आकुञ्चनायां द्विषतो
वसु दत्ते निरेवैनमेभ्यः^{८)} सर्वेभ्यो लोकेभ्यो नुदते य एवं
वेद' यौर्वै देवता षष्ठमहर्वहृति' त्रयस्त्रिंश स्तोमो' रै-
वतं सामातिच्छन्दश्छन्दो' यथादेवतमेनेन^{९)} यथास्तोमं
यथासाम यथाहृन्द्समृध्नोति य एवं वेद' यद्वै समानोदर्कं
तत्षष्ठस्याङ्गो वृषं' यद्येव प्रथममहस्तदुत्तममहस्तदेवै-
तत्पदं पुनर्यत्षष्ठं' यदश्चवद्यद्रथवद्यत्पुनरावृत्तं^{१०)} यत्पुन-
र्निवृत्तं^{११)} यदन्तवृषं यदसौ लोको ऽभ्युदितो यन्नाभानेदिष्टं
यत्पारुच्छेपं यन्नाराशंसं यद्वैपदा यत्सप्तपदा यत्कृतं यद्वैवतं
तत्तृतीयस्याङ्गो वृषमेतानि वै षष्ठस्याङ्गो वृषाणि' हृन्द्-

1) षष्ठमहर्हृत्वापुं° A und F; 2) °राणुदन् A; 3) So corr.; die
hss. °दायन्त; 4) Korrupt; Ait. Br. प्रोष्यन्त; 5) F fügt षष्ठे ein;
6) D °र्हस्तानि; ?? wschl. °हस्तानि; 7) So corr.; die hss. वाङ्कुश;
8) A pr. m. fügt स ein; 9) °मेनेन न F; 10) °रावृत्तं D;
11) °निवृत्तं D.

सामु ह षष्ठेनाङ्गाक्तानां रसो ज्यनेदत्तं^{१)} प्रजापतिरुदा-
 नान्नाराशंस्या गयत्र्या रैभ्या त्रिष्टुभा परिक्षित्या जगत्या
 गाययानुष्टुभैतानि^{२)} वै हन्दांसि षष्ठे ऽह्नि शस्तानि
 भवन्त्ययातयामानि 'हन्दसमिव तत्सरसताया अयातयाम-
 तयै^{३)} 'सरसानि ह्यस्य^{४)} हन्दांसि षष्ठे ऽह्नि शस्तानि
 भवन्ति 'सरसैश्हन्दोभिरिष्टं भवति सरसैश्हन्दोभिर्यज्ञं
 तनुते य एवं वेद' ॥ ११ ॥

अथ यद्वैपदौ स्तोत्रियानुष्टुपौ^{५)} भवत इमा नु कं
 भुवना सीषधमेति 'द्विपद्वि पुरुषो' द्विप्रतिष्ठः पुरुषः '
 पुरुषो वै यज्ञस्तस्माद्वैपदौ स्तोत्रियानुष्टुपौ भवतो 'ज्य
 सुकीर्तिं शंसत्येन्द्र प्राचो^{६)} मधवन्न मित्रानिति^{७)} 'देव-
 योनिर्वै सुकीर्तिः' स य^{८)} एवमेतां देवयोण्यां सुकीर्तिं
 वेद कीर्तिं प्रतिष्ठापयति भूतानां कीर्तिमान्स्वर्गे लोके
 प्रतितिष्ठति 'प्रतितिष्ठति प्रजया पशुभिर्य एवं वेदाय
 वृषाकपिं^{९)} शंसति वि हि सोतो रसृजतेत्यादित्यो^{१०)} वै
 वृषाकपिस्तं यत्कम्पयमानो^{११)} रेतो वर्षति^{१२)} तस्माद्वृषाक-
 पिस्तद्वृषाकपेर्वृषाकपित्वं 'वृषाकपिरिव वै स सर्वेषु लो-

१) ज्यनेदत्तं F; २) So corr.; die hss. गायत्र्या°; ३) आयात° F;

४) ह F; ५) स्तोत्रियानि° A und F; ६) प्राचो A pr. m.; ७) मित्रानिति F;

८) Fehlt A pr. m. und D; ९) वृषाकपि A pr. m. und D; १०) सोतर्°

D; ११) वृषाकपिं त° F; १२) वर्षति A; वसति D.

केषु भाति य एवं वेद 'तस्य तृतीयेषु पादेष्वग्नयो-
न्यूङ्गनिनर्दान्करोत्यन्नं^{१)} वै न्युङ्गो^{२)} ' बलं^{३)} निनर्दो^{४)} '
अग्नयेवासमै तद्वले निदधात्यथ कुलापं शंसति ' कुयं^{५)}
रु^{६)} वै नाम कुत्सितं भवति ' तद्यत्तपति तस्मात्कुला-
पास्तत्कुलापानां^{७)} कुलापत्वं ' तप्यले अस्मै कुर्यान्निति^{८)}
तत्तकुर्यः^{९)} स्वर्गे लोके प्रतितिष्ठति ' प्रतितिष्ठति प्रज्ञया^{१०)}
पशुभिर्य एवं वेद ' तस्य चतुर्दश प्रथमा^{१०)} भवन्तीदं जना
उप श्रुतेति ' ताः प्रग्राहं शंसति यथा वृषाकपिं^{११)} ' वार्ष-
हूपं^{१२)} हि ' वृषाकपेस्तन्यायमेत्येवांश्च^{१३)} रैभीः शंसति व-
च्यस्व रेभवच्यस्वेति ' रेभतो वै देवाश्चर्षयश्च स्वर्गं लोक-
मायंस्तथैवैतद्यज्ञमाना रेभन्त एव स्वर्गं लोकं यन्ति ' ताः
प्रग्राहमेत्येवांश्च पारिक्षिताः^{१४)} शंसति राज्ञो विश्वजनी-
नस्येति^{१५)} ' संवत्सरो वै पारिक्षित्संवत्सरो ह्रीदं सर्व
पारिक्षियतीत्यथो खल्वाङ्गुर्गिर्वै पारिक्षिदंग्रिह्रीदं सर्व
पारिक्षियतीत्यथो खल्वाङ्गुर्गाया^{१६)} एवैताः कारव्या राज्ञः

- १) °निनर्दान्करो° D; २) न्युङ्गो D; ३) बले D; ४) निनर्दो D;
५) ? ?; ६) रु F; ७) तस्मात्कुल° A; ८) ? ? कुर्या इति ?;
९) प्रज्ञया A; प्रज्ञा D; १०) प्रथमनि D; ११) वृषाकपि D; १२) So
corr.; die has. वार्षहूपं; १३) So corr. nach Ait. Br.; die has. वृषाकपेस्त-
न्याय°; १४) So corr.; die has. पारिक्षितो; १५) °नस्येति A und F;
१६) °ङ्गुर्गाया A.

परिज्ञित इति स नस्तद्यथा^{१)} कुर्याद्गाथा^{२)} एवैताः^{३)}
 शस्ता भवन्ति 'यद्यु वै गाथा अग्निरेव गाथाः संवत्सरस्य
 वेति ब्रूयाद्यद्यु वै मन्त्रो अग्निरेव मन्त्रः संवत्सरस्य वेति
 ब्रूयात्ताः प्रग्राहमेत्येवाथ कारव्याः शंसतीन्द्रः^{४)} का-
 रुमब्रूवुधदिति 'यदेव देवाः कल्याणं कर्माकुर्वन्तत्कार-
 व्याभिरवाप्नुवंस्तथैवैतद्यज्ञमाना^{५)} यदेव देवाः कल्याणं
 कर्म कुर्वन्ति तत्कारव्याभिरवाप्नुवन्ति 'ताः प्रग्राहमित्ये-
 वाथ दिशां कृतीः^{६)} पूर्वं शस्त्वा यः समेयो विदध्य इति
 जनकल्या उत्तराः शंसति यो^{७)} ज्ञाताज्ञो अनभ्यक्त
 इत्यृतवो वै दिशः प्रजननस्तद्यदिशां^{८)} कृतीः पूर्वं शस्त्वा
 यः समेयो^{९)} विदध्य^{१०)} इति जनकल्या उत्तराः शंसत्यृ-
 तूनेव तत्कल्पयत्यृतुषु प्रतिष्ठापयति 'प्रतिष्ठतीरिदं सर्व-
 मनुप्रतितिष्ठति^{११)} ' प्रतितिष्ठति प्रजया^{१२)} पशुभिर्य एवं
 वेद 'ता अर्धर्चशः शंसति 'प्रतिष्ठित्या एवाथेन्द्रगाथाः
 शंसति यदिन्द्रादो दशराज्ञ इतीन्द्रगाथाभिर्ह वै देवा
 असुरानागावथैनानत्यायंस्तथैवैतद्यज्ञमाना^{१३)} इन्द्रगाथा-

1) ?? F नेयस्तद्यथा F; 2) कुर्यात्गाथाकुर्याद्गाथा D; 3) एवैतास्य A und D; 4) शंसन्तीन्द्रः A pr. m.; 5) So corr.; die hss. कर्मकु°; 6) कृतिः A pr. m. und D; 7) Fehlt in D; 8) ?? प्रजननस्तद्य° A pr. m.; प्रजननस्त° F; 9) समेयो D; 10) विदध्य D; 11) °प्रतिष्ठन्ति F; 12) प्रजया A und F; 13) असुरानां ज्ञाया° A pr. m. und D; असुरानाज्ञाथैना° A sec. m. und F.

भिरिवाप्रियं भ्रातृव्यमागायध्विनमतिवलि' ता अर्धर्चशः
शंसति' प्रतिष्ठित्या एव' ॥ १२ ॥

अथैतशप्रलापं शंसत्येता अद्या^{१)} आप्नवत्^{२)} इत्यैतशो
रु मुनिर्यज्ञस्यायुर्ददर्श' स रु पुत्रानुवाच पुत्रका^{३)} यज्ञ-
स्यायुरभिददर्श^{४)} 'तदभिलषिष्यामि मा मा दत्तं^{५)} मन्यध्व-
मिति' तथेति' तदभिललाप' तस्य ह्यभ्यग्निरैतशायनो^{६)}
ज्येष्ठः^{७)} पुत्रो ऽभिदुत्य^{८)} मुखमपिज्ञग्राह ब्रुवन्दतो^{९)} नः
पितेति^{१०)} 'स होवाच धिक्का^{११)} ब्राह्मणपरस्य पापिष्ठांति
प्रज्ञां करिष्यामीति यो मे मुखं प्राग्रहीर्यदि^{१२)} ब्राह्म^{१३)}
मुखं न प्राग्रहीष्यः शतायुषं गामकरिष्यं^{१४)} सहस्रायुषं
पुरुषमिति' तस्मादभ्यग्नय इतशायना^{१५)} आज्ञानियाः^{१६)} स-
न्तः पापिष्ठा अन्येषां^{१७)} बलिकृतः^{१८)} पितायच्छताः^{१९)} स्वेन
प्रज्ञापतिना स्वया देवतया' यदैतशप्रलापस्तत्स्वर्गस्य

१) अद्या A pr. m.; २) आप्नवत् A pr. m.; आप्नवत् A sec. m. und F; आप्नवत् D; ३) पुत्रका A pr. m.; ४) ?, wsehl. 'युरदर्थो; 'युरदवृणं D; 'युरदवृणं A pr. m. und F; ५) त्वं A und F; ६) So corr. A und F इ इत्यग्निं; D इत्यग्निं; ७) ज्येष्ठा D; ८) So corr.; 'भिदुत्या A und F, 'भिदुत्या D; ९) ब्रुवन्तो A pr. m.; ब्रुवन्तो D; १०) पितेति F; ११) धिक्का A und F; १२) So corr.; die hss. प्राग्रहीस्वो यदि; १३) ब्रह्मे A sec. m. und F; १४) गामक° A und F; गामकरि° A sec. m.; १५) इतशायन A pr. m. und F; इतशायना D; १६) नयाः F; १७) So corr.; die hss. अन्येषां; १८) बालि° A; बलिकृतः F; १९) ?; wsehl. पित्रा वच्छताः.

लोकस्य द्वयं' यद्वैतशप्रलापो ज्यातयामा वा^{१)} अक्षिति-
 रैतशैतशप्रलापो^{१)} 'ज्यातयामा मे यज्ञो ऽसदक्षितिर्मे यज्ञो
 ऽसदिति' तं वा ऐतशैतशप्रलापं^{२)} शंसति पदावग्राहं'
 तासामुत्तमेन पदेन प्राणौति यथा निवेदो^{३)} 'अथ प्रव-
 ल्लिहकाः पूर्वं शस्त्वा विततौ किरणौ द्वाविति प्रतिरा-
 धानुत्तरान्ः शंसति भुगित्यभिगत इति' प्रवल्लिहकाभिर्ह
 वै देवा असुराणां रसान्^{४)} प्रववृद्धस्तंयथाभिर्ह^{५)} वै देवा
 असुराणां रसान् प्रववृद्धस्तस्मात्प्रवल्लिहकास्तंत्प्रवल्लि-
 हकानां प्रवल्लिहकात्वं' ता वै प्रतिरधैः प्रत्यराधुवंस्तंयत्प्र-
 तिरधैः प्रत्यराधुवंस्तस्मात्प्रतिरधास्तंत्प्रतिरधानां प्रतिरा-
 धत्वं^{६)} 'प्रवल्लिहकाभिरेव द्विषतां^{७)} भ्रातृव्याणां रसान् प्रव-
 ल्लिहकास्तां^{८)} वै^{८)} प्रतिरधैः^{९)} प्रतिरधुवन्ति' ताः प्रग्राह-
 मित्येवांथाजिज्ञासेन्याः^{१०)} शंसतीहेत्य प्रागपागुदागधराणि-
 त्याजिज्ञासेन्याभिर्ह वै देवा असुरानाज्ञायथैनानत्यायंस्तं-
 थैवैतयज्ञमाना आजिज्ञासेन्याभिरेवाप्रियं^{११)} भ्रातृव्यमाज्ञा-
 यथैनमतिरयन्ति^{१२)} 'ता अर्थर्चशः शंसति' प्रतिष्ठित्वा एवां-

१) So corr.; die hss. वाक्षिति°; २) ऐतशःप्रलापं F; ३) निवेदो D;
 ४) चत्तां D; ५) प्राव° D; °यथाभिर्ह F; ६) प्रतिरोधत्वं A sec. m. und D;
 ७) द्विषन्तां D; ८) ?; wschl. प्रवल्लिहकायैनं; ९) प्रतिरोधाः D;
 १०) °यजिज्ञासेन्याः A sec. m.; ११) So corr.; die hss. अजिज्ञा°; १२) So
 corr.; die hss. भ्रातृव्यमागायाथै°.

यातिवाद् शंसति वीमे देवा अक्रंसतेति ' श्रीर्वा अतिवा-
दस्तमेकैर्च शंसत्येकस्ता वै श्रीस्तां वै विरेभं शंसति '
विरेभैः^{१)} श्रियं पुरुषो वरुतीति^{२)} ' तामर्धर्चशः^{३)} शंसति '
प्रतिष्ठित्या एव' ॥ १३ ॥

अथादित्याश्चाङ्गिरसीश्च^{४)} शंसत्वादित्या रु अरितरङ्गि-
रोभ्यो दक्षिणामनयन्निति ' तदेवनीथमित्याचक्षत ' आदि-
त्याश्च रु वा अङ्गिरसश्च^{५)} स्वर्गे लोके अस्पर्धन्त वयं पूर्वं
स्वरेष्यामो वयं पूर्वं इति ' ते हाङ्गिरसः श्वःसुत्यां दद-
शुस्ते^{६)} हाग्निमूचुः^{७)} परेखादित्येभ्यः^{८)} श्वःसुत्यां प्रब्रूही-
त्यथादित्या अश्वसुत्यां ददशुस्ते हाग्निमूचुरश्वसुत्यास्माकं^{९)} '
तेषां नस्त्वं होतासीत्युपेनस्त्वामिति^{१०)} ' स एत्याग्निरुवाचा-
थादित्या अश्वसुत्यामीक्षते कं वो होतारमवोचन्वाह्वयते
युष्माकं वयमिति ' ते हाङ्गिरसश्चुक्रुधुर्मा^{१०)} त्वं गमो नु
वयमिति ' नेति हाग्निरुवाचानिन्या^{११)} वै माह्वयते ' कि-
त्त्वियं^{१२)} हि तद्यो अनिन्यस्य^{१३)} ह्वं^{१४)} नैति^{१५)} ' तस्मा-

१) ११; २) वरुतीति A pr. m.; ३) तामर्ध° A pr. m.; ४) °ङ्गिरसश्च
A pr. m.; ५) So corr.; die hss. अङ्गिर°; ६) Fehlt in D; A und
F ददशुस्ते; ७) So corr.; die hss. हाग्निमूचुः पुरे°; ८) हाग्निमू° A
pr. m., D und F; ९) So corr.; होतासी दुपेम° A; होतासीदुपेम° D und F;
१०) So corr.; die hss. हाङ्गिरसश्च°; ११) °चानिया A sec. m., D und F;
१२) कित्त्विय D; १३) निन्यस्य A sec. m.; निन्यस्य F; निन्यंता D; १४) ह्वन्
A und F; १५) So corr.; die hss. न इति .

दतिद्रुमल्पमिति^{१)} यज्ञमानस्य हवमियादेव^{२)} 'कि-
 ल्विषं हि तयो अनित्यस्य हवं नैति^{३)} ' तान्हादित्या-
 नङ्गिरसो याज्ञयां चक्रुस्तेभ्यो ह्रीमां पृथिवीं दक्षिणां^{४)}
 निन्युस्तां^{५)} ह न प्रतिज्ञगृहुः ' सा ह्रीयं^{६)} निवृत्तोभयतः-
 शीर्ष्णीं^{७)} दक्षिणाः शुचा^{८)} विद्वाः शोचमाना व्यचरत्कु-
 पिता^{९)} मां^{१०)} न प्रत्यग्रहीषुरिति ' तस्या एते निरदीर्यन्ते
 य एते प्रदरा^{१०)} अधिमम्यन्ते ' तस्मान्निवृत्तदक्षिणां^{११)} नो-
 पाकुर्यन्निनां^{१२)} प्रमृतेनैदक्षिणां^{१३)} प्रमृणज्ञानीति^{१४)} ' त-
 स्माद्य एवास्य समानजन्मा भ्रातृव्यः स्याद्गृणारूयुस्तस्मा^{१५)}
 एनां^{१६)} दद्यात्तत्र^{१७)} पराची दक्षिणा विवृणक्ति ' द्विषति
 भ्रातृव्ये ज्ञततः शुचं^{१८)} प्रतिष्ठापयति यो^{१९)} ऽसौ^{१९)} तपति^{१९)} '
 स वै शंसत्यादित्या ह जरितरङ्गिरोभ्यो दक्षिणामनयंस्तां
 ह जरितः प्रत्यायन्निति ' न ह्रीमां पृथिवीं प्रत्यायंस्ताम्

- 1) So corr.; °मलल्पमिति A und F; °मलल्पमिति D; 2) हवमियादेव
 D; 3) So corr.; die hss. हवत्येति; 4) दक्षिणा F; 5) So corr.;
 die hss. °ल्लं; 6) ?; मं A pr. m., D und F; 7) So corr.;
 die hss. °शीर्ष्णी; 8) शुच A pr. m. und D; 9) व्यचरत्कुपिता A
 und F; 10) So corr.; die hss. मा नः प्रतिगृह्येष्टुरिति ' तस्या एनानि निरदी-
 र्यन्ते य एते प्रदरा; 11) तस्मान्निवृत्तदक्षिणा F; 12) नोपाकुर्युर्ति D;
 13) प्रमृतेनैदक्षिणां D; 14) वृणोति A pr. m., D und F; 15) Statt
 वृणोति; wachl. zu lesen वर्तनीयः; 16) एना D; 17) °जनः A und
 F; °तम् D; 18) So corr.; die hss. त्वं; 19) Interpolation ?.

कृ जरितः प्रत्यायन्निति प्रति हि ते ऽमुनायंस्तां^{१)} कृ
 जरितर्नः^{२)} प्रत्यगृभ्णन्निति 'न ह्रीमां पृथिवीं प्रत्यगृभ्णां-
 स्तांमु कृ जरितर्नः प्रत्यगृभ्णन्निति प्रगृह्यादित्यमगृभ्णन्नं-
 कृनितरसंनविचेतनानीत्येष कृ^{३)} वा^{४)} अङ्गां विचेता
 यो ऽसौ तपति' स वै शंसति यज्ञा नेतरसंनपुरोगवास
 इत्येषा^{५)} कृ वै यज्ञस्य पुरोगवी यद्वन्निणा 'यथार्हामः'^{६)}
 सस्तमतिरेतदत्येतेष^{७)} एवेष्टर^{८)} उन्नेता 'उत श्वेत आ-
 शुपत्वा^{९)} उत^{१०)} पद्याभिर्यविष्ठ' उतेमाशु^{१०)} मानं पिपती-
 त्येष एव श्वेत एष शिशुपत्येष^{११)} उत पद्याभिर्यविष्ठः
 उतेमाशु^{१०)} मानं पिपतीत्यादित्या रुद्रा वसवस्तेनुत^{१२)}
 इदं राधः प्रतिगृभ्णीक्ष्वाङ्गिरः^{१३)} । इदं राधो^{१४)} विभु
 प्रभु^{१५)} इदं राधो वृहत्पृथु 'देवा ददत्वासुरं'^{१६)} तद्वो अस्तु
 सुचेतनं^{१७)} । यष्मां अस्तु दिवे दिवे' प्रत्येव गृभायतेति^{१८)}
 तस्यदादित्याश्चाङ्गिरसीश्च शंसति स्वर्गताया एवैतदंक्षरुः
 शंसति यथा निविदो' ऽथ भूतेरुद्रः^{१९)} शंसति त्वमिन्द्र

1) So corr.; die hss. तु नायंस्तां; 2) °तर्न A pr. m.; 3) Fehlt
 in D; 4) So corr.; die hss. इत्येष; 5) ? ?; 6) सस्तमतिरे° D;
 7) ते एवेष्टर A pr. m.; एवष्टर D; 8) सशुपत्वा A pr. m.; 9) A. V.
 XX 135. 8 उतो; 10) उतेमाशु D; 11) So alle hss.; man erwartet
 सशुपत्येष; 12) So alle hss.; A. V. XX 135. 9 °व्येष्टत; 13) प्रतिगृह्य-
 ङ्गिरस A; प्रतिगृह्येङ्गिरः D; 14) राधे D; 15) प्रभुः A und F;
 16) ददत्वासुरं A; ददत्वासुरं D; 17) सेतनं D; 18) °यतेत D; 19) So
 corr.; die hss. भूतेरुद्रः

शर्म रिपोर्तमि वै लोका भूतेह्दो^{१)} 'असुरान्क वै देवा
अन्नं सेचिरे^{२)} भूतेन भूतेन जिघांसन्तस्तितीर्षमाणास्ता-
निमे^{३)} देवाः सर्वेभ्यो भूतेभ्यो ज्हादयंस्तं कदेतानिमे देवाः
सर्वेभ्यो भूतेभ्यो ज्हादयंस्तस्माद्भूतेह्दस्तं दूतेह्दं^{४)} भूतेह्-
दत्वं^{५)} 'हादयन्ति क् वापरमिमे^{६)} लोकाः 'सर्वेभ्यो भूतेभ्यो
निरघ्नं सर्वेभ्यो भूतेभ्यो^{७)} हन्दते^{८)} य एवं वेद' ॥ १४ ॥

अथाकनस्याः शंसति यदस्या अंशुमेभ्य इत्याकनस्याद्वा
इदं सर्वं प्रज्ञातमाकनस्याद्वा एतदधिप्रज्ञायते 'अस्यैव स-
र्वस्यात्यै प्रज्ञात्यै 'ता वै षट्संसेत्पट्टा ऋतव 'ऋतवः पितरः'
पितरः प्रज्ञापतिः 'प्रज्ञापतिराकनस्यास्ता^{९)} दश^{१०)} शंसे-
दिति शांभव्यस्य वचो 'दशाक्षरा विराड्द्विराजो यज्ञस्तं गर्भा
उपजीवन्ति 'श्रीर्वै विराड्दंशो ज्ञात्वं 'श्रियमेव तद्विराजं
यशस्यज्ञात्वे^{११)} प्रतिष्ठापयति 'प्रतितिष्ठत्तीरिदं^{१२)} सर्वमनु-
प्रतितिष्ठति 'प्रतितिष्ठति प्रज्ञया पशुभिर्य एवं वेद' तिस्रः
शंसेदिति वात्स्यस्त्रिंशद्वै रेतः सितं^{१३)} संभवत्याण्डमुत्त्वं^{१४)}

1) So corr.; die hss. भूतेह्दो; 2) korrupt; सेचिरे D; 3) जिघांस-
निमे F. 4) So corr.; die hss. °भूतेह्दस्तस्माद्भूतेह्दं; 5) So corr.; die
hss. °हन्दत्वं; 6) Korrupt; vielleicht वा अपर°; 7) भूतेभ्यो D;
8) नुरते D; 9) प्रज्ञापतिराकनस्यात् A und F; 10) दश A pr. m. und F;
11) यज्ञः स्यात्ज्ञात्वे A pr. m.; 12) So corr.; die hss. प्रतिष्ठ°; 13) सितं
F; 14) So corr.; °मत्त्वं A und F; °मत्त्वं D.

जरायु' त्रिवृत्प्रत्ययं माता^{१)} पिता यज्जायते तत्तृतीयमे-
भूतोद्यमेवैतद्यच्चतुर्थी^{२)} शंसेत्सर्वा एव षोडश शंसेदिति
हैके^{३)} ' कामार्तो^{४)} वै रेतः सिञ्चति ' रेतसः सिक्तात्प्रजाः^{५)}
प्रजायन्ते ' प्रजानां प्रजननाय ' प्रजावान्प्रजनयिष्णुर्भवति
प्रजात्यै^{६)} प्रजायते^{७)} प्रजाया पशुभिर्य एवं वेद ' ॥ १५ ॥

अथ दधिक्रीं शंसति दधिक्रावणो अकार्षिमिति ' तत
उत्तराः पावमानीः शंसति सुतासो मधुमत्तमा इत्यंत्रं वै
दधिक्री^{८)} ' पवित्रं पावमान्यस्तदु हैके पावमानीभिरेव
पूर्व^{९)} शस्त्वा तत उत्तरा दधिक्रीं शंसतीयं^{१०)} वागवा-
द्या^{११)} यः पवत इति वदत्तस्तदु तथा न कुर्यादुपनश्यति
ह वागशनायती^{१२)} ' स दधिक्रीमेव पूर्व शस्त्वा तत
उत्तराः पावमानीः शंसति ' तद्यदधिक्रीं^{१३)} शंसतीयं वा-
गाहनस्यां वाचमवादीत्तद्देव^{१४)} पवित्रेणैव वाचं पुनीते'
सा^{१५)} वा अनुष्टुप्भवति ' वाग्वा अनुष्टुप्सत्स्वेनैव हृन्दसा
वाचं पुनीते ' तामर्थर्चशः^{१६)} शंसति ' प्रतिष्ठित्या एवाथ

१) माता A pr. m.; २) कभूतोद्यन् ? ein Wort ? °तुर्वा D; ३) हैके
D und F; ४) कामार्तो A und F; ५) So corr.; die hss. सिक्ताः प्रजाः;
६) प्रजात्यै A pr. m.; प्रजात्यै ist versetzt worden, und muss hinter
प्रजननाय kommen; ७) प्रजायते D; ८) So corr.; die hss. दधिक्री;
९) पूर्व A pr. m.; १०) So corr.; die hss. प्रसन्तीयं; ११) Korrump;
१२) °नायति D; १३) °दृदधिक्री D; १४) °ब्रह्मेव A pr. m., D und F;
१५) से A und F; १६) ता अर्थ° A sec. m.

पावमानीः शंसति' पवित्रं वै पावमान्य' इयं वागाकृ-
 नस्यां वाचमवादीत्तत्पावमानीभिरेव वाचं पुनिति' ताः
 सर्वा अनुष्टुभो भवन्ति^{१)} 'वाग्वा अनुष्टुप्तत्स्वेनैव^{२)} इन्द्रसा
 वाचं पुनिति' ता अर्धर्चशः शंसति' प्रतिष्ठित्या एवाव
 द्रप्सो अंशुमतीमतिष्ठदित्येतं तृचमैन्द्रावार्हस्पत्यं सूक्तं
 शंसत्यथ हैतदुत्सृष्टं^{३)} 'तद्यदेतं तृचमैन्द्रावार्हस्पत्यमत्यं^{४)}
 तृचमैन्द्राज्ञागतं शंसति सवनधारणमिदं गुल्मकृ^{५)} इति
 वदत्तस्तदु तथा न कुर्यात्त्रिष्टुभायतना^{६)} वा इयं वागेषां
 होत्रकाणां यैन्द्रावार्हस्पत्या तृतीयसवने' तद्यदेतं तृच-
 मैन्द्रावार्हस्पत्यमत्यं तृचमैन्द्राज्ञागतं शंसति स्व एवैनं
 तदायतने प्रीणाति स्वयोर्देवतयोः' कामं^{७)} नित्यमेव
 परिद्ध्यात्कामं^{८)} तृचस्योत्तमया' तदाहुः संशंसित्पष्ठे ऋनि
 न संशंसित्कथमन्येष्वहुःसु संशंसति' कथमत्र न संशंस-
 तीत्यथो खल्वाहुर्नैव संशंसित्स्वर्गो वै लोकः^{९)} षष्ठम-
 हूरसमायी^{१०)} वै स्वर्गो लोकः' कश्चिद्वै स्वर्गो लोके
 शमयतीति' तस्मान्न संशंसति' यदेव न संशंसति तत्स्व-

1) भवन्ति D; 2) °पुत्स्वेनैव D; 3) °त्सृष्ट D; 4) °स्पत्यमत्यं A pr.
 m. und D; 5) Korrupt; 6) So corr.; die hss. °ष्टुभायतना; 7) A
 pr. m. und F fügen प्रीणाति ein; 8) परिद्ध्यात्का° A und F; 9) So
 corr.; die hss. लोकाः; 10) So corr.; °समाये A und F; °समाये D.

गस्य लोकस्य त्वयं' यद्वैनाः^{१)} संशंसति यन्नाभानेदिष्ठो
 वालखिल्यो वृषाकपिरेवयामरुदेतानि वा अत्रोक्त्यानि
 भवन्ति तस्मान्न संशंसत्यैन्द्रो वृषाकपिः' सर्वाणि ह्न्दां-
 स्यैतशप्रलाप ' उपातो यदैन्द्राबार्हस्पत्या तृतीयसवने
 तद्यदेतं तृचमैन्द्राबार्हस्पत्यं सूक्तं शंसत्यैन्द्राबार्हस्पत्या
 परिधानीया विशो अदेवीरभ्याचरन्तीरित्यपरजना ह वै
 विशो देवीर्न^{२)} ह्यस्यापरजनं^{३)} भयं भवति ' शान्ताः प्रजाः
 कृताः सहस्ते यत्रैवंविदं शंसति^{४)} ' यत्रैवंविदं शंसतीति
 ब्राह्मणम् ॥ १६ ॥

॥ इत्यथर्ववेदे गोपथब्राह्मणोत्तरभागे षष्ठः प्रपाठकः ॥

1) यद्वैनाः D; 2) अदेवी न D; 3) °परं जनं D; 4) यत्रैवंविदं° F.

॥ इत्यथर्ववेदब्राह्मणपूर्वोत्तरं समाप्तम् ॥

DIE IM GOPATHA BRĀHMANA VORKOMMENDEN
MANTRAS.

अंशुरंशुष्टे देव सोमाप्यायताम् II 2. 4. [S. 168 Z. 1].

अक्षितो ऽस्यक्षित्यै त्वा मा मे क्षेष्टा अमुत्रामुष्मिंस्तोक

इह च II 1. 7. [S. 149 Z. 14].

अग्न आयाहि वीतये I 1. 29. [S. 21 Z. 13].

अग्निं त्वाहुर्वैश्वानरम् I 2. 21. [S. 57 Z. 7].

अग्निं दूतं वृणीमहे I 2. 23. [S. 61 Z. 9].

अग्निमीळे पुरोहितम् I 1. 29. [S. 21 Z. 7].

अग्निर्देवत ऋग्वेदस्य I 5. 25. [S. 141 Z. 7].

अग्निर्यज्ञं त्रिवृतं सततन्तुम् I 1. 12. [S. 10 Z. 4].

अग्निवासाः पृथिव्यसितज्ञः I 2. 9. [S. 41 Z. 10].

अग्निष्टोमो ऽत्यग्निष्टोमः I 5. 23 [S. 135 Z. 11]

अग्निहोत्रं च मा पौर्णमासश्च यज्ञः I 3. 22 [S. 92 Z. 3].

अग्नीदग्नीन्विहृ II 2. 16. [S. 182 Z. 4].

अग्ने पत्नीरिहावह II 2. 20. [S. 185 Z. 16].

अग्नेष्ट्वास्येन प्राप्नामि II 1. 2. [S. 145 Z. 13].

अग्न्यधियमग्निहोत्रम् I 5. 23. [S. 135 Z. 8].

अच्छा न इन्द्रं मतयः स्वर्विदः II 4. 16. [S. 223 Z. 4].

अज्ञप्ता सत्यमुपगेषम् II 2. 3 [S. 167 Z. 10].

अथर्वभिरङ्गिरोभिश्च गुप्तः I 5. 24. [S. 139 Z. 10].

अथा कीन्द्रं गिर्विणः II 4. 17. [S. 224 Z. 5].

अधिपतिरसि II 2. 14. [S. 179 Z. 11].

अध्वर्युः प्रतिप्रस्थाता नेष्टा I 5. 24. [S. 139 Z. 1].

अध्वर्यो शंशंसावोम् II 3. 10. [S. 197 Z. 7] II 4. 18. [S. 225 Z. 3].

अध्वर्यो शंसावोम् II 3. 10. [S. 196 Z. 17] II 4. 4 [S. 212 Z. 12].

अनभिशस्तेन्यम् II 2. 3. [S. 167 Z. 9].

अनाधृष्टम् II 2. 3. [S. 167 Z. 6].

अनधृष्यम् II 2. 3. [S. 167 Z. 7].

अनितिर्सि (?) II 2. 13 [S. 178 Z. 13].

अनुव्यात्रे नमः II 2. 19. [S. 184 Z. 12].

अनु मे दीक्षां दीक्षापतिर्मन्यतामनु तपस्तपस्पतिः II 2. 3.
[S. 167 Z. 9].

अनुरोहो ऽसि II 2. 14. [S. 179 Z. 15].

अनुवृद्सि II 2. 14. [S. 179 Z. 14].

अनुष्टुप्मित्रस्य पत्नी II 2. 9. [S. 174 Z. 9].

अन्तरिक्षे पथिभिर्ह्रियमानः I 2. 9. [S. 41 Z. 13].

अपमित्यमप्रतीत्तम् II 4. 8. [S. 215 Z. 14].

अपां पुष्पं मूर्तिराकाशं पवित्रमुत्तमम् I 1. 39. [S. 32 Z. 7].

अपेन्द्र प्राचो मधवन्नमित्रान् II 6. 4. [S. 248 Z. 1], II 6.

12. [S. 261 Z. 11].

अभिजिदसि II 2. 13. [S. 179 Z. 7].

अभि तष्टेव दीधया मनोषाम् II 6. 1. [S. 242 Z. 15], II

6. 2. [S. 245 Z. 9].

अभि प्रियाणि मर्मृशत्पराणि II 6. 2. [S. 245 Z. 11].

अभि शस्तिपा II 2. 3. [S. 167 Z. 8].

अभूदेवः सविता वन्द्यो नु नः II 2. 12. [S. 177 Z. 5], II

4. 7. [S. 215 Z. 5].

अमृतमसि I 1. 39. [S. 30 Z. 11].

अमृताय त्वोपस्तृणामि I 1. 39. [S. 30 Z. 11].

अमृतोपस्तरणमसि I 1. 39. [S. 30 Z. 11].

अमेव नः सुहृवा आ हि गन्तव्ये II 2. 22. [S. 187 Z. 11].

अयं ते योनिः II 4. 9. (S. 216 Z. 17 und S. 217 Z. 3).

अयं नो नमसस्यतिः II 4. 9. [S. 216 Z. 13].

अयमु त्वा विचर्षणे II 3. 14. [S. 201 Z. 10].

अयुतमेकं प्रयुतानि त्रिंशत् I 5. 23. [S. 136 Z. 14].

अरिष्टं यज्ञं तनुतात् ॥ १. १. [S. 143 Z. 4].

अरिष्टैर्नः पथिभिः पारयन्ता ॥ ६. २. [S. 245 Z. 4].

अर्वाङ्गिहि सोमकामं त्वाहुः ॥ २. २१. [S. 186 Z. 12].

अथ द्रप्सो अंशुमतीमतिष्ठन् ॥ ६. १६. [S. 271 Z. 4].

अष्टौ शतान्ययुतानि त्रिंशत् ॥ ५. २३. [S. 136 Z. 12].

अस्कन्सोमः ॥ २. १०. [S. 174 Z. 17].

अस्तभ्राद् द्यामसुरो विश्ववेदाः ॥ ४. १५. [S. 221 Z. 14].

अस्तु श्रौषद् ॥ ३. १०. [S. 76 Z. 9], ॥ ५. १०. [S. 125 Z. 9],
॥ ५. २१. [S. 133 Z. 18].

अस्तु स्वधा ॥ १. २४. [S. 161 Z. 14].

अस्मा इदं प्र तवसे तुराय ॥ ५. १५. [S. 241 Z. 5].

अहानेतरसंनविचेतनानि ॥ ६. १४. [S. 268 Z. 3].

अहान्यस्य विंशतिशतानि ॥ ५. २३. [S. 136 Z. 8].

आक्रमो ऽसि ॥ २. १४. [S. 179 Z. 16].

आग्निर्गामि भारतः ॥ ४. १५. [S. 221 Z. 12].

आ तुभ्यमिन्द्रः व्यायताम् ॥ २. ४. [S. 168 Z. 3].

आत्मास्यात्मन्नात्मानं मे मा हिंसीः स्वाहा ॥ १. ३. [S.
146 Z. 3].

आदित्या रुद्रा वसवस्तेनुते ॥ ६. १४. [S. 268 Z. 10].

आदित्या ह ऋतितरङ्गिरोभ्यो दक्षिणामनयन् II 6. 14. [S. 266 Z. 5 und S. 267 Z. 12].

आद्यं वषट्कारः प्रदानात्तमेतम् I 5. 23. [S. 137 Z. 1].

आ नो मित्रावरुणा II 3. 13. [S. 200 Z. 12].

आ नो याहि सुतावतः II 3. 14. [S. 201 Z. 8].

आपतये त्वा गृह्णामि II 2. 3. [S. 167 Z. 1].

आपूर्णा अस्य कलशः स्वाहा II 2. 21. [S. 186 Z. 14].

आपो गर्भं जनयन्तीः I 1. 39. [S. 30 Z. 6].

आपो भृग्वङ्गिरो वृषम् I 1. 39. [S. 32 Z. 5].

आध्याययास्मान्त्सखीन्सन्ध्या मेधया प्रजया धनेन II 2. 4. [S. 168 Z. 5].

आध्यायस्व II 3. 6. [S. 193 Z. 2].

आ यातं मित्रावरुणा II 3. 13. [S. 200 Z. 15].

आ याहि सुषुमा हि ते II 3. 14. [S. 201 Z. 8].

आ याक्ष्यर्वाङ्मुपबन्धुरेष्टाः II 6. 2. [S. 244 Z. 10].

आरोहो ऽसि II 2. 14. [S. 179 Z. 14].

आ वां राजानावध्वरे ववृत्याम् II 4. 15. [S. 222 Z. 7].

आ वां विशद्विन्द्वः स्वाभुवः II 2. 22. [S. 187 Z. 7].

आ वामन्धांसि मदिराण्यग्मन् II 2. 22. [S. 187 Z. 13].

आ वो वहन्तु सतयो रघुष्यदः II 2. 22. [S. 187 Z. 9].

या सत्यो यातु मघवां ऋतीषी ॥ ५. १५. [S. 241 Z. 4].

आहं सरस्वतीवतोः ॥ ५. १३. [S. 239 Z. 13].

इच्छति त्वा सोम्यासः सखायः ॥ ६. १. [S. 243 Z. 3 und 15].

इदं वसो सुतनन्धः ॥ ५. ३. [S. 228 Z. 8].

इदं क्यन्वोदसा सुतम् ॥ ५. ३. [S. 228 Z. 8].

इदं जना उप श्रुत ॥ ६. १२. [S. 262 Z. 7].

इदं ते सोम्यं मधु ॥ २. २०. [S. 185 Z. १०].

इदमहमर्वाग्वसोः सद्ने सीदामि ॥ १. १. [S. 143 Z. २].

इन्द्र ऋभुभिर्वाज्रवद्भिः समुन्नितम् ॥ २. २२. [S. 187 Z. २].

इन्द्रं वो विश्वतस्परि ॥ ५. १२. [S. 238 Z. 9].

इन्द्रः कारुमब्रूवुधत् ॥ ६. १२. [S. 263 Z. 4].

इन्द्रः पूर्वदिशिर्द्वादसमर्कैः ॥ ४. २. [S. 211 Z. 7], ॥ ६. १.
[S. 243 Z. १ und ११].

इन्द्र क्रतुविदम् ॥ ३. १४. [S. 201 Z. ११].

इन्द्र जीवि ॥ १. ३९. [S. ३२ Z. ८].

इन्द्र त्वा वृषभं वयम् ॥ २. २०. [S. 185 Z. १०].

इन्द्र पिव प्रतिकामं सुतस्य ॥ ३. १४. [S. 201 Z. ७].

इन्द्रवत्त स्तुत ॥ २. १४. [S. 180 Z. ११].

इन्द्रश्च सोमं पिवतं बृहस्पते ॥ २. २२. [S. 187 Z. ६], ॥ ४.
१६. [S. 222 Z. १३].

इन्द्रस्य त्वा जठरे सादयामि वरुणस्योदरे II 1. 2. [S. 145 Z. 15].

इन्द्रस्य बाह्व स्थविरौ वृषाणौ II 1. 18. [S. 155 Z. 7].

इन्द्रस्यौजो मरुतामनीकम् 1 2. 21. [S. 58 Z. 3].

इन्द्राग्नी अजोदुवुः II 5. 12. [S. 238 Z. 12].

इन्द्राग्नी अपसस्परि II 3. 15. [S. 202 Z. 5].

इन्द्राग्नी आगतं II 3. 15 [S. 202 Z. 4 und 7].

इन्द्राग्योरवो वृणे II 5. 13. [S. 239 Z. 13].

इन्द्राय मदने सुतम् II 5. 3. [S. 228 Z. 8].

इन्द्राय सोमाः प्रदिवो विदनाः II 2. 21. [S. 186 Z. 13].

इन्द्रावरुणा मधुमत्तमस्य II 4. 15. [S. 222 Z. 8].

इन्द्रावरुणा युवमध्वराय नः II 4. 15. [S. 222 Z. 1].

इन्द्रावरुणा सुतपाविमं सुतम् II 2. 22. [S. 187 Z. 4], II 4. 15. [S. 221 Z. 9].

इन्द्राविष्णू पिबतं मध्वो अस्य II 2. 22. [S. 187 Z. 12], II 4. 17. [S. 224 Z. 15].

इन्द्राविष्णू मदपती मदानाम् II 4. 17. [S. 224 Z. 3].

इन्द्रेण रोचना दिवः II 5. 13. [S. 239 Z. 11].

इमं स्तोममर्हते ज्ञातवेदसे II 2. 22. [S. 187 Z. 14].

इमा नु कं भुवना सीषधाम II 6. 12. [S. 261 Z. 8].

इमानू पु प्रभृतिं सातये धाः II 4. 3. [S. 212 Z. 5], II 6.

1. [S. 243 Z. 3 und 14].

इयं त इन्द्र गिर्वणः II 4. 17. [S. 224 Z. 5].

इयं पित्र्या राधेव्ये II 2. 6. [S. 171 Z. 2].

इयं स्वश्च धीमहि II 5. 13. [S. 239 Z. 4].

इषे त्वा I 1. 29. [S. 21 Z. 10].

इहेत्य प्रागपागुदगधराक् II 6. 13. [S. 265 Z. 13].

इहेन्द्राग्नी उपह्वये II 3. 15. [S. 202 Z. 6].

उक्यं वाचि II 3. 10. [S. 196 Z. 14].

उक्यं वाचीन्द्राय II 3. 10. [S. 197 Z. 4].

उक्यं वाचीन्द्राय देवेभ्यः II 3. 10. [S. 197 Z. 10].

उक्षान्नाय वशान्नाय II 2. 20. [S. 186 Z. 2].

उच्चा पतन्तमरुणं सुपर्णम् I 2. 9. [S. 42 Z. 1].

उत वामुपसो बुधि II 3. 13. [S. 200 Z. 11].

उत श्वेत आशुपत्वा II 6. 14. [S. 268 Z. 7].

उतोत्तरस्मादधरादधायोः II 4. 16. [S. 223 Z. 10].

उत्क्रमो ऽसि II 2. 14. [S. 180 Z. 1].

उत्क्रान्तिरसि II 2. 14. [S. 180 Z. 1].

उदप्रुतो न वयो रत्नमाणाः II 4. 16. [S. 223 Z. 2].

उदानद्वयाभ्यां स्वाह्वा I 3. 13. [S. 81 Z. 12; S. 82 Z. 5].

उदानद्वये मे पाहि II 1. 7. [S. 149 Z. 16].

उदिन्वस्य रिच्यते II 4. 3. [S. 212 Z. 4].

उदु त्ये मधुमत्तमा गिरः II 4. 2. [S. 211 Z. 4].

उदु ब्रह्माणैरत श्रवस्या II 4. 2. [S. 211 Z. 8]; II 6. 1.
[S. 242 Z. 15]; II 6. 2. [S. 245 Z. 5].

उद्गा आतद्ङ्गिरोभ्यः II 5. 13. [S. 239 Z. 9].

उद्गातः सामानि गाय II 2. 6. [S. 170 Z. 16].

उद्देभिद्युतामघम् II 3. 14. [S. 201 Z. 10].

उपद्रष्टे नमः II 2. 19. [S. 184 Z. 7 und 14].

उपश्रोत्रि नमः II 2. 19. [S. 184 Z. 9].

उभा त्रिग्व्युर्न परात्रयेथे II 4. 17. [S. 224 Z. 14].

उरुं नो लोकमनुनेषि II 6. 4. [S. 248 Z. 7].

उशत्रु षु णाः सुमना उपाक्ते II 4. 1. [S. 210 Z. 16].

उशिगसि II 2. 13. [S. 179 Z. 1].

उर्गसि II 1. 7. [S. 149 Z. 16].

उर्ग मे धेहि II 1. 7. [S. 149 Z. 16].

उर्ग त्वा II 1. 29. [S. 21 Z. 10].

ऋग्भिः पृथिवीं यजुषान्तरिक्षम् I 5. 25. [S. 141 Z. 16].

ऋग्भिरेवोभयतो ज्वर्वाङ्गिरोभिर्गुताभिर्गुतै स्तुत II 2. 14.
[S. 180 Z. 5].

ऋग्भिः सह गायत्रं ज्ञागतमाहुः I 5. 25. [S. 141 Z. 13].

ऋग्भिः सुशस्तो यजुषा परिष्कृतः I 5. 25. [S. 142 Z. 2].

ऋग्वेदस्य पृथिवी स्थानम् I 5. 25. [S. 141 Z. 5].

ऋचो अक्षरे परमे व्योमन् I 1. 22. [S. 15 Z. 11].

ऋचो विद्वान्पृथिवीं वेद संप्रति I 5. 25. [S. 142 Z. 5].

ऋचो ज्य भागांश्चतुरो वहन्ति I 5. 24. [S. 137 Z. 13].

ऋतोषी वग्नी वृषभस्तुराषाट् II 4. 2. [S. 211 Z. 16].

ऋनुनीती नो वरुणः II. 5. 12. [S. 238 Z. 6].

ऋतमृतवादिभ्यः II. 2. 4. [S. 168 Z. 10].

ऋतव एव प्रवोवाजाः I 5. 23. [S. 135 Z. 16].

ऋतुर्जनित्री तस्या अपस्परि II 4. 17. [S. 224 Z. 6].

ऋविज्ञां च विनाशाय II 2. 5. [S. 169 Z. 16].

ऋषेर्गजस्य चतुर्विधस्य श्रद्धाम् I 5. 24. [S. 137 Z. 10].

एकपाद्विपदः I 2. 9. [S. 41 Z. 1].

एकोनविंशः शमिता बभूव I 5. 24. [S. 140 Z. 4].

एतं नो गोपाय II 4. 9. [S. 216 Z. 14, 15 und 17].

एतस्य त्वं प्रज्ञनय II 6. 8. [S. 255 Z. 13].

एतस्य त्वं प्रतिष्ठां कल्पय II 6. 8. [S. 256 Z. 4].

एतस्य त्वं प्राणान्कल्पय II 6. 8. [S. 254 Z. 7].

एता अद्या आप्नवन्ते II 6. 13. [S. 264 Z. 3].

एतेषु वेदेष्वपि चैकमेव I 5. 25. [S. 140 Z. 12].

एवा त्वामिन्द्र वव्रिन्नत्र II 4. 1. [S. 210 Z. 15]; II 6. 1. [S. 242 Z. 8 und S. 243 Z. 8].

एवा पाहि प्रत्नया मन्दतु त्वा II 2. 21. [S. 186 Z. 11].

एवेदिन्द्रं वृषणं वव्रबाहुम् II 4. 2. [S. 211 Z. 9].

एवेदिन्द्रम् II 6. 5. [S. 249 Z. 1].

एष मे ऽमुष्मिंल्लोके प्रकाशो ऽसत् II 5. 8. [S. 234 Z. 12].

एष्टा राय एष्टा वामानि प्रेषे भगाय II 2. 4. [S. 168 Z. 9].

एक्षू षु ब्रवाणि ते II 4. 15. [S. 221 Z. 11].

ओं स्वधा II 1. 24. [S. 161 Z. 14].

ओं स्वर्जनत् I 3. 3. [S. 67 Z. 3]; II 2. 14. [S. 180 Z. 7].

ओजः सह ओजः II 3. 5. [S. 192 Z. 5].

ओजो ऽसि II 2. 13. [S. 179 Z. 4].

ओम् I 1. 20. [S. 14 Z. 9].

ओमुक्थशाः II 3. 10. [S. 196 Z. 15 und S. 197 Z. 11].

ग्रोमुक्थशा यज्ञ II ३. १०. [S. १९७ Z. ४].

ग्रो भुवो जनत् I ३. ३. [S. ६७ Z. २].

ग्रो भूर्जनत् I ३. ३. [S. ६७ Z. १]; II २. १४. [S. १८० Z. ४].

ग्रोभूर्भुवः स्वः I १. २७. [S. २० Z. ५].

ग्रो भूर्भुवः स्वर्जनद्वधत्करद्गुहन्महत्तच्छमोम् II २. १४.
[S. १८० Z. ११].

ग्रो आवय I ३. १०. [S. ७६ Z. ९]; I ५. १०. [S. १२५ Z. ९]; I
५. २१. [S. १३३ Z. १३].

ग्रोषधीभ्यस्वा II २. १३. [S. १७९ Z. ६].

ग्रौदुम्बर्या सामघोषिण तावत् I ५. २४. [S. १३७ Z. १५].

कति स्विद्रात्रयः कत्यहानि I ५. २३. [S. १३६ Z. २].

कथा महामवृधत्कस्य होतुः II ६. १. [S. २४२ Z. ९]. II ६.
१. [S. २४३ Z. ९].

कद्र न्वस्याकृतम् II ६. ३. [S. २४६ Z. ९].

कन्नव्यो अतसीनाम् II ६. ३. [S. २४६ Z. ९].

कया त्वं न उत्था II ४. १. [S. २१० Z. १२].

कया नश्चित्र आ भुवत् II ४. १. [S. २१० Z. १२].

कवीरिच्छामि संदृशे सुमेधाः II ६. २. [S. २४५ Z. १४].

कस्तमिन्द्र त्वावसुम् II 4. 1. [S. 210 Z. 13]; II 6. 3. [S. 246 Z. 9].

कुर्वतो मे मा ज्ञेष्टाः II 1. 7. [S. 150 Z. 1].

के स्विदेवाः प्रवोवाजाः I 5. 23. [S. 135 Z. 14].

को अद्य नर्यो देवकामः II 6. 2. [S. 244 Z. 9].

क्षयाय त्वा II 2. 13. [S. 178 Z. 11].

क्षमया रेतः संलग्नमानो निषिञ्चत् II 6. 8. [S. 253 Z. 17].

गायत्री वसूनां पत्नी II 2. 9. [S. 174 Z. 8].

घर्मं तपामि II 2. 6. [S. 171 Z. 2].

चक्षुश्च मा पशुबन्धश्च यज्ञो ऽमुतो र्वाञ्चमुभौ कामाप्रौ
भूत्वाक्षित्या सहविशताम् I 3. 22. [S. 92 Z. 8].

चतुष्पात्सकलो यज्ञः II 2. 5. [S. 170 Z. 3].

चत्वारि शृङ्गा त्रयो अस्य पादाः I 2. 16. [S. 49 Z. 12].

चन्द्रमा अस्वन्तः I 2. 9. [S. 42 Z. 3].

चर्षणीधृतं मधवानमुक्थ्यम् II 4. 15. [S. 221 Z. 13].

क्षिन्नभिन्नो ऽप्यध्वस्तः II 2. 5. [S. 169 Z. 14].

ज्ञगत्यादित्यानां पत्नी ॥ २. ९. [S. 174 Z. 9].

ज्ञनत् १ १. २०. [S. 14 Z. 10]; १ २. १९. [S. 54 Z. 11]; १ ५. २४.
[S. 139 Z. 16].

ज्ञनेभ्यो जस्माकमस्तु केवल इतः कृणोतु वीर्यम् ॥ २. १५.
[S. 181 Z. 4].

जीवा स्थ १ १. ३९. [S. 30 Z. 12].

जुष्टो वाचस्पतये ॥ २. १७. [S. 182 Z. 15].

जुष्टो वचे भूयासम् ॥ २. १७. [S. 182 Z. 14].

तं वो दस्मनृतीषहम् ॥ ४. २. [S. 211 Z. 3].

तद्या यामि सुवीर्यम् ॥ ४. २. [S. 211 Z. 3].

तत्सवितुर्वरेण्यम् १ १. ३४. [S. 27 Z. 10].

तनूनन्त्रे ॥ २. ३. [S. 167 Z. 3].

तत्तुरसि ॥ २. १३. [S. 179 Z. 5].

तं ते जुहोमि मनसा वषट्कृतम् ॥ २. १२. [178 Z. 2].

तरणिरित्तिषासति ॥ ४. ३. [S. 212 Z. 3].

तरोभिर्वो विददसुम् ॥ ४. ३. [S. 212 Z. 3].

तवायं सोमस्त्वमेक्ष्वर्वाङ् ॥ २. २१. [S. 186 Z. 12].

तस्मिन्देवाः संमनसो भवन्ति १ २. १. [S. 32 Z. 12].

तां ह जारितः प्रत्यायन् ॥ ६. १४. [S. 267 Z. 12].

- तां ह जरितर्नः प्रत्यगृणान् ॥ ६. १४. [S. 268 Z. 1].
 तामु ह जरितः प्रत्यायन् ॥ ६. १४. [S. 267 Z. 13].
 तामु ह जरितर्नः प्रत्यगृणान् ॥ ६. १४. [S. 268 Z. 3].
 ते स्याम देव वरुण ॥ ५. १३. [S. 239 Z. 3].
 तोशा वृत्रहणा दुवे ॥ ३. १५. [202 Z. 4].
 त्रिविष्टपं त्रिदिवं नाकमुत्तमम् ॥ ५. २५. [S. 142 Z. 13].
 त्रिवृत्स्तोम ऋग्वेदस्य ॥ ५. २५. [S. 141 Z. 9].
 त्रिवृदसि ॥ २. १४. [S. 179 Z. 13].
 त्रिष्टुब्रुद्वाणां पत्नी ॥ २. ९. [S. 174 Z. 8].
 तमिन्द्र शर्म रिणा(?) ॥ ६. १४. [S. 268 Z. 15].
 त्वष्टारं सोमपीतये ॥ २. २०. [S. 186 Z. 1].

- दक्षिणाप्रवणीभूतः ॥ २. ५. [S. 170 Z. 1].
 ददतो मे मोषदसः ॥ १. ७. [S. 150 Z. 1].
 दधिक्रावणो अकारिषम् ॥ ६. १६. [S. 270 Z. 6].
 दिवि त्वात्रिर्धारयत् ॥ २. १७. [S. 50 Z. 15].
 दिवो नु माम् ॥ २. ७. [S. 39 Z. 4].
 दीक्षा सोमस्य राज्ञः पत्नी ॥ २. ९. [S. 174 Z. 10].
 दीक्षितो दीर्घश्मश्रुः ॥ २. १. [S. 32 Z. 13]. Fragment aus
 कार्णा वसानो दीक्षितो दीर्घश्मश्रुः A. V. XI ५. ६.

देव संस्फान II 4. 9. [S. 216 Z. 16].

देव सवितरेतत्ते प्राहु II 1. 4. [S. 148 Z. 4].

देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे ऽश्विनोर्वाङ्मभ्यां पूष्णो रुस्ताभ्यां

प्रसूतः प्रशिषा प्रतिगृह्णामि II 1. 2. [S. 145 Z. 8].

देवस्य सवितुः प्रसवे बृहस्पतये स्तुत II 2. 10. [S. 175 Z. 14].

देवस्य सवितुः सवे स्वर्गं लोकं वर्षिष्ठं नाकं रोह्यम्

II 5. 8. [S. 235 Z. 2].

देवाः पितरः I 5. 21. [S. 134 Z. 5].

देवा ददत्वासुरम् II 6. 14. [S. 268 Z. 12].

देवानामेतत्परिषूतम् I 2. 7. [S. 39 Z. 13].

देवानामोजः II 2. 3. [S. 167 Z. 7].

देवा ब्रह्माण आगच्छतागच्छत I 3. 1. [S. 64 Z. 7].

देवि वाग्यद्वाचो मधुमत्तमं तस्मिन्मा धाः II 2. 17. [S. 182 Z. 15].

देवो वः सविता प्रार्थयतु श्रेष्ठतमाय कर्मणे I 1. 19. [S. 21 Z. 10].

देवो विज्ञानन् I 1. 15. [S. 12 Z. 7].

द्रप्तश्चस्कन्द II 2. 12. [S. 177 Z. 10].

द्वादशवर्षं ब्रह्मचर्यम् I 5. 25. [S. 141 Z. 1].

द्वावतिरात्रौ षष्ठतमग्निष्टोमाः I 5. 23. [S. 136 Z. 6].

धरुणो ऽसि II 2. 14. [S. 179 Z. 11].

धर्मगुप्तो मा गोपाय I 2. 4. [S. 35 Z. 13].

धर्मणो त्वा II 2. 13. [S. 178 Z. 12].

धियो यो नः प्रचोदयान् I 1. 36. [S. 28 Z. 11].

धेना बृहस्पतेः पत्नी II 2. 9. [S. 174 Z. 7].

नमस्ते अस्तु भगवन् I 1. 14. [S. 11 Z. 8].

नमो दिवे नमः पृथिव्यै II 2. 4. [S. 168 Z. 10].

नमो नमः II 2. 18. [S. 184 Z. 1 and 3].

नमोभिर्मित्रावरुणोत द्यौः II 3. 13. [S. 200 Z. 11].

नाभुरसि II 2. 13. [S. 179 Z. 9].

निवर्तन्ते दक्षिणा नीयमानाः I 5. 25. [S. 140 Z. 14].

नूनं सा ते II 6. 5. [S. 249 Z. 1].

नू मर्तो द्यते सनिष्यन् II 4. 17. [S. 224 Z. 7].

नू द्रुत II 6. 5. [S. 249 Z. 2].

पङ्क्तिर्विष्णोः पत्नी II 2. 9. [S. 174 Z. 10].

पथ्या पूष्णः पत्नी II 2. 9. [S. 174 Z. 8].

परिपतये त्वा II 2. 3. [S. 167 Z. 2].

पशुभ्यस्त्वा II 2. 13. [S. 179 Z. 7].

- पितृभ्यस्त्वा ॥ २. १३. [S. 179 Z. 4].
 पितृनग्निष्वात्तान् ॥ १. २४. [S. 161 Z. 11].
 पिवा वर्धस्व तव धा सुतासः ॥ ४. ३. [S. 212 Z. 8].
 पिवा सोममभि वमुय तर्दः ॥ २. २१. [S. 186 Z. 9].
 पुरोडाशानलंकुरु ॥ २. १६. [S. 182 Z. 4].
 पृतनाषाडसि ॥ २. १३. [S. 179 Z. 7].
 पृथिव्यग्नेः पत्नी ॥ २. ९. [S. 174 Z. 6].
 पृथिव्यास्त्वा नाभौ सादयामि ॥ १. २. [S. 145 Z. 11].
 पृथिव्यै श्रोत्राय ॥ १. १४. [S. 11 Z. 10].
 प्रकेतो ऽसि ॥ २. १३. [S. 179 Z. १].
 प्रचरत धर्मम् ॥ २. ६. [S. 170 Z. १६].
 प्रज्ञापतिमहं त्वया समक्षमृध्यासम् ॥ १. ७. [S. 150 Z. १].
 प्रज्ञापतेर्भागो ऽस्यूर्जस्वान्ययस्वान् ॥ १. ७. [S. 149 Z. १३].
 प्रज्ञाभ्यस्त्वा ॥ २. १३. [S. 179 Z. ५].
 प्रतिधिर्सि ॥ २. १३. [S. 178 Z. १३].
 प्रति वां सूर उदिते विधेम ॥ ३. १३. [S. 200 Z. १०].
 प्रतिष्ठ ॥ १. ४. [S. 147 Z. १३].
 प्रतिष्ठां गच्छ प्रतिष्ठां मा गमयेत् ॥ ३. ५. [S. 192 Z. ४].
 प्रतिष्ठसि ॥ ३. ५. [S. 192 Z. ४].
 प्र मंहिष्ठाय वृहते वृहद्भ्ये ॥ ४. १६. [S. 222 Z. १६].

प्र मित्रयोर्वरुणयोः ॥ ३. १३. [S. २०० Z. १४].

प्ररोहो ऽसि ॥ २. १४. [S. १७९ Z. १४].

प्रवृदसि ॥ २. १४. [S. १७९ Z. १३].

प्र वो मित्राय गायत ॥ ३. १३. [S. २०० Z. १३].

प्राणापानाभ्यां स्वाहा १ ३. १३. [S. ८० Z. १४ und S. ८२ Z. ४].

प्राणापानौ जनयन् १ २. ८. [S. ३९ Z. १६ und S. ४० Z. १४].

प्राणापानौ मे पाहि ॥ १. ७. [S. १४९ Z. १५].

प्रातर्यावभिरागतम् ॥ २. २०. [S. १८६ Z. ४]; ॥ ३. १५. [S. २०२ Z. ३].

प्रातःसवन स्तुत एकविंशः १ ५. २३. [S. १३७ Z. ४].

प्रायश्चित्तिरनुधानिः ॥ २. ५. [S. १७० Z. ५].

प्रायश्चित्तिर्भषतैः संस्तुवतः १ ५. २४. [S. १३८ Z. १].

प्रावो ऽस्यङ्गांसि (?) ॥ २. १३. [S. १७८ Z. १५].

प्रेतिरसि धर्मणे वा ॥ २. १३. [S. १७८ Z. १२].

बर्हि स्तृणीहि ॥ २. १६. [S. १८२ Z. ४].

बृहता मन उपरुह्ये व्यनिन शरीरम् ॥ ३. ५. [S. १९२ Z. ३].

बृहस्पतिं वः प्रज्ञापतिं वो वसून्वो देवान्ब्रुहान्वो देवा-
नादित्यान्वो देवान्साध्यान्वो देवानाप्त्यान्वो देवान्वि-
श्वान्वो देवान्सर्वान्वो देवान्विश्वतस्परिवृषामहे ॥ २.
१५. [S. १८१ Z. १].

बृहस्पतिर्नः परिपातु पश्चात् II 4. 16. [S. 223 Z. 9].

बृहस्पतिर्ब्रह्मा II 1. 1. [S. 143 Z. 5]; II 1. 4. [S. 148 Z. 4].

बृहस्पते युवमिन्द्रश्च वस्वः II 4. 16. [S. 223 Z. 15].

ब्रह्मचारीणांश्चरति रोदसी उभे I 2. 1. [S. 32 Z. 11].

ब्रह्म ज्ञानम् II 2. 6. [S. 171 Z. 2].

ब्रह्मणा ते ब्रह्मयुजा युनक्ति II 6. 4. [S. 248 Z. 4].

ब्रह्मन्धर्मेण प्रचरिष्यामः II 2. 6. [S. 170 Z. 15].

ब्रह्मन्प्रस्थास्यामि II 1. 4. [S. 147 Z. 8].

ब्रह्मन्त्सोमो ऽस्कन् II 2. 12. [S. 177 Z. 4].

ब्रह्मन्स्तोष्यामः प्रशास्तः II 5. 4. [S. 230 Z. 2].

भर्गो देवस्य धीमहि I 1. 35. [S. 28 Z. 3].

भुगित्यभिगतः II 6. 13. [S. 265 Z. 6].

भुवः I 1. 18. [S. 14 Z. 1].

भूः I 1. 17. [S. 13 Z. 12].

भूय इद्वावृधे वीर्याय II 4. 3. [S. 212 Z. 5].

भोः सवितुर्वरेण्यम् I 1. 32. [S. 25 Z. 5].

मदे सोमस्य रोचना II 5. 13. [S. 239 Z. 7].

मनश्च मा पितृयज्ञश्च यज्ञो दक्षिणात उदञ्चमुभौ I 3. 22.
[S. 92 Z. 5].

मनीषिणो दीक्षिताः श्रद्धानाः I 5. 24. [S. 139 Z. 14].

मयि प्राणायानौ II 3. 6. [S. 192 Z. 11].

मयि भर्गः I 5. 15. [S. 131 Z. 5]; I 5. 16. [S. 132 Z. 3].

मयि महः I 5. 15. [S. 131 Z. 6]; I 5. 17. [S. 132 Z. 7].

मयि यशः I 5. 15. [S. 131 Z. 6]; I 5. 18. [S. 132 Z. 11].

मयि सर्वम् I 5. 15. [S. 131 Z. 6]; I 5. 19. [S. 132 Z. 16].

मरुतो यस्य हि क्षये II 2. 20. [S. 185 Z. 14].

मायुं दशं मारुशस्ताः प्रमेष्टाः I 5. 24. [S. 138 Z. 8].

मित्रं वयं हवामहे II 2. 20. [S. 185 Z. 12].

मित्रो नयतु विद्वान् II 5. 12. [S. 238 Z. 7].

य एक इद्व्यश्चर्षणीनाम् II 6. 1. [S. 243 Z. 1 und 12].

यज्ञ I 3. 10. [S. 76 Z. 10]; I 5. 10. [S. 125 Z. 9]; I 5. 21.
[S. 133 Z. 13].

यजुर्भिरिवोभयतो ज्यर्वाङ्गिरोभिर्गुप्ताभिर्गुप्तै स्तुत II 2. 14.
[S. 180 Z. 6].

यज्ञूषि यज्ञे समिधः स्वाह्वा II 2. 11. [S. 176 Z. 7].

यज्ञस्य नो विरिष्टं संधेहि I 1. 14. [S. 11 Z. 8].

यज्ञा नेतरसंनपुरोगवासः II 6. 14. [S. 268 Z. 5].

यत्कुसीदम्(?) II 4. 8. [S. 215 Z. 14].

यत्सोम आ सुते नरः II 5. 12. [S. 238 Z. 12].

यदक्रन्दः प्रथमं ज्ञायमानः I 2. 18. [S. 53 Z. 1]; I 2. 21.
[S. 57 Z. 9].

यदत्रापि मधोरहम् I 2. 7. [S. 39 Z. 4 und 5].

यदत्रापि रसस्य मे I 2. 7. [S. 39 Z. 5 und 7].

यदस्या अंहुभेद्याः II 6. 15. [S. 269 Z. 7].

यदिन्द्रादो दशरश्ने II 6. 12. [S. 263 Z. 15].

यदीदमृतुकाम्य I 2. 7. [S. 39 Z. 9 und 10].

यदेदेवीरसहिष्ठ मायाः II 3. 23 [S. 210 Z. 2].

यद्वायत्रे अधि गायत्रमाहितम् II 3. 10. [S. 197 Z. 15].

यन्न इन्द्रो जुजुषे यच्च वष्टि II 6. 1. [S. 242 Z. 9 und S.
243 Z. 8].

यस्तिग्मप्रृङ्गो वृषभो न भीमः II 6. 1. [S. 243 Z. 2 und 13].

यस्ते द्रप्स स्कन्दति यस्ते अंग्रुः II 2. 12. [S. 177 Z. 13].

यः सभेयो विदध्यः II 6. 12. [S. 263 Z. 8 und 11].

यांश्च ग्रामे यांश्चारण्ये जपन्ति I 5. 25. [S. 142 Z. 9].

या ते अग्ने यज्ञिया तनूस्तया मे ह्यारोह तया मे ह्या-
विश [II 4. 9. [S. 217 Z. 2].

या पुरस्ताद्युज्यते I 1. 22. [S. 15 Z. 11].

युवो रथो अध्वरो देववीतये II 2. 22. [S. 187 Z. 5].

यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ४. २. [S. 211 Z. 12].

ये अग्रयो अस्वत्तः ॥ २. 12. [S. 177 Z. 7].

ये यज्ञामहे १ ३. 10. [S. 76 Z. 10]; १ ५. 10. [S. 125 Z. 9];

१ ५. 21. [S. 133 Z. 13].

यो अग्निर्मृणा नाम ॥ १. ३. [S. 146 Z. 5].

यो न इदमिदं पुरा ॥ ४. 16. [S. 222 Z. 15].

यो ज्ञात्ताज्ञो अनभ्यक्तः ॥ ६. 12. [263 Z. 9].

यो ब्रह्मवित्सो अभिकरो ऽस्तु वः शिवः १ ५. 24. [S. 133 Z. 4].

यो विद्यात्सप्त प्रवतः १ २. 16. [S. 50 Z. 6].

रघुपत्त्वानः प्र जिगात ब्राह्मिभिः ॥ २. 22. [S. 187 Z. 10].

रथमिव सं महेमा मनीषया ॥ २. 22. [S. 187 Z. 15].

रश्मिरसि ॥ २. 13. [S. 178 Z. 11].

राज्ञो विश्वजनीनस्य ॥ ६. 12. [S. 262 Z. 12].

रेतश्च मानं चेत ऊर्ध्वमुभौ १ ३. 22. [S. 92 Z. 7].

रेवदसि ॥ २. 13. [S. 179 Z. 6].

वचस्व रेवचस्व ॥ ६. 12. [S. 262 Z. 9].

वनस्पते वीडुङ्गो हि भूयाः १ २. 21. [S. 58 Z. 4].

वने न वा यो न्यथायि चाकन् II 6. 2. [S. 244 Z. 9].

वयमु त्वाप्तपूर्व्य II 4. 16. [S. 222 Z. 14].

वयोधा असि II 2. 14. [S. 179 Z. 11].

वरं वृणीष्व I 2. 17. [S. 50 Z. 16].

वरुणं सोमपीतये II 2. 20. [S. 185 Z. 13].

वषट्कार मा मां प्रमृक्षो माहं त्वां प्रमृक्षन् II 3. 5. [S. 192 Z. 2].

वसतिश्च मामावास्वश्च यज्ञः पश्चात्प्राञ्चमुभौ I 3. 22. [S. 92 Z. 4].

वसिष्ठासो अभ्यर्चन्त्यर्कैः II 4. 2. [S. 211 Z. 10].

वसुको ऽसि II 2. 14. [S. 179 Z. 15].

वस्यद्विरसि II 2. 14. [S. 179 Z. 16].

वाक् II 3. 5. [S. 192 Z. 2].

वाक्क मेष्टिश्चोत्तरतो दक्षिणाञ्चमुभौ I 3. 22. [S. 92 Z. 6].

वागध्यात्ममृग्वेदस्य I 5. 25. [S. 141 Z. 11].

वागोज्ञः II 3. 6. [S. 192 Z. 10].

वाग्वातस्य पत्नी II 2. 9. [S. 174 Z. 6].

वाञ्छ आस्यन् II 1. 3. [S. 146 Z. 12].

वात आ वातु भेषजम् I 3. 13. [S. 82 Z. 12].

वायव स्थ I 1. 29. [S. 21 Z. 10].

विततौ किरणौ द्वौ II 6. 13. [S. 265 Z. 5].

विराड्गुरुणस्य पत्नी II 2. 9. [S. 174 Z. 10].

विशो अदेवीरभ्याचरन्तीः II 6. 16. [S. 272 Z. 6].

विश्वलोप विश्वदावस्य वासञ्जुहोमि II 4. 8. [S. 216 Z. 1].

विष्टम्भो ऽसि II 2. 13. [S. 178 Z. 15].

वि हि स्रोतोर्सृजत II 6. 12. [S. 265 Z. 15].

वीमे देवा अक्रंसत II 6. 13. [S. 266 Z. 1].

वृधत्करदुहन्मदृत्तत् I 1. 10. [S. 9 Z. 2].

वृधत्करदुहन्मदृत्तच्छमोम् I 1. 21. [S. 14 Z. 14].

वेदाश्चन्दांसि सवितुर्वरेण्यम् I 1. 32. [S. 25 Z. 8].

वेदैरभिष्टुतो लोकः I 5. 24. [S. 140 Z. 7].

वेषश्रीरसि II 2. 14. [S. 179 Z. 16].

वों भूर्भुवः स्वर्जनदोम् I 3. 3. [S. 67 Z. 4]. (so alle hss.)

वौषड् I 5. 10. [S. 125 Z. 10] und [S. 133 Z. 14].

व्यन्तरिक्षमतिरत् II 5. 13. [S. 239 Z. 5]; II 6. 5. [S. 248 Z. 14].

शंसावो दैव II 3. 10. [S. 196 Z. 12, S. 197 Z. 1 und 8].

शंसावोम् II 3. 10. [S. 196 Z. 11]; II 3. 16. [S. 202 Z. 10].

शक्मन अोजिष्ठाय II 2. 3. [S. 167 Z. 5].

शतं शतानि परिवत्सराणाम् I 5. 5. [S. 121 Z. 1.]

शतमिन्नु शरदो अन्ति देवाः I 4. 17. [S. 107 Z. 6].

शं नो देवीरभिष्टये I 1. 29. [S. 21 Z. 16].

शं नो भव कृद् आ पीत इन्दो II 3. 6. [S. 192 Z. 13].

शम् I 1. 11. [S. 9 Z. 10].

शाघराय II 2. 3. [S. 167 Z. 4].

शासद्वह्निर्दुहितुर्नत्यं गात् II 5. 15. [S. 241 Z. 6]; II 6. 1.
[S. 243 Z. 4 und 16].

शिरो यज्ञस्य यो विद्यात् I 2. 16. [S. 50 Z. 8].

श्वेनो ऽसि गायत्ररुन्दाः I 5. 12. [S. 129 Z. 1].

श्रद्धायां रेतस्तपसा तपस्वी I 5. 24. [S. 137 Z. 7].

श्रमादन्यत्र परिवर्तमानः I 5. 5. [S. 120 Z. 14].

श्रेष्ठो ह वेदस्तपसो ऽधि ज्ञातः I 1. 9. [S. 8 Z. 4].

षट्षष्टिश्च द्वे च शते च भवतः I 5. 23. [S. 136 Z. 10].

स ईं पाहि य ऋजीषी तरुत्रः II 2. 21. [S. 186 Z. 10].

संरोहो ऽसि II 2. 14. [S. 179 Z. 15].

सं वां कर्मणा समिषा हिनोमि II 4. 17. [S. 224 Z. 9].

संश्रवसे विश्रवसे सत्यश्रवसे श्रवसे II 5. 7. [S. 233 Z. 14].

संसर्पो ऽसि II 2. 14. [S. 179 Z. 11].

संक्रमो ऽसि II 2. 14. [S. 180 Z. 1].

स त्वं नो नमसस्यतिः II 4. 9. [S. 216 Z. 14].

सदृशं त्रिषु लिङ्गेषु I 1. 26. [S. 18 Z. 13].

सद्यो ह ज्ञातो वृषभः कनीनः II 4. 1. [S. 210 Z. 14];

II 6. 1. [S. 242 Z. 14]; II 6. 2. [S. 244 Z. 13].

स न स्तुतो वीरवद्वातु गोमत् II 4. 2. [S. 211 Z. 11].

सन्ति चैषां समानाः मन्त्राः I 5. 25. [S. 141 Z. 3].

सं ते पयांसिः II 3. 6. [S. 193 Z. 2].

संधिरसि II 2. 13. [S. 178 Z. 13].

सप्तदशं सदस्यं तम् I 5. 24. [S. 140 Z. 1].

सप्त विद्यात्परावतः I 2. 16. [S. 50 Z. 7].

सप्त सुत्याः सप्त च पाकयज्ञाः I 1. 12. [S. 10 Z. 5]; I 5.

25. [S. 140 Z. 8].

सप्त होतार ऋतुया यजन्ति II 3. 8. [S. 194 Z. 4].

समानव्यानाभ्यां स्वाह्वा I 3. 13. [S. 81 Z. 5 und S. 82 Z. 5].

समानव्यानौ मे पाहि II 1. 7. [S. 149 Z. 16].

सम्राडसि त्रिटुह्न्दाः I 5. 13. [S. 129 Z. 12].

स यज्ञं पाहि स यज्ञपतिं पाहि स मां पाहि स मां

कर्मण्यं पाहि II 1. 4. [S. 148 Z. 5].

स सद्य एति पूर्वस्मादुत्तरं समुद्रम् I 2. 1. [S. 32 Z. 12].

स सुगोपातमो जनः II 2. 20. [S. 185 Z. 15].

सह श्रोत्रः ॥ ३. ६. [S. 192 Z. 10].

साकं सूर्यस्य रश्मिभिः ॥ ३. 13. [S. 200 Z. 11].

सांतपना इदं रुविः १ २. 23. [S. 60 Z. 15].

सामभिरिवोभयतो ज्यर्वाङ्गिरोभिर्गुताभिर्गुतै स्तुत ॥ २. 14.

[S. 180 Z. 8].

साम्ना द्व्येकं निहितं स्तुवन्तः १ ५. 24. [S. 139 Z. 6].

साम्नोद्गाता हृदयन्नप्रमत्तः १ ५. 24. [S. 139 Z. 3].

सायंप्रातर्होमौ १ ५. 23. [S. 135 Z. 5].

सुतासो मधुमत्तमाः ॥ ६. 16. [S. 270 Z. 7].

सुदितिरसि ॥ २. 13. [S. 179 Z. 1].

सूर्या मासाय कर्तवि १ २. 17. [S. 50 Z. 15].

सूर्यस्य त्वा चक्षुषा प्रतीज्जे ॥ १. २. [S. 145 Z. 6].

सेनेन्द्रस्य पत्नी ॥ २. ९. [S. 174 Z. 7].

सोमः पवते ॥ ५. ४. [S. 230 Z. 1].

सोमपृष्ठाय वेधसे ॥ २. 20. [S. 186 Z. 3].

सोमं मन्यते पयिवान् १ २. ९. [S. 42 Z. 13].

सोमस्याग्रे वीहि ॥ ३. १. [S. 189 Z. 8 und 11].

स्तुत देवस्य सवितुः सवे ॥ २. 15. [S. 181 Z. 1].

स्तुतेषे ॥ २. 15. [S. 180 Z. 16].

स्तुतोर्जे ॥ २. 15. [S. 181 Z. 1].

सुताद्यमत्रिर्दिवमुन्निनाय I 2. 17. [S. 50 Z. 14].

स्वः I 1. 19. [S. 14 Z. 6].

स्वरो ऽसि गयो ऽसि त्रगच्छन्दाः I 5. 14. [S. 130 Z. 7].

स्ववृदसि II 2. 13. [S. 179 Z. 13].

स्वस्ति ते देव सोम सुत्यामुद्वचमशीय II 2. 4. [S. 168 Z. 6].

स्वाहा वाचस्पतये II 2. 17. [S. 183 Z. 1].

स्वाहा वाचे II 2. 17. [S. 183 Z. 1].

स्वाहा सरस्वत्यै II 2. 17. [S. 183 Z. 1 und 2].

स्विते मा धाः II 2. 3. [S. 167 Z. 11].

हवामहे जनेभ्यः II 5. 12. [S. 238 Z. 9].

होतर्धर्ममभिष्टुहि II 2. 6. [S. 170 Z. 15].

होता च मैत्रावरुणश्च पादम् I 5. 24. [S. 133 Z. 12].

होता यज्ञत् II 3. 8. [S. 193 Z. 17 und S. 194 Z. 1 und 2].

CORRIGENDA.

Der pūrvabhāga steht von Seite 1 bis Seite 143, was nicht obenerwähnt ist.

S. 57 Z. 9 lies प्रथमं statt प्रतमं

S. 163 Z. 10 die Lesung der hss. „स्वस्यां“ ist vorzuziehen

S. 165 Z. 15 lies सिसृक्षमाणः statt सिसृक्समाणः

S. 169 Z. 17 lies विरिष्यते statt विरष्यते

S. 176 Z. 2 zwischen ऋध्यते ऋध्यते ist यज्ञमान ausgefallen

S. 178 Z. 12 lies धर्मो statt धर्मा

S. 185 Z. 15 lies सुगोपातमो statt सुगोप्रतमो

S. 187 Z. 5 lies सुतमिति statt सतमिति

S. 192 Z. 4 lies प्रतिष्ठासि statt प्रतिष्ठीसि

S. 202 Z. 4 lies तोशा statt तोषा

S. 211 Z. 16 lies ङीषी statt ङिषी

S. 221 Z. 14 lies भ्राद् व्यामसुरो statt भ्राव्यामसुरो

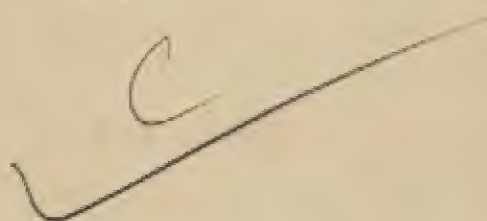
S. 222 lies oben ander Seite २ || ४ | १५—१६ || statt

२ || ५ | १५—१६ ||

S. 222 Z. 7 lies 'ल्वा वां statt 'ल्वावां

S. 239 Z. 13 lies सरस्व° statt स्वरस्व°

S. 265 Z. 13 lies प्रागपागुदग° statt प्रागपागुदग°

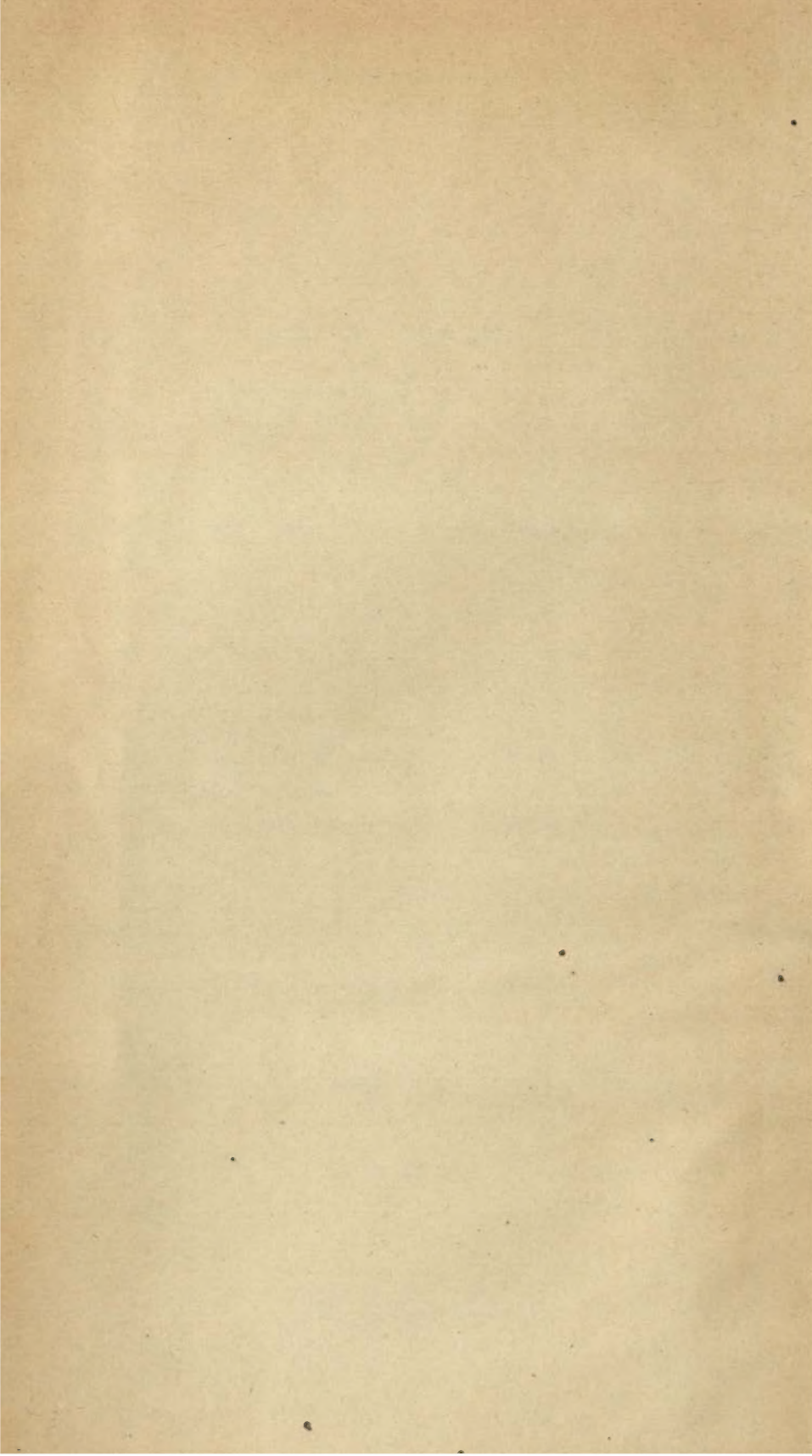

Verlagsbuchhandlung vormals E. J. BRILL, Leiden.

- Aryabhatiya** (The), A manual of astronomy, with the commentary Bhatadīpikā of Paramādīçvara edited by H. Kern. 1874. (XII. 116. *Texte sanscrit*). 4°. f 4.40
- Caland, W.**, Altindischer Ahnencult. Das Çrāddha nach den verschiedenen Schulen mit Benutzung handschriftlicher Quellen dargestellt. 1893. (XII. 266). 8°. " 4.50
- Harlez, C. de**, Vocabulaire bouddhique Sanscrit-Chinois 漢梵集要 Han-Fan Tsih-yao. Précis de doctrine bouddhique. 1897. (II. 66). 8°. " 1.75
(Extrait du T'oung-pao, Vol. XII, N°. 4, Vol. XIII, N°. 2).
- Neumann, K. E.**, Buddhistische Anthologie. Texte aus dem Pāli-Kanon. Zum ersten Mal übersetzt. 1892. (28. 237). 8°. " 3.50
- Raabe, C. H.**, Bijdrage tot de kennis van het Hindoesche doodenritueel. 1911. (XX. 41 p. *Sanscr.*, 74 Aant. en 3 pl.). 8°. " 2.40
- Salomons, Henriette J. W.**, The domestic Ritual according to the school of Bhāradvāja, edited in the original Sanscrit with an Introduction and List of Words. 1913. (XXV. 127 incl. 90 pp. *Texte sanscrit*). 8°. " 3.50
- Speijer, J. S.**, Sanskrit syntax. With an introduction by Dr. H. Kern. 1886. (X. 402). gr. 8°. " 8.40
Toile " 9.—

CENTRAL ARCHAEOLOGICAL LIBRARY,
NEW DELHI

Borrower's Record.

Catalogue No. Sa2V5/Gop/Gaa.-3107.

Author—Gaastra, Dieuke.

Title—Gopatha Brāhmaṇa.

Borrower No.	Date of Issue	Date of Return
	13.2.58	3.12.58

"A book that is shut is but a block"

CENTRAL ARCHAEOLOGICAL LIBRARY
GOVT. OF INDIA
Department of Archaeology
NEW DELHI.

Please help us to keep the book
clean and moving.